

บทที่ 4 ผลการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งคณะผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องและข้อมูลภาคสนาม โดยผ่านกระบวนการตรวจสอบความสมบูรณ์ถูกต้องน่าเชื่อถืออย่างเป็นระบบ ซึ่งในบทนี้คณะผู้วิจัยจะนำเสนอผลการวิจัย โดยแบ่งการนำเสนอออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

1. คุณลักษณะของปราชญ์ด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
2. ตัวชี้วัดปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

คุณลักษณะของปราชญ์ด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

นับจากแผนพัฒนา ฯ ประเทศตั้งแต่ฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504) ที่เอาเงินเป็นตัวตั้งและประสบความสำเร็จในการหลอกล่อให้คนอยากได้เงินเร็ว ๆ มาก ๆ และง่าย ๆ ทำให้ครอบครัวแตกกระจาย ชุมชนล่มสลาย ละเมิดศีลธรรม ทะเลาะวิวาท และล้มรากเหง้าทางวัฒนธรรมของตนเอง (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2550: 42) สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นมีผลเกี่ยวเนื่องจากระบบเศรษฐกิจทุนนิยม ซึ่ง อภิสิทธิ์ อารังวรังกูร และ ทานทิพย์ อารังวรังกูร (2550: 6) ได้เสนอมุมมองในภาพรวมว่า เศรษฐกิจโลกที่มีเงินเป็นพระเจ้า ได้กำหนดให้เงินเป็นทั้งตัวชี้วัดและเป้าหมายของการพัฒนา ซึ่งไม่มีวันพอเพียง เพราะต้องอยู่บนมิฉฉาที่ที่มีความโลภเป็นตัวขับเคลื่อนโดยไม่รู้จักพอ ผลลัพธ์ของเศรษฐกิจในระบบแย่งชิงเช่นนี้จึงนำพาประเทศไทยและโลกเคลื่อนไปสู่วิกฤติและหายนะ เกษตรกรไทยมีหนี้สินระดับครัวเรือนเพิ่มมากขึ้น ราคาสินค้าทางการเกษตรหลายชนิดขายไม่ได้ราคาและขายไม่ออก

ในทัศนะของ พ่อคำเตื่อง ภาษี ซึ่งได้มองเห็นต้นเหตุของปัญหาการทำเกษตรเชิงเดี่ยว คือ มุ่งเอาเงินเป็นตัวตั้ง ผลิตทุกอย่างเพื่อขาย คนก็เลยพากันบุกเบิกพื้นที่ป่าให้เป็นที่ทำกิน ปลูกปอ อ้อย มันสำปะหลัง และพืชเศรษฐกิจอีกหลายชนิด แต่การผลิตนั้นไม่มีการจัดการและวางแผนที่ดี มีแต่คนบอกว่าปลูกอันนั้นดี ปลูกอันนี้ดี จะมีเงินทองทำให้ร่ำรวย ทำให้มีการบุกรุกป่าเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนในที่สุดป่าก็เสื่อมโทรม สิ่งแวดล้อมก็เสื่อมโทรม (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2550: 36) รวมถึงทัศนะของ พ่อสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ ซึ่งได้ทำการเกษตรตามที่ราชการส่งเสริมเหมือนชาวบ้านทั่วไป โดยปลูก ปอ ถั่วลิสง ทุ่น ข้าวฟ่าง ข้าวโพด มันสำปะหลัง และทำนา สิ้นปี พ.ศ.2522 พบว่า “การปลูกพืชเชิงเดี่ยวตามกระแสแบบนี้คงไปไม่รอดแน่ เพราะอนาคตไม่มีอะไรกองกอง ขาดบ้านอายุชีวิต เมื่อเปรียบเทียบรายรับรายจ่าย มีแต่เจ๊งกับเจ๊ง” พ่อสุทธินันท์ได้สรุปไว้อย่างน่าสนใจว่า “จุดอ่อนอยู่ที่คนอีสานเชื่อคนนอก ถูกหลอกง่าย ให้คิดอยากรวยมาก ๆ รวยง่าย ๆ รวยเร็ว ๆ จนเป็นหนี้สินล้นพ้นตัวไม่รวยสักที เห็นแต่คนมาหลอก” (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2550: 31)

จะเห็นได้ว่า ทิศทางการพัฒนาประเทศได้เปลี่ยนแปลงระบบการผลิตจากเพื่อบริโภคสู่การค้า โดยเอาเงินเป็นตัวตั้ง เน้นการผลิตจำนวนมาก ก่อเกิดผลกระทบโดยตรงต่อเกษตรกรที่ยังทำยังจน ยิ่งทำยิ่งเป็นหนี้ ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม วัฒนธรรมชุมชนอ่อนแอ ระบบการผลิตต้องพึ่งพาปัจจัยภายนอกทั้งเมล็ดพันธุ์ สารเคมี ยาฆ่าแมลง แรงงาน และเครื่องจักร สร้างความเสียหายต่อระบบนิเวศวิทยา สารเคมีที่ตกค้างในผลผลิตทางเกษตร ซึ่งนอกจากจะส่งผลกระทบต่อสุขภาพทางด้านร่างกายและจิตใจแล้ว ยังส่งผลกระทบต่อสุขภาพทางสิ่งแวดล้อม ภาวะอากาศ สุขภาพทางสังคมเกิดความอ่อนแอทั้งระบบ ระบบนิเวศเสียความสมดุล ซึ่ง อานัฐ ตันโช (2551: 5) สรุปว่า การทำเกษตรเคมี ทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมและความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติตามมาที่เห็นได้ชัดเจน ได้แก่ ปัญหาการพังทลายของหน้าดิน ดินเสื่อมความอุดมสมบูรณ์ ปัญหามลพิษในสิ่งแวดล้อม และปัญหาการระบาดของโรคและแมลง ทั้งนี้ สิ่งที่เกิดขึ้นกับปราชญ์ชาวบ้านในอดีตนั้น อยุธยา ชจรธรรม (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2553: 70) ได้สรุปเอาไว้ชัดเจนว่า ปราชญ์ชาวบ้านต่างก็ถูกกระทำและเป็นเหยื่อจากกระแสความเปลี่ยนแปลง ที่ครอบงำความคิดให้เห็นความสำคัญของเงิน เพื่อสนองตอบต่อกระแสทุนนิยมและบริโภคนิยม มีหนี้สินและได้รับความทุกข์ทรมานจากความหลงผิดและความไม่เท่าทันกระแสบริโภคนิยม ทุนนิยมที่บูชาการได้มาซึ่งเงินด้วยความรวดเร็วและด้วยจำนวนมาก ๆ โดยละทิ้งวิถีชีวิตที่มุ่งการอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างเกื้อกูล ความหลงผิดในกระแสบริโภคนิยมยังคงเป็นวิกฤตของสังคมไทยและของโลกที่คนไทยส่วนใหญ่ยังไม่สามารถตีฝ่าวงล้อมมาได้

ปัญหาที่เกิดขึ้นกับวิถีการทำเกษตรกรรมของเกษตรกร คงหนีไม่พ้นการทำเกษตรเชิงเดี่ยวที่เอาเงินเป็นตัวตั้ง พึ่งภายนอก ซึ่งปราชญ์ชาวบ้านในฐานะ “ผู้นำเครือข่าย” ล้วนเคยประสบกับปัญหาในการทำเกษตรเชิงเดี่ยวทั้งสิ้น แต่ปราชญ์ชาวบ้าน พบว่า การทำเกษตรที่เอาเงินเป็นตัวตั้งนั้น ยิ่งทำยิ่งจน สังคมยิ่งอ่อนแอ สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม (ธวัชชัย เฟ็งพิณิจ และคณะ, 2554ค: 166) ซึ่งจากปัญหาดังกล่าว ปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้นำมาเป็นบทเรียน เพื่อหาทางออกด้วยการปรับเปลี่ยนความคิดสู่แนวปฏิบัติใหม่ น้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ ประยุกต์ใช้เกษตรทฤษฎีใหม่ในพื้นที่ของตนเองด้วยการทำ “เกษตรพอเพียง” ย่นย่อสู่การทำ “เกษตรประณีต” เน้นการออมที่มีใช้เป็นการออมเงิน ด้วยการออมน้ำ ออมความอุดมสมบูรณ์ของดิน ออมพืช และออมสัตว์ พึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง ซึ่งความสำเร็จที่เกิดขึ้นนั้นปราชญ์ชาวบ้านพูดเป็นเสียงเดียวกันว่า “นี่คือการเดินตามรอยพระยุคลบาทเรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นเพราะพระบารมีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทำให้มีวันนี้ได้ สิ่งที่ไม่ใช่ออย่างเดียวในตอนนี้เป็นคือ ไม่มีหนี้” นำมาซึ่งความสุขและการมีสุขภาวะที่ดี จนสามารถเป็นแบบอย่างแก่คนในสังคมวงกว้าง ทั้งนี้ เส้นทางสู่ความสำเร็จนั้นได้บ่มเพาะคุณลักษณะที่ดีเอาไว้ อันเป็นลักษณะนิสัยหรือเอกลักษณ์เฉพาะตัวหรือลักษณะเด่นของปราชญ์ชาวบ้านที่แสดงออกทั้งโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ ซึ่งบุคคลอื่นสามารถสัมผัสหรือสังเกตเห็นได้ อันเป็นลักษณะที่ดีสอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่รับรู้หรือสัมผัสได้ ทั้งนี้ คุณลักษณะของปราชญ์ด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สามารถสรุปตามลำดับความสำคัญของตัวชี้วัดได้ ดังนี้

ตารางที่ 4.1 คุณลักษณะของปราชญ์ด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ที่	คุณลักษณะของปราชญ์ชาวบ้านด้านเศรษฐกิจพอเพียง	คะแนน	ร้อยละ
1	ยึดหลักธรรม	72	18.75
2	เข้าใจตนเอง	71	18.49
3	พอเพียง	69	17.97
4	เรียนรู้	64	16.67
5	สร้างทางเลือก	51	13.28
6	ถ่ายทอดความรู้	39	10.15
7	พยายาม	18	4.69
รวม		384	100.00

จากตารางที่ 4.1 พบว่า คุณลักษณะของปราชญ์ด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีทั้งหมด 7 ประเด็น ซึ่งประเด็นที่สำคัญ 3 ลำดับแรก ประกอบด้วย ยึดหลักธรรม เข้าใจตนเอง และพอเพียง คิดเป็นร้อยละ 18.75, 18.49 และ 17.97 ตามลำดับ ซึ่งคณะผู้วิจัยได้วิเคราะห์สรุปออกมาในแต่ละประเด็น ดังนี้

1. ยึดหลักธรรม

เป็นการนำเอาหลักธรรมในศาสนามาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ และรองรับเหตุผลในกระทำ พร้อมน้อมนำชีวิตและจิตใจไปสู่หลักแห่งคุณธรรม ศีลธรรม และจริยธรรม ปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต และการทำการเกษตรกรรม ดังนั้น ศาสนธรรมจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อระบบคิด และแนวปฏิบัติของปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งมีอิทธิพลซึมลึกเข้าไปสู่ภายในจิตใจของบุคคล และแสดงออกมาเป็นคุณลักษณะที่พึงประสงค์หลายประการ เช่น จิตใจดี พุดจาอ่อนโยน เมตตากรุณา อ่อนน้อมถ่อมตน ยิ้มแย้มใจใส เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นต้น ซึ่งหลักศาสนาธรรม ที่แสดงออกมาให้เห็นอย่างชัดเจน ซึ่งคณะผู้วิจัยขอยกตัวอย่างหลักธรรมที่สำคัญบางอย่าง ซึ่งปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือใช้เป็นหลักยึด ดังนี้

1.1 อริยสัจ 4 คือ ความจริงอันประเสริฐ มองเห็นทุกข์ สาเหตุแห่งทุกข์ และทางเลือกในการดับทุกข์ รวมทั้งวางแผนการลดทอนทุกข์นี้ ซึ่งเป็นทุกขภาวะที่นำความทุกข์ทั้ง กายใจ สังคม และจิตวิญญาณ ให้หมดไปจากครอบครัวยุค สังคมและประเทศชาติตลอดไป

พ่อคำเตื่อง ภาษี ผู้มีหลักธรรมเต็มเปี่ยมอยู่ในหัวใจ คือ “อนินา ทานัง ทุกขัง โลเก: การมีหนี้เป็นทุกข์ในโลก” และใช้หลักอริยสัจ 4 มาใคร่ครวญถึงการแก้ไขปัญหาของทุกข์ที่เกิดขึ้นจากภาวะหนี้สินและเพื่อเลิกทุกข์ คือ รู้ทุกข์ รู้เหตุแห่งทุกข์ รู้วิธีที่จะดับทุกข์ และวิธีที่จะอยู่เหนือทุกข์ ทำให้เห็นสัจจะที่ว่ารู้ทุกข์เป็นจุดเริ่มต้นความสำเร็จที่สำคัญ พ่อคำเตื่อง ภาษี ยังทำทนายถึงปัญหาทั้งหลายว่า “ขออย่าได้มีน้อยเลย อยากให้มียากกว่านี้สัก 100 เท่า ด้วยปัญญาแห่งพุทธว่าจะสามารถนำมาใช้ทะลุทะลวงปัญญาได้จริงหรือไม่” เมื่อสัมมาทิฐิหรือความคิดชอบเกิดขึ้น การพูดชอบ การทำชอบก็ย่อมเกิดขึ้นตามมา

พ่อจันทร์ที่ ประทุมภา กล่าวว่า “อริยสัจ 4 อย่างพระพุทธเจ้าตรัสว่า มีทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค มันจะอยู่ตรงนี้หมด พิจารณาเอาว่าทุกข์มันทุกข์เพราะอะไร สาเหตุแห่งการเกิด ความทุกข์มันเกิดจากอะไร แล้วแนวทางแก้ทุกข์คืออะไร ที่ทุกข์มันทุกข์เพราะอะไร มันเป็นอะไรค่อยทุกข์ เมื่อเจอทุกข์แล้วหาแนวทางแก้ทุกข์คือฮักแพงแผ่นดิน ตุ่มโฮมฮักแพง เอ็ดแนวโตเฮาจะกอบกู้แผ่นดิน ขึ้นมาได้ให้มันฟื้นมาได้ ต้องเอาคนก่อน ถ้าชุมชนเข้มแข็งประเทศชาติก็มั่นคง”

พ่อผาย สร้อยสระกลาง ผู้บวชเป็นสามเณรเพื่อศึกษาพระธรรม จนสอบได้นักธรรมโท และนักธรรมเอก ทำหน้าที่เป็นครูบาสอนคนมาตลอด ใช้หลักอริยสัจ 4 ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ผสมผสานเข้ากับหลักในการดำเนินชีวิตและการทำการเกษตรแบบผสมผสาน ทำให้รู้จักตนเอง ผู้อื่น รู้จักการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง รางวัลคนดีศรีสังคมเป็นเกียรติบัตรที่เป็นความภาคภูมิใจของคน และเป็นสิ่งที่บ่งชี้ให้เห็นความดีงามทางจิตใจของปราชญ์ชาวบ้านท่านนี้ ซึ่งพ่อผายกล่าวเอาไว้ว่า “เศรษฐกิจพอเพียงก็จะไปเชื่อมกับทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ต้องรู้ก่อนว่าทุกข์มันเป็นยังไงทุกข์คืออะไร อีหยังที่ให้เกิดทุกข์ สมุทัยคือใจพาทุกข์ นิโรธความดับทุกข์ก็ธรรมะ เศรษฐกิจพอเพียงเป็นทางพ้นทุกข์ อดีตเป็นยังไง มีอยู่มีกินบ่ ความสุขกับนาเห็นอยู่ อนังคตธรรมมา ยศศาสนธรรม”

ดังนั้น เมื่อมีทุกข์เกิดขึ้น เราต้องรู้เหตุของความทุกข์เกิดขึ้นเพราะอะไร โดยยึดหลักอริยสัจ 4 มาใช้ คือ รู้ทุกข์ รู้เหตุแห่งทุกข์ รู้วิธีที่จะดับทุกข์ และวิธีที่จะอยู่เหนือทุกข์ เมื่อรู้ต้นเหตุของทุกข์แล้ว ก็จะมีปัญญาแก้ปัญหาของความทุกข์ คือ สามารถแก้ไขปัญหาของความทุกข์ได้

1.2 อิทธิบาท 4 เป็นธรรมะแห่งความสำเร็จ ฉันทะ คือ ความพึงพอใจ วิริยะ คือ ความขยันหมั่นเพียร อดทนทำงานอย่างเต็มที่และจริงจัง ไม่เกียจคร้านและไม่เลื่องงาน จิตตะ คือ ความใส่ใจที่จะยึดหลักธรรมะที่จะเดินสายกลาง ศึกษาหาแนวทางการทำงานและการปลดหนี้จากผู้ติดตามข้อมูลข่าวสารใหม่ ๆ และนำมาปรับใช้กับการพัฒนาตนเอง วิมังสา คือ การประเมินผลด้วยการทำวิจัย โดยการสังเกต หาข้อมูลมาวิเคราะห์และสังเคราะห์อย่างปราศจากอคติ

จากบันทึกประวัติของ พ่อทัศน์ กระจยม ระบุว่า พ่อทัศน์บวชตั้งแต่อายุ 7 ขวบและสอบได้นักธรรมตรีเมื่ออายุ 11 ปี บ่งบอกว่าธรรมล้วนสถิตอยู่ในใจท่าน จนถูกเรียกว่า “หมอธรรม” และด้วยการยอมรับจากชาวบ้านว่าท่านเป็นผู้มีศีลธรรม เพียงแค่เห็นท่านเกี่ยวข้าวอยู่ก็จะรีบมาช่วย โดยไม่ต้องเอ่ยปากขอหรือจ้างวาน และที่ชัดเจนที่สุดคงเป็นคำกล่าวของปราชญ์ชาวบ้านท่านนี้ที่มองว่า “อิทธิบาท 4 ที่พระพุทธเจ้าให้ยามา 4 เม็ด พ่อก็ถือเอาเป็นหลักในใจไว้ว่า อิทธิบาท 4 มี ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา ฉันทะแปลว่าฮักงาน วิริยะแปลว่าเพียรงาน จิตตะจัดจ่อต่องานที่เฮาทำ วิมังสานี้เม็ดสุดท้ายให้มีปัญญาต่องานนั้นให้สำเร็จได้ ให้มีปัญญาต่อมัน มีปัญญาต่องานทุกอย่างก็สำเร็จได้ คนเราถือพระ 5 องค์ คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ พระมหากษัตริย์ และพยายม เว้นอบายมุข เพราะว่าอบายมุขนี้เป็นตัวการทำให้เราเป็นหนี้เป็นสิน” ซึ่งพ่อทัศน์ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า “แต่ก่อน ถ้าบ่เล่นนำเงิน บ่เอาเงินเป็นโตตั้ง ถ้าบ่ออกไปอยู่นาคิดบ่ออกเลย มานั่งพิจารณา ถ้าบ่ออกมาเฮาก็จะไปอยู่นาคระแสะเก่า ๆ เขาชวนไปใส่ไปหมด เขาชวนกินเหล้ากินยา ก็กินไปนำเขา พ่อเลยถือ 5 พระ คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ พระมหากษัตริย์ พยายม เอาเป็นหลักเลย 5 พระนี้ จนให้มันจนดู “คนเฮานี้อยากได้ดีมีอยู่มาก” พระพุทธเจ้าสอนไว้ “ดีแต่อยากหากไม่ทำนำขำหนออยากได้ดีต้องรีบทำอย่ารีรอ ดีแต่ขอรอแต่ดีไม่ดีเลย” ผมเลยถือสูตรนี้มาประกอบถือ “พะ” พยายมใหญ่กว่าพระพุทธเจ้า เพราะว่าอยู่กับเฮาเองเป็นพะแท้บ่มีโต “ร” กล้าเลย พยายมนี่ถ้าเฮาพยายม

แล้วงานนั้นสำเร็จเลย พ่อออกมาสร้างหลักสร้างฐานได้ถือ 5 พระ สำคัญคนมันบ่สู้บ่มีใจหนักแน่น เพิ่นบอกไว้ว่า “ถ้าอยากกินข้าวให้ปลูกใส่พะลานหิน”

พ่อเชียง ไทยดี ปราชญ์ชาวบ้านผู้มีความใฝ่รู้ร่วมกับอิทธิบาท 4 ประการ ทั้งฉันทะ คือ ความพึงพอใจในความเป็นเกษตรกร วิริยะ คือ ความขยันหมั่นเพียร จิตตะ คือ ความใส่ใจ และ วิมังสา คือ การประเมินผลตลอดเวลา ทำให้มีความสุขกับการทดลองเรียนรู้ตลอดเวลา เพื่อที่จะพัฒนาเครือข่ายและพัฒนาสังคม ทำการวิจัยกระบวนการปลดหนี้สินของชาวบ้าน บ่งบอกว่าคนเป็นบุคคลที่ยึดหลักศาสนธรรมในการดำเนินชีวิต รวมถึงคำบอกแก่สังคมที่ว่า “คนที่มีอยู่ มีกินมีใช้ จะมีกับคนขยันคิดขยันทำอย่างมีสติ”

จากรายงานการประชุมเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน ครั้งที่ 9/2547 (คำคุณ, 2549: 10-11) ที่กล่าวถึงว่าทำอย่างไรจึงจะเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต ซึ่งได้สรุปหลักอิทธิบาท 4 ที่จะช่วยให้สามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต คือ

1. ฉันทะ ต้องมีความสนใจที่จะเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อแก้ปัญหาของตนเอง ครอบครัว ชุมชน สังคม ประเทศชาติ และโลกโดยการยึดเอาหลักธรรมของศาสนาเป็นปรีดี นำมาปฏิบัติจนได้ผลแก้ปัญหาได้ และพัฒนาไปเป็นปฏิเวธ

2. วิริยะ ต้องมีความเพียรในการปฏิบัติธรรมตามธรรมะ ว่าด้วยอุปหานิยธรรม คือ การหมั่นประชุมกันเป็นนิจ พร้อมทำกิจที่พึงกระทำโดยพร้อมเพียงกัน รวมทั้งมีความขยันหมั่นเพียรที่จะมารวมตัวสร้างกลุ่ม สร้างเครือข่าย และสร้างลูกหลานมาสืบทอดให้เป็นชุมชนและสังคมแห่งการเรียนรู้

3. จิตตะ คือ เอาใจใส่ในสิ่งที่กำลังเรียนรู้ โดยเริ่มเรียนรู้จากตัวเอง รู้ว่าตนเองสนใจอะไรอยากเรียนรู้อะไร แล้วขยายวงจากภายในตัวเองออกไปหาสิ่งใกล้ตัวและสิ่งไกลตัว

4. วิมังสา คือ การประเมินผลและแยกแยะคุณและโทษ ดีและชั่ว ได้ผลและไม่ได้ผลเพื่อนำสิ่งที่เป็นคุณงามความดี และได้ผลมาขยายผล อาศัยคุณสมบัติของความเป็นนักวิจัย ไม่อยู่นิ่ง มีการสังเกต ทดลอง ปฏิบัติจริง และจดบันทึกเป็นหัวในสำคัญในการนำไปสู่การเรียนรู้ที่สร้างความพร้อมทั้งกาย ใจ สังคม และปัญญา

จะเห็นได้ว่า อิทธิบาท 4 เป็นแนวปฏิบัติทั้งในการดำเนินชีวิตและการทำเกษตรกรรม รักในการทำงาน มั่นศึกษาเรียนรู้ ช่างสังเกต ทดลอง ปฏิบัติ สุดท้ายต้องมีปัญญากับงานที่ตนกระทำ จนนำไปสู่หนทางของการเรียนรู้ทั้งกาย ใจ สังคม และก่อเกิดภูมิปัญญาในงานที่ทำ

1.3 อัตตาหิ อัตตาโน นาโถ (ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน) การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง คือ เป้าหมายสำคัญของเครือข่าย ซึ่งหลักธรรมว่าด้วยการพึ่งตนเอง ต้องเริ่มต้นจากการรู้จักตนเอง ด้วยการมีสติสร้างจิตสำนึกใหม่ให้ตนเอง หาทางอุดหนุนด้วยการลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น ด้วยการสร้างแหล่งอาหารให้พอเพียงและปลอดภัยจากสารพิษให้กับครอบครัว ไม่ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย ไม่ก่อหนี้เพิ่ม ลดละเลิกอบายมุขทุกประเภท รวมทั้งทำเกษตรผสมผสาน สะสมน้ำ บำรุงดิน ให้มีพืชและสัตว์หลากหลายผสมผสานกันอย่างค่อยเป็นค่อยไป

พ่อบุญเต็ม ชัยลา หลังจากที่ได้มาดูงานที่บ้านสระคูณภายใต้การนำของพ่อผาย สร้อยสระกลาง ซึ่งบ้านนี้ไม่มีห้วย ไม่มีห้อมน้ำ ขุดสระด้วยมือสานบั้งก็เอง หลังกลับจากดูงานทุกคนหันหลังใส่กัน มุ่งหน้าสู่นา ตัดไม้ไผ่สานบั้งก็ ขุดสระด้วยมือเดินตามแนวทางที่พ่อผายชี้แนะไว้ เสียง

พ่อผายดังก้องในหัวใจทุกคนว่า “ฟังตนเอง ฟังตนเอง และฟังตนเอง ทูนแม่เราให้มาแล้ว 10 นิ้ว ๆ ละล้านก็ 10 ล้าน ไม่ต้องไปหาฟังใครอีก ใช้หลักอริยสัจ 4 แก้ปัญหาที่จัดเรียงไว้ ทั้งปัญหาภัยแล้ง ปัญหารูรั่ว ปัญหาหนี้สิน ปัญหาอพยพแรงงาน ปัญหาเด็กขาดอาหาร ปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อม และปัญหาการเรียนรู้อัน” ด้วยความเชื่อมั่นในคำสอนของพระพุทธเจ้าเรื่อง “อตฺตาทิ อตฺตานิ นาโถ: ตน เป็นที่พึ่งแห่งตน” ของพ่อบุญเต็มและแอบปรึกษาแม่เรียนศรีภรรยาเพื่อไปพึ่งพาแม่อีก 4 แม่ คือ หนึ่งแม่ธรณีคือดิน สองแม่คงคาคือน้ำ สามแม่โพสพคือข้าว และสี่แม่บ้าน ในที่สุดการขุดสระของพ่อ บุญเต็มและแม่เรียนเสร็จสิ้นลงใช้เวลา 4 เดือน (ปี พ.ศ.2533) ได้สระขนาดกว้าง 8 เมตร ยาว 24 เมตร ลึกประมาณ 1 เมตร ด้วยความช่วยเหลือของแม่ธรณี ทำให้แม่คงคาเริ่มเกิดขึ้น และด้วยความช่วยเหลือของแม่บ้าน และคำแนะนำของพ่อผัน หลงกุล ทำให้มีอาหารการกินทุกชนิด มีสมุนไพรรักษาโรคภัยไข้เจ็บ มีไม้ใช้สอยไว้สร้างบ้าน และเป็นเชื้อเพลิงในเวลาต่อมา

พ่อผอง เกตพิบูลย์ กล่าวว่า “เราจะต้องช่วยตัวเองก่อนเป็นลำดับแรก เหมือนดังที่องค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ให้เศรษฐกิจพอเพียงนั้น หมายถึงว่า เราพึ่งตนเองได้ ฉะนั้นจะต้องตัวใครตัวมันก่อน ถ้ามัวแต่รอว่าจะเอาไหม? จะสู้ไหม? มีความสนใจแค่ไหน การเกษตรจึงจะประสบผลสำเร็จ”

พ่อผาย สร้อยสระกลาง จากจุดเริ่มต้นที่มีมดอีโต้ติดตัวมาเล่มเดียว ไม่มีทุนหรือปัจจัยการผลิตอย่างอื่นเลย แต่ด้วยความที่เคยบวชเรียนมาก่อน พ่อผายจึงยึดถือหลักธรรมของการพึ่งตนเองคือ “อตฺตาทิ อตฺตานิ นาโถ” พร้อมกับมองในเชิงบวกว่าตนเองก็มีทุนติดตัวมา คือ ร่างกายที่พ่อแม่ให้มา แล้วเริ่มลงมือขุดสระ เลี้ยงปลา ปลูกต้นไม้ ทำเกษตรผสมผสานให้พึ่งตนเองได้ “อ่านตัวให้ออก บอกตัวให้ได้ ในที่สุดชีวิตจะดีขึ้น” เมื่อเกิดสัมมาทิฐิพร้อมด้วยพลังกายและพลังใจ ทำให้พ่อผายบอกกับตนเองว่า “เราเป็นชวานาจะไปเป็นนายอำเภอ ไปเป็นหมอ ย่อมฝืนธรรมชาติ น่าจะเป็นชวานาที่มีเกียรติ มีศักดิ์ศรี และที่สำคัญมีความสุข กล่าวคือ มีหลักประกันในชีวิตครบถ้วน มีสุขภาพกายและใจที่แข็งแรง ครอบครัวอบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง มีสิ่งแวดล้อมดี มีอิสรภาพ มีความภาคภูมิใจ และเข้าถึงธรรมะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง”

พ่อสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์ กล่าวว่า “พระพุทธเจ้าบอกให้พึ่งตนเอง ไม่ได้บอกให้พึ่งเงินพึ่งตลาด” ตนยึดคำสอนของพระพุทธเจ้าเรื่อง “อตฺตาทิ อตฺตานิ นาโถ” รวมถึงหลักอิทธิบาท 4 มรรค 8 จนนำมาซึ่งความสงบร่มเย็นของชีวิต

จะเห็นได้ว่า การเอาตัวรอดจากทุนนิยมเสรีและเกษตรเชิงเดี่ยวที่มีแต่หนี้สินไม่รู้จบสิ้น คือ การหันกลับมาดูตัวเอง เอาตัวเองให้รอดด้วยการพึ่งตนเองตามหลักธรรม “อตฺตาทิ อตฺตานิ นาโถ: ตนแลเป็นที่พึ่งแห่งตน” อันเป็นแรงใจที่สำคัญทำให้ปราชญ์ชาวบ้านพลิกฟื้นชะตากรรมของตนเองกับคืนมาอีกครั้ง

ด้วยการนำเอาหลักศาสนธรรมมาพิจารณาตนเอง นำหลักอริยสัจ 4 มาเป็นแรงผลักดันให้มีความสามารถในการต่อต้านกิเลส ความอยากร้ายที่ก่อเกิดในจิตใจให้หมดไป หันกลับมามองตนเอง หันกลับมาองภาวะหนี้สินที่เกิดขึ้น พิจารณาถึงเหตุของความทุกข์ เหตุของหนี้สิน แล้วค้นคิดหาหนทางแก้ไขปัญหา ลงมือปฏิบัติตามหลักอิทธิบาท 4 เป็นแรงเสริม ก้าวสู่การพึ่งตนเองตามหลักธรรม อตฺตาทิ อตฺตานิ นาโถ (ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน) มาเป็นแรงผลักดันก่อเกิดพลังกายและพลังใจให้พึ่งตนเอง

ก่อน เชื่อมั่นในความตั้งใจ และความพยายามของตนเอง จนแสดงออกมาเป็นคุณลักษณะของปราชญ์ ด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

คชาภรณ์ ศรีคล้าย กล่าวว่า “ยึดมั่นในหลักธรรม เชื่อมั่นในตนเอง มีชีวิตที่เรียบง่าย มีองค์ความรู้และประสบการณ์”

คำนึ่ง เจริญศิริ กล่าวว่า “มีคุณธรรมจริยธรรม ยึดมั่นในหลักธรรม มีประสบการณ์ในการทำงาน นำหลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้และถ่ายทอดความรู้สู่เพื่อนมนุษย์ด้วยกันและนำหลักของพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้”

ชาย ดิจะมาลา กล่าวว่า “การดำเนินชีวิตอย่างมีคุณธรรมนำชีวิต คือ ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน”

ดวงจันทร์ จำปามูล กล่าวว่า “เป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตแบบพึ่งตนเอง ยึดมั่นในหลักธรรม เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ ช่วยเหลือผู้อื่น เสียสละ เห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน”

ดารา ดงกันจ่า กล่าวว่า “มีสัจจะ มีคุณธรรม มีศีลธรรม ทำมาหากินสุจริต มีเมตตา เสียสละ เพื่อส่วนรวม ยึดมั่นในหลักธรรมและหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิต”

บัญชา สุขสงวน กล่าวว่า “ยึดหลักธรรมในการดำรงชีวิต”

ประสาร พลแสน กล่าวว่า “ปราชญ์ทุกท่าน ยึดหลักคุณธรรม มีความซื่อสัตย์ มีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา มีความดีมีคุณธรรม ปฏิบัติอยู่ในความพอประมาณ ไม่มากไม่น้อย”

ผุสดี ประสานรัมย์ กล่าวว่า “มีคุณธรรมประจำใจ สามารถพึ่งตนเองได้ อยู่แบบพอเพียง”

มนทิกา ทอนรัมย์ กล่าวว่า “ช่างสังเกต พุดจริงทำจริง มีหลักธรรมในการดำเนินชีวิต เป็นผู้ที่สามารถ ลด ละ เลิก อบายมุขทุกอย่าง”

วิจิต ประทุมภา กล่าวว่า “เป็นคนดี มีศีลธรรม ปราชญ์เหล่านี้มีความน่าเชื่อถือ เป็นบุคคลที่ยอมเสียสละส่วนตัวเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และมีความตั้งใจที่จะช่วยเหลือผู้อื่น”

ศรีไพร เสวยสุข กล่าวว่า “มีความพอเพียง ตั้งอยู่ในศีลในธรรม ไม่เอาไรต์เอาเปรียบผู้อื่น ทำงานเพื่อส่วนรวม ไม่เห็นแก่ตัว ตั้งตัวเป็นกลาง เป็นคนดี มีความสามารถ”

สามารถ สอนโห กล่าวว่า “มีคุณธรรมนำชีวิต ลด ละ เลิกอบายมุข สิ่งเสพติด ของมีเงินเมา และสารเคมี คือ ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน เป็นคนดีน่ายกย่อง”

สีจันทร์ บุญเชื่อง กล่าวว่า “ยึดมั่นในหลักธรรม มีคุณธรรมจริยธรรม มีความพอประมาณ มีความพอเพียง ยิ้มแย้มแจ่มใส มีน้ำใจ มีสัจจะ มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ เสียสละช่วยเหลือชุมชน”

สุรินทร์ ศรีคล้าย กล่าวว่า “พึ่งตนเอง นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงใช้ในการดำเนินชีวิต เป็นตัวอย่างที่ดีมีองค์ความรู้ มีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ มีประสบการณ์ เป็นนักคิดวิเคราะห์ วิจัย มีคุณธรรม เป็นที่รู้จักและยอมรับ”

อำนวยการ ศรีคล้าย กล่าวว่า “ได้รับการยกย่องให้เป็นแบบอย่างที่ดีในทุกๆ ด้าน มีความซื่อสัตย์ สุจริต มีคุณธรรมจริยธรรม มีความสามัคคีในหมู่คณะ มีองค์ความรู้ที่ผ่านการทำงานทั้งประสบการณ์ตรง ยึดมั่นในหลักธรรมในการดำรงชีวิตและเป็นแบบอย่างที่ดีอย่างยั่งยืน”

อินทิดา ปราบบำรุง กล่าวว่า “ยึดหลักธรรมในการดำรงชีวิต เป็นคนดีน่ายกย่อง เป็นเกษตรกรต้นแบบ เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้”

อุบล เกิดศักดิ์ ฌ แวงน้อย กล่าวว่า “เป็นผู้ที่มีคุณธรรม และใช้หลักธรรมในการดำรงชีวิต มีเมตตากรุณา สอนให้ชาวบ้านทำอยู่ทำกิน”

จากการสนทนากลุ่มครั้งที่ 2 สรุปได้ว่า ประชาชนชาวบ้านแต่ละท่านล้วนยึดมั่นในหลักธรรมของหลักศาสนา ไม่เห็นแก่ตัว ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่โลภ พอใจในสิ่งที่ตัวเองมี

การอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขยึดหลักการตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ด้วยการรู้จักความพอดี พอประมาณ ตามศักยภาพ ไม่โลภมาก ใช้เหตุและผลในการใช้เงินและใช้เวลา ทำให้มีเงินเหลือและมีเวลาเหลือ ใช้การสร้างภูมิคุ้มกันด้วยการออมน้ำ ออมดิน ออมสัตว์ ออมต้นไม้ ออมต้นไม้ยืนต้นที่หลากหลาย ออมเงิน ส่งสมกัลยาณมิตร ส่งสมภูมิปัญญา ส่งสมคุณงามความดี ช่วยให้มีชีวิตในความพอเพียง ยึดหลักธรรมคำสอนของผู้ทรงศีลและของพระพุทธเจ้า ช่วยให้เกิดละเลิกอบายมุขและการใช้สารเคมีในการผลิตที่จะทำให้ลายตัวผู้บริโภคเอง และสิ่งแวดล้อม ยังผลให้ครอบครัวอบอุ่นเข้าใจซึ่งกันและกัน มีความเคารพผู้อื่น ช่วยให้เคารพความคิดเห็นของกันและกัน ส่งผลให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ร่วมกันคิด ช่วยกันทำ จนเกิดปรากฏการณ์ได้คิดจนคิดได้ ได้ทำจนทำได้ พาไปสู่วิสัยทัศน์หรือจุดหมายปลายทาง (คำคุณ, 2552: 9)

ดังนั้น หลักศาสนธรรมจึงเป็นที่พึ่งทางจิตใจ เปรียบดั่งแสงสว่างที่ส่องนำทางปัญญาให้หลุดพ้นออกจากวังวนแห่งความทุกข์ทั้งกายและใจ ที่หลงติดกับดักของการทำเกษตรกรรมแบบทุนนิยมให้หันกลับมามองตนเอง พึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง ซึ่งประชาชนชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ต่างก็มีวิธีคิดและนำเอาหลักธรรมในศาสนามาประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาและในการดำรงชีวิต

2. เข้าใจตนเอง

จากข้อมูลสภาคสนาม พบว่า ประชาชนชาวบ้านล้วนเคยมีประสบการณ์ความทุกข์ยากจากการทำเกษตรเชิงเดี่ยว ด้วยความอยากรวย อยากมี และตามกระแสทุนนิยม จนนำมาซึ่งหนี้สินและความทุกข์ยากสารพัด เมื่อตั้งสติใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองตามหลักศาสนธรรม ถึงเหตุแห่งทุกข์ เหตุแห่งหนี้ จนมีความเข้าใจตนเองและเข้าใจสภาวะการณ์ที่เกิดขึ้น ดังคำพูดของ พ่อผาย สร้อยสระกลาง ที่ว่า “เราเป็นเกษตรกร จะไปเป็นหมอ เป็นนายอำเภอ เป็นครู หรือไปทำงานในเมืองมันก็ไม่ถูกต้อง ทำไมเราไม่กลับมาเป็นเกษตรกรที่ทำอยู่ทำกินในไร่นา เป็นเกษตรกรที่สง่างาม มีเกียรติ มีศักดิ์ศรี และมีอิสรภาพ” เมื่อคิดได้ดังนั้น ประชาชนชาวบ้านจึงหันกลับมาพิจารณาตัวเอง ดูพลังศักยภาพของตนเอง ดูทุนทรัพยากรของตนเอง เริ่มทำจากเล็กไปหาใหญ่แบบค่อยเป็นค่อยไป จนสามารถพลิกฟื้นชะตากรรมของตนเองมาเป็นเกษตรกรที่พึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง และก้าวสู่ความสำเร็จในปัจจุบัน

จำเนียร เสม็ดดี กล่าวว่า “เข้าใจตนเอง เข้าใจในสิ่งที่ทำ สามารถใช้ชีวิตอยู่ได้ด้วยตนเองอย่างมีความสุขและความยั่งยืน”

ทวี สะเทินรัมย์ กล่าวว่า “เข้าใจตนเอง มีความน่าเชื่อถือ คนในชุมชน ในหมู่บ้านให้ความเคารพนับถือยกย่องเชิดชู มีความสุขในตนเอง พอในสิ่งที่ตนเองมี พึ่งตัวเองได้ สร้างความมั่นคงด้านปัจจัย 4 และเสียสละแบ่งปันเป็นต้นแบบที่ดีในการดำรงชีวิต”

พอบุญเต็ม ชัยลา กล่าวว่า “เขาจะเห็ดหยิ่งต้องมีความรู้ความเข้าใจในโตเจ้าของ ต้องรู้เจ้าของก่อนที่สุดเลย อย่าฟ้าว(รีบ)ไปรู้เรื่องผู้อื่น ต้องรู้เจ้าของให้คึก ๆ ก่อน! ว่าเจ้าของนี้ใช้หยิ่งแน่ มีรายจ่ายหยิ่งแน่ ทรัพยากรของเจ้าของมีเท่าใด รู้แล้วเขาจะจัดการทรัพยากรของเจ้าของจั่งใด สมมติว่าเขามีดิน มีน้ำ มีแมลง มีพืช มีสัตว์ มีภูเขา มีทะเล อันนี้มันทุนเดิมที่บ่ได้เริ่มต้นจากโตเงิน เพียงแต่เริ่มต้นจากปรับเปลี่ยนวิธีคิด วิธีทำ วิธีปฏิบัติ นี้คนบ่เข้าใจตรงนี้ เพราะว่าเขามีอยู่แล้วทุน ร่างกายเขา

คือทุน คนเขามันเป็นเครื่องจักรที่ดีที่สุด สามารถจกตอกก็ได้ สามารถเผาถ่านก็ได้ สามารถปลุกผักขายก็ได้ สามารถเลี้ยงสัตว์ขายก็ได้ เครื่องอี่หยังจะวิเศษปานนี้”

พ่อผอง เกตพิบูลย์ กล่าวว่า “การแก้ไขปัญหาคือต้องรู้ว่าตนเองเป็นใคร ดูตนเองให้ออก บอกตนเองให้ได้ ต้องพึ่งตนเอง และปฏิบัติตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงที่ในหลวงท่านบอกไว้”

พ่อผาย สร้อยสระกลาง กล่าวว่า “เกษตรกรต้องดูตัวเองให้ออก บอกตัวเองให้ได้ ใช้ตัวเองให้เป็น ท่องไว้เลย”

ภานุมาส ประสานรัมย์ กล่าวว่า “เข้าใจตนเอง ไม่เปียดเบียนตัวเองและผู้อื่น ดำเนินชีวิตด้วยความขยัน ซื่อสัตย์ ประหยัด เรียบง่าย”

มงคล วงศ์ศิริ กล่าวว่า “ใช้กำลังตนเอง ใช้ความคิดของตนเอง คิดนอกกรอบ ศึกษาหาความรู้ตลอดเวลา มั่งคั่งมีตลอดถูก”

วีระ สิทธิสาร กล่าวว่า “เป็นบุคคลพิเศษมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว พึ่งตนเองได้ มีเหตุผล อ่อนน้อมถ่อมตน ยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น รู้จักตนเอง ไม่ถือยศถือศักดิ์ ไม่ยึดติดกับตำแหน่ง คิด พูด ทำ ได้ประจักษ์ชัด เป็นตัวอย่างให้สังคมได้จริง”

ศาสนพงษ์ ดีจะมาลา กล่าวว่า “รู้เท่า รู้ทัน รู้กัน รู้แก่ รู้แพ้ รู้ชนะ รู้ภัย สำคัญที่สุด คือ รู้ตนเอง เข้าใจตนเอง รู้จักคำว่าพอเพียงและทำได้จริง ๆ”

ศรีไพร เสวยสุข กล่าวว่า “เข้าใจตนเอง พึ่งความคิดของผู้อื่น”

สกุล แก้วเลื่อน กล่าวว่า “เป็นผู้นำครอบครัว เข้าใจตนเอง เชื่อมมั่นในตนเอง มีความพยายาม มีความคิดสร้างสรรค์ มีภาวะผู้นำ เป็นคนสู้ชีวิต”

สมนึก ขวัญกิจสิทธิกุล กล่าวว่า “ปราชญ์ชาวบ้านล้วนรู้จักตนเอง เข้าใจตนเอง แต่ก่อนผมไม่ยอมรับ เพราะไม่รู้ความจริง พอได้เข้าอบรม อบรม 2 จึงได้รู้ความจริงของพ่อปราชญ์ เช่น พ่อครู บาคำเตื่อง ภาษี และสุดยอดแห่งบุคคลอีกหลาย ๆ คน”

สมพงษ์ ไชรัมย์ กล่าวว่า “ทำ คิด พูดได้โดยไม่ติดขัด แปลว่า ทำมาแล้ว ดูตัวเองออก มีการเข้าใจตัวเอง เข้าถึงตัวเอง พัฒนาตัวเองตลอดเวลา จนสังคมยอมรับ”

สุภาพ เกิดศักดิ์ ณ แวงน้อย กล่าวว่า “ปราชญ์ชาวบ้านท่านเป็นผู้บุกเบิกภูมิปัญญาชาวบ้าน นำมาทำเป็นตัวอย่างในทางที่ดีแก่ลูกหลานและชุมชน ให้พออยู่พอกินในปัจจุบันและอนาคต ปราชญ์ทุกท่าน ขยัน เข้าใจตนเอง เป็นผู้มีการเรียนรู้ในการดำเนินชีวิต ในการทำอยู่ทำกิน ที่เคยทำและเคยผิดพลาด ได้นำมาศึกษาจนได้พบหลักความจริง”

หนูค่าย เคล็ดทอง กล่าวว่า “ศึกษาและเข้าใจตัวเอง รู้จักคิด รู้จักทำ รู้จักวางแผน รู้จักประหยัดอดออม รู้จักช่วยเหลือคนอื่นและแบ่งปันความรู้”

อภิรัมย์ อภิรัมย์ กล่าวว่า “เป็นคนที่ความมานะอดทน ควรนำประสบการณ์ของท่านมาเป็นแบบอย่างในการดำรงชีวิต พูด ทำ จนประจักษ์ชัด เป็นตัวอย่างให้สังคมได้จริง มีเหตุผล เข้าใจตนเอง มีความเสียสละ ซื่อสัตย์ เป็นแบบอย่างที่ดี ซัพพอร์ตตนเองได้ สังคมยอมรับและได้รับการยกย่อง”

ปราชญ์ชาวบ้าน มีองค์ความรู้ที่ชัดเจนในการดับทุกข์สร้างสุข เข้าใจตนเองด้วยการรู้ทุกข์ หรือรู้ปัญหา รู้สาเหตุ รู้แผนปฏิบัติการ สร้างทางเลือก ในการออมเงิน ออมดิน ออมสัตว์ ออมต้นไม้ยืนต้นที่หลากหลาย มีความรู้ในการออมเงิน การส่งเสริมกัลยาณมิตร สร้างภูมิปัญญาในการแก้ปัญหา และเรียนรู้โดยการปฏิบัติจริง ด้วยความขยัน อดทน อดออม จนเกิดความสุขและเชื่อมั่นในวิถีทางปรัชญา

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นศูนย์รวมจิตวิญญาณของคนในเครือข่าย ๆ และคัดเลือกกลุ่มคนที่เป็นต้นแบบที่ดีมาร่วมเป็นเครือข่าย ๆ เพื่อสร้างลูกหลานเยาวชนให้เข้ามาสืบทอดงานของเครือข่าย ๆ จนเกิดกลุ่มคนที่คิดดี ทำดี พูดดี ทำเป็น มีวัฒนธรรมที่ดี จนเกิดสังคมดี และที่สำคัญมีการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง ตามหลักการบริหารนิยธรรมให้เกิดการได้คิดจนคิดได้ และได้ทำจนทำเป็น และรวมพลังกันให้สามารถคิดได้ทำเป็น นำไปสู่การปฏิบัติจริงจนสามารถแก้ปัญหาของชุมชน ปัญหาของเครือข่าย และปัญหาของประเทศชาติได้จริง (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2551ก: 10-11) ผู้นำที่ดีต้องเน้นเอาความสุขเป็นตัวตั้ง โดยเป็นทั้งตัวชี้วัดและเป็นเป้าหมายของการพัฒนา เน้นการทำงานดับทุกข์ สร้างสุข ยึดหลักพึ่งตนเองและผู้อื่นพึ่งได้ รู้จักตนเองเข้าใจตนเอง รู้จักการใช้เหตุและผลในการใช้จ่าย และในการใช้ชีวิต มีความรู้เป็นปัจจัยเอื้อที่สำคัญที่จะนำไปปฏิบัติจนเกิดผลสำเร็จ ไม่หลงตามกระแสเงินนิยม รู้จักความพอเพียง พอประมาณ ตามศักยภาพ ไม่โลภมาก คิดถึงประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลัก และนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นหลักปฏิบัติ มีอุดมการณ์ เสียสละ ใช้หลักธรรมะเป็นกรอบในการปฏิบัติตัว พยายาม ลดละเลิกอบายมุข มีความเก่งเฉลียวฉลาด พูดจริงทำจริง ทำทันที รับผิดชอบต่อความคิดเห็นของผู้อื่นและเป็นที่ยอมรับ เป็นแบบอย่างที่ดีที่มีความรับผิดชอบตรงต่อเวลา มีจิตอาสา มีน้ำใจ มีการพัฒนาตนเองตลอดเวลา แต่ในขณะที่เดียวกันก็มีความเชื่อมั่นในตัวเอง แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ (คำคุณ, 2551ก: 8-9) ขอเพียงให้รู้จักตนเองว่าเป็นชาวนาหรือเกษตรกร มีเกียรติ มีศักดิ์ศรี เอาจบเป็นปากกาเอาฝันเป็นกระดาษ เอาหยาดเหงื่อเป็นน้ำหมึก จารึกลงดินทำกินเลี้ยงชีพ (คำคุณ, 2550ก: 43-44)

จะเห็นได้ว่า การเข้าใจตนเอง เป็นคุณลักษณะที่สำคัญของปราชญ์ชาวบ้านในการหันกลับมาสู่การเป็นเกษตรกรที่ทำอยู่ทำกินด้วยความพอเพียง ไม่หลงไปตามกระแสที่เกษตรกรขาดอำนาจในการต่อรองทุกด้าน ต้องพึ่งพาคนอื่นและพึ่งปัจจัยการผลิตจากภายนอกจนไม่สามารถที่จะยืนได้ด้วยตนเอง การเข้าใจตนเอง จะทำให้เกิดสติและปัญญาในการหาทางออกจากวังวนความทุกข์ยากเหล่านั้น ซึ่งปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้ทบทวนถึงประสบการณ์ที่ผ่านมา สภาพความเป็นปัจจุบัน และสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต จนเข้าใจตนเอง เข้าใจในบริบทสถานะแวดล้อมของตนเอง และเข้าใจในความรู้ความสามารถของตนเอง ซึ่งเป็นแรงผลักดันให้ตั้งตัวเอง ครอบครัวยุ และเครือข่าย ๆ ออกจากวังวนดังกล่าว มาสู่การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองได้อย่างยั่งยืนในปัจจุบัน

3. พอเพียง

ปราชญ์ชาวบ้าน ได้หันมาดำรงชีวิตและทำการเกษตรกรรมตามพลังศักยภาพและทุนทรัพยากรของตนเอง เพื่อก้าวสู่ความพอเพียง ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จนสามารถพลิกฟื้นวิถีชีวิตกลับมาสู่ความสงบสุขได้ในที่สุด ทั้งนี้ แนวปฏิบัติของปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือในการทำการเกษตรกรรมนั้น เป็นการยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเรียกว่า “เกษตรพอเพียง” ดังที่ พ่อทัศน กระจยอม เคยกล่าวเอาไว้ว่า “เกษตรพอเพียง คือ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คำว่า เกษตรพอเพียง ก็คือ หนีตอยู่หนีตกิน เหลือกินก็แจกพี่น้อง เหลือแจกก็แลก เหลือแลกก็ขาย” จนสามารถตั้งตัวเองออกจากหล่มทุกข์และวังวนของเกษตรเชิงเดี่ยวได้ในที่สุด ซึ่งการน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาใช้ในการดำรงชีวิตและการทำเกษตรกรรมของปราชญ์ชาวบ้าน ถือเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญของชีวิต เป็นการปรับเปลี่ยนวิธีคิดใหม่อย่างเป็นขั้นตอน

ขจรพงศ์ ช่อสกุล กล่าวว่า “เป็นคนที่มีความรู้ในด้านการเกษตรเป็นอย่างดี รู้จักคำว่า พอเพียง รู้จักประหยัด อดออม และทำความดี”

คชาภรณ์ ศรีคล้าย กล่าวว่า “มีความรับผิดชอบในด้านครอบครัว ด้านความพออยู่พอกิน มีความพยายาม ความพอเพียง พออยู่พอกิน มีชีวิตที่เรียบง่าย ไม่เอาर्डเอาเปรียบผู้อื่น”

คุณ สงค์คลัง กล่าวว่า “ยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงแบบยั่งยืน มีความรอบรู้ ทำสวนทำนา อดทน ออมน้ำ ออมดิน ทำเศรษฐกิจพอเพียง”

ฉันทนา นาบุญ กล่าวว่า “ปราชญ์ทุกท่านเหล่านี้ ใช้ชีวิตแบบพอเพียงจริง มีความซื่อสัตย์ มุ่งมั่น ขยัน อดทน ปลูกอยู่ปลูกกิน ทำเกษตรผสมผสาน ทำจากเล็กไปหาใหญ่ มีการถ่ายทอดให้ความรู้กับคนในชุมชนในการอยู่แบบพอเพียง”

ทองสา จุ่มคอม กล่าวว่า “ปราชญ์ทุกท่านอยู่อย่างแบบพอเพียง ใช้จ่ายอย่างประหยัด อดออม ทุกท่านทำเกษตรผสมผสาน มีอยู่มีกินแบบพอเพียง”

ทองหยอด จำปา กล่าวว่า “การทำเกษตรพออยู่พอกินและพอเพียง”

ชนพล ทิมธนสาร กล่าวว่า “สร้างภูมิคุ้มกันให้ตัวเอง สร้างแหล่งอาหารให้ตัวเอง นี่คือนักเศรษฐกิจพอเพียง คือ บังเอิญเงินเป็นตัวตั้ง สร้างแหล่งอาหารให้เจ้าของ แล้วก็หาความรู้ให้เจ้าของ”

นุสริน บัวสาย กล่าวว่า “พูดจริง ทำจริง โดยยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวง เป็นคนดี มีคุณธรรม ยึดหลักธรรม มีความอดทน มีความพอเพียงในการดำเนินชีวิต สมควรได้เป็นปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียง”

ประมวล สุวรรณเหลา กล่าวว่า “สมควรได้รับการยกย่องให้เป็นปราชญ์ เพราะทำอยู่ทำกิน ทำและอยู่อย่างพอเพียง”

ประสาร พลแสน กล่าวว่า “เมื่อพัฒนามาถึงจุดตรงนี้แล้ว ในด้านความสุขผมว่าเกษตรกรนี้แล้ว มีอิสรภาพ บังผู้ใดมากำหนดเป้าหมาย บังผู้ใดมาบังคับ พอพัฒนามาถึงจุด ๆ หนึ่งอ้อมไต่แล้ว นี่ละความพอเพียง”

ประสิทธิ์ พันตัน กล่าวว่า “ท่านเป็นบุคคลที่พึ่งพาตนเองได้ มีความเป็นอยู่ดี เป็นปราชญ์ชาวบ้านผู้ให้ชีพ ให้ความกระจ่างแจ้ง ให้ความรู้ในการทำอยู่ทำกินแบบพอเพียง”

ปราณี ปัตตะเน กล่าวว่า “ปราชญ์ชาวบ้าน ท่านเป็นผู้นำ เป็นตัวอย่างให้กับชุมชนได้ทำอยู่ทำกินและพึ่งพาตนเองตามพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง”

เปรมกมล แก้วพูน กล่าวว่า “มีแนวความคิดใช้ชีวิตแบบพอเพียง อยู่บนหลักของการรู้จักพอ คือ พอประมาณและพอดี สมควรได้รับเป็นปราชญ์ชาวบ้าน เป็นที่พึ่งพิงของลูกหลาน ช่วยถ่ายทอดความรู้ให้ลูกหลานสืบทอดต่อไป”

ผุสดี ประสานรัมย์ กล่าวว่า “เป็นบุคคลที่สามารถยกระดับความเป็นอยู่ได้ตัวอย่างพอเพียง”

พรชัย สุราราชภูร์ กล่าวว่า “สามารถสร้างชีวิต สร้างสังคม และสร้างชาติที่เอื้อต่อการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง”

พ้อจันทร์ที่ ประทุมภา กล่าวว่า “เศรษฐกิจพอเพียง แม่น(ใช้)แล้ว เป็นทางออกของเกษตรกร ทุกวันนี้คนเขาชอบเฮ็ด(ทำ)หลาย ๆ แต่หักลบกลบหนี้แล้วมันติดลบ เป็นหนี้จึก จะต้องทำทีละขั้น คือ เริ่มแรกให้เอาเจ้าของก่อน ให้พัฒนาโตเจ้าของ(ตัวเอง) พัฒนาครอบครัวให้ดี ครอบครัวอยู่ดีแล้วค่อยบอกผู้อื่นต่อไปอีก ถ้าเขาบ่เฮ็ดจะสอนคนอื่นบ่ได้ สิ่งทีในหลวงท่านว่าพอประมาณก็คือเฮ็ดให้พอดี

พอประมาณ อย่าเห็ดเกินโตมันจะเป็นหนี้เป็นสิน ให้มีคุณธรรม มีความพอดี เปลี่ยนความคิดจากพึ่งภายนอก จากการพึ่งเงินหันมาพึ่งตนเอง เอาจุดนี้เป็นหลักเลย ต้องเปลี่ยนจุดนี้ให้ได้ ในหลวงชี้ทางบอกเลยว่าถ้าอยากปลดหนี้ปลดสิน อยากมีความสุขมาทางนี้”

พ่อบุญเต็ม ซัยลา กล่าวว่า “แนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงเฮา เป็นแนวทางที่ดี แนวทางที่ดีที่ถูกเลย ไผ(ใคร)เดินสายนี้จะบ่พลาด ที่พ่อเฮ็ดอยู่ทุกม้อ(ทุกวัน)นี้ก็ตามรอยของในหลวง 3 ห่วง 2 เงื่อนไข แล้วก็ต้องเดินสายกลาง รู้จักพอประมาณ ต้องอดทุกรู้ไว้ ปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก ใช้วิธีแบบป่า ปลูกอยู่ปลูกกิน เหลือกินก็แจกพี่น้อง เหลือแจกพี่น้องก็ขายเป็นรายได้ไว้ใช้ คำว่า พอเพียง เฮาก็เริ่มจากปัจจัย 4 เฮาต้องมีอาหารกิน มีดินอยู่ มีเครื่องนุ่งห่ม มียารักษาโรค คำว่า พอเพียง ต้องอดรู้ไว้ของเจ้าของก่อน ให้มันมีรายได้หลายกว่ารายจ่าย นี่คือ พอเพียง เศรษฐกิจพอเพียงนำไปใช้ได้หมด ใช้ในชีวิตประจำวันก็ได้ เห็ดเกษตรก็ได้ แล้วแต่เฮาจะนำมาปรับใช้เอา บ่ต้องไปเล่นนำ(วิ่งตาม)กระแส ถ้าบ่เห็ด(ไม่ทำ)เศรษฐกิจพอเพียงมันก็เดือดร้อน เฮาจะค่อยขยายงานแทนพระเจ้าอยู่หัว พระองค์บ่เห็นเฮาก็จะเห็ดแทน เพราะว่าแม่น(ใช่)ทางที่ดีที่สุดแล้วของเกษตรกร”

พ่อผอง เกตพิบูลย์ กล่าวว่า “เศรษฐกิจพอเพียง คือ การพึ่งตนเอง ผมเดินตามรอยพ่อทำให้ผมมีความสุข มีความพอประมาณ พอใจในสิ่งที่ตนมี บ่ได้โลภ พอเพียงของในหลวงนี้ถูกแล้ว เดินถูกทาง แม้แต่ต่างประเทศก็เอาไปใช้ เราจะต้องช่วยตัวเอง นี่คือการดำเนินชีวิตตามรอยพระยุคลบาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เดินตามรอยพ่อหลวงจะมีความสุขที่สุด เพราะว่าพ่อหลวงบ่ตั๊วะ (ไม่โกหก)เฮาแล้ว ที่สำเร็จมาได้เพราะเดินตามรอยพ่อ เศรษฐกิจพอเพียงนอกจากจะสามารถเอาตนเองรอดแล้วยังสามารถมีความสุขได้ มีความสุขทางใจแล้วก็กาย บ่มีโรคมียัยไข้เจ็บ เพราะว่าเฮากินอาหารเฮาทำเอง เฮาบ่ได้ไปซื้อพวกอาหารที่เขาทำสำเร็จรูป เป็นเพราะบารมีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทำให้มีวันนี้ได้”

พ่อผาย สร้อยสระกลาง กล่าวว่า “เห็ดตามในหลวงแล้ว นอกจากหมดหนี้หมดสินแล้ว ก็อยู่ดี มีสุขบ่อดบ่ยาก ผมเน้นทุกอย่างครบ เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมประเพณี ผมเอาทุกอย่าง ก็คือว่าเอาของในหลวงมาจับไว้ เฮาเอาพ่อแห่งชาติมาเป็นประมุข “ถ้าผู้ใดบ่พึ่งความพ้อความแม่ผีแก่(ลาก)เข้าหม้อนรก” นั่นก็คือ ผลบ่พึ่งความพ้อความแม่ พ่อแม่บ่บอกบ่ฟัง เห็ดตามในหลวง(พ่อ)แล้ว นอกจากหมดหนี้หมดสินแล้ว อยู่ดีมีสุขบ่อดบ่ยาก สุขภาพดีขึ้น ชีวิตมีความสุขกินได้นอนหลับไม่มีหนี้ มีสมุนไพรมันเป็นทั้งอาหารและยา”

พี่ชรา รูปสูง กล่าวว่า “ปราชญ์ชาวบ้านเป็นแหล่งให้ความรู้ให้กับชาวบ้านได้เรียนรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง มีการทำไร่นาสวนผสมและความรู้รอบตัวอื่น ๆ”

พานิช น้อยผาง กล่าวว่า “พ่อผอง เกตพิบูลย์ สมควรยกย่องให้เป็นต้นแบบ เพราะเป็นตัวอย่างของชาวบ้านในการทำการเกษตรแบบพอเพียง มีการดำรงชีวิตตามความเหมาะสมและตามความเป็นอยู่แบบพอเพียง”

พิเชษฐ ช่วยนา กล่าวว่า “ปราชญ์ชาวบ้านทุกท่านสมควรได้รับการยกย่องให้เป็นปราชญ์ต้นแบบ เพราะท่านได้เป็นตัวอย่างของชาวบ้านในการเกษตรแบบพอเพียง ความเป็นอยู่อย่างพอเพียง ไม่เบียดเบียนและไม่สร้างความเดือดร้อนให้คนอื่น”

มยุรา แพงพวย กล่าวว่า “ปราชญ์ชาวบ้านเป็นแหล่งให้ความรู้กับชาวบ้านได้ศึกษาเรียนรู้การใช้ชีวิตอย่างพอเพียง ได้เรียนรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง ขุดบ่อเลี้ยงปลาปลูกข้าวปลูกผักกินเอง”

ไมตรี พร้อมเพรียง กล่าวว่า “ปราชญ์ชาวบ้านเอาแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้กับชีวิต ทุกสิ่งทุกอย่างที่ในหลวงท่านบอกท่านกล่าวมา”

ละออง สุวรรณอำไพ กล่าวว่า “สมควรยกย่องมาก เพราะเป็นคนที่ให้ความรู้กับเราในทุก ๆ ด้านที่เราได้ความรู้มาใช้ก็เพราะเขาได้นำมาให้ ได้ทำอยู่ทำกินทุกวันนี้เพราะปราชญ์ชาวบ้าน”

ละอองดาว ท้าวเมตรี กล่าวว่า “เป็นผู้นำเศรษฐกิจพอเพียง มาแนะนำให้กับชาวบ้านเป็นเกษตรต้นแบบปลูกกินเองและเลี้ยงสัตว์ไว้กินเอง มีความพอเพียงในตนเอง”

ศาสนพงษ์ ดีจะมาลา กล่าวว่า “ปราชญ์ชาวบ้านรู้จักคำว่าพอเพียงและทำได้จริง ๆ”

สมจิตร เถาว์เบา กล่าวว่า “สมควรได้รับการยกย่องให้เป็นปราชญ์ เพราะให้ความรู้เกี่ยวกับการเพาะปลูกต้นไม้ รู้ถึงเศรษฐกิจพอเพียง และอื่น ๆ อีกด้วย”

สมมุง อินทร์เฮ้า กล่าวว่า “ปราชญ์ชาวบ้านล้วนมีความพอเพียง คือ มีอยู่มีกินเป็นของตัวเอง ทำทุกอย่างปลูกทุกอย่างที่กินได้ ถ้าไม่มีปราชญ์ชาวบ้านช่วยถ่ายทอดความรู้ให้ทุกวันนี้คงหลงอยู่กับการทำเกษตรเชิงเดี่ยว”

สมศรี บุตตานันท์ กล่าวว่า “ท่านเป็นปราชญ์ต้นแบบที่ดีและพอเพียง ทำเป็นตัวอย่างของต้นแบบและชุมชน”

สำรวย แก้วเจ็ก กล่าวว่า “ท่านให้ความรู้ ใช้ชีวิตแบบพอเพียง เช่น ปลูกผัก ปลูกทุกอย่างที่กินได้ เลี้ยงไก่ เป็ด วัว ควาย ฯลฯ”

สุภาภรณ์ ภูมิแถมำ กล่าวว่า “ปราชญ์ชาวบ้านล้วนรู้จักการใช้ชีวิตแบบพอเพียงและให้ความรู้แก่ชาวบ้าน”

สุรพล วิเชียรสี กล่าวว่า “แต่ละท่านเป็นแบบอย่างที่ดี สามารถดำรงชีวิตได้อย่างพอเพียง และเพียงพออยู่ด้วยตนเองได้”

สุวลี ภาชี กล่าวว่า “แต่ก็บ่เข้าใจคำว่าพอเพียง พอมาเฮ็ดแล้ว นี๋บ่(นี้หรือ)ที่เขาเอ็น(เรียก)ว่าพอเพียง มันเฮ็ดให้เฮารู้สึกว่าผ่อนคลายจากความหนักอึ้ง ความร้อนรน พอมาสัมผัสกับบรรยากาศแบบนี้ แบบวิถีชีวิตดั้งเดิมของเขา ตอนนี้เฮารู้สึกว่าเย็น รู้สึกว่าเบา”

จากการสนทนากลุ่มครั้งที่ 2 ได้สรุปได้ว่า พอเพียง เป็นการพอประมาณตัวเอง ทำจากเล็กไปหาใหญ่ เพราะถ้ามากจะทำให้ไม่ประสบผลสำเร็จ ทำแต่พอดี ไม่เกินกำลังของตัวเอง ทำตามทุนตามกำลังของตัวเอง ไม่ไปกู้หนี้ยืมสินมาทำ มีเหตุผลในการทำ เช่น การปลูกเสเดาเราต้องรู้มีทั้งคุณทั้งค่า คือ หนึ่งปลูกลงไปแล้วทำให้ดินดีขึ้นเพราะใบหล่นลงใส่ดินเป็นปุ๋ยธรรมชาติ สองให้ความร่มรื่น สามสามารถตัดกิ่งก้านมาทำฟืนได้ และสี่ยอดก็เอาไปลวกกินน้ำพริก แจ่วบอง ทำสมุนไพรไล่แมลงได้

จากการสนทนากลุ่มครั้งที่ 4 ได้สรุปได้ว่า ปราชญ์ชาวบ้านเป็นแบบอย่างที่ดีที่เด่นชัดที่สุดใน การน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงมาใช้ เพราะเศรษฐกิจพอเพียงเป็นการเน้นที่คุณภาพชีวิต

หลักเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นหลักชัยของการพัฒนาให้รู้จักตนเอง คือ ความพอเพียง รู้จักอุดหนุนที่ไม่ว่าจำเป็นในชีวิต ทำให้ลดรายจ่ายและอาศัยการออมความอุดมสมบูรณ์จากธรรมชาติไว้ (อภิสิทธิ์ ธำรงวรานุรักษ์ และ ทานทิพย์ ธำรงวรานุรักษ์, 2550: 47) ซึ่งปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสาน ได้รับด้วยเกล้านำกระแสรับสั่งมาปรับใช้อย่างจริงจัง มาเป็นหัวใจในการดำรงชีวิตของครอบครัวให้พึ่งตนเองได้อย่างรวดเร็ว มีความฝัน มีความหวัง และมีแผนปฏิบัติการ จัด

ประชุมอย่างต่อเนื่อง พร้อมกับทำกิจกรรมที่พึงกระทำโดยพร้อมเพรียงกัน ขยายเครือข่ายไปสู่เครือข่ายและคนสนิทในชุมชน โดยการไปดูของจริง ปฏิบัติจริง ด้วยความขยัน อดทน อดออม จนเกิดความสุขและเชื่อมั่นในวิถีทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ศรัทธาในผู้นำภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีความรู้ มีประสบการณ์ เป็นศูนย์รวมจิตวิญญาณของเครือข่าย ฯ ที่สำคัญมีการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง ให้เกิดการได้คิดจนคิดได้ และได้ทำงานทำเป็นและรวมพลังกันให้สามารถแก้ปัญหาได้ (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2551ก: 11-12) ซึ่งความสำเร็จของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือในปัจจุบัน เกิดจากความเชื่อมั่นในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ว่าสามารถนำพาชีวิตไปสู่สิ่งที่ดีขึ้น ปลดปล่อยจากภาวะทุกข์และหนี้สินของการทำการเกษตรเชิงเดี่ยวหรือการผลิตเพื่อขาย และมองว่าปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงยังนำมาซึ่งความสมดุลทางธรรมชาติ ความสุขทางจิตใจ และความสมดุลทางสังคม ก่อให้เกิดแรงบันดาลใจที่จะปรับเปลี่ยนแบบแผนการผลิตไปสู่ทิศทางใหม่ (ธวัชชัย เฟ็งพินิจ, 2550ก: 112) อีกทั้ง การขยายเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวทางพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวสู่ 1 ล้านครอบครัวทั่วอีสานเป็นภารกิจที่สำคัญมาก เพราะจะช่วยให้คนอีสานมีอยู่มีกิน ที่สำคัญคือมีความสุขทั้งทางกาย ทางใจ ทางสังคม และทางปัญญา (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตจังหวัดขอนแก่น, 2550: 8) เพราะเป้าหมายการพัฒนาเน้นการทำงานดับทุกข์สร้างสุข ยึดหลักพึ่งตนเองและผู้อื่นพึ่งได้ ด้วยการรู้จักตนเอง ถึงความพอดี พอประมาณ ตามศักยภาพ รู้จักการใช้เหตุผลในการใช้จ่ายและในการใช้ชีวิตทำให้มีเงินเหลือ มีเวลาเหลือและรู้จักการสร้างภูมิคุ้มกันในชีวิตด้วยการออม ส่งสมภูมิปัญญาในการแก้ปัญหาและส่งสมคุณงามความดี ทำให้มีปัจจัยสี่ที่เพียงพอในครอบครัว คนในครอบครัวมีความสุข คิดถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก และนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติ (คำคุณ, 2551ก: 8-9) ซึ่งด้วยพระบารมีและพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่พระราชทานพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงแก่คนไทยทุกหมู่เหล่า ได้นำไปปฏิบัติให้สามารถพึ่งพาตนเองและพึ่งพากันเองได้อย่างสมดุลและมีความสุข ด้วยการรู้จักตนเอง รู้จักอดด้วยการประหยัด รู้จักออมด้วยการออมสิ่งต่าง ๆ ออมเงิน ออมน้ำ ออมสัตว์ ส่งสมกัลยาณมิตร และส่งสมภูมิปัญญาในการแก้ปัญหา ซึ่งปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้น้อมแนวทางพระราชดำริในเรื่องนี้มาปฏิบัติอย่างจริงจัง พบว่า เกิดการเปลี่ยนแปลงมากมายในชีวิต ดังนั้น เพื่อเป็นการเจริญตามรอยพระยุคลังได้พร้อมใจกันนัดหมายมาประชุม เพื่อระดมสมองการปลูกต้นไม้ยืนต้นที่หลากหลายถวายแด่พระองค์ท่าน (คำคุณ, 2550ข: 8-9)

เศรษฐกิจพอเพียง มิได้หมายถึงเฉพาะการทำการเกษตร แต่เป็นวิถีคิดและวิถีดำรงชีวิตโดยมุ่งหลักความพอเพียง ความพอประมาณ ไม่โลภมากหลักการใช้จ่ายอย่างมีเหตุผล อดออมลดรายจ่าย และหลักการสร้างภูมิคุ้มกัน บนฐานคิดของความสมดุลและยั่งยืน ร่วมกับการใช้ความรู้คู่คุณธรรมมาเป็นกรอบการดำรงชีวิต ให้มีความสำคัญกับการออมเงิน การออมดิน การออมสัตว์ การออมต้นไม้ยืนต้นที่หลากหลาย เพื่อให้เกษตรกรทั่วประเทศกลายเป็นคนที่มีอยู่ มีกิน มีสุขภาพที่ดีทั้งทางกาย และทางใจ (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตจังหวัดขอนแก่น, 2550: 26) แนวคิดของการใช้ชีวิตอยู่บนหลักของความพอเพียง คือ พอประมาณไม่โลภมาก ใช้จ่ายอย่างประหยัด รู้จักการออมและส่งสมคุณงามความดี ยึดหลักธรรม ยืนอยู่บนพื้นฐานของความรู้ คู่คุณธรรม มีวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตที่ดีงาม ซึ่งปราชญ์ชาวบ้านได้ทำให้ดู อยู่ให้เห็น ด้วยการอ่านตัวเองให้ออก บอกตัวเองให้ได้ ใช้

ตัวเองให้เป็น และศรัทธาในอาชีพของตนเองทำให้ชีวิต ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติเกิดการเปลี่ยนแปลง ทั้งในด้านเศรษฐกิจ ทำให้เศรษฐกิจมีสภาพที่เปลี่ยนไป คือ รายจ่ายลดลง รายได้ค่อย ๆ เพิ่มขึ้น หนี้สินค่อย ๆ ลดลง จนหมดไป และเงินออมค่อย ๆ เพิ่มขึ้น สิ่งแวดล้อมดีขึ้นจากสภาพดินแลว น้ำแล้ง ป่าหมด มลภาวะ ทั้งสารเคมี ยาฆ่าหญ้า ฆ่าแมลงปุ๋ยเคมี ฯลฯ แปลงสภาพเป็นสิ่งแวดล้อมที่ดี ดินดำ น้ำชุ่ม ป่าอุดมสมบูรณ์ ปลอดภัย ไม่ต้องใช้ปุ๋ยเคมี มีครอบครัวที่อบอุ่น สามารถสร้างทุน สร้างชีวิต สร้างสังคม สร้างชาติ เป็นการพึ่งพาตนเองและพึ่งพากันเองอย่างสมดุล และมีความสุข (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตจังหวัดขอนแก่น, 2550: 6-7) ซึ่งการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยเน้นหลักความพอเพียง คือ หลักการพัฒนาคนให้มีคุณภาพเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน มีวิธีการพัฒนามุ่งสู่ความยั่งยืน 4 ประการ 1) การพัฒนาที่สมดุลเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรเพื่อการพัฒนา ทั้งทรัพยากรทางกายภาพ สังคม วัฒนธรรม ประเพณีความเป็นอยู่ ค่านิยมให้มีความสุข 2) เป้าหมายกิจกรรมการพัฒนาที่มุ่งเห็นประโยชน์ส่วนรวม 3) การพัฒนาที่ก้าวหน้าไปอย่างมั่นคง โดยเริ่มการพัฒนาในระดับครอบครัว ให้พออยู่พอกิน สามารถพึ่งตนเองได้ แล้วจึงเพิ่มระดับการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน และ 3) การพัฒนาคนให้มีคุณภาพโดยให้มีคุณธรรมกำกับความรู้ในการดำเนินชีวิต (บุญรอด คำทะริ และคณะ, 2552: 26-27)

ปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้นำเอาหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางการดำรงชีวิต ปรับเปลี่ยนการทำเกษตรกรรมแบบ “หาอยู่หากิน” มาเป็น “ทำอยู่ทำกิน” ปรับเปลี่ยนกระบวนคิดใหม่จากเพื่อให้ “มีอยู่มีกิน” เป็น “พออยู่พอกิน” ไม่คิดเกินแรงของตัวเอง มีความพอเพียงในตัวเอง มีเหตุผลการตัดสินใจต่อการกระทำอย่างรอบคอบ สร้างภูมิคุ้มกันให้กับตัวเองขึ้นมาในรูปแบบใหม่ด้วยการลดรายจ่ายทุกประเภท ไม่พึ่งพาทายนอก จนเกิดแนวทางในการดำเนินชีวิตที่พอเพียงในตนเอง ครอบครัว และสังคมรอบข้าง สร้างแนวปฏิบัติใหม่ขึ้นในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตตามวิถีแห่งความพอเพียงตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งการนำเอาหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ ถือเป็นก้าวที่สำคัญในการปรับเปลี่ยนแนวคิด มุ่งสู่ภาคปฏิบัติจนสามารถสัมผัสได้ถึงความสุขพอเพียง เกิดผลสำเร็จปรากฏเป็นรูปธรรม ปรับเปลี่ยนทัศนคติให้มองเห็นความสำคัญในอาชีพ มองทุนทางธรรมชาติที่อยู่รอบข้างอย่างเชื่อมโยง มีความพอประมาณ มีเหตุมีผล มีภูมิคุ้มกัน ซึ่งปราชญ์ชาวบ้านต่างเห็นชอบและยอมรับโดยทั่วกันว่าเป็นทางรอดของเกษตรกรในปัจจุบัน ยิ่งทำยิ่งปรากฏผล ยิ่งทำยิ่งพออยู่พอกินอย่างพอเพียง ทั้งทางกายและทางจิตใจทุกคนต่างก็พูดในสิ่งที่ตนเองทำว่าเป็นการทำ “เกษตรพอเพียง” และนำมาใช้เป็นแนวทางสำคัญในการขับเคลื่อนเครือข่าย ๆ เพื่อมุ่งสู่การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองอย่างยั่งยืน (ธวัชชัย เฟ็งพิณิจ และคณะ, 2554ค: 197-198)

จะเห็นว่า แนวปฏิบัติของปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือทั้งในปัจจุบันและที่ผ่านมา ปราชญ์ชาวบ้านยืนยันชัดเจนเป็นเสียงเดียวกันว่า “นี่คือการเดินตามรอยพระยุคลบาทเรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นเพราะพระบารมีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทำให้มีวันนี้ได้” จนนำมาซึ่งความสุขความสมดุลมั่นคงยั่งยืนอย่างรอบด้าน ดังนั้น พอเพียง จึงเป็นอีกหนึ่งคุณลักษณะของปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่แสดงออกอย่างชัดเจน ด้วยการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพเพื่อความพออยู่พอกิน ไม่ทะเยอทะยาน ไม่ตามกระแส และไม่เอาเงินเป็นตัวตั้ง

4. เรียนรู้

ปราชญ์ชาวบ้านทุกคน ล้วนใช้สติและปัญญาในการพิจารณาไตร่ตรองดูตัวเอง ดูครอบครัว ดูกำลัง ดูทรัพยากร และดูสิ่งแวดล้อมตัวเอง เพื่อให้รู้จักตัวเอง และหาทางออกจากทุกข์ โดยการตัดสินใจลงมือทำจริง ลงมือปฏิบัติจริง เรียนรู้ในสถานการณ์จริงกล้า ลองผิดลองถูกด้วยตัวเอง สร้างประสบการณ์ตรง วางแผนการดำเนินกิจกรรม พร้อมกับเรียนรู้สิ่งที่เกิดขึ้นโดยการทดลองและพัฒนา ส่งผลให้ปราชญ์ชาวบ้านสั่งสมภูมิความรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติจริงและประสบการณ์ตรงเอาไว้อย่างเต็มเปี่ยม ซึ่งความรู้ที่เกิดขึ้นนั้นเป็นความรู้นอกตำรา เป็นความรู้ที่เกิดจากการทำ การปฏิบัติ การพินิจพิเคราะห์พิจารณาจากของจริงและสิ่งรอบตัวทั้งสิ้น พร้อมพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ทำให้ความรู้ที่เกิดขึ้นเป็นความรู้ที่สามารถนำไปใช้ได้อย่างร่วมสมัย ความรู้ที่เกิดขึ้นนั้น ปราชญ์ชาวบ้านมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ เพราะปราชญ์ชาวบ้านทำกิจกรรมทางการเกษตรในทุกวัน ปลูกทุกวัน เรียนรู้ทุกวัน ความรู้จึงเกิดขึ้นในทุกวัน ซึ่งปราชญ์ชาวบ้านบอกชัดเจนว่า พวกเขาล้วนเรียนรู้ตลอดชีวิตเพราะความรู้ที่เกิดจากการปฏิบัตินั้นไม่มีจบสิ้น ดังคำกล่าวของปราชญ์ชาวบ้านที่ว่า “ทำทุกวันเรียนรู้ทุกวัน” (ธวัชชัย เฟ็งพินิจ และคณะ, 2552: 165)

เจริญ สอนโห กล่าวว่า “ปราชญ์ชาวบ้านเป็นแหล่งให้ความรู้ให้กับชาวบ้าน เป็นนักอนุรักษ์รักษา สร้างสิ่งแวดล้อม ทั้งดิน น้ำ ป่า สัตว์ อากาศ และความรู้รอบตัวอื่น ๆ”

ดวงจันทร์ จำปามูล กล่าวว่า “มีความรู้ มีองค์ความรู้เพื่อที่จะขยายเผยแพร่และถ่ายทอดความรู้ให้กับบุคคลอื่น”

ทองสา จุมคอม กล่าวว่า “ปราชญ์ทุกท่านเป็นตัวอย่าง เป็นศึกษาเรียนรู้แก่บุคคลทั่วไปได้”

ทองสี สุขสว่าง กล่าวว่า “ปราชญ์ชาวบ้านมีศูนย์เรียนรู้เป็นของตนเองเพื่อถ่ายทอดความรู้ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาวิถีชีวิตความเป็นอยู่ อย่างถูกวิธี และเป็นคนชอบสังเกต ชอบทดลองอยู่เสมอ มีผลงานที่ทำด้วยตนเอง เช่น พ่อจันทร์ที่ ประทุมภา ที่มีศึกษาการเรียนรู้ในเรื่องผักหวานป่าและการจัดการน้ำปลูกต้นไม้และสมุนไพรใกล้ตัว ครบทุกด้านเป็นตัวอย่างที่ดี อยากให้ทุกคนทำตาม”

ทองหยอด จำปา กล่าวว่า “มีองค์ความรู้เป็นแหล่งให้ความรู้ให้กับชาวบ้านได้เรียนรู้ทั้งเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงและความรู้รอบตัวอื่น ๆ”

นริศรา ปราบบำรุง กล่าวว่า “เป็นแหล่งให้ความรู้ให้กับชาวบ้านแต่ละบุคคลได้ทำตัวมีประโยชน์แก่ชุมชนให้เรียนรู้ในการพึ่งตนเองได้ เช่น พ่อบุญเต็ม ชัยลา ท่านบำเพ็ญประโยชน์ในชุมชนเป็นอย่างดี”

ประจวบ ชัยนา กล่าวว่า “พ่อจันทร์ที่ ประทุมภา เป็นตัวอย่างที่เรียนรู้จริงตลอดชีวิต สมควรยกย่องในเรื่องของการเรียนรู้จากธรรมชาติ เช่นการเพาะการปลูกผักหวานป่าและไม้ยืนต้นได้อย่างกลมกลืนแบบธรรมชาติ”

ประมวล ชำกรม กล่าวว่า “มีเทคนิค มีความสามารถเฉพาะตัว วิเคราะห์เหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ เป็นผู้ผ่านการเรียนรู้ในหลายแบบ ลองผิดลองถูกมาหลายรูปแบบ และขยายเผยแพร่ความรู้สู่ชุมชน”

ประมวล สุวรรณเหล่า กล่าวว่า “สามารถขยายความรู้สู่ชุมชนให้คนได้มาเรียนรู้ ทำให้คนมีความรู้ได้เป็นอย่างดี ให้นำไปปฏิบัติให้เห็นเป็นรูปธรรม มีภูมิปัญญาสามารถเลียนแบบธรรมชาติ สัตว์พืช สิ่งแวดล้อม จนได้ผลออกมาอย่างแท้จริง”

พ่อจันทร์ที่ ประทุมภา ปราชญ์ผู้ใช้ปัญญาไตร่ตรองใคร่ครวญ ทำจริง ลงมือจริง เรียนรู้จากสิ่งที่ทำ สังเกตสิ่งรอบข้าง สั่งสมความรู้และประสบการณ์จนสามารถเพาะผักหวานป่าด้วยเมล็ดสำเร็จ กล่าวว่า “ศูนย์ของผมมีหลายหลักสูตรอย่าง เช่น เพาะพันธุ์ปลา บางศูนย์อาจสปีมี การอัดดินซีเมนต์ ศูนย์อื่นบ่มีผมมี การขยายพันธุ์พืชบางศูนย์บ่มีแต่ผมมี กับอีกอันหนึ่งปุ๋ยชีวภาพ คือ หลักสูตรโตนี่เฮา ร้างขึ้นมาเองแต่บ่ตายโต ศูนย์ใดมีหยิ่งดี ๆ ก็เอาขึ้นมาเลย ศูนย์นี้ถนัดเรื่องอะไรสอนอย่างนั้น แต่สามารถทำให้ชาวบ้านเอาไปใช้ได้เกิดประโยชน์ของเขา บ่แม่นสอนสิ่งที่เขาใช้ไม่ได้ สอนในสิ่งที่เจ้าของเฮ็ดนี่ละ แล้วเขาสามารถที่สืปรับเฮ็ดนำได้ ยามเฮาเฮ็ดเฮาก็ต้องคิดวิเคราะห์ไปนำ เก็บความรู้ไปนำ ความรู้ก็มาจากการปฏิบัติจริง เจ้าของเฮ็ดไปนำเรียนรู้ไปนำ อันใดมันดีก็เฮ็ดลองเบิ่ง นี่คือนักวิจัยชาวบ้าน ปุ๋ยหมักปุ๋ยชีวภาพลองเฮ็ดเบิ่งลองไปใส่ต้นไม้เบิ่ง เฮ็ดจักสองสามอย่าง อันนี้สูตรนี้ขำนี้ หนึ่ง สูตรสองสูตรสามสูตร เอาไปใส่ต้นไม้ซำกัน คนละต้นให้มันอยู่ใกล้ ๆ กัน ต้นใดมันงามมันมักสูตรนี้ก็เฮ็ดขึ้นมาเลย ชาติอาหารบ่ต้องฮู้มันยาก ปวดหัว เฮาเอาโตชี้วัดจากกกไม้เลย อันนี้คือผมเฮ็ดอยู่ อาจจะแตกต่างจากผู้อื่นแตกต่างจากนักวิชาการ แต่ว่าเอาสิ่งที่มันทำได้เอาสิ่งที่มันเกิดผล สำคัญที่สุด เวลาไปปรับใช้ ต้องฮู้จักคิดเพื่อที่จะไปพัฒนางานเจ้าของ ทำ เบิ่ง สังเกตเบิ่งมันเป็นจั่งใด บ่แม่นเฮ็ดแบบลอก ๆ มันดีย่อนฮี้ยังสังเกตเบิ่ง มันบ่ตายโต ของเขาอาจจะบ่แม่นก็ได้ ดินเปรี้ยวดินเค็มนี้ความแตกต่าง ดินเป็นกรดเป็นด่าง เฮาเฮ็ดหลาย ๆ เฮาฮู้เอง ผมจึงเรียนรู้ตลอดชีวิต มันก็เป็นความรู้ของเฮา ประสบการณ์ตรงของเฮา เพราะแต่ละเขตแต่ละพื้นที่มันจะไม่เหมือนกัน”

พ่อบุญเต็ม ชัยลา กล่าวว่า “เฮาจะเฮ็ดหยิ่งต้องมีความรู้ ความรู้จากการเฮ็ด ต้องรู้จริงแล้วก็เฮ็ดได้จริง มีความรู้แล้วบ่แล้ว! ต้องมีปัญญา คนโบราณว่า “มีความฮู้เต็มพាប់ท้อมีปัญญาเต็มพุง” ส่วนมากคนจะเสียเปรียบคนมีปัญญามาต่อเอาเงิน เกษตรกรไปติดกับดักเขาหมด ออกจากกรงกับดักบ่ได้เลย เป็นทาสเขาแล้ว เพราะว่าขาดความรู้ ขาดปัญญา รู้จักเขาปลูกกล้วยอยู่แต่เจ้าของบ่รู้จักสีปลูกกล้วย ยามหมกฮวก(ลูกฮ้อด)หมกหยิ่ง ยังขอตองแน่ ประสาทตองฮือ ๆ ยังขอ ฮู้จักผักฮี้ตุ้(แมงลัก) อยู่ บ่มีปัญญาจะปลูกกิน ปลูกก็เป็นเฮ็ดหยิ่งก็เป็นแต่บ่มีปัญญาเฮ็ด”

พ่อผอง เกตพิบูลย์ ผู้กล่าวชัดว่า “เกษตรกรต้องกล้าลองผิดลองถูกด้วยตัวเอง เก็บเกี่ยวความรู้จากสิ่งที่ทำ แล้วพัฒนาอย่างต่อเนื่อง พ่อได้เฮ็ดไว้เป็นงานวิจัยเกี่ยวกับปุ๋ยเคมีกับปุ๋ยอินทรีย์ แต่ว่าใช้ไม่อันเดียวกัน ใช้ปุ๋ยแล้วแยกให้ห่างกัน ปลูกวันเดียวกันแล้วให้ 2 อย่าง มันแยกกันอยู่ บำรุงรักษาเหมือนกัน ถึงวันใส่ปุ๋ยก็ต้องใส่ปุ๋ยอินทรีย์ เท่านั้น ปุ๋ยเคมีเท่านั้น ที่นี้เวลามันเกิดอันใดจะงามกว่ากัน ความจริงปุ๋ยเคมีงามแน่ ปุ๋ยอินทรีย์มันเขียวซำก็จริงแต่แมลงจะบ่ค่อยชอบ ปุ๋ยคอกมันดีกว่า ปุ๋ยเคมี คือ ใส่แล้วมันก็อยู่ได้โดน(นาน) ปุ๋ยเคมีบ่เกิน 3 เดือนมันก็ไป(ตาย)แล้ว ที่นี้ปุ๋ยเคมีมันจะทำให้ดินแข็ง หญ้าเกิดมาถ้าบ่มีน้ำรดตายก่อน แต่ถ้าปุ๋ยอินทรีย์นี้หญ้าเกิดคือกัน แล้งเท่าใดมันก็บ่ตายฝนตกมามันก็ฟื้น อันนั้นตายเลย”

พ่อผาย สร้อยสระกลาง ปราชญ์ชาวบ้านนักจัดการ นักวิจัย เรียนรู้จากการสังเกต การทดลอง ทำจริงด้วยตัวเอง กล่าวว่า “พอนั่งเฝ้าไก่ จนฮู้เฮ็ดจั่งใดไก่มันจะออกลูกปีหนึ่งได้ 11 รุ่น ผมทำงานวิจัยทุกอย่าง วิจัยจัว วิจัยไก่ วิจัยข้าว ข้าวมีจักเม็ดฮวง(รวง)หนึ่ง เอามานับเลยได้ 238 เม็ด ได้กิน 4 เม็ดครึ่ง เอาไปใส่หมต นอกนั้นก็เอาไปให้ซาอูเต้! ค่าน้ำมัน เอาไปให้ประเทศเยอรมันยาฆ่าหญ้า ค่าปุ๋ย เอาไปให้ประเทศญี่ปุ่นอีกค่าควายไถนา ค่ารถนวด ค่าปุ๋ย เอาไปให้ ชกส.อีกละ เหลือ 4 เม็ด

ครั้ง สำ(เหมือน)เฮ็ดให้เขา เขาต้องเอาปัญญาไปนั่งพิจารณาเจ้าของเบิ่ง(ดู)ว่าเขาเป็นจั่งใด เขามีอี่หยั่งแน่ เขาจั่งใดเป็นหนี้เป็นสิน”

พานิช น้อยผาง กล่าวว่า“ปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้ให้อาชีพ ให้ความกระจ่างแจ้ง ให้ความรู้แก่สมาชิกที่ได้เข้าอบรม เพื่อให้มีความรู้ความสามารถในการทำอยู่ทำกิน”

พิฑูรย์ กลางสาทร กล่าวว่า “มีความรู้ มีความสามารถ ปราชญ์ชาวบ้านให้ความรู้กับชุมชนหมู่บ้าน มีความตั้งใจศึกษาเรียนรู้เพื่อการอยู่ดีกินดี”

มุกดา เกตพิบูลย์ กล่าวว่า “ปราชญ์ชาวบ้านทุก ๆ ท่านได้ถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงได้ดีที่สุดและได้ให้ความรู้แก่ชาวบ้าน นำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ในการทำอยู่ทำกิน ฟังพาตนเองได้”

ละออง สุวรรณอำไพ กล่าวว่า “เป็นคนทีให้ความรู้กับเราในทุก ๆ ด้าน ที่เราได้ความรู้มาใช้ก็เพราะเขา(ปราชญ์ชาวบ้าน)ได้นำมาปรับให้ได้เรียนรู้ ได้ทำอยู่ทำกินจนทุกวันนี้ จากที่ไม่รู้อะไรเลย”

วรารภรณ์ เทพภูมิ กล่าวว่า “เป็นแหล่งให้ความรู้ให้กับชาวบ้าน ได้เรียนรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง ความรู้แก่ครอบครัวอื่น ๆ”

สกุล แก้วเลื่อน กล่าวว่า “มีคนมาศึกษาเรียนรู้และทำตาม เกิดต้นแบบใหม่ ๆ หลากหลายหมู่บ้าน เพราะการถ่ายทอดองค์ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้านให้กับคนทั่วไป”

สมพงษ์ ไชยรัมย์ กล่าวว่า “ทำได้จริง สอนชาวบ้านเข้าใจง่าย จุดติด ให้ชาวบ้านมีทางออก พูดแล้วทำ ทำรู้แน่ แผลออก บอกถูก”

สมมุง อินทร์เฮ้า กล่าวว่า “มีการเรียนรู้และรู้วิธีในการถ่ายทอดออกมาได้อย่างน่าศึกษาและทำตาม ถ้าไม่มีปราชญ์ชาวบ้านก็คงไม่มีต้นแบบ ฉะนั้น ปราชญ์ทำให้มีต้นแบบแล้วก็ทำให้มีวันนี้”

สมยศ แข็งขยัน กล่าวว่า “เป็นคนมีความรู้ มีความสามารถ เป็นผู้ที่มีความรู้ในหลาย ๆ ด้าน และสามารถแนะนำให้คนในชุมชนรู้จักใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงได้เป็นอย่างดี”

สามารถ สอนโท กล่าวว่า “ชอบแสวงหาความรู้ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ เป็นคนดีน่ายกย่อง เป็นแหล่งให้ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง”

สำรวาย แก้วเจ๊ก กล่าวว่า “พ่อผาย สร้อยสระกลาง เป็นคนดีและขยัน เป็นต้นแบบที่ดีของลูกหลาน ทั้งสอนให้ได้เรียนรู้และทำให้ดูเป็นตัวอย่าง”

สีจันท์ บุญเชื่อง กล่าวว่า “มีความรู้ ความสามารถ ทำงานมุ่งมั่นจนประสบผลสำเร็จในชีวิต สามารถพึ่งตนเองได้ พร้อมทั้งจะช่วยเหลือผู้คนที่ไม่มีความรู้”

สุมาพร นาคประโคน กล่าวว่า “มีการวางแผนการทำงานเป็นระบบ ทำงานเป็นขั้นตอนแน่ชัด มีความรู้ที่ตนเผยแพร่ ความรู้ในการพัฒนาประเทศ การเรียนรู้ของแต่ละท่านได้จากการลองผิดลองถูกและมีความพยายามทำแนวตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว”

สุริยกร ศรีชิน กล่าวว่า “ปราชญ์ชาวบ้านต้องมี ดังนี้ 1) มีองค์ความรู้จากการปฏิบัติจริงและถ่ายทอดจากของจริง 2) มีแปลงที่ปลูกอย่างหลากหลายศึกษาดูงานได้ 3) ต้องมีความเสียสละเวลาส่วนตัวเดินทางไปให้ความรู้ได้ทุกสถานที่ ปราชญ์แต่ละท่านผ่านการต่อสู้ชีวิตแบบลองถูกลองผิดมามาก จนเกิดประสบการณ์สามารถเป็นแบบอย่างที่ดี คือ ให้อุเป็นตัวอย่างมีการขยายเครือข่ายอย่างกว้างขวางเป็นวิทยากรให้ความรู้กับองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนจนได้รับรางวัลเชิดชูมากมาย”

อุดม ทีขาว กล่าวว่า “รู้จักการเรียนรู้ที่จะใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อม”

การจัดการเพื่อให้มีการนำความรู้มาใช้ประโยชน์ มีดังนี้ 1) มีการกำหนดความรู้ที่ต้องการใช้ (Define) การนำวิสัยทัศน์ เป้าหมายวัตถุประสงค์ และการกำหนดความรู้ที่ต้องการใช้ 2) มีการเสาะหา การยึดกุมความรู้ (Capture) เป็นการพัฒนาขีดความสามารถในการเสาะหาความรู้ และยึดกุมความรู้ ที่กระจัดกระจายและแฝงอยู่ตามที่ต่าง ๆ มาใช้ประโยชน์ ดำเนินการอย่างสม่ำเสมอ จนเกิดทักษะหรือความชำนาญ 3) มีการสร้างความรู้ (Create) ในมุมมองเดิมความรู้ต้องสร้างโดยผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญ แต่ในมุมมองใหม่ความรู้จะเกิดขึ้นทุกจุดของการทำงาน โดยทุกคนที่ทำงานเป็นความรู้ที่ฝังอยู่ในสมอง ซึ่งอาจจะพูดออกมาไม่ได้ ซึ่งการสร้างความรู้อาจทำได้ทั้งก่อนลงมือทำ ระหว่างทำงาน และสรุปประมวลประสบการณ์หลังจากการทำงาน 4) มีการกลั่นกรอง (Distill) ความรู้บางอย่างเป็นสิ่งล้ำสมัย บางอย่างเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสมกับบริบทและสภาพแวดล้อม จึงจำเป็นต้องมีการกลั่นกรอง เพื่อให้ นำความรู้ที่เหมาะสมมาใช้ 5) มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Share) คือสิ่งสำคัญที่สุด ซึ่งแต่ละคนมีมุมมองต่อความรู้ไม่เหมือนกันจึงต้องมาแลกเปลี่ยน มิฉะนั้นอาจเก็บอยู่ภายในตัวไม่มีการยกระดับความรู้ และหากขาดการแลกเปลี่ยนความรู้ที่มีอยู่จะเก่า ล้าสมัย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นสิ่งที่ยากที่สุดที่คนไม่ยอมแลกเปลี่ยน เพราะกลัวเสียเปรียบต้องสร้างเงื่อนไขหรือกติกาที่ส่งเสริมการแลกเปลี่ยน การแบ่งปันให้เกิดประโยชน์แก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและไม่ใช่ผลประโยชน์ตกแก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียชอกช้ำกักตุนหรือปกปิดความรู้ 6) มีการประยุกต์ใช้ความรู้ (Use) ที่จะทำให้เกิดผลดีต่อการใช้ความรู้ เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ พัฒนาระบบการทำงาน พัฒนาสมาชิกองค์การ (วิจารณ์ พานิช, 2548: 12) ซึ่งตลอดชีวิตของ พ่อสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์ เต็มไปด้วยหัวใจของการเรียนรู้ เริ่มจากรู้ภาษาจนเป็นคนรักป่า เป็นคนที่พูดถึงเรื่องป่า เป็นคนมีหน้าที่อยู่ในป่า เป็นคนค้นหาแนวทางปลูกป่าและเรียนรู้จนเป็นคนสร้างเครือข่ายปลูกป่า นอกจากการเรียนรู้ด้วยตนเองยังได้เชิญชวนและจัดกระบวนการเรียนรู้แก่ผู้สนใจอย่างกว้างขวาง ทั้งเครือข่ายที่เป็นสถานี่เรียนรู้หลัก เครือข่ายที่เป็นสมาชิกต้นแบบ และเครือข่ายที่เป็นองค์กรชาวบ้าน โดยจัดกระบวนการเรียนรู้มีจุดเด่น คือ ทำให้ดูอยู่ให้เห็น พูดให้ฟัง เขียนให้อ่าน ผลิตสื่อให้เรียนรู้ สร้างเครือข่ายต้นแบบค้นหาความเป็นไปได้ ค้นหาความเหมาะสม ค้นหาความรู้ ค้นหาความสุข และค้นหาความยั่งยืน (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน เพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2553: 35)

ทั้งนี้ การจัดการเรียนรู้ของเกษตรกร เป็นการสร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนความรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติจริงและถึงแม้จะเป็นการรับความรู้จากภายนอกก็ตาม แต่เมื่อนำมาสู่การปฏิบัติจริงร่วมกันได้ก่อให้เกิดความรู้ใหม่มาขึ้น โดยอาศัยรูปแบบการเรียนรู้ที่มีเกษตรกรเป็นศูนย์กลาง การเรียนรู้จากประสบการณ์ การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงที่เกิดขึ้นจากการมาเริ่มต้นเรียนรู้ของเกษตรกรที่มาพบกันหรือกลุ่มเกษตรกรเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความรู้ เพราะความรู้ที่เกษตรกรได้รับนั้นเป็นความรู้ในลักษณะความรู้ที่ฝังลึกอยู่ในตัวบุคคล (Tacit Knowledge) เป็นความรู้ที่ได้จากประสบการณ์และความสามารถส่วนบุคคล สมาชิกก็จะได้รับความรู้ที่สอดแทรกซึ่งเกิดขึ้นในระหว่างการทำงานร่วมกัน และความรู้ที่ได้ไม่ได้มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ทำให้การจัดเก็บความรู้ของเกษตรกรเป็นความรู้ที่ฝังลึกเป็นส่วนใหญ่ซึ่งยากแก่การเข้าถึงความรู้ นั้น กระทั่งเมื่อมีการดำเนินกิจกรรมซ้ำ ๆ พูดคุยเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความรู้ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ จึงจะทำให้ความรู้ที่เปิดเผย (Explicit Knowledge) ซึ่งบุคคลอื่นสามารถเข้าถึงได้ จึงนำไปสู่การสร้างข้อสรุปและสามารถที่จะนำเอาความรู้กลับไปทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง (อุทัยวรรณ ภูเทศ, 2551: 110) ดังที่

พ่อทัศน์ กระยอม ได้ให้ความสำคัญเรื่องการเรียนรู้นอกระบบหรือนอกโรงเรียนให้เรียนรู้ควบคู่ไปกับการเรียนในห้องเรียน เพราะการเรียนรู้นอกระบบหรือนอกห้องเรียนนั้นสอนให้เด็กเรียนรู้ที่จะพึ่งตนเอง เช่น เรื่องการจักสานกระดิ่ง กระจาด แม้ว่าหลายคนอาจมองว่าราคาไม่แพงมาก ถ้าอยากได้อยากใช้ก็เพียงซื้อมาเท่านั้น ซึ่งการกระทำดังกล่าวเป็นการสอนให้พึ่งเงิน พึ่งตลาด พึ่งคนอื่น แต่ถ้าเรารู้จักเรียนรู้และฝึกทำก็ทำให้เราสามารถพึ่งตนเองได้ ซึ่งพ่อทัศน์ได้อาสาไปเป็นครูที่โรงเรียนแต่เป็นโรงเรียนนอกเวลาราชการ สอนนอกตำราโดยนำพ่อแม่ผู้ปกครองมามีส่วนร่วมในการสอนเด็กด้วย เช่น สอนทำเกษตรผสมผสาน สอนทำผักสวนครัว สอนแปรรูปอาหาร สอนทำของใช้ต่าง ๆ มุ่งเน้นให้เด็กรักถิ่นฐานของบ้านเกิด เสริมเรื่องความสำคัญของดิน น้ำ ป่า ตลอดจนความสำคัญของครอบครัว ชุมชน และสังคม (พิชชา ถนอมเสียง, 2550: 5)

จะเห็นว่า คุณลักษณะที่สำคัญประการหนึ่งของปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ เรียนรู้ ซึ่งเป็นการเรียนรู้เพื่อการเข้าใจตนเอง เรียนรู้สิ่งแวดล้อมรอบตัว เรียนรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อก้าวสู่ความพอเพียง และเรียนรู้เพื่อนำสิ่งรอบตัวมาใช้ให้เกิดประโยชน์ การเรียนรู้ของปราชญ์ชาวบ้านเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต เรียนรู้จากประสบการณ์ตรง และการลองผิดลองถูก จนสามารถสร้างความสำเร็จให้กับตนเอง ครอบครัว และคนรอบข้าง สามารถเป็นต้นแบบ เป็นแหล่งเรียนรู้ และเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ได้อย่างเป็นรูปธรรม

5. สร้างทางเลือก

คุณลักษณะอีกประการหนึ่งของปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ สร้างทางเลือก เพื่อหลีกเลี่ยงความผิดพลาดหรือความเสี่ยง อันเนื่องมาจากข้อจำกัดในทางปฏิบัติ โดยเฉพาะการทำเกษตรผสมผสานเพื่อการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ด้วยแนวคิดปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก เหลือกินแจก เหลือแจกขาย สร้างความหลากหลายชีวภาพในที่ทำเกษตร เพื่อสร้างทางเลือกในการดำรงชีวิต ลดความเสี่ยงจากปัญหาการให้ผลผลิตของพืชแต่ละชนิดในแต่ละช่วงเวลา ลดความเสี่ยงจากโรคพืชและแมลง

สร้างทางเลือก เป็นการคิดพิจารณาไตร่ตรองถึงวิธีการแก้ไขปัญหา ที่มีหลากหลายวิธี เพื่อนำมาสู่การตัดสินใจเลือกปฏิบัติหรือเลือกวิธีการที่ดีที่สุด หรือแนวทางการปฏิบัติที่มีหลากหลายวิธีการเพื่อลดความเสี่ยง (risk) ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต และเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาในที่สุด

จำเนียร เสม็ดดี กล่าวว่า “การพึ่งพาตนเองได้และอยู่ได้ด้วยธรรมชาติ ทำให้ชีวิตมีความสมดุลมั่นคงและยั่งยืน ซึ่งเป็นการสร้างทางเลือกในการใช้ชีวิตให้อยู่ได้ด้วยตนเอง ทั้งยังเป็นการใช้ชีวิตอย่างมีความสุขและมีความยั่งยืนด้วย”

ตี๋ม รัชณี กล่าวว่า “สร้างทางเลือกให้กับตนเอง เป็นผู้ที่ช่างสังเกต คิดใหม่ ทำใหม่ คิดค้นหาประสบการณ์ตลอดชีวิต”

ทองเต็ด ทาหาร กล่าวว่า “ปราชญ์ชาวบ้าน เป็นผู้สร้างทางเลือกดี ๆ ให้กับชีวิต รู้ผิดรู้ถูกจนประสบความสำเร็จในอาชีพ มีอยู่มีกินอย่างพอเพียง จึงเป็นครอบครัวตัวอย่างและบุคคลตัวอย่าง”

นิรันดร์ เสนาหมื่น กล่าวว่า “มีความรู้ด้านเศรษฐกิจพอเพียงและสร้างทางเลือกในการดำรงชีวิต ด้วยการเป็นเกษตรกรที่ดี มีความรู้ทั้งในด้านการเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ โดยการปลูกกินเอง เลี้ยงกินเอง มีความพอประมาณในตนเองตามเศรษฐกิจพอเพียง และยังช่วยแบ่งปัน ช่วยเหลือผู้อื่นอีกด้วย”

นุสริน บัวสาย กล่าวว่า “ท่านเก่งและมีความอดทน ขยันขันแข็ง ทดลองทำจนทำได้ มีทางเลือกในการทำอยู่ที่สร้างขึ้นเองได้ มีความตั้งใจจริงในการทำงานทั้งในครอบครัวและส่วนรวม”

พ่อค้าเตี๊ยะ ภาชี มีกระบวนการสร้างทางเลือกผ่านแนวปฏิบัติ คือ มีการปลูกพืชหลากหลายชนิดและจัดระบบให้เกิดการเกื้อกูลกันตามธรรมชาติ เช่น ปลูกไผ่เป็นรั้วล้อมรอบเชิงเทินป้องกันลม ในร่องน้ำมีสัตว์น้ำหลายชนิด จากนั้นก็เป็นไม้ผล ไม้ยืนต้น ซึ่งผลผลิตของแต่ละชนิดจะให้แตกต่างกันหมุนเวียนจนครบรอบปี การเกษตรของพ่อค้าเตี๊ยะเป็นได้ทั้งอาหาร เป็นยารักษาโรค และเป็นสินค้าสร้างรายได้อย่างครบวงจร รวมถึงการพึ่งพากันเองของพืชแต่ละชนิดดังที่พ่อค้าเตี๊ยะกล่าวเอาไว้ว่า “อย่างเรารดน้ำลงไป พวกพริก มะเขือ มีรากอยู่ผิวดิน ก็จะดูคูนน้ำผิวดินไปใช้ ก่อนที่น้ำจะซึมไปให้พวกตะเคียนทองได้ดูดกิน พวกหญ้าก็เหมือนกันไม่ต้องถอน มันไม่ได้แย่งอาหารหรอก แต่จะป้องกันไม่ให้น้ำระเหยเร็วกว่าปกติ เวลาตายก็กลายเป็นปุ๋ยอีก” ซึ่งช่วยลดต้นทุนการผลิตได้เป็นอย่างดี

พ่อจันทร์ที่ ประทุมภา สร้างทางเลือกจากการประชุมหารือกันในครอบครัว เพื่อผลักดันชีวิตให้พ้นจากภาวะหนี้สิน รวมถึงการสร้างทางเลือกโดยการไปศึกษาดูงานของพ่อผาย สร้อยสระกลาง และนำมาปฏิบัติ เมื่อปฏิบัติแล้วยังขยายทางเลือกไปสู่กลุ่มเกษตรกรผสมผสานบ้านโนนรัง-บุรพา สร้างผู้นำใหม่ ๆ เช่น ผู้นำกลุ่มเกษตรกรผสมผสาน ผู้นำกลุ่มศูนย์สาธิตการตลาด ผู้นำกลุ่มออมทรัพย์แม่บ้าน ผู้นำกลุ่มธนาคารข้าวประจำหมู่บ้าน ผู้นำกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต (พ่อบ้าน) ผู้นำกลุ่มแม่บ้านทำดอกไม้ประดิษฐ์ ผู้นำกลุ่มร้านค้าคนพิการ ผู้นำกลุ่มปศุสัตว์ (ธนาคารโค) ผู้นำกลุ่มทอผ้า ผู้นำกลุ่มสมุนไพร และผู้นำกลุ่มฅวนปนกิจสงเคราะห์ประจำหมู่บ้าน เป็นต้น เป็นทางเลือกหนึ่งในการนำแนวคิดไปปฏิบัติ จากนั้นยังมีการฝึกอบรมขยายพันธุ์ปลาแก่ผู้สนใจและโรงเรียน การทำปุ๋ยชีวภาพ การอบรมสมุนไพร และการอบรมอัดดินซีเมนต์ ส่งผลให้สังคมมีทางเลือกหลายทางในการนำไปใช้ประโยชน์

พ่อชาติ มาระแสง ผู้พยายามนำประสบการณ์ที่หลากหลายมาผสมผสานสู่แนวปฏิบัติ และสร้างแบบแผนการเกษตรกรรมโดยอาศัยความหลากหลายทางชีวภาพเป็นตัวยืน มีทั้งบ่อปลา นาข้าว สวนมะพร้าว สวนกล้วย สวนมะม่วง ปลูกพืชผักสวนครัว พืชสมุนไพร ผลไม้ ไม้ใช้สอย เลี้ยงเป็ดเลี้ยงไก่ ปลูกปาล์ม ปลูกปาล์ม ปลูกปาล์ม เป็นต้น ทำให้ปัจจัยเสี่ยงลดลง การลงทุนลดลง และผลผลิตที่ได้หลากหลายตลอดทั้งปี

พ่อเชียง ไทยดี ผู้สร้างทางเลือกในแนวปฏิบัติด้วยความหลากหลายทางชีวภาพเช่นกัน ทำให้ที่ดินทำกินแทบจะไม่มีที่เดิน เพราะเพราะเต็มไปด้วยต้นไม้ 4 ระดับทั้งระดับสูงที่สุด คือ ระดับที่ 4 เช่น ต้นหมาก ต้นมะพร้าว ระดับรองลงมาคือ ระดับ 3 เช่น มะม่วง ส้มโอ ชมพู กระท้อน มะเฟือง มะขาม ลำไย ลิ้นจี่ ส้มเขียวหวาน ขนุน กระจิน สะเดา ผัก กระจิน ผักตบถ ชะอม ต้นแต้ ต้นประดู่ ระดับที่ 2 เช่น ละมุด มะนาว ฝรั่ง หับทิม มะขามเทศ น้อยหน่า มะละกอ กล้วย มะกอกน้ำ มะพร้าว ผักเม็ก เป็นต้น รวมทั้งระดับต่ำสุด ทั้ง ขิง ข่า ตะไคร้ พริก ผักอืด ต้นกระเจียว เป็นต้น มีความหลากหลายของพันธุ์ไม้ไม่น้อยชนิด พร้อมด้วยต้นไม้ใหญ่กว่า 1,000 ต้น นอกจากนั้น ยังมีปลาในบ่อนับแสนตัว มี เป็ด ไก่ กบ และหมู ซึ่งอยู่กันอย่างสมดุล โดยไม่ใช้ยาฆ่าแมลง ไม่ใช้ปุ๋ยเคมี รวมถึงการสร้างธนาคารข้าวเพื่อช่วยคนที่ไม่มีจะกิน สร้างสวัสดิการผู้สูงอายุ การระดมทุนขุดบ่อน้ำ การศึกษาดู

งานแนวปฏิบัติของพ่อมหาอยู่ พ่อผาย พ่อคำเตื่อง พ่อสุทธินันท์ และพ่อจันทร์ที จนนำมาสู่แนวปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม ล้วนเป็นการสร้างทางเลือกตามวิถีของปราชญ์ชาวบ้านคนนี้

พ่อทัศน์ กระยอม ทางเลือกใหม่เริ่มขึ้นเมื่อเป็นผู้นำชาวบ้านมาตั้งถิ่นฐานใหม่ที่โสภณำขาว จากนั้นพาชาวบ้านรวมกลุ่มและเรียนรู้ในการดำเนินงานกิจการธนาคารข้าว ทำโอ่งน้ำ ทำส้วม ออมทรัพย์ การไปศึกษาดูงานยังต่างประเทศ รวมถึงการทำเกษตรที่หลากหลายไม่ว่าจะเป็นการปลูกกล้วย ชিং ข่า ตะไคร้ ขี้เหล็ก สะเดา ผักต้ว กะท้อน ขนุน มะขาม ประดู่ มะค่า แดง จิก กุ้ง สลับกันไป นอกจากนี้จะช่วยป้องกันโรคพืชแล้วยังทำให้ได้ผลผลิตทั้งในระยะสั้น ปานกลาง และระยะยาวจนครบรอบปี การจัดตั้งชมรมอู่ชูไทรอีสานก็เป็นทางเลือกหนึ่งในการพัฒนาทักษะกระบวนการเรียนรู้และการขยายผล

พ่อบุญเต็ม ชัยลา เริ่มจากการไปดูงานพ่อทองดี พ่อทัศน์ พ่อชาติ พ่อมหาอยู่ และพ่อผาย เพื่อค้นหาทางเลือกในการทำเกษตรกรรม รวมถึงการเลี้ยงปลา เลี้ยงวัว เลี้ยงควาย เลี้ยงหมู เลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ การปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น และพืชผักสวนครัว ล้วนสร้างความหลากหลายทางชีวภาพและการพึ่งพากันเองของสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย ล้วนเป็นกระบวนการสร้างทางเลือกทั้งสิ้น การขยายผลไปสู่ “มหาวิทยาลัยภูมิปัญญาอีสานคืนถิ่น” ก็เป็นอีกหนึ่งทางเลือกในระดับของการพัฒนาองค์ความรู้และการถ่ายทอดประสบการณ์ของพ่อบุญเต็ม

พ่อประคอง มนต์กระโทก ค้นหาทางเลือกที่หลากหลาย กว่าจะมาถึงการทำการเกษตรผสมผสานไม่ว่าจะเป็นการทำนา การเป็นช่างตัดผม การเป็นสามล้อรับจ้าง และการเลี้ยงหมูกระโดน แต่ก็พบว่าทางเลือกเหล่านั้นล้วนไม่เหมาะกับศักยภาพของตนเอง จึงหันมาทำการเกษตรผสมผสานเริ่มเพาะพันธุ์ปลาหลากหลายชนิด เช่น ปลานิล ปลาไน ปลาตะเพียน ปลายี่สก ปลาจีน ปลาช่อนอู เป็นต้น พร้อมกับปลูกผักสวนครัวและปลูกไม้ยืนต้น สร้างหลักประกันให้กับชีวิต

พ่อผอง เกตพิบูลย์ ผู้สร้างเลือกในพื้นที่ 42 ไร่ โดยแบ่งออกเป็นพื้นที่ทำนา 13 ไร่ และพื้นที่ส่วนที่เหลือก็ปลูกพืชระยะสั้น เช่น กล้วย มะละกอ และน้อยหน่า ฯลฯ ทั้งไม้ผลและไม้ป่า 3,000 กว่าต้น เป็นบ้านานูสำหรับชีวิต รวมถึงการทำเกษตรประณีต 1 ไร่ ที่ได้ดินก็ปลูกมันเทศซึ่งลงหัวในดิน เหนือดินขึ้นไป 2 ชั้น 3 ชั้น ก็มีต้นไม้มินก และมีสัตว์ต่าง ๆ รอบ ๆ บนดินก็ปลูกพืชกินได้ เช่น ปลูกผัก น้ำเต้า ปลูกผักไม้ผล ไม้ใช้สอย พื้นที่ว่างเลี้ยงสัตว์ เพาะเห็ด เป็นต้น ซึ่งเป็นทางเลือกหนึ่งในการแก้ไขปัญหาความยากจนของเกษตรกร

พ่อผาย สร้อยสระกลาง ผู้ค้นหาทางเลือกใหม่ ๆ จากการฟังวิทยุ การอ่านหนังสือ และการอบรมสัมมนา ดันดันไปทุกที่ที่เห็นว่ามีความรู้ ในส่วนของแนวทางปฏิบัติเองก็มีทางเลือกที่หลากหลายสำหรับการพึ่งพากันเองของสรรพชีวิต โดยมีสิ่งมีชีวิตนับพันชนิด มีดินที่อุดมสมบูรณ์ด้วยอินทรีวัตถุ มีน้ำเพื่อการเกษตรเพิ่มขึ้น 6 บ่อจนน้ำได้ 14,000 คิว มีต้นไม้มันต้นทั้งผัก ไม้ และไม้ใช้สอยกว่า 60 ชนิดนับได้พันกว่าต้น และที่สำคัญมีผักสด ๆ กิน ปลอดภัยพิษจากยาฆ่าหญ้าและยาฆ่าแมลง นอกจากนี้ ยังร่วมมือกับพ่อคำเตื่อง และพ่อสุทธินันท์ตั้งโรงเรียนชุมชนอีสาน เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และส่งเสริมการเรียนรู้ ขยายผลในหลากหลายรูปแบบ เช่น การปั้นโอ่งซีเมนต์ การส่งเสริมกลุ่มแม่บ้าน การตั้งธนาคารหมู่บ้าน การวิจัยพื้นฐานของชุมชน การตั้งกลุ่มอู่ชูไทรอีสาน และการเชื่อมโยงกับเครือข่ายอื่น ๆ เป็นต้น

พอมหาอยู่ สุนทรชัย จัดการพื้นที่ 100 ไร่ ให้เป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ มีทั้งกล้วย มะม่วง มะพร้าว ขนุน ไม้สัก ไม้สะเดา ไม้ไผ่ และต้นไม้หลากหลายพันธุ์นับร้อยชนิด รวมทั้งหมู่เห็ด เป็ด ไก่ วัว ควาย นก กบ เขียด และปลาอีกจำนวนมาก รวมถึงแนวคิดของการเป็นอาหารของกันและกัน การออมแม่ธรณี แม่คงคา แม่มัจฉา แม่โพสพ และรุกขเทวดา นอกจากนี้ ยังมีการรวมตัวกันในรูปของเครือข่ายภูมิปัญญาชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน เครือข่ายชุดสระตามทฤษฎีใหม่ จังหวัดสุรินทร์ และเครือข่ายจัดสวัสดิการเร่งด่วน เพื่อผู้ยากไร้ของกองทุนเพื่อสังคม ล้วนเป็นทางเลือกที่ประชาชนชาวบ้านคนนี้สร้างขึ้น ทำให้ไม่ต้องซื้อปุ๋ยเคมี ยาฆ่าหญ้า และสารเคมีฆ่าแมลง ช่วยให้ได้ต้นไม้และสัตว์ที่ทนโรคทนแล้ง

พ่อสุทรินันท์ ปรัชญพฤทธิ ผู้สร้างสวนป่าของตนเองเป็นศูนย์เรียนรู้เพื่อการพึ่งตนเองให้กับคนในชุมชนมีจำนวน 5 ศูนย์การเรียนรู้ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการที่นักศึกษาครูงานและบูรณาการการเรียนรู้ให้หลายด้าน ด้วยกิจกรรมที่หลากหลายไม่ว่าจะเป็นงานด้านปศุสัตว์โดยเลี้ยงโคเนื้อ เลี้ยงแพะ เลี้ยงแกะ ไก่บ้าน ไก่ตोक ไก่วง ไก่แจ้ สุกรพันธุ์พื้นเมือง และการเลี้ยงผึ้ง งานด้านปลูกไม้ยืนต้น เช่น ปลูกยูคาลิปตัส ข้าวฟ่าง ข้าวโพด มันสำปะหลัง กล้วยเลี้ยงสัตว์ การทำระบบน้ำหยด การแปรรูปผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ การตั้งโรงเรียนชุมชนอีสาน การวิจัยโครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่ การจัดตั้งระบบการเรียนรู้แบบ Home School การเป็นนักเขียนคอลัมน์ประจำ ล้วนเป็นการสร้างทางเลือกในแนวปฏิบัติและการขยายผลสู่สังคมของประชาชนชาวบ้านคนนี้

สุวลี ภาษี กล่าวว่า “เป็นแบบอย่างชัดเจน จับต้องได้จริง ทำให้พออยู่พอกิน ไม่เดือดร้อน ไม่เบียดเบียนคนอื่น พึ่งตนเองได้ ให้ความรู้แก่ประชาชนที่มาอบรม สร้างทางเลือกดี ๆ ให้กับชีวิตทั้งการดำเนินชีวิตประจำวันและในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงให้พึ่งตัวเองได้”

สุวัฒน์ชัย จำปามูล กล่าวว่า “เป็นแบบอย่างที่ดี มีความสามารถเป็นของตนเอง สามารถขยายความรู้สู่ชุมชนทำให้คนมีความรู้ได้เป็นอย่างดี มีทางเลือกในการนำไปปฏิบัติให้เห็นเป็นรูปธรรมในรูปแบบของการมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและการมีสิ่งแวดล้อมที่ดีขึ้น”

หนา เชื้อกุดรู กล่าวว่า “มีความพอเพียง เป็นผู้นำที่ดี ทำให้คนรุ่นหลังได้ทำตามและเอาความคิดของท่านมาปฏิบัติตาม เป็นคนเสียสละเวลา เห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน มีความรับผิดชอบหน้าที่ มีความเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ ช่วยเหลือผู้อื่น สมควรยกย่องเป็นประชาชนชาวบ้านด้านเศรษฐกิจพอเพียง เพราะท่านเป็นแบบอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิตแบบพึ่งตนเอง พึ่งพากันเอง สร้างทางเลือกให้ชีวิตตนเองและช่วยแนะนำคนอื่น ๆ ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีความเอื้ออาทร แบ่งปันความรู้ ไม่หวงวิชา”

หนูเคน กุลสุวรรณ กล่าวว่า “พึ่งตนเองได้ มีอยู่มีกิน มีแจก ช่วยเหลือผู้อื่น ถ่ายทอดความรู้สู่สาธารณะ โดยไม่ปิดบัง เสียสละให้กับคนและชุมชนทั่วไป มีคนมาศึกษาครูงานมาเรียนรู้และนำไปเป็นแบบอย่างได้ ให้ความรู้แก่เกษตรกรทั่วประเทศ สร้างทางเลือกให้กับคนที่ไม่รู้เรื่องของเกษตรทฤษฎีใหม่และเศรษฐกิจพอเพียง ประชาชนชาวบ้านมีสิ่งที่ทำให้เห็นเป็นประจักษ์แล้ว”

อ้อยทิพย์ ฤทธิยง กล่าวว่า “เป็นผู้นำทางความคิดที่กล้าทำก่อนคนอื่น ๆ ให้ได้เห็นผลลัพธ์ผลงาน ทำให้ทุกคนที่เห็นได้และใช้เป็นทางเลือกในการทำการเกษตร ได้รับการยกย่องนับถือ เพราะสอนให้คนรู้จักคำว่า พอเพียง รู้จักปลูกอยู่ปลูกกิน”

สังคมไทยยังขาดการนำคนดีมาใช้ ขาดกระบวนการนำตัวคนดีมาร่วมคิด ร่วมเรียนรู้ และร่วมทำ ในการค้นหาปัญหา สาเหตุ สร้างทางเลือกและวางแผนปฏิบัติการ แก้ไขปัญหาด้วยทุนทางสังคมของตนเอง อาศัยทุนทางสิ่งแวดล้อมหันมาอ้อมน้ำ อ้อมดิน อ้อมต้นไม้ ใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้มาเชื่อมต่อกับวิถีชีวิต เพื่อให้ทุกชีวิตอยู่กันอย่างสมดุลและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เปลี่ยนแปลงแนวคิดจากการเอาเงินเป็นตัวตั้ง ขายความสุขและทรัพยากรมาเป็นเอาความสุขและทรัพยากรเป็นตัวตั้ง แปรเปลี่ยนเงินที่มีอยู่มาสร้างความสุขและทรัพยากร (คำคุณ, 2550ก: 43-44)

จะเห็นได้ว่า ด้วยการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ด้วยภพภูมิที่เป็นผู้ใฝ่รู้อยู่ในตัวของปราชญ์ชาวบ้านทุกคน ทำให้ปราชญ์ชาวบ้านรู้จัก คิด วิเคราะห์ พิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบด้าน ทั้งในเรื่องของตนเอง เรื่องการประกอบอาชีพ เรื่องของการอยู่ร่วมกัน การสร้างสมดุลระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมรอบตัว จนก่อเกิดทางเลือกที่หลากหลาย มีการทดลองและปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง แก้ไขปัญหาด้วยการปฏิบัติจริง โดยไม่ยึดติดกับหลักการเดิม ๆ หากแต่ในการปฏิบัตินั้นมีการพัฒนาปรับปรุง เปลี่ยนแปลง ลองผิดลองถูกให้ดียิ่งขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นกระบวนการที่มีสติและจัดการความรู้อย่างเป็นระบบ ซึ่งทางเลือกที่เกิดขึ้นนั้นทำให้ปราชญ์ชาวบ้านค้นพบทางออกและทางหลุดพ้นมาเป็นเกษตรกรที่มีเกียรติ มีศักดิ์ศรี มีความสุข ความภาคภูมิใจ ดังนั้น สร้างทางเลือก จึงเป็นอีกคุณลักษณะของปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

6. ถ่ายทอดความรู้

ความสำเร็จที่เกิดขึ้นกับปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือนั้น มิได้เกิดขึ้นแต่กับตัวปราชญ์ชาวบ้านและครอบครัวเท่านั้น ความสำเร็จดังกล่าวยังถูกถ่ายทอดไปยังเกษตรกรและบุคคลทั่วไป ผ่านการถ่ายทอดความรู้ของปราชญ์ชาวบ้าน ด้วยการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้เครือข่าย ฯ ละ 1 แห่ง ตั้งอยู่ในพื้นที่ 5 จังหวัด คือ ขอนแก่น 3 แห่ง นครราชสีมา 2 แห่ง บุรีรัมย์ 4 แห่ง สุรินทร์ 2 แห่ง และอำนาจเจริญ 1 แห่ง โดยมี “หลักสูตรวิทยากรกระบวนการเพื่อการเปลี่ยนแปลงสู่การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองภาคประชาชน” (วปอ.ภาคประชาชน) เป็นหลักสูตรแกนกลางของเครือข่าย ฯ ซึ่งมีปราชญ์ชาวบ้านและเกษตรกรต้นแบบเป็นวิทยากรกระบวนการหรือเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ในแต่ละศูนย์เรียนรู้ ฯ ละ 7-23 คน ซึ่งกิจกรรมในหลักสูตรประกอบด้วยภาคทฤษฎี 3 วัน และภาคปฏิบัติเวียนไปตามศูนย์การเรียนรู้ของเครือข่าย ฯ อีก 2 วัน ทั้งนี้ หลักสูตรเรียนรู้แต่ละศูนย์สามารถปรับหรือพัฒนาให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม องค์กร ความ และทรัพยากรของแต่ละศูนย์เรียนรู้ได้ จนก่อเกิดหลักสูตรเรียนรู้ที่หลากหลายในแต่ละเครือข่าย ฯ เช่น หลักสูตรหมอดิน หลักสูตรเกษตรอาสา หลักสูตรโรงเรียนแก้งจน หลักสูตรเศรษฐกิจพอเพียง หลักสูตรเกษตรทฤษฎีใหม่ หลักสูตรเกษตรผสมผสาน หลักสูตรเกษตรประณีต หลักสูตรปลูกไม้ใช้หนี้ เป็นต้น โดยมีเกษตรกรเป้าหมายเข้าร่วมอบรมในแต่ละปีเป็นจำนวนมาก และมีหน่วยงานต่าง ๆ ส่งกลุ่มเป้าหมายเข้าร่วมอบรมอย่างต่อเนื่อง เช่น กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) เป็นต้น นอกจากนี้ ปราชญ์ชาวบ้านยังได้รับเชิญเป็นวิทยากรบรรยายในหน่วยงานและสถาบันการศึกษาต่าง ๆ อยู่เสมอ ซึ่งแต่ละศูนย์เรียนรู้ต่างก็มีการถ่ายทอดความรู้ที่เหมือนและแตกต่างกัน ดังนี้

ตารางที่ 4.2 รายชื่อปราชญ์ชาวบ้าน จำนวนเกษตรกรต้นแบบ ชื่อศูนย์เรียนรู้ และความรู้เด่น

ที่	ชื่อปราชญ์ชาวบ้าน	จำนวนเกษตรกรต้นแบบ (คน)	ชื่อศูนย์เรียนรู้	ความรู้เด่น
1	พ่อคำเตื่อง ภาษี	23	สถาบันฟื้นฟูภูมิปัญญาไทย	การทำเกษตรประณีต เกษตรแบบผสมผสาน เกษตรธรรมชาติ การวางแผนการปลูกพืช การปลูกไผ่ ปลูกไม้ยืนต้น การสร้างทรัพยากรธรรมชาติที่เกื้อหนุนกัน การจัดการเกษตรในพื้นที่ลุ่มน้ำท่วมถึง การวางแผนการผลิต การเผาถ่าน เพาะพันธุ์ไม้ การปลูกไม้ยืนต้น
2	พ่อจันทร์ที ประทุมภา	12	ศูนย์ฝึกอบรมเกษตรผสมผสาน บ้านโนนรัง-บูรพา	การทำเกษตรประณีต เกษตรแบบผสมผสาน ไร่นาสวนผสม เกษตรอินทรีย์ การขยายพันธุ์พืช ขยายพันธุ์ปลา การปลูกผักหวานป่า การเพาะพันธุ์ไม้ เกษตรทฤษฎีใหม่ การแปรรูปผลผลิต การเผาถ่าน การอัดอิฐดินซีเมนต์
3	พ่อชาติ มาระแสง (เสียชีวิต)	11	ศูนย์เรียนรู้เกษตรทฤษฎีใหม่	การทำเกษตรประณีต เกษตรผสมผสาน การเพาะพันธุ์ไม้ การปลูกไม้ยืนต้น การอนุรักษ์พื้นที่ป่า การปลูกพืชแบบป่า
4	พ่อเชียง ไทยดี	23	กลุ่มฟื้นฟูการเกษตรตำบลยาง	การทำเกษตรประณีต เกษตรแบบผสมผสาน เกษตรกรรมพึ่งตนเอง การปลูกไม้ 4 ระดับ การปลูกพืชแบบป่า การต่อตาพืชตระกูลส้มกับต้นกระสัง การตอนมะละกอ การเพาะพันธุ์ไม้ ทำปุ๋ยอินทรีย์ น้ำหมักชีวภาพ
5	พ่อทองหล่อ เจนไธสง (เสียชีวิต)	23	มหาวิทยาลัยภูมิปัญญาไทยอีสาน คีนถิ่น	การทำเกษตรประณีต เกษตรแบบผสมผสาน ไร่นาสวนผสม การวางแผนการปลูกพืช ปลูกมะกอกน้ำ การเพาะพันธุ์ไม้ ปลูกไม้ยืนต้น การเผาถ่าน การจัดการน้ำ และการต่อตาพืชตระกูลส้มกับต้นกระสัง
6	พ่อทัศน์ กระยอม (เสียชีวิต)	23	กลุ่มฟื้นฟูเกษตรพื้นบ้านอำเภอเวียงน้อย	การทำเกษตรประณีต เกษตรแบบผสมผสาน การปลูกกล้วย การเพาะพันธุ์พืช การปลูกไม้ยืนต้น ปุ๋ยชีวภาพ การแปรรูปอาหาร

ตารางที่ 4.2 รายชื่อปราชญ์ชาวบ้าน เกษตรกรต้นแบบ ชื่อศูนย์เรียนรู้ และความรู้เด่น (ต่อ)

ที่	ชื่อปราชญ์ชาวบ้าน	จำนวนเกษตรกรต้นแบบ (คน)	ชื่อศูนย์เรียนรู้	ความรู้เด่น
7	พ่อบุญเต็ม ชัยลา	23	ศูนย์เรียนรู้บ้านดงบัง	การทำเกษตรประณีต เกษตรแบบผสมผสาน การจัดการเครือข่ายการเรียนรู้ การแก้ไขปัญหาความยากจน การเผาถ่าน การเพาะพันธุ์ไม้ ปลูกไม้ยืนต้น การปลูกพืชผักสวนครัว การเพาะเห็ด
8	พ่อประคอง มนต์กระโทก (อุปสมบท)	22	มหาวิทยาลัยภูมิปัญญาไทยอีสาน คืนถิ่น	การทำเกษตรประณีต เกษตรแบบผสมผสาน การเพาะเห็ด
9	พ่อผอง เกตพิบูลย์	23	มหาวิทยาลัยภูมิปัญญาไทยอีสาน คืนถิ่น	การทำเกษตรประณีต เกษตรแบบผสมผสาน การบริหารจัดการพื้นที่ การเพาะพันธุ์ไม้ การปลูกมะกอกน้ำ ปลูกไม้ยืนต้น การเผาถ่าน การจัดการน้ำ
10	พ่อผาย สร้อยสระกลาง	23	ศูนย์เรียนรู้ชุมชนกลุ่มอีโต้น้อย	การทำเกษตรประณีต เกษตรผสมผสาน เลี้ยงปลา เลี้ยงไก่ การเพาะพันธุ์ไม้ ปลูกไม้ยืนต้น การเผาถ่าน ทำปุ๋ยชีวภาพ ปลูกผักสวนครัว การเพาะเห็ด
11	พ่อมหาอยู่ สุนทรชัย (เสียชีวิต)	7	กลุ่มเกษตรกรรวมพึ่งตนเอง	การทำเกษตรประณีต เกษตรแบบผสมผสาน เกษตรวิถีพุทธ การบริหารจัดการพื้นที่
12	พ่อสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์	ไม่ระบุ	มหาชีวลัยอีสาน	การทำเกษตรประณีต เกษตรแบบผสมผสาน เศรษฐกิจชุมชนระดับครัวเรือน การจัดการความรู้แบบธรรมชาติ การวิจัยแบบชาวบ้าน การปลูกยุงคาลิปตัส การเลี้ยงวัวด้วยใบไม้ ผสมหญ้า การปลูกพืชเลี้ยงสัตว์แบบผสมผสาน การเลี้ยงผึ้ง

ที่มา: ธวัชชัย เพ็งพินิจ และคณะ, 2557ค: 430-431.

กวี พุฒภา กล่าวว่า “สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ให้คนกระทำตามได้และเป็นตัวอย่างในแนวทางปฏิบัติตามได้”

ก้อม หล้าโคตร กล่าวว่า “มีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ เป็นผู้ที่กล้าพูด กล้านำให้ชาวบ้านทำตามได้”

กัลยาณี นาอุตม กล่าวว่า “เป็นแหล่งให้ความรู้ให้กับชาวบ้าน สามารถถ่ายทอดความรู้ในด้านต่าง ๆ ให้กับชุมชนได้”

คชาภรณ์ ศรีคล้าย กล่าวว่า “ให้ประชาชนได้เรียนรู้เรื่องต่าง ๆ และได้รู้จักปฏิบัติตัวเองเป็นผู้ที่มีวิชาความรู้ ถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ในการทำงานที่ตนเองทำจนสำเร็จ”

ค่านาง โสภี กล่าวว่า “เป็นผู้นำที่ดี มีความรู้ มีความสามารถและสามารถถ่ายทอดให้คนรุ่นหลังได้ทำตาม เอาความคิดของท่านมาปฏิบัติตาม”

จันทรทอง สอนรัมย์ กล่าวว่า “อบรมให้เรามีความรู้ในการดำรงชีวิตและพึ่งตนเองได้”

ทรงเดช ชวดรัมย์ กล่าวว่า “ทุ่มเททุกอย่าง ทั้งสติ ปัญญา แรงกาย แรงใจ ให้ความรู้แก่เกษตรกรทั่วประเทศ ใฝ่รู้เรื่องของเกษตรทฤษฎีใหม่และเศรษฐกิจพอเพียง”

ประกอบ สุเรนรัมย์ กล่าวว่า “ถ่ายทอดความรู้สู่ชุมชน มีความรู้ ความสามารถ เป็นผู้ทำและสอนคนรุ่นหลังให้เห็นผลงานเป็นอย่างดี”

รัตน์ปราณี กรมไทยสงค์ กล่าวว่า “มีความพยายามในการแก้ปัญหาชีวิต ลองผิดลองถูกจนได้องค์ความรู้ที่พร้อมถ่ายทอดให้ลูกหลาน โดยไม่ต้องลองใหม่ แต่นำไปต่อยอดและพัฒนาต่อไป”

วีระ สิทธิสาร กล่าวว่า “ให้ความรู้ชุมชนได้และทำทุกอย่างให้เป็นตัวอย่างที่ดีต่อชุมชน เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตัวเอง มีความพยายามลองผิดลองถูกจนประสบความสำเร็จ และสามารถถ่ายทอดความรู้ได้ดี”

สกุล แก้วเลื่อน กล่าวว่า “มีคนมาศึกษาเรียนรู้และทำตาม มีการถ่ายทอดองค์ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้านให้กับคนทั่วไป”

สมจิตร ปานชาลี กล่าวว่า “ปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้ให้อาชีพ ให้ความกระจ่างแจ้ง ให้ความรู้แก่สมาชิกที่ได้เข้าอบรมให้มีความรู้ความสามารถในการทำอยู่ทำกิน เป็นผู้ที่สามารถถ่ายทอดความรู้หรือส่งต่อความรู้ที่มี”

สมบัติ ยอดเสลา กล่าวว่า “เป็นคนมีความรู้ ความสามารถ เป็นผู้ที่มีความรู้ในหลาย ๆ ด้าน และสามารถแนะนำให้คนในชุมชนรู้จักใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง”

สมบูรณ์ แสนโชติ กล่าวว่า “ปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้ที่แบ่งปันความรู้ความสามารถ เพื่อชุมชนมีความสุข สามัคคีกัน และช่วยถ่ายทอดความรู้ทำให้สมาชิกได้รู้ ได้ทำได้กิน มีกินมีขาย”

สุนิจ กระยอม กล่าวว่า “ปราชญ์ชาวบ้านมีความพยายามในการเรียนรู้และความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ นำความรู้ด้านการทำเกษตรผสมผสานมาปรับใช้ มีจิตสำนึกในการพัฒนาทุก ๆ ด้าน และสามารถนำแนวคิดมาปฏิบัติได้”

สุนินทร์ ศรีคล้าย กล่าวว่า “เป็นตัวอย่างที่ดีมีองค์ความรู้ มีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ มีประสบการณ์ เป็นนักคิด วิเคราะห์ วิจัย มีคุณธรรม เป็นที่รู้จักและยอมรับในระดับชาติ”

สุริยกร ศรีชิน กล่าวว่า “ปราชญ์ชาวบ้านผ่านการต่อสู้ชีวิตแบบลองถูกลองผิดมามาก จนเกิดประสบการณ์สามารถเป็นแบบอย่างที่ดี คือ ทำให้คุณเป็นตัวอย่าง มีการขยายเครือข่ายอย่างกว้างขวาง เป็นวิทยากรให้ความรู้กับองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน”

ไสว พากุดแร่ กล่าวว่า “ปราชญ์ชาวบ้านได้กระจายความรู้ให้แก่เกษตรกรต้นแบบและได้ถ่ายทอดความรู้สู่ชุมชน จนมีอยู่มีกิน พึ่งพาตนเองได้ มีเงินเก็บออม มีการทำบัญชีครัวเรือน มีการปลูกผัก ผลไม้ เลี้ยงสัตว์ และได้ขยายไปเป็นวงกว้างทุกหมู่บ้านและหลายตำบล”

อินทิรา ปราบบำรุง กล่าวว่า “เป็นแหล่งให้ความรู้ มีการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณธรรม ด้วยความรอบรู้ รอบคอบและระมัดระวัง เป็นแบบอย่างที่ดีในชุมชนได้มีอยู่มีกิน”

การที่จะพัฒนาตนเองและครอบครัวให้พึ่งตนเองได้ จะต้องเตรียมความคิดและความศรัทธา ในอาชีพ หลักแนวคิดของบรรพบุรุษที่สร้างแนวคิดให้ลูกหลานรู้จักรักและเคารพน้ำ รักและเคารพดิน รวมทั้งเรียนรู้เท่าทัน มีเหตุผล มีภูมิปัญญาในการแก้ปัญหา มีร่างกายและจิตใจที่แข็งแกร่ง มีครอบครัวอบอุ่น มีความภาคภูมิใจที่ได้ถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์อย่างไม่รู้เบื่อ (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2553: 15) หลักการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง ที่ พ่อแม่ทำอยู่ สุนทรธัย เมื่อตอนมีชีวิตอยู่และเคยถ่ายทอดแก่ผู้มาเยือนถึงหลักการเกษตรตามแนวทางที่พ่อแม่ทำไว้ คือ ทำพออยู่พอกิน เหลือกินแจกทำให้มีเพื่อนและมีเงิน ต้องศรัทธาในแนวคิด การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง ต้องเน้นผสมผสานด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ ต้องออมน้ำ ออมดิน ออมต้นไม้ใหญ่ ออมเงิน และสั่งสมภูมิปัญญาในการแก้ปัญหา ต้องผสมผสานด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ ช่วยให้เราลดรายจ่ายด้านอาหารการกินลงได้อย่างชัดเจน เพราะเราปลูกและเลี้ยงทุกอย่างที่ต้องกินและต้องใช้ เมื่อมีเหลือก็แจกญาติสนิทมิตรสหาย ทำให้รักใคร่และพึ่งพากันเองได้ เหลือกินเหลือใช้ เหลือแจกก็ขายช่วยให้มีรายได้เพิ่ม ปลอดภัยหนี้สินได้ และมีเงินออม ทั้งออมเงินในรูปของแม่ธรณี แม่คงคา แม่มีจฉา แม่โพสพ และรุกขเทวดา รวมความว่าความหลากหลายทางชีวภาพช่วยให้เศรษฐกิจดีขึ้น ช่วยให้ระบบนิเวศดีขึ้น เพราะใบไม้ของต้นไม้ชนิดหนึ่งย่อยสลายแล้วกลายเป็นปุ๋ยอินทรีย์ของอีกชนิดหนึ่ง การมีต้นไม้หลากหลายทำให้มีแมลงที่หลากหลายและควบคุมกันเอง มีสัตว์กินแมลง เช่น นก กบ เขียด มาอาศัยอยู่เพราะมีอาหารอุดมสมบูรณ์ ตามมาด้วยงู กระจง กระจงมาอยู่ร่วมกันได้ เพิ่มปุ๋ยคอกแก่ต้นไม้ด้วยการเป็นอาหารของกันและกัน พร้อมควบคุมกันเองทำให้ห่วงโซ่อาหารครบวงจรเกิดความยั่งยืน รวมทั้งไม่ต้องซื้อปุ๋ยเคมี ยาฆ่าหญ้า และยาฆ่าแมลง ช่วยให้พึ่งตนเองและพึ่งพากันเองได้ (สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม, 2545: 48-52)

จากการกำหนดแผน 5 ปี ของเครือข่าย ฯ ได้กำหนดพันธกิจสร้างคน โดยใช้กระบวนการอบรมในหลักสูตรวิทยากรกระบวนการเพื่อการเปลี่ยนแปลงสู่การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองภาคประชาชนหรือ หลักสูตร วปอ.ภาคประชาชน เพื่อปรับเปลี่ยนแนวความคิด ปลูกจิตสำนึกเกษตรกร เป้าหมาย สร้างกระบวนการตกผลึกทางความคิดจากที่เคยทำงานเพื่อหาเงินซื้อความสนุกสนาน มาเป็นทำงานดับทุกข์สร้างสุขบนรากฐานของการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง หันมาสร้างบำเหน็จบำนาญให้กับชีวิตด้วยการปลูกต้นไม้ยืนต้นที่หลากหลาย สร้างแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรให้พอเพียง (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2552ก: 15) ทั้งนี้ เครือข่ายฯ ได้ส่งเสริมลูกศิษย์ที่เข้าอบรมในหลักสูตรวิทยากรกระบวนการเพื่อการเปลี่ยนแปลงสู่การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองภาคประชาชนหรือ หลักสูตร วปอ.ภาคประชาชน นำภาพฝันมาวางแผนของครอบครัวตนเอง

จากแผนของครอบครัวพัฒนาไปเป็นแบบกลุ่ม จากกลุ่มต่าง ๆ สร้างเป็นแผนของหมู่บ้าน เป็นแผนตำบล แผนอำเภอ แผนจังหวัด และแผนระดับภาคตามลำดับ (คำคุณ, 2553: 29)

จะเห็นได้ว่า ปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นอกจากจะเรียนรู้จากประสบการณ์ จินตสัมผัสองค์ความรู้ที่ชัดเจนแล้ว ยังได้ถ่ายทอดความรู้เหล่านั้นสู่เกษตรกรและบุคคลทั่วไป ด้วยความปรารถนาที่อยากจะเห็นคนอื่นหันมาทำเช่นเดียวกับตน ซึ่งความรู้ที่ถ่ายทอดจากปราชญ์ชาวบ้านล้วนได้รับการยอมรับว่า สามารถนำไปปฏิบัติเพื่อการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองได้อย่างยั่งยืนเป็นรูปธรรม ดังนั้น ถ่ายทอดความรู้ จึงเป็นอีกหนึ่งคุณลักษณะของปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

7. พยายาม

พยายาม เป็นคุณลักษณะของปราชญ์ชาวบ้านที่ไม่ยอมแพ้อะไรง่าย ๆ แม้จะผิดพลาดหรือประสบกับปัญหาหรือถูกกระทำจนชีวิตเข้าสู่ห้วงแห่งทุกข์ แต่ปราชญ์ชาวบ้านเหล่านี้ล้วนอาศัยความพยายาม สามารถลุกขึ้นมายืนหยัดต่อสู้ด้วยสติ จนนำไปสู่ความสำเร็จในที่สุด ซึ่งปราชญ์ชาวบ้านล้วนมีความพยายามอย่างเต็มที่กว่าที่จะมาถึงจุดที่ผู้คนในสังคมกว้างให้การยอมรับในปัจจุบัน อย่างเช่น

พ่อคำเตื่อง ภาชี ในปี พ.ศ.2504 ที่หันมาปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยว นำมาซึ่งหนี้สินเพิ่มพูน จาก 10,000 บาท ในปี พ.ศ.2510 เป็น 20,000 บาท เป็น 40,000 เป็น 60,000 เป็น 80,000 และ เป็น 90,000 บาท ในปี พ.ศ.2528 หมดอาลัยตายอยาก หาได้ไม่พอใช้จ่ายที่จำเป็นและจ่ายดอกเบี้ย จนต้องขายควาย หันหน้าเข้าหาอบายมุข ทั้งดื่มเหล้า สูบบุหรี่ เพื่อปลดทุกข์ แต่พบว่าการกระทำดังกล่าวไม่ได้ทำให้ชีวิตพ้นจากห้วงทุกข์ได้เลย แต่ชีวิตก็ไม่ยอมแพ้ หักกลับมาทบทวนยืนหยัดลุกขึ้นสู้ จนนำมาสู่การทำเกษตรธรรมชาติและค่อย ๆ จุดตั้งชีวิตของตัวเองขึ้นจากหล่มทุกข์มาจนได้

สำหรับพ่อจันทร์ที่ ประทุมภา ด้วยความโลภอยากรวยเร็ว ๆ รวยมาก ๆ และรวยลัด ๆ ก็เกิดความผิดพลาดขึ้นในชีวิตที่แทบล้มไม่เป็นท่า โดยในปี พ.ศ.2525 ถูกชักชวนให้เป็นนายหน้าหาคนไปทำงานต่างประเทศ แต่ถูกนายหน้าโกง ทำให้ถึงขั้นต้องจำนองที่นาทั้งหมด ขายทรัพย์สินทุกอย่างที่มีอยู่ในบ้านเพื่อไปใช้หนี้ ต้องออกรับจ้างทุกอย่าง รับเงินรายวันและระเห่ร่อนไปทำงานถึงมาเลเซีย นับเป็นช่วงเวลาที่ยากที่สุดในชีวิต แต่ก็ด้วยคุณลักษณะที่ไม่ยอมแพ้อะไรง่าย ๆ ทำให้พ่อจันทร์ที่สู้ชีวิตจนสามารถหาเงินมาใช้หนี้และไถ่มาคืนได้ ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตมาสู่การทำเกษตรกรรมพอเพียง จนสามารถพ้นผ่านวิกฤตชีวิตมาได้ภายในระยะเวลาเพียง 10 ปี และประสบความสำเร็จในที่สุด

พ่อชาติ มาระแสง เมื่อปี พ.ศ.2530 ภรรยาล้มป่วยอาการหนักขึ้นเรื่อย ๆ ส่วนตัวพ่อชาติเอง ก็มีปัญหาเรื่องตาเกือบจะบอดมองอะไรไม่ค่อยเห็น อ่านหนังสือไม่ได้ 4 ปีต่อมาภรรยาก็เสียชีวิตลง หนี้สินกว่า 400,000 บาท ให้พ่อชาติเงินต้องตัดสินใจขายที่ทำกินชำระหนี้ และยังมีวิกฤตชีวิตเกี่ยวกับความเข้าใจผิดเรื่องเงินก้อนหนึ่งที่มีผู้หยิบยืมให้ จนนำมาซึ่งความผิดพลาดครั้งสำคัญ ถือเป็นบทเรียนที่เจ็บปวดที่สุดในชีวิตถึงขั้นล้มเลิก แต่ด้วยความไม่ยอมแพ้จนสามารถพิสูจน์ให้สังคมเห็นถึงความพยายาม ทำให้พ่อชาติสามารถบอกคุณค่าและศักดิ์ศรีของตนเองกลับคืนมาได้ในที่สุด รวมไปถึงความพยายามปรับเปลี่ยนนาโคกที่ขาดน้ำแห้งแล้ง ให้เป็นพื้นที่เกษตรผสมผสานด้วยมือเพียงสองข้างถึงกับตั้งสัจจะอธิษฐานสัญญากับตัวเองด้วยความแน่วแน่ว่าจะนำประสบการณ์ที่มีมาพลิกฟื้นแผ่นดินนี้ให้งอกได้ จนนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของชีวิต ลักษณะนิสัยไม่ยอมแพ้อะไรง่าย ๆ บ่งบอกให้เห็นธาตุแท้ภายในที่ไม่ยอมเปลี่ยนแปลงความตั้งใจและไม่ยอมแพ้อะไรในตัวของปราชญ์คนนี้อย่างเด่นชัด

พ่อเชียง ไทยดี เคยมีประสบการณ์ความเจ็บปวดจากการทำนาหรือปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวที่ต้องทำงานซ้ำซากจำเจปีแล้วปีเล่า ซึ่งชีวิตมองไม่เห็นอนาคต ไม่มีบ้านญาติ ไร้ทิศทาง และมีหนี้สิน แม้จะหันมาทำนาสลับกับค้าขายอย่างซื่อสัตย์สุจริตก็ตาม แต่ก็พบว่าตนเองและครอบครัวยังไม่พ้นบ่วงทุกข์ ด้วยความไม่ยอมแพ้จึงได้ค้นหาทางเลือกใหม่อันนำมาซึ่งจุดเปลี่ยนแปลงของชีวิต โดยการทำเกษตรผสมผสานที่มีความหลากหลาย ส่งผลให้ชีวิตปลอดหนี้สินและมีความสุขมากขึ้น รวมถึงมีบ้านญาติวัยยามแก่เฒ่าอีกด้วย

พ่อทัศน์ กระจยอม เคย “เสียคนเพราะเจ้านาย” สมัยเป็นผู้ใหญ่บ้าน จนกลายเป็น “ผู้ใหญ่ชี้เหล่า” ศรีธาเสียม ชาวบ้านเมินเสียคนแทบจะไม่มีใครนับหน้าถือตา รวมถึงเมื่อครั้งลงสมัครกำนันต้องหมดที่นาไป 2-3 แปลง พร้อมกับหนี้สินอีกจำนวนหนึ่ง ยิ่งหนักขึ้นเมื่อไปกู้เงินธนาคารมาใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือย ความทุกข์ระทมเข้ามาถึงขั้นต้องไปขอข่าวก่อนคนอื่นมากิน แต่ด้วยจิตใจที่เต็มเปี่ยมไปด้วยความไม่ยอมแพ้ เมื่อคิดทบทวนถึงความผิดพลาดเชื่อมโยงเรื่องทั้งหมด จึงคิดว่าตนเองเสียคนเพราะคนอื่น ไปเชื่อคนภายนอก ละเมิดศีลธรรม พยายามที่จะแก้ไขด้วยการหันมาทำเกษตรผสมผสาน พัฒนาชีวิตมาจนประสบความสำเร็จในที่สุด

พ่อบุญเต็ม ชัยลา ก็เคยเจ็บปวดจากการเกษตรกรรมเชิงเดี่ยว เมื่อปี พ.ศ.2527 เกิดสภาพฝนแล้งอย่างหนักทำนาไม่ค่อยได้ผล ต้องออกไปรับเหมารสร้างบ้านไปทั่ว ยิ่งทำยิ่งจน ยิ่งทำยิ่งเป็นหนี้ ขยันก็ยังเป็นหนี้ ลูกหลานแตกกระจายไปคนละทิศคนละทาง แต่ก็ด้วยความไม่ยอมแพ้จึงหันกลับมาพลิกฟื้นแผ่นดินทำการเกษตรพอเพียง เกิดการรวมกลุ่มกันพัฒนากระบวนการเรียนรู้อย่างจริงจังและต่อเนื่อง จนนำมาสู่ความสำเร็จและความสุขของชีวิต

พ่อประคอง มนต์กระโทก เมื่ออายุ 10 ปี พ่อก็ถูกลอบทำร้ายเสียชีวิต ทำให้ชีวิตต้องเผชิญกับความยากลำบากชีวิตไร้ทางเสื่อ และเคยตกเข้าไปในวังวนของเกษตรกรรมเชิงเดี่ยว ทั้งปลูกข้าว ปลูกปอ ปลูกถั่วลิสง ยิ่งทำกลับยิ่งพบว่าชีวิตมิได้ดีขึ้นเลย คำนวนรายรับรายจ่ายพบว่าไม่คุ้มทุน มีพอกินไปได้เพียงวัน ๆ จึงได้รื้อถอนทบทวนหันมาทำการเกษตรผสมผสาน จนสามารถพลิกฟื้นชีวิตกลับมาดีขึ้นได้

พ่อผอง เกตพิบูลย์ เคยหลงติดอยู่กับวังวนของการเกษตรเชิงเดี่ยวและระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ที่ยิ่งทำยิ่งติดหนี้ ยิ่งทำยิ่งเหนื่อย จนเมื่อปี พ.ศ.2534 พ่อผองได้เจริญตามรอยพระยุคลบาทเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต โดยเปลี่ยนไร่นา 42 ไร่ ให้เป็นบ่อกักเก็บน้ำรวม 11 บ่อ รวมพื้นที่ 13 ไร่ เป็นพื้นที่ทำนา 13 ไร่ และพื้นที่ส่วนที่เหลือเป็นผลไม้และไม้ป่า จนทำให้ชีวิตพ้นจากวังวนของทุกข์ มีความสุขทั้งกาย ใจ และสังคม รางวัลพระธาตุนาดูรทองคำจากพระหัตถ์ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ เป็นเครื่องประกันถึงความสำเร็จอย่างดี

พ่อผาย สร้อยสระกลาง เคยฝันถึงลาภก้อนโตลงทุนทำเกษตรเชิงเดี่ยวโดยปลูกข้าวโพดกว่า 100 ไร่เศษ กู้เงินธนาคาร 40,000 บาท บวกกับเงินออมของตนเองอีก 10,000 บาท ผ่านไปเพียง 2 ปีฝันก็สลาย เพราะยิ่งทำยิ่งทุกข์ยิ่งเป็นหนี้ แต่ก็ด้วยความไม่ยอมแพ้หันกลับมาคิดทบทวนจึงรู้ว่ามาผิดทาง เพราะความอยากรวยกลับเป็นหนี้ ทำลายทุนทางสิ่งแวดล้อม ทำลายทุนทางครอบครัวและสังคม ต้องจากบ้านเกิดเมืองนอนมา เมื่อรู้ว่าคิดผิดก็คิดใหม่ถอยหลังกลับมาตั้งหลักที่บ้าน ฝันเห็นความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติรอบบ้าน ฝันเห็นผู้คนรักใคร่กลมเกลียวกัน ทำให้เกิดพลังกายและใจ หันชีวิตเข้าสู่การเกษตรผสมผสาน จนสามารถปลดแอกจากความทุกข์ได้ในที่สุด

พ้อมหาอยู่ สุทรธัย พบว่า การทำการเกษตรแบบเดิมต้องเผชิญกับภาวะความแห้งแล้ง ผลผลิตได้ไม่เต็มที่ ยิ่งทำยิ่งทุกข์ จึงทำให้เกิดแรงบันดาลใจที่จะสู้กับความแห้งแล้ง และได้ตั้งปณิธาน มุ่งมั่นขุดบ่อ ทำฝายกั้นน้ำ ด้วยกำลังของตนเอง จนมีสระน้ำจำนวนมาก สามารถกักเก็บน้ำไว้ตลอดปี นำไปสู่การเกษตรแบบพึ่งตนเองและความสำเร็จในที่สุด

พ่อสุทรินันท์ ประชัญพฤทธิ์ ต้องประสบกับปัญหาสุขภาพร่างกายไม่สมบูรณ์ตั้งแต่เด็ก ปอดก็ ถูกตัดออกบางส่วน ประสบอุบัติเหตุรถพลิกคว่ำกระดูกส่วนปลายก้นกบหัก ซีโครงร้าวเคลื่อน ปอด แผลบ ต้องเจาะปอดเป่าปอดใหม่ ร่างกายจึงไม่ค่อยแข็งแรงขาเล็บและปวดหลังเป็นประจำ รวมถึง ความล้มเหลวจากการทำการเกษตรตามที่ราชการส่งเสริม ไม่ว่าจะเป็นปอ ถั่วลิสง นุ่น ข้าวฟ่าง ข้าวโพด มันสำปะหลัง และทำนา แต่ด้วยความไม่ยอมแพ้ทำให้คิดได้ว่า “การปลูกพืชเชิงเดี่ยวตาม กระแสแบบนี้คงจะไปไม่รอดแน่ เพราะอนาคตไม่มีอะไรจะงอกเงยมาแต่ประการใด ขาดบ้านญาติชีวิต นอกจากนั้น ถ้าวิเคราะห์รายรับเปรียบเทียบกับรายจ่ายมีแต่เจ๊งกับเจ๊ง” จึงตั้งสติพิจารณาไตร่ตรอง ลูกชิ้นสู้ จนนำมาสู่การทำการเกษตรผสมผสานที่ปลดปล่อยความทุกข์ยากในที่สุด

กัลยาณี นาอุดม กล่าวว่า “ปราชญ์ชาวบ้านล้วนมีความพยายาม มีความคิดสร้างสรรค์ อดทน มีภาวะผู้นำ มีความมั่นคง”

คำปน ร้อยศรี กล่าวว่า “มีความพยายาม เป็นผู้นำในการพึ่งตนเอง การสั่งสมประสบการณ์ ของแต่ละคนกว่าจะประสบความสำเร็จได้ต้องใช้เวลาและพบกับอุปสรรคมากมายกว่าที่จะสามารถ ผ่านพ้นมาได้ จนสามารถเผยแพร่ได้”

ดวงจันทร์ จำปามูล กล่าวว่า “มีความพยายาม การทำงานทุกอย่างต้องเริ่มจากตัวเองก่อน เพราะถ้าตัวเองยังไม่สำเร็จจะไปบอกคนอื่นต่อก็ไม่เกิดผล”

ทวี สะเทินรัมย์ กล่าวว่า “มีการทดลองที่แปลก ลองผิดลองถูก พยายามทำจนสำเร็จ เป็น ต้นแบบที่ดีในการดำรงชีวิต มีความมานะพยายามจนได้รับการยอมรับจากสังคมทุกภาคส่วนทั้งใน ระดับประเทศและต่างประเทศ”

ฉมฉรรณ พันซ้อง กล่าวว่า “มีความพยายาม ความอดทน ขยันขันแข็ง”

บังอร สาลาด กล่าวว่า “มีความสามารถ มีความพยายามทำได้จนสำเร็จ ในการทำอยู่ทำกิน สามารถพึ่งตนเองได้”

บุญมี วงษ์เวียง กล่าวว่า “เป็นผู้มีความเพียรพยายาม สร้างตัวเองให้ความพอเพียง และ มั่นคง มีปัญญา เป็นตัวอย่างที่ดี”

บุญเรือง ช่วยนา กล่าวว่า “เป็นคนเก่ง มีความขยัน หมั่นเพียร เราควรเอาเป็นตัวอย่าง”

ประมวล ชำกรม กล่าวว่า “เป็นผู้ผ่านการทดลองผิดลองถูกมาหลายรูปแบบ มีความพยายาม ผิดบ้างถือเป็นประสบการณ์ ถูกบ้างถือเป็นครูอาจารย์ ยึดถือปฏิบัติได้และขยายเผยแพร่ความรู้สู่ ชุมชน มีความรู้ด้านเศรษฐกิจพอเพียงและได้ทดลอง ทดสอบดูแล้วเห็นเป็นความจริงและใช้ปฏิบัติ”

พรชัย สุราราชภูร์ กล่าวว่า “มีความมานะพยายาม เป็นแบบอย่างที่ดี ยึดมั่นแจ่มใส”

พิฑูรย์ กลางสาทร กล่าวว่า “เป็นตัวอย่างในการทำการเกษตรแบบพอเพียงให้กับชาวบ้าน มี การดำรงชีวิตตามความเหมาะสมและตามความเป็นอยู่ เป็นผู้ที่ให้ความรู้และทำนาก็ทำได้จริง ๆ”

สมปอง ชันอาสา กล่าวว่า “มีความสามารถ ความพยายาม มีองค์ความรู้”

อุดม ที่ขาว กล่าวว่า “มีความคิดสร้างสรรค์ มีความมานะพยายาม ทำให้พื้นดินกลับคืนมา อุดมสมบูรณ์ ได้ทำอยู่ทำกิน”

อุศิมา สายทอง กล่าวว่า “ขยัน อดทน มีมานะ มีความพยายาม เป็นคนที่มีความรู้ มีความสามารถในหลาย ๆ ด้าน เป็นนักคิด นักพัฒนาชุมชน ให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น”

วิริยะ คือ ความพยายาม ความขยันมั่นเพียรที่จะทำให้เกิดความสำเร็จเป็นแบบอย่างที่ดี มีความสามารถในการได้คิดจนคิดได้และทำได้ พาไปสู่การดับทุกข์สร้างสุข มีใจเอื้อเพื่อแผ่ไปสู่ญาติ สนิทมิตรสหายรวมทั้งผู้ที่สนใจ มีการถ่ายทอดความรู้นี้ออกไปอย่างกว้างขวางเพื่อให้มีผู้สืบทอด กระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ได้คิดค้นไว้ (คำคุณ, 2553: 17-18) ด้วยการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นหลักปฏิบัติของคนในชุมชน ใช้หลักธรรมะเป็นกรอบในการปฏิบัติตัว พยายาม ลดละ เลิกอบายมุข มีความเก่งเฉลียวฉลาด และพยายามลดทิวติ พุดจริงทำจริง ทำทันที รับฟังความคิดเห็น ของผู้อื่น และเป็นที่ยอมรับ เป็นแบบอย่างที่ดีมีความรับผิดชอบ ตรงต่อเวลา มีจิตอาสา มีน้ำใจ มีการ พัฒนาตนเองตลอดเวลา แต่ในขณะที่เดียวกันก็มีความเชื่อมั่นในตัวเอง แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ (คำคุณ, 2551ก: 10-11)

ปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ล้วนมีจิตใจของนักสู้ไม่ยอมแพ้อะไรง่าย ๆ ซึ่งแต่ละคนต่างก็ประสบกับภาวะความทุกข์ยาก และความล้มเหลวจากประสบการณ์ในอดีตมาทั้งสิ้น ต่างก็ เคยมีวิถีชีวิตที่เป็นดั่งเช่นเกษตรกรในภาคการเกษตรกรรมของไทยทั่วไป ที่ตกเป็นเหยื่อของทุนนิยม หลงวนอยู่ในภาวะหนี้สินเรื้อรัง แต่ด้วยคุณลักษณะ “พยายาม” สามารถนำไปสู่การปรับเปลี่ยนวิถี ชีวิตของปราชญ์ชาวบ้านด้วยเกษตรพอเพียง เกษตรผสมผสาน จนนำพาชีวิตและครอบครัวหลุดพ้น จากบ่วงทุกข์ นำมาซึ่งความสุขและความสำเร็จในที่สุด กลายมาเป็นแบบอย่างแก่เกษตรกรและบุคคล ทั่วไปในปัจจุบัน

จากการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล สามารถสรุปได้ว่า คุณลักษณะของปราชญ์ด้าน เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีทั้งหมด 7 ประเด็น ประกอบด้วย ยึดหลักธรรม เข้าใจตนเอง พอเพียง เรียนรู้ สร้างทางเลือก ถ่ายทอดความรู้ และพยายาม

ตัวชี้วัดปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ

จากประสบการณ์ชีวิตของปราชญ์ชาวบ้านในฐานะผู้นำเครือข่าย ฯ ล้วนเคยประสบปัญหา ความทุกข์ยากจากเกษตรเชิงเดี่ยวทั้งสิ้น ด้วยความคิดอยากรวนนำไปสู่ความล้มสลายทางนิเวศวิทยา ความเสื่อมโทรมทางทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ครอบครัวญาติพี่น้องแตกแยกอพยพย้ายถิ่นฐาน วัฒนธรรมภูมิปัญญาถูกหลงลืม สุขภาพกายสุขภาพจิตเสื่อมโทรม ยิ่งทำยิ่งจนยิ่งมีปัญหา ยิ่งวิ่งตาม เงินยิ่งเป็นหนี้ ดังวลีที่ว่า “ทำนาปีเหลือแต่หนี้กับฟาง ทำนาปรังเหลือแต่ฟางกับหนี้” เพื่อหาทางออก จากปัญหาดังกล่าว ปราชญ์ชาวบ้านได้น้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางในการ ดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพที่เรียกกันว่า “เกษตรพอเพียง” จากนั้น พัฒนายนัยสู่การทำ “เกษตรประณีต” ซึ่งเป็นการบริหารพื้นที่อันจำกัดให้คุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด ด้วยความ

ละเอียดลออ โดยวางแผนออกแบบการปลูกพืชให้มีความหลากหลายที่สุดตามสภาพพื้นที่ บนฐานกำลังของตนเอง ทำเล็กน้อยแต่ทำอย่างต่อเนื่องพร้อมกับการเรียนรู้ เน้นพึ่งตนเองแบบพอมือพอกิน เพื่อลดรายจ่าย เมื่อทำสำเร็จในพื้นที่หนึ่งค่อยขยายสู่พื้นที่ใหม่ บนฐานคิดที่ว่า ปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก เพื่อลดรายจ่ายของครอบครัว เหลือกินแจกเพื่อสร้างกัลยาณมิตร เหลือแจกขายเพื่อสร้างเงินออม เพื่อมุ่งสู่การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง จนนำมาซึ่งความสุขและความสำเร็จในปัจจุบัน พร้อมกับการสร้างเครือข่าย ฯ และสร้างศูนย์เรียนรู้เพื่อถ่ายทอดความรู้ในด้านการดำเนินชีวิตและการทำเกษตรกรรมผ่านหลักสูตรวิทยากรกระบวนการเพื่อการเปลี่ยนแปลงสู่การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองภาคประชาชน (หลักสูตร วปอ.ภาคประชาชน) ทั้งนี้ จากการศึกษาเอกสาร พบว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาทั้งในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ บนทางสายกลางหรือมัชฌิมาปฏิปทา ไม่เร็วหรือช้าจนเกินไป โดยยึดหลักความพอเพียงที่ประกอบด้วยความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี เพื่อป้องกันแรงปะทะอันไม่พึงประสงค์ทั้งปวง ภายใต้งานไขว่คว้าที่ประกอบขึ้นจากความซื่อสัตย์ สุจริต ขยัน อดทน แบ่งปัน และเงื่อนไขความรู้ คือ ความรอบรู้ รอบคอบ และระมัดระวังในการนำวิชาการต่าง ๆ ไปใช้ในการวางแผนและการดำเนินการอย่างมีสติและปัญญา รู้เท่าทัน เพื่อมุ่งสู่ความสุขความสมดุลที่มั่นคงอย่างยั่งยืนทุกด้าน

ในหัวข้อนี้ คณะผู้วิจัยจะได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ตัวชี้วัดปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและการเก็บข้อมูลภาคสนาม ทั้งจากการสังเกต สัมภาษณ์ สทนากลุ่ม และประชุมเชิงปฏิบัติการ ทั้งนี้ ในการนำเสนอคณะผู้วิจัยจะนำเสนอตัวชี้วัดปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในรูปของตารางตามลำดับค่าคะแนนและคำร้อยละที่ผู้เข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการทั้ง 2 ครั้งได้ให้ค่าคะแนนไว้ (ครั้งที่ 1 จัดขึ้นเมื่อวันที่ 18 เดือนเมษายน พ.ศ.2557 ณ ศูนย์เรียนรู้ชุมชนกลุ่มอีโต้ไน้อย เครือข่ายพ่อผายสร้อยสระกลาง เลขที่ 64 หมู่ที่ 4 บ้านสระคูณ ตำบลโคกล่าม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ และครั้งที่ 2 จัดขึ้นเมื่อวันที่ 19 เดือนเมษายน พ.ศ.2557 ณ ศูนย์เรียนรู้กลุ่มฟื้นฟูเกษตรพื้นบ้านอำเภอเวียงน้อย เครือข่าย พ่อทัศน กระจอม เลขที่ 108 หมู่ที่ 6 บ้านโสกน้ำขาว ตำบลก้านเหลือง อำเภอเวียงน้อย จังหวัดขอนแก่น รายละเอียดในภาคผนวก ค) ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงใน 7 องค์ประกอบ คือ ทางสายกลาง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี เงื่อนไขความรู้ เงื่อนไขคุณธรรม และความสมดุลมั่นคงยั่งยืน โดยในแต่ละองค์ประกอบจะแบ่งออกเป็น 4 ระดับ คือ ระดับตนเอง ระดับครอบครัว ระดับชุมชน และระดับประเทศ จากนั้น คณะผู้วิจัยจะนำข้อมูลจากภาคสนามและจากเอกสารที่เกี่ยวข้องมาประกอบการนำเสนอ เพื่อเป็นการยืนยันผลการวิจัย ซึ่งผลการวิเคราะห์มี ดังนี้

1. ตัวชี้วัดปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงบนทางสายกลาง

ทางสายกลางหรือมัชฌิมาปฏิปทา เป็นการดำเนินการโดยไม่เร่งรีบหรือแข็งช้าจนเกินไป มีความพอดี อยู่อย่างประมาณตน ตามฐานะตามอัตภาพ ไม่หลงกระแสวัตถุนิยม มีอิสรภาพ สร้างพื้นฐานความมั่นคง สามารถพึ่งพาตนเอง และมีการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน ทั้งนี้ ตัวชี้วัดปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือบนทางสายกลาง สามารถสรุปตามลำดับความสำคัญของตัวชี้วัดได้ ดังนี้

ตารางที่ 4.3 ตัวชี้วัดปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือบนทางสายกลาง

ที่	ระดับตนเอง			ระดับครอบครัว			ระดับชุมชน			ระดับประเทศ		
	ตัวชี้วัด	คะแนน	ร้อยละ	ตัวชี้วัด	คะแนน	ร้อยละ	ตัวชี้วัด	คะแนน	ร้อยละ	ตัวชี้วัด	คะแนน	ร้อยละ
1	น่าเชื่อถือ	140	38.67	พอเพียง	269	73.30	พอเพียง	191	50.80	เป็นแบบอย่างที่ดี	182	52.00
2	พอเพียง	84	23.21	ยึดหลักธรรม	50	13.62	เป็นแบบอย่างที่ดี	95	25.27	ไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมือง	94	26.86
3	เข้าใจตนเอง	63	17.40	ครอบครัวอบอุ่น	48	13.08	ไม่เบียดเบียนคนอื่น	57	15.15	พอเพียง	41	11.71
4	สุขภาพะดี	51	14.09				ช่วยเหลือคนอื่น	33	8.78	ยึดหลักธรรม	33	9.43
5	ช่วยเหลือคนอื่น	24	6.63									
	รวม	362	100.00	รวม	367	100.00	รวม	376	100.00	รวม	350	100.00

ตารางที่ 4.4 ลำดับความสำคัญตัวชี้วัดปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของ
เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือบนทางสายกลาง

ที่	ตัวชี้วัดปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงบนทางสายกลาง	คะแนน	ร้อยละ
1	พอเพียง	585	40.21
2	เป็นแบบอย่างที่ดี	277	19.04
3	น่าเชื่อถือ	140	9.62
4	ไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมือง	94	6.46
5	ยึดหลักธรรม	83	5.70
6	เข้าใจตนเอง	63	4.33
7	ช่วยเหลือคนอื่น	57	3.92
8	ไม่เบียดเบียนคนอื่น	57	3.92
9	สุขภาวะดี	51	3.50
10	ครอบครัวอบอุ่น	48	3.30
รวม		1455	100.00

จากตารางที่ 4.4 พบว่า ตัวชี้วัดปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือบนทางสายกลาง มีทั้งหมดจำนวน 10 ตัวชี้วัด ซึ่งตัวชี้วัดที่สำคัญ 3 ลำดับแรก ประกอบด้วย พอเพียง เป็นแบบอย่างที่ดี และน่าเชื่อถือ คิดเป็นร้อยละ 40.21, 19.04 และ 9.62 ตามลำดับ

กวี ทุมภา กล่าวว่า “มีความพอเพียง เป็นตัวของตัวเอง และทำให้เป็นแบบอย่างที่ดีให้กับคนอื่นได้ สามารถนำไปบอกต่อในครอบครัวให้เข้าใจในการทำการเกษตรได้ เป็นผู้ที่มีประสบการณ์จริง”

ขจรพงศ์ ช่อสกุล กล่าวว่า “เป็นคนที่มีความรู้ความเข้าใจตนเอง เก่งด้านการเกษตรเป็นอย่างดี ทำได้จริงและชัดเจน สามารถนำความรู้ที่ตนมีมาแนะนำชาวบ้านในชุมชนให้รู้จักคำว่าพอเพียง รู้จักประหยัด อดออม และทำความดี มีความน่าเชื่อถือ เป็นคนที่ชุมชนยอมรับและยกย่อง”

ศษากรณ์ ศรีคล้าย กล่าวว่า “ยึดมั่นในหลักธรรม มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความพร้อม ความพยายาม ความพอเพียง พออยู่ พอกิน มีชีวิตที่เรียบง่าย ไม่เอาर्डเอาเปรียบผู้อื่น ไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข ไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมือง ไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น มีองค์ความรู้ ประสบการณ์ และการทำงาน มีสุขภาวะที่ดี”

ค่านาง โสภี กล่าวว่า “ครอบครัวอบอุ่น มีความสุข พึ่งตนเองได้ มีความซื่อสัตย์ต่อตัวเองและผู้อื่น เป็นผู้นำที่ดี มีความน่าเชื่อถือ ให้คนรุ่นหลังได้ทำตาม นำเอาความคิดมาปฏิบัติตาม”

คำนิง เจริญศิริ กล่าวว่า “ไม่เบียดเบียนตัวเองและคนอื่น ดำเนินชีวิตด้วยความขยัน ซื่อสัตย์ ประหยัด เรียบง่าย มีความพอเพียง มีแนวคิดและผลงานที่เป็นรูปธรรมจากความคิดในการดำเนินชีวิตที่เกื้อกูลต่อธรรมชาติและนำหลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้และถ่ายทอดความรู้สู่เพื่อนมนุษย์ด้วยกัน การยึดหลักธรรมของพุทธศาสนาประยุกต์ใช้ เป็นคนของแผ่นดินโดยแท้”

จำเนียร เสม็ดดี กล่าวว่า “พึ่งพาตัวเองได้ อดทน ขยัน อดออม เป็นต้นแบบที่ดีของชาวบ้าน ในด้านการทำการเกษตร มีการปรับเปลี่ยนและการนำไปใช้ด้วยความพอเพียง”

จุฑามาศ ศิลาดี กล่าวว่า “ปฏิบัติบนทางสายกลาง ไม่ฟุ่มเฟือย พออยู่ พอกิน มีความสุขทั้งทางกายและจิตใจ มีความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์”

ฉันทนา นานบุญ กล่าวว่า “ปราชญ์ทุกท่านมีความสามารถเป็นแบบอย่างในการใช้ชีวิตแบบพอเพียงจริง มีความซื่อสัตย์ มุ่งมั่น ขยัน อดทน ปลูกอยู่ปลูกกิน ทำเกษตรผสมผสานทำจากเล็กไปหาใหญ่ มีไม้ยืนต้นและไม่ผลอย่างเพียงพอ ทั้งกินใช้ในครอบครัวและขายสร้างรายได้”

ดวงจันทร์ จำปามูล กล่าวว่า “เป็นคนเสียสละเวลา เห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน มีความรับผิดชอบหน้าที่ ตรงต่อเวลา มีความเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ ช่วยเหลือผู้อื่น สมควรยกย่องเป็นปราชญ์ต้นแบบเพราะท่านเป็นแบบอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิตแบบพึ่งตนเอง พึ่งพากันเอง ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีความเอื้ออาทร แบ่งปันความรู้ไม่หวงวิชา”

ตา พรหมจันทร์ กล่าวว่า “เป็นผู้นำที่ดี มีความน่าเชื่อถือทำเป็นตัวอย่าง ให้มือผู้มีกินตลอดปี ชักชวนเพื่อนบ้านเข้ามาอบรมในด้านทำเศรษฐกิจพอเพียงอย่างต่อเนื่อง มีศูนย์เรียนรู้เป็นของตนเอง เพื่อถ่ายทอดความรู้ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาวิถีชีวิตความเป็นอยู่อย่างถูกวิธี และมีผลงานที่ทำด้วยตนเอง มีสุขภาพที่ดี มีของกินปลอดสารพิษอย่างพอเพียง เหลือกินได้แจกเหลือแจกได้ขายมีเงินออม”

ทรงเดช ชวตรรัมย์ กล่าวว่า “ครอบครัวอบอุ่น พึ่งตนเองได้ อยู่กันพร้อมหน้าพร้อมตา พ่อ แม่ ลูก ไม่อดอยาก แบ่งปันช่วยเหลือผู้อื่นได้ ถ่ายทอดองค์ความรู้ที่ตนเองมีอยู่ให้บุคคลอื่นเป็นแบบอย่างให้คนในชุมชน ช่วยเหลือชุมชนไม่เห็นแก่ตัว ไม่อยากได้ฝ่ายเดียว เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่คนรอบข้าง”

ทวี สะเทินรัมย์ กล่าวว่า “มีความน่าเชื่อถือ คนในชุมชนในหมู่บ้านให้ความเคารพนับถือยกย่องเชิดชู มีความสุขในตนเอง มีกินมีใช้ พอในสิ่งที่ตนเองมี พึ่งตัวเอง สร้างความมั่นคงด้านปัจจัย 4 และเสียสละแบ่งปัน เป็นต้นแบบที่ดีในการดำรงชีวิต”

ทองสา จุ่มคอม กล่าวว่า “ทำเกษตรผสมผสาน ปลูกทุกอย่างที่กินได้ กินทุกอย่างที่ปลูกเหลือแจกเพื่อนบ้าน เหลือแจกขายลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ มีเงินออมมีอยู่มีกินให้พอเพียงมีทุกสิ่งทุกอย่างเฮ็ดตามในหลวงท่านบอกกล่าว มีอยู่มีกินแบบพอเพียง มีความสุขกายสุขใจ อารมณ์ดียิ้มแย้มแจ่มใส สุขภาพร่างกายแข็งแรงดี ใช้จ่ายอย่างมีเหตุมีผล ประหยัด อดออม ทำเกษตรผสมผสาน และเป็นที่ศึกษาเรียนรู้ แก่บุคคลทั่วไปได้ศึกษาเอาไปเป็นตัวอย่าง”

ทองสี สุขสว่าง กล่าวว่า “เป็นผู้นำในด้านความพอเพียง น่าเชื่อถือ เป็นแบบอย่างที่ดี มีอยู่มีกิน มีสุขภาพดี”

นิรันดร์ เสนาหมื่น กล่าวว่า “พอเพียง การพออยู่พอกินและการเก็บออมในครอบครัว”

นุสริน บัวสาย กล่าวว่า “เป็นคนดีมีคุณธรรม มีความเป็นกลางไม่ยุ่งเกี่ยวการเมือง มีความซื่อสัตย์ ตั้งใจทำงานรู้จักวิเคราะห์ตนเอง ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงในการดำรงชีวิต”

บุญยัง กองทุ่งมน กล่าวว่า “กินทุกอย่างที่ปลูก ปลูกทุกอย่างที่กิน เหลือกินแบ่งปันให้พี่น้องเหลือจากแบ่งปันก็ขาย อยู่แบบพอเพียง”

บุญศรี ศุภเลิศ กล่าวว่า “ขยัน อดออม อดทน ซื่อสัตย์ เสียสละ มีความเมตตา เป็นแบบอย่างที่ดี อบรมให้ความรู้ ผู้ผ่านการอบรมเอาไปปฏิบัติได้ผลจริง ทำอยู่ทำกิน เดินทางสายกลาง”

ประกอบ สุเรนรัมย์ กล่าวว่า “ดูตัวเองให้ออก บอกตัวเองให้ได้ ใช้ตัวเองให้เป็น”

ประมวล ปัชชัยโย กล่าวว่า “มีความพอเพียง ความอดทน ทำจริง พูดจริง มีความน่าเชื่อถือเห็นผลงานจริง”

ประมวล สุวรรณเหลา กล่าวว่า “ทำตัวเองให้มือผู้มีกิน รู้จักทำ รู้จักคิด รู้จักประหยัดอดออม รู้จักช่วยเหลือผู้อื่น และแบ่งปันความรู้”

ประสาร พลแสน กล่าวว่า “มีความพอเพียง ความเอื้ออาทร ขยายผลได้ ถ้ายทอดความรู้ ความสามารถได้ สร้างศรัทธาได้ ชุมชนยอมรับ”

พรสวรรค์ นันทารักษา กล่าวว่า “พึ่งตนเอง ทำให้คนอื่นเห็นเป็นแบบอย่างที่ดีว่าทำจริง ๆ”

พ่อจันทร์ที่ ประทุมภา กล่าวว่า “ยึดหลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ เดินทางสายกลาง ไม่โลภมาก รู้จักตนเอง ไม่ใช่จ่ายเกินตัว ไม่สร้างหนี้ สร้างแหล่งอาหารให้พอกินพอใช้ ไม่ฟุ่มเฟือย มีน้อยใช้น้อย รู้จักประหยัดอดออม”

พ่อบุญเต็ม ชัยลา กล่าวว่า “ความสุขที่ได้ คือ ครอบครัวอบอุ่น ครอบครัวผมมีผู้มีกิน”

พัฒนา พรหมสาขา กล่าวว่า “มีความรับผิดชอบ อะไรที่ทำได้เองก็ไม่ต้องไปขอหรือใช้คนอื่น และควรคิดว่าว่าการพึ่งตนเองไม่ใช่การที่จะหมกมุ่นอยู่กับตัวเอง อยู่ในโลกส่วนตัวมากจนเกินไป ควรที่จะหาแนวคิดใหม่ ๆ อะไรใหม่ ๆ สิ่งที่มีความมั่นคง นำมาใช้และปฏิบัติ”

พาวิดา สมสกีสิทธิ์ กล่าวว่า “ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตประจำวัน ต้องเรียนรู้ในการพึ่งตนเอง ทำนา ปลูกผัก เลี้ยงไก่ วัว ด้วยตัวเอง ปลูกผักสวนครัวเอาไว้กินเอง โดยที่ไม่ต้องซื้อ”

พิเชษฐ์ ช้วนนา กล่าวว่า “มีความเป็นอยู่อย่างพอเพียง ไม่เบียดเบียนคนอื่นและไม่สร้างความเดือดร้อนให้ผู้อื่นใกล้เคียง เป็นตัวอย่างในการทำเกษตรอย่างพอเพียง”

เพชร วิติสา กล่าวว่า “พอเพียง พึ่งตัวเองและพึ่งพากันเองได้”

เพียบ มลิมาศย์ กล่าวว่า “ทำให้เป็นตัวอย่าง มีเพื่อนแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน”

ภานูมาส ประสานรัมย์ กล่าวว่า “เข้าใจตนเอง สามารถนำพาครอบครัวไปสู่ทางสายกลาง สร้างครอบครัวที่อบอุ่น”

รัตน์ปราณี กรมไทยสงค์ กล่าวว่า “เฝ้าอยู่บนพื้นฐานของเจ้าของ บ่ต้องไปเบียดเบียนคนอื่น พึ่งตนเองและพึ่งพากันเองได้”

รัศมี คำควร กล่าวว่า “มองตัวเองให้ออก รู้จักช่วยตัวเองเป็น รู้จักตัวเอง”

เรืองทรัพย์ งอยจันทร์ศรี กล่าวว่า “ช่วยเหลือตนเองและอยู่ในสังคมได้ ไม่เบียดเบียนคนอื่น”

วนิดา เดชฤทธิ์ กล่าวว่า “วางแผนชีวิตดี ทำด้วยตัวเองก่อน ไม่พึ่งคนอื่นมากนัก”

วรารณ ชินน้อย กล่าวว่า “ปลูกผักกินเอง เลี้ยงปลากินเอง พอใจในสิ่งที่มี”

วันนา บุรินรัมย์ กล่าวว่า “น่าเชื่อถือ ชื่อสัตย์ มีคุณธรรม ชยัน อดออม เป็นต้นแบบ”

วิจิต ประทุมภา กล่าวว่า “ครอบครัวอยู่บ้านพร้อมหน้าพร้อมตา ชีวิตมีความสุข ช่วยเกื้อกูลกันในครอบครัว มีสุขภาพดี มีความน่าเชื่อถือ เป็นบุคคลที่ยอมเสียสละส่วนตัวเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และมีความตั้งใจที่จะช่วยเหลือให้เกษตรกรหลุดพ้นในเรื่องของความยากจนไม่เป็นหนี้สิน”

วีระ สิทธิสาร กล่าวว่า “ปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก มีปัจจัย 4 พอเพียง สร้างความสุขสู่ครอบครัว”

วุ่น ปังพิมาย กล่าวว่า “มีข้อคิดที่ดี น่าเชื่อถือ ครอบครัวอบอุ่น รู้รายรับ-รายจ่าย ดำรงชีวิตบนทางสายกลาง เป็นแบบอย่างที่ดี พึ่งตนเองได้ เป็นบุคคลที่น่ายกย่อง มีความรู้ มีความเป็นกลาง มีอิสระไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมือง มีความสามารถด้วยตนเอง”

ศรีไพร เสวยสุข กล่าวว่า “ครอบครัวอบอุ่น มองตัวเองออก บอกตัวเองได้ ใช้ตัวเองเป็น คิดก่อนพูด ทำให้ดู อยู่ให้เห็น กินทุกอย่างที่ปลูก ปลูกทุกอย่างที่กิน ลงทุนน้อย แต่ประโยชน์สูงสุด”

ศาสนพงษ์ ดิจะมาลา กล่าวว่า “นำความรู้เกี่ยวกับการเกษตรมาพัฒนา และให้ทุกคนในครอบครัวทำกิจกรรมร่วมกัน”

สมควร เตียงงา กล่าวว่า “ทำให้ตนเองอยู่ได้อย่างไม่เดือดร้อน และไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน”

สมจิตร เถาว์เบา กล่าวว่า “รู้จักประหยัด ใช้ชีวิตแบบพอเพียง รู้จักเพาะปลูกผักกิน”

สมปอง ชันอาสา กล่าวว่า “มีของอยู่ของกินและดำรงชีวิตประจำวันได้อย่างสบาย มีครอบครัวที่อบอุ่น”

สมพิศ แผงนาวิน กล่าวว่า “คิดเอง มีจุดมุ่งหมาย ไม่ต้องรอความช่วยเหลือรัฐบาล ทำเท่าที่ตัวเองทำได้ ไม่ทำเกินตัว”

สมมุง อินทร์เฮ้า กล่าวว่า “ปลูกพืช สัตว์เลี้ยง เข้าใจความต้องการของตนเอง รู้จักพอเพียง ทำให้ครอบครัวพออยู่พอกิน มีอาหารปลอดภัย มีสุขภาพดี มีพันธุ์พืชไว้ปลูกในทีของตัวเอง”

สมยงค์ แข็งขยัน กล่าวว่า “รู้จักความพอเพียงในการดำรงชีวิต ใช้ชีวิตในทางสายกลาง”

สมศรี บุคตานันท์ กล่าวว่า “พึ่งตนเอง มีคุณธรรมประจำใจ ไม่โลภ โกรธ หลง”

สัน สีพี กล่าวว่า “ความเข้าใจกัน พึ่งพากันเอง ไม่เอารัดเอาเปรียบซึ่งกันและกัน”

สำเรียง สุกแสง กล่าวว่า “ใช้กำลังสมองความคิดเป็นหลัก พึ่งตนเองให้มากที่สุด”

สีจันทร์ บุญเชื่อง กล่าวว่า “ยึดมั่นในหลักธรรม ช่วยเหลือผู้อื่น เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน”

สุพรรณิ งามยจันทร์ศรี กล่าวว่า “ทำกินใช้ในครัวเรือน คิดเองทำเอง พัฒนาตนเอง”

สุภาพ เกิดศักดิ์ ณ แวงน้อย กล่าวว่า “เป็นแบบอย่าง ครอบครัวอบอุ่น อยู่แบบพอเพียง”

สุภาพรณ ภูมิแกดำ กล่าวว่า “เป็นแบบอย่างที่ดี ใช้ชีวิตแบบพอเพียง ให้ความรู้แก่ชาวบ้าน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ลงทุนตามกำลังของตัวเอง รู้จักอดออม ดำเนินชีวิตบนทางสายกลาง”

สุมาพร นาคประโคน กล่าวว่า “เสียสละ เอาใจเขามาใส่ใจเรา ยอมรับความคิดของผู้อื่น ใช้เวลาว่างอยู่กับครอบครัว ให้ความรัก ความสามัคคี มีสุขภาพที่ดี”

เสรี เทียงนิล กล่าวว่า “มีอยู่มีกิน ใช้จ่ายแบบพอเพียง มีคุณธรรมประจำใจ ไม่หวังวิชา”

แสงจันทร์ โยคันชัย กล่าวว่า “ลงมือทำด้วยตัวเอง บอกตัวเองให้ได้ ใช้ตัวเองให้เป็น ไม่พึ่งใคร”

หนา เชื้อกุดรู กล่าวว่า “มีความอยู่ดีกินดี ครอบครัวมีความสุข”

หนูเคน กุลสุวรรณ กล่าวว่า “มีอยู่มีกินแบบพอเพียง ทำทุกอย่างที่กินได้ ลดรายจ่าย ไม่ใช้ฟุ่มเฟือย ทำตามความพอดี ไม่มีหนี้สิน ทำพอดีกับศักยภาพตน ไม่เบียดเบียนตนเองและคนอื่น”

หนูพลอย จุมเกต กล่าวว่า “พึ่งตนเองได้ มีอยู่มีกินมีใช้”

อรพันธ์ งามยจันทร์ศรี กล่าวว่า “รู้จักคิด วิเคราะห์ ศึกษาด้วยตนเองและแลกเปลี่ยนความรู้”

อ้อยทิพย์ ฤทธิยง กล่าวว่า “ปราชญ์ต้นแบบสอนให้คนรู้จักคำว่า พอเพียง รู้จักปลูกอยู่ปลูกกิน พออยู่พอกิน รู้จักประหยัดอดออม รู้จักช่วยเหลือคนอื่น เป็นแบบอย่างที่ดี”

อำนวย ศรีคล้าย กล่าวว่า “ทำนเป็นแบบอย่างที่ดีในทุก ๆ ด้าน เช่น มีความซื่อสัตย์สุจริต มีคุณธรรมจริยธรรม มีความสามัคคีในหมู่คณะ มีองค์ความรู้ที่ผ่านการทำงานทั้งประสบการณ์ตรง ยึดหลักธรรมะในการดำรงชีวิต และเป็นแบบอย่างที่ดีอย่างยั่งยืน”

อำพร มาลัยศรี กล่าวว่า “มีความเข้าใจกัน ครอบครัวอบอุ่นอยู่พร้อมหน้า ไม่มีอบายมุข”

อุบล เกิดศักดิ์ ณ แวงน้อย กล่าวว่า “อยู่แบบพอเพียง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ชีวิตพอเพียง”

อุศิมา สายทอง กล่าวว่า “มีปลา มีผัก มีผลไม้ทุกอย่าง มีความสุข มีความขยันขันแข็ง ไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมือง ไม่เลือกสีเลือกฝ่าย พึ่งตนเองได้”

เอ็ด เฉียดไรสง กล่าวว่า “พอเพียง พอได้อยู่ได้กิน”

จากการสนทนากลุ่มครั้งที่ 2 สรุปได้ว่า ประชาชนต้นแบบต้องปลูกทุกอย่างที่กิน มีเนื้อที่น้อย ปลูกน้อย เพื่อจะได้ลดรายจ่ายที่เกิดขึ้นให้ได้ให้มากที่สุด ไม่ทะเลาะทะเลาะกัน ไม่เกียจคร้าน ต้องขยัน และยึดมั่นอยู่ในศีลในธรรม อยู่แบบธรรมชาติ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่เบียดเบียนคนอื่น ไม่โลภอยากได้ของ ๆ คนอื่น พอใจในสิ่งที่ตัวเองทำได้ ทำเท่าที่กำลัง ไม่เป็นหนี้เป็นสิน

จากการสนทนากลุ่มครั้งที่ 5 สรุปได้ว่า ประชาชนต้นแบบต้องพอเพียง ทำเกษตรผสมผสาน ทำกิน อย่างไม่ต้องไปซื้อ ได้แลกเปลี่ยนกัน ไม่มีรายจ่าย มีบำเหน็จบำนาญ ครอบครัวอบอุ่น

จากการสนทนากลุ่มครั้งที่ 20 สรุปได้ว่า ประชาชนชาวบ้านมีการปลูกพืชเลี้ยงสัตว์หลากหลายแบบผสมผสาน ปลูกไม้ยางนาหรือไม้ยืนต้นตามคันนา ในครัวเรือนก็ปลูกผักสวนครัว พริก สาระแหน่ หอม กระเทียม ตะไคร้ มะกรูด มะนาว ปลูกไว้คนละมุมในแปลงเล็ก ๆ แปลงเดียวกัน ช่วยแก้ปัญหาสำหรับคนที่ไม่มีที่ดินน้อยได้ เพราะกว่าไม้ยืนต้นจะใหญ่ก็อีก 4-5 ปี พอตันไม้ใหญ่ค่อยย้ายไปอีกที่หนึ่ง ทำแบบมีใจรัก วางแผนการใช้พื้นที่ ในครัวเรือนกินอะไรก็ปลูกสิ่งนั้น มีหลักในการทำงานง่าย ๆ คือ การดูแลตัวเองให้ออก บอกตัวเองให้ได้ ใช้ตัวเองให้เป็น ทำงานอย่างต่อเนื่อง

แนวคิดของการใช้ชีวิตอยู่บนหลักของความพอเพียง คือ พอประมาณไม่โลภมาก ใช้จ่ายอย่างประหยัด รู้จักการออม และสั่งสมคุณงามความดี ยึดหลักธรรม ยืนอยู่บนพื้นฐานของความรู้ คู่คุณธรรม มีวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตที่ดีงาม ซึ่งประชาชนชาวบ้านได้ทำให้ออก อยู่ให้เห็น ด้วยการอ่านตัวเองให้ออก บอกตัวเองให้ได้ ใช้ตัวเองให้เป็น และศรัทธาในอาชีพของตนเอง ทำให้ชีวิต ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติเกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านเศรษฐกิจ รายจ่ายลดลง รายได้ค่อย ๆ เพิ่มขึ้น หนี้สินค่อย ๆ ลดลงจนหมดไป และเงินออมค่อย ๆ เพิ่มขึ้น สิ่งแวดล้อมดีขึ้นจากสภาพดินเลน น้ำแล้ง ป่าหมด มลภาวะทั้งสารเคมี ยาฆ่าหญ้า ฆ่าแมลงปุ๋ยเคมี ฯลฯ แปลงสภาพเป็นสิ่งแวดล้อมที่ดินดำ น้ำชุ่ม ป่าอุดมสมบูรณ์ ปลอดภัยไม่ต้องใช้ปุ๋ยเคมี มีครอบครัวที่อบอุ่น สามารถสร้างทุน สร้างชีวิต สร้างสังคม สร้างชาติ เป็นการพึ่งพาตนเองและพึ่งพากันเองอย่างสมดุลและมีความสุข (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2550ก: 6-7) ดังที่พ่อผาย สร้อยสระกลาง กล่าวเอาไว้ว่า “ผลของการรวมตัว ร่วมคิดร่วมทำอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ ช่วยให้เกิดความชัดเจน ในการอ่านตัวเองให้ออก บอกตัวเองให้ได้ ใช้ตัวเองให้เป็น การสร้างความรู้ในการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองอย่างสมดุลและมีความสุข การเคลื่อนสังคมด้วยการจัดการความรู้และการเสนอแนะเชิงนโยบายด้วยเกษตรประณีต ถือเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญในการช่วยให้คนอีสานให้พึ่งตนเองได้อย่างมีความสุข” (ประชามสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2550ก: 18) ซึ่งการเป็นคนดี มีคุณธรรม มีศีลธรรม เป็นแบบอย่างที่ดี มีความรับผิดชอบ ตรงต่อเวลา มีจิตอาสา มีน้ำใจ มีการพัฒนาตนเองตลอดเวลา มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มองโลกในแง่ดี ยิ้มแย้มเบิกบาน ใจกว้าง ยอมรับความคิดเห็นของคนอื่น มีความเชื่อมั่นในตนเอง ไม่ติดอวยมุข มีการบริหารจัดการดีแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร อดทน หนักแน่น ใฝ่เรียนรู้ มีสุขภาพแข็งแรงทั้งกายและใจ เป็นผู้นำของครอบครัวและแบบอย่างที่ดีของคนในชุมชน สร้างความสามัคคีและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนได้ ทำให้คนในชุมชนเกิดความ

รัก ความศรัทธา เชื่อถือยอมรับ และให้ความร่วมมือ ส่งเสริมและสนับสนุนงานด้านต่าง ๆ ร่วมกัน ฟันฟูและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมเป็นประเพณีและวิถีชีวิตที่ดีงาม (คำคุณ, 2551ก: 8-9) ด้วยการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ทุกคนยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง รู้จักความพอดี ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ทำตามศักยภาพของตนเอง ไม่โลภมาก ใช้เหตุผลในการดำเนินชีวิต ส่งเสริมคุณงามความดี ช่วยให้ชีวิตมีความพอเพียง ยึดหลักธรรม มีคุณธรรม จริยธรรม ครอบครัวยุบอุ่นเข้าใจกัน เคารพความคิดเห็น ร่วมกันวางกฎระเบียบ กติกาสังคม ยึดหลักมีวินัยใฝ่คุณธรรม ไม่ทะเลาะกัน ไม่ทำลายกัน ไม่แบ่งพรรคแบ่งพวก เป็นแบบอย่างที่ดี (คำคุณ, 2552: 9-11)

ความอบอุ่นในครอบครัวกับการมีพฤติกรรมและลักษณะนิสัยเป็นแบบอย่างที่ดี มาจากครอบครัวของพ่อแม่ซึ่งสืบทอดมาสู่ครอบครัวตนเองด้วย เมื่อครอบครัวพ่อแม่ไม่เคยทะเลาะเบาะแว้งกัน ทำให้ครอบครัวของตนเองไม่ทะเลาะเบาะแว้งเช่นเดียวกัน และยังได้สืบทอดวิถีเกษตรผสมผสานที่เรียนรู้มาจากครอบครัวตามแนวทางของสังคมพอเพียง ฟังตนเอง และยังได้เชื่อมโยงการเรียนรู้กับสมาชิกของเครือข่าย ฯ วิถีเกษตรผสมผสานค่อนข้างมีความหลากหลาย โดยนอกจากทำนาแล้วยังมีการทำสวนปลูกผัก ไม้ผล ไม้ใช้สอย เลี้ยงสัตว์ ที่สำคัญยังยกระดับจิตวิญญาณของสังคมได้มีโอกาสขับเคลื่อนอย่างมีพลัง (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2550ค: 48) ส่งผลให้ทุกคนทุกครอบครัวได้ยึดหลักการตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ด้วยการรู้จักความพอดี พอประมาณ ตามศักยภาพ ไม่โลภมาก ใช้เหตุและผลในการใช้เงินและใช้เวลาทำให้มีเงินเหลือและมีเวลาเหลือ ส่งเสริมคุณงามความดี ช่วยให้ชีวิตมีความพอเพียง สามารถปฏิบัติธรรมจนมีธรรมะในจิตใจ เป็นเครื่องนำทางในการดำเนินชีวิต มีคุณภาพ มีจริยธรรม ตามหลักคำสอนของผู้ทรงศีล ช่วยให้ลดละเลิก อบายมุขและสารเคมีในการผลิตที่จะทำลายตนเอง ผู้บริโภค และสิ่งแวดล้อม ยังผลให้ครอบครัวอบอุ่น เข้าใจซึ่งกันและกัน เคารพความคิดเห็นของกันและกัน เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ร่วมกันคิด ช่วยกันทำ จนเกิดปรากฏการณ์ได้คิด จนคิดได้ (คำคุณ, 2552: 9-10)

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ตัวชี้วัดประชาธิปไตยต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของเครือข่ายประชาธิปไตยชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือบนทางสายกลาง มีทั้งหมด 10 ตัวชี้วัด ซึ่งเรียงลำดับตามความสำคัญได้ ดังนี้ พอเพียง เป็นแบบอย่างที่ดี นำเชื่อถือ ไม่ยุ่งเกี่ยวการเมือง ยึดหลักธรรม เข้าใจตนเอง ช่วยเหลือคนอื่น ไม่เบียดเบียนคนอื่น สุขภาวะดี และครอบครัวอบอุ่น

2. ตัวชี้วัดประชาธิปไตยต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามคุณลักษณะความพอเพียง

ความพอเพียง ประกอบด้วย ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ต่อผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งจากภายในและภายนอก ซึ่งตัวชี้วัดประชาธิปไตยต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของเครือข่ายประชาธิปไตยชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามคุณลักษณะความพอเพียง มีรายละเอียดดังนี้

2.1 ตัวชี้วัดประชาธิปไตยต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามคุณลักษณะความพอประมาณ

ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ ทั้งนี้ ตัวชี้วัดประชาธิปไตยต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของเครือข่ายประชาธิปไตยชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามคุณลักษณะความพอประมาณ สามารถสรุปตามลำดับความสำคัญของตัวชี้วัดได้ ดังนี้

ตารางที่ 4.5 ตัวชี้วัดปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามคุณลักษณะความพอประมาณ

ที่	ระดับตนเอง			ระดับครอบครัว			ระดับชุมชน			ระดับประเทศ		
	ตัวชี้วัด	คะแนน	ร้อยละ	ตัวชี้วัด	คะแนน	ร้อยละ	ตัวชี้วัด	คะแนน	ร้อยละ	ตัวชี้วัด	คะแนน	ร้อยละ
1	ประหยัด	142	39.56	พอเพียง	129	34.96	พอเพียง	244	70.11	พยายาม	110	32.54
2	พยายาม	95	26.46	พึ่งตนเอง	100	27.10	ทำจากเล็กไปหาใหญ่	104	29.89	พอเพียง	102	30.18
3	เลิกลาย मुख	67	18.66	ไม่สร้างหนี้	64	17.34				ประหยัด	81	23.96
4	ไม่ตามกระแส	55	15.32	ช่วยเหลือคนอื่น	37	10.03				ไม่เบียดเบียนคนอื่น	25	7.40
5				ประหยัด	23	6.23				พัฒนาสังคม	20	5.92
6				ทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย	16	4.34						
	รวม	359	100.00		369	100.00		348	100.00		338	100.00

ตารางที่ 4.6 ลำดับความสำคัญตัวชี้วัดปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของ
เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามคุณลักษณะความพอประมาณ

ที่	ตัวชี้วัดปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียง ตามคุณลักษณะความพอประมาณ	คะแนน	ร้อยละ
1	พอเพียง	455	32.64
2	ประหยัด	246	17.65
3	พยายาม	205	14.71
4	ทำจากเล็กไปหาใหญ่	104	7.46
5	พึ่งตนเอง	100	7.17
6	เลิกอบายมุข	67	4.81
7	ไม่สร้างหนี้	64	4.59
8	ไม่ตามกระแส	55	3.95
9	ช่วยเหลือคนอื่น	37	2.65
10	ไม่เบียดเบียนคนอื่น	25	1.79
11	พัฒนาสังคม	20	1.43
12	ทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย	16	1.15
รวม		1394	100.00

จากตารางที่ 4.6 พบว่า ตัวชี้วัดปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของ
เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามคุณลักษณะความพอประมาณ มีทั้งหมด
จำนวน 12 ตัวชี้วัด ซึ่งตัวชี้วัดที่สำคัญ 3 ลำดับแรก ประกอบด้วย พอเพียง ประหยัด และพยายาม
คิดเป็นร้อยละ 32.64, 17.65 และ 14.71 ตามลำดับ

จิต ทอยรัมย์ กล่าวว่า “พึ่งตนเอง ทำสิ่งใด ๆ ก็ตาม ใช้กำลังตนเอง ใช้ความคิดของตนเอง
พัฒนาสิ่งที่เราต้องการจะสร้างให้ดีขึ้น โดยเราไม่ต้องจ้างให้มาก”

เจริญ สอนโห กล่าวว่า “มีการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง พึ่งพาตนเองได้”

ฉันทนา นามบุญ กล่าวว่า “มีความสามัคคี ช่วยพัฒนาสังคม สามารถอยู่ได้ด้วยตนเอง”

ชาย ดีจะมาลา กล่าวว่า “ปราชญ์ชาวบ้านมีความสามารถ มีความพยายาม ทำได้จนสำเร็จ
ในการทำอยู่ทำกิน สามารถพึ่งตนเองได้อย่างมีความสุข”

ดวงจันทร์ จำปามูล กล่าวว่า “มีความพยายาม การทำงานทุกอย่างต้องเริ่มจากตัวเองก่อน
เพราะถ้าตัวเองยังไม่สำเร็จจะไปบอกคนอื่นต่อก็ไม่เกิดผล มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ เป็นผู้นำที่ดี
มีคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต”

ทวี สะเทินรัมย์ กล่าวว่า “สร้างงาน สร้างรายได้ ประหยัด ไม่สร้างหนี้ให้กับครอบครัวของ
ตนเอง สามารถพึ่งตนเองได้”

ทองลวด ทองจิต กล่าวว่า “ไม่ตามกระแส ไม่สร้างหนี้สิน จัดทำสินค้าของตำบลออกมาขาย
เพิ่มรายได้ ช่วยพัฒนาสังคม”

ทองสา จุ่มคอม กล่าวว่า “ทำให้คนในหมู่บ้านและชุมชนทำตามปราชญ์ มีอยู่มีกิน ชุมชนอยู่อย่างมีความสุข สัมครสมานสามัคคี เอื้ออาทรต่อกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เป็นต้นแบบของชาวบ้าน”

ฉมฉรรณ พันซ้อง กล่าวว่า “มีความพยายาม ความอดทน ขยันขันแข็ง”

นุสริน บัวสาย กล่าวว่า “มีความพอเพียง ความอดทน ความตั้งใจจริง พึ่งตนเอง”

บังอร สาลาด กล่าวว่า “ทำจากเล็กไปหาใหญ่ การทำเกษตรพออยู่พอกิน สุขภาพแข็งแรง มีอาหารปลอดภัย สารเคมี ครอบครัวยั่งยืน ลด ละ เลิกอบายมุข ไม่ทำให้ตนเองเดือดร้อน ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน สามารถพึ่งตนเองได้ ทำอยู่ทำกิน สร้างแหล่งธรรมชาติให้เกิดความสมดุล มีความสุข มีความอบอุ่น เกิดขึ้นในครอบครัว มีความรัก เข้าใจกัน”

ประจวบ ชัยนา กล่าวว่า “มีความรู้ความสามารถ คิดเป็นทำเป็น พึ่งตนเองได้”

ประมวล ชำกรม กล่าวว่า “พึ่งตนเอง ทำทุกอย่างเองก่อน ทำจนสุดความสามารถ”

ประมวล ปัชชัยโย กล่าวว่า “เป็นผู้ผ่านการทดลองผิดลองถูกมาหลายรูปแบบ มีความพยายาม ผิดบ้างถือเป็นประสบการณ์ ถูกบ้างถือเป็นครูอาจารย์ ยึดถือปฏิบัติได้และขยายเผยแพร่ความรู้สู่ชุมชน มีความรู้ด้านเศรษฐกิจพอเพียงและได้ทดลองดูแล้วเห็นเป็นความจริงและใช้ปฏิบัติ”

ประมวล สุวรรณเหลา กล่าวว่า “ทำตัวเองให้มีอยู่มีกิน รู้จักทำ รู้จักคิด รู้จักประหยัดอดออม รู้จักใช้ช่วยเหลือผู้อื่นและแบ่งปันความรู้”

ประสาร พลแสน กล่าวว่า “รู้จักการจัดการ คิด ทำ ออม อยู่ในความพอประมาณ ไม่มากไม่น้อย ทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย เป็นบุคคลที่พึ่งพาตนเองได้ มีความเป็นอยู่ดี ไม่เบียดเบียนผู้อื่น”

ปรีชา วงศ์ศรี กล่าวว่า “ทำให้ครอบครัวมีรายได้ ไม่มีหนี้สิน ไม่ยุ่งเกี้ยวอบายมุข มีอยู่มีกิน ครอบครัวอยู่อย่างสุขสบาย”

ปวีณลัย รัชนี กล่าวว่า “พอเพียง พออยู่พอกิน บ่ได้มีหนี้สิน บ่ได้ไปเบียดเบียนคนอื่น”

ผุสดี ประสานรัมย์ กล่าวว่า “ครอบครัวมีความสุข ครอบครัวพึ่งตนเองได้ ชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ยกระดับชุมชนให้สูงขึ้น”

พอบุญเต็ม ชัยลา กล่าวว่า “ที่ผ่านมาก็พึ่งแต่ผู้อื่น ไปพึ่งนายทุนเขาก็ฉลาดมันเอาโตบรอด ต้องมาพึ่งตนเองต่อไปเขาจะสบาย บ่มีหนี้สิน แนวนอนแนวกินบ่อด บ่ต้องไปพึ่งพาผู้อื่น บ่ต้องลงทุนหลาย ใช้ที่ดินที่เขามีมาเห็ดตรงจุดนี้ สามารถเลี้ยงครอบครัวได้ มีกินมีใช้ เรื่องหนี้สินก็สามารถแก้ไขได้ ได้เงินมาก็เหลือ ครอบครัวผมบ่มีหนี้ อย่างที่เขาว่าคนเป็นหนี้เป็นทุกข์ที่สุดในโลก ผมสบายแล้วผมบ่มีหนี้แล้ว เมื่อก่อนการทำงานยึดเงินเป็นตัวตั้ง แต่ทุกวันนี้จะทำเพื่อพออยู่พอกิน ดังคำโบราณที่กล่าวไว้ว่าช่างต้มเกลือไม่มีเกลือกิน ช่างตีมีดไม่มีมีดใช้ คนไม่มีหนี้เป็นลาภอันประเสริฐ ทำงานมีความสุข ตอนนี้มีอยู่อย่างเดียวคือ บ่มีหนี้”

พิกุล เรื่องอาหาร กล่าวว่า “รู้ตัวเอง พึ่งพาตนเองได้”

ไพฑูรย์ เกตพิบูลย์ กล่าวว่า “เสียสละเพื่อส่วนรวมได้ คิดเรียนรู้สร้างเสริมดี ไม่เอาเปรียบสังคม ช่วยเหลือคนอื่น คิตรีเริ่ม ขยันทำ ขยันคิด เพราะมีอุดมการณ์ที่จะช่วยพัฒนาสังคม คิดและจะทำอยู่แล้ว”

มนทิกา ทอนรัมย์ กล่าวว่า “เป็นคนช่างสังเกต พุดจริง ทำจริง มีหลักธรรม ไม่ตามกระแส”

ยนต์ สี่พัว กล่าวว่า “ขยัน ประหยัด เลิกอบายมุข เพราะเรามีตัวอย่างจากปราชญ์ มีประชุม ปราชญ์ชาวบ้านไม่ว่าที่ไหนเราต้องไปทุกแห่ง ทำเกษตรผสมผสาน ทุกคนมาเห็นอยากจะไปทำตาม แบบอย่างบ้าง”

รัตน์ปราณี กรมไทยสงค์ กล่าวว่า “อยู่แบบเรียบง่าย ประหยัด รักธรรมชาติ”

วัง งามดี กล่าวว่า “ช่วยพัฒนาสังคม ยกกระดับชุมชนให้สูงขึ้น ชุมชนเข้มแข็งขึ้น”

วารุณี เทพมูณี กล่าวว่า “รู้จักพอประมาณ ปลูกผัก เลี้ยงปลา ใช้จ่ายส่วนที่จำเป็น ไม่สร้างหนี้ พออยู่พอกิน เป็นตัวอย่างของชาวบ้าน รู้จักเผยแพร่และเป็นต้นแบบของผู้อื่น”

วีระ สิทธิสาร กล่าวว่า “สร้างปัจจัย 4 อย่างพอเพียง มีสิ่งแวดล้อมที่ดี มีความอดทน อดกลั้น ไม่ตามกระแสสังคมมากเกินไป”

เวียง ชลอลล กล่าวว่า “มีข้อคิดที่ดี มีครอบครัวอบอุ่น ลด ละ เลิกอบายมุข รู้รายรับ รายจ่าย ดำรงชีวิตบนความพอประมาณ ความมีคุณธรรม มีความรู้ที่เราสามารถนำไปปฏิบัติใช้ได้จริง เห็นผลอย่างแท้จริง”

ศาสนพงษ์ ดีจะมาลา กล่าวว่า “เป็นคนที่มีความรู้ มีความสามารถในหลาย ๆ ด้าน เป็นนักคิด นักพัฒนา และนำพาสังคมและชุมชนต่าง ๆ ให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น”

สกุลไท กรีนฮอลจ์ กล่าวว่า “พึ่งตนเอง อย่างเช่น ทำปุ๋ยใช้เอง ปลูกผัก ผลไม้กินเอง”

สงัด ภูตะมาตย์ กล่าวว่า “ทำด้วยกำลังที่มี ต้นทุนที่มี และทำบัญชีในครัวเรือน”

สมควร เตียงงา กล่าวว่า “มีความขยัน อดทน ประหยัด ตั้งใจทำงาน พึ่งตนเอง”

สมจิตต์ สุวรรณนา กล่าวว่า “ขยัน ประหยัด อดทน มีคุณธรรม มีเหตุมีผล และมีความพอเพียง”

สมชาย ดีจะมาลา กล่าวว่า “พึ่งพาซึ่งกันและกัน อาศัยกัน เรียนรู้แก้ปัญหาาร่วมกัน ในเวลาที่มีอุปสรรคต้องช่วยเหลือกัน”

สมนึก ขวัญกิจสิทธิกุล กล่าวว่า “มีความอดทน ใช้จ่ายอย่างประหยัด ไม่สร้างหนี้สิน”

สมบัติ ยอดเสลา กล่าวว่า “มีใจมุ่งมั่น ทำจากเล็กไปหาใหญ่ มีความพยายามเป็นตัวอย่งที่ดี ได้มีอยู่มีกิน ได้รับการยกย่องให้เป็นปราชญ์”

สมพงษ์ ไชยรัมย์ กล่าวว่า “ครอบครัวมีความสุข เริ่มต้นที่ครอบครัวก่อน ดูแลครอบครัวได้ พึ่งตนเองได้ก่อนค่อยช่วยเหลือคนอื่น ๆ ช่วยพัฒนาสังคมนำพาสังคมประเทศอยู่รอดได้ แก้ปัญหาสังคมได้จริง”

สมมุง อินทร์เฮ้า กล่าวว่า “ทำอยู่ทำกิน และช่วยเหลือแนะนำเพื่อนบ้าน”

สมร สิ้นชัย กล่าวว่า “อดออม ทำจากเล็กไปหาใหญ่ อยู่แบบพอเพียงและพอประมาณ”

สมศรี บุคตานันท์ กล่าวว่า “มีระดับความพอเพียงเป็นตัวชี้วัดของคนทั่วไป หมู่บ้านรอบข้าง มีอยู่มีกิน อุ่มชูตัวเอง สังคมดีประเทศก็จะรอด ทำจากเรื่องเล็กเหมือนเก็บเงินต้องเก็บทีละบาท”

สำเรียง สุขแสง กล่าวว่า “การพึ่งตนเอง กระทำการใด ๆ ก็ใช้กำลังสมองความคิดเป็นหลัก โดยการพึ่งตนเองให้มากที่สุด”

สีจันท์ บุญเชื่อง กล่าวว่า “มีความรู้ ความสามารถ พร้อมทั้งจะช่วยเหลือผู้คนที่ไม่มีองค์ความรู้และทำงานอย่างมุ่งมั่นพยายามจนประสบผลสำเร็จในชีวิต”

สุจิตรา หงษ์เวียงจันทร์ กล่าวว่า “เริ่มทำจากเล็กไปหาใหญ่ ด้วยการปลูกผัก ปลูกไม้ผล เลี้ยง สัตว์ไว้กินเอง”

สุนิจ กระยอม กล่าวว่า “ทำกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยตนเอง โดยไม่ต้องพึ่งพิงสิ่งอื่น ๆ จากคนอื่น หรือจากภายนอก ทำให้ครอบครัวอบอุ่นมีความสุข”

สุบิน บาลไธสง กล่าวว่า “พอเพียง ลดรายจ่าย ทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย”

สุภาภรณ์ ภูมิแถมำ กล่าวว่า “รู้จักการออมและทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย มีรายได้เพิ่ม มี สิ่งแวดล้อมดีขึ้น ไม่มีหนี้สิน ทำพอดี ๆ”

สุรพล วิเชียรสี กล่าวว่า “เป็นแบบอย่างที่ดี พึ่งตนเอง สามารถดำรงชีวิตอยู่ด้วยตนเองได้”

สุรัตน์ วันวาลย์ กล่าวว่า “พออยู่พอกินไม่ให้อุปกรณ์ของตนเองเดือดร้อน ประหยัด เลิก อบายมุขเพราะจะไม่มีกินพอเพียง ไม่เบียดเบียนคนอื่น”

สุวดี ภาษี กล่าวว่า “คนเราเลือกเกิดไม่ได้ แต่ทุกคนเลือกทางเดินได้ เลือกเป้าหมายชีวิตได้ ถ้าเห็นทางชัดเจนแล้วเดินไปตามเส้นนั้นรับรองเราไปได้แน่นอน เข้าใจให้ชัดเจนในสิ่งจะของชีวิตว่า เราเกิดมาเพื่ออะไรในชีวิต ถ้าวิ่งหาเงินแล้วเรื่องใหญ่เลย บางครั้งเงินมันไม่ใช่ตัวชี้วัด และมันก็ไม่ใช่ ทางเลือกเดียว เรื่องสุขภาพพอให้มีเงินเป็นพัน ๆ ล้าน เป็นมะเร็งระยะสุดท้ายก็จบ สู้ปลูกอยู่ปลูกกิน ทำครอบครัวให้อบอุ่นจะดีกว่า เฮ็ดบ่เกินโต เฮ็ดไปน่าเรียนรู้ไปน่า บ่มีหนี้สิน มีเงินใช้จ่ายขาดตก บกพร่อง มีอยู่มีกินโดยสมบูรณ์ บ่แมน่อดอยาก บ่แมน่ขัดสน ครอบครัวอยู่ด้วยกัน ครอบครัวอบอุ่น ไม่มีหนี้สิน พึ่งตนเอง มีความพยายาม ความเสียสละเพื่อส่วนรวม เพราะดำเนินทางสายนี้แล้วชีวิต ครอบครัวมีความสุข มีหมู่มีกลุ่มที่ทำเหมือนกันและเป็นแบบอย่างซึ่งกันและกัน มีความเอื้ออาทรกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกันเหมือนพี่น้อง เพราะสังคมชนบทต้องมีเพื่อนที่มีแนวคิดเหมือนกัน เป็นหน้าที่ของ ประชาชนชาวไทยที่มีพ่อหลวงเป็นที่สักการะบูชา คนในประเทศเราน่าจะพึงพ่อสั่งสอนทำตามท่าน สอน คือ ทำเศรษฐกิจพอเพียง พออยู่ พอกิน พอประมาณ”

ไสว พากุดแร่ กล่าวว่า “มีอยู่มีกิน ประหยัด ตัดหนี้สินได้ มีเงินออม รู้จักปฏิบัติ ไม่หลงตาม กระแส รู้วิธีออมน้ำ ออมดิน ออมต้นไม้”

หนา เชื้อกุดรู กล่าวว่า “มีทุกอย่างให้คนดูได้และนำไปปรับใช้ในหมู่บ้านและตำบล มีทุก อย่างอยู่ในแปลงเกษตรกรของตน แบบพอเพียงทุกอย่าง”

หนูเคน กุลสุวรรณ กล่าวว่า “ทำให้สมดุลทุกอย่าง ไม่มีการสร้างหนี้สินให้เกิดขึ้น”

หนูแวง หินะกาล กล่าวว่า “ทำด้วยตัวเอง”

อนงค์รัก ไยพันธ์ กล่าวว่า “ตนเป็นที่พึ่งของตน ยืนด้วยตัวเราเอง”

อภิรมย์ อภิรมย์ กล่าวว่า “ครอบครัวมีความสุข เหลือกินเหลือใช้ก็แบ่งให้คนอื่น ๆ”

อร่าม จันทร์ปขาว กล่าวว่า “ไม่วิ่งตามสังคมโดยใช้เหตุ”

อ้อยทิพย์ ฤทธิยง กล่าวว่า “รู้จักคำว่าพอเพียง รู้คุณธรรม รู้จักคำว่าเสียสละ”

อารักษ์ ภาษี กล่าวว่า “พึ่งตนเองได้ เรียนรู้ด้วยตัวเอง มีหลักคิดเป็นของตัวเอง โดยที่ พึ่งตนเองได้จนผู้คนยอมรับในความคิด ความรู้ที่สั่งสมมา”

อำนวย ศรีคล้าย กล่าวว่า “ทำให้ครอบครัวอยู่ดี กินดี กินอิ่ม นอนอุ่น มีมรดกตกทอดสู่ ลูกหลาน สามารถแบ่งปันเอื้อเพื่อ เผื่อแผ่ผู้อื่น มีภูมิปัญญาสามารถแก้ไขปัญหาในการดำรงชีวิต ใช้ชีวิต

แบบพอเพียง เช่น การทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย มีความเอื้อเพื่อ เกื้อกูลซึ่งกันและกัน เสียสละเวลาช่วยเหลือในหมู่บ้าน เมื่อมีงานบุญต่าง ๆ ตั้งกลุ่มองค์กรต่าง ๆ มีความสามัคคีในกลุ่ม”

เอ็ด เดียดโรสง กล่าวว่า “พอเพียง พอได้อยู่ได้กิน พอเพียงในความพอใจของเขา”

จากการสนทนากลุ่มครั้งที่ 1 สรุปได้ว่า ประชาชนชาวบ้านทำเกษตรประณีต คือ การปลูกทุกอย่างที่กิน มีเนื้อที่น้อยก็ปลูกน้อย เพื่อให้เราลดรายจ่ายที่เกิดขึ้นได้ให้มากที่สุด แนวคิดหลัก คือ ไม่ทะเยอทะยาน ไม่ตามกระแส ไม่ซี้เกียจไม่เกียจคร้าน ขยัน มีความพยายาม ไม่ยุ่งเกี้ยวบายมุข อยู่ในศีลในธรรม อยู่แบบธรรมชาติ อยู่แบบเกื้อกูลกันไป ไม่โลภเอาของคนอื่น ไม่เบียดเบียนคนอื่น พอใจในสิ่งที่ตัวเองทำได้ ทำเท่าที่แรงตัวเองทำได้ ไม่ต้องจ้างคนอื่นมาทำ ทำจากเล็กไปหาใหญ่ ให้เราทำแล้วไม่เป็นหนี้เป็นสิน ไม่สร้างหนี้สิน

จากการสนทนากลุ่มครั้งที่ 14 สรุปได้ว่า จากการเรียนรู้ศึกษาดูงาน ได้เห็นการปลูกพืชเลี้ยงสัตว์หลากหลายชนิด เป็นการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ที่มีการสร้างแหล่งน้ำ ส่วนมากนิยมเลี้ยงปลานิล เนื่องจากขยายพันธุ์ง่าย บริเวณขอบสระมีการปลูกพืชสำหรับกินใช้ในครัวเรือน มีตะไคร้ ข่า โหระพามะละกอ มะเขือ มะเขือเทศ แตงกวา พริก และอีกหลาย ๆ อย่าง ได้เรียนรู้เรื่องเกษตรผสมผสานหรือที่เรียกกันว่าเกษตรประณีต มีการทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย ใช้จ่ายแบบอดออม การมีการดำรงชีวิตแบบพอเพียงทำตามแนวพระราชดำริ

สังคมจะดีได้ต้องมีหน่วยครอบครัวที่ดี มีความเข้มแข็ง สามารถพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองอย่างสมดุลและมีความสุข ด้วยการหันมารู้จักตนเองศักยภาพตนเอง ความพอเพียง พอประมาณ ไม่โลภมาก มีเหตุผลในการใช้ชีวิต สังคมก็ถ้อยมิตร สังคมภูมิปัญญา สังคมความดีงาม เมื่อเกิดครอบครัวในลักษณะนี้มารวมตัวกันเป็นกลุ่มเป็นก้อน มีการเรียนรู้ร่วมกันและติดต่อประสานงานกันก็จะเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง และเมื่อผู้นำมารวมตัวกัน เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันอย่างต่อเนื่องและเข้มแข็ง ก็จะเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็งในการพัฒนาสังคม ประเทศไทยก็จะเกิดความร่มเย็นเป็นสุขในอนาคตอันใกล้ (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2551: 6) เครือข่ายประชาชนชาวบ้านภาคอีสานได้ทำการพัฒนาและวิจัยกระบวนการพัฒนาตัวชี้วัดความสุขของชาวอุบลรัตน์และชาวอีสาน พบว่า การทำงานดับทุกข์สร้างสุขของชาวอำเภออุบลรัตน์และชาวอีสาน ทำได้ด้วยการจัดกระบวนการให้ได้คิดจนคิดได้ร่วมกันพัฒนากิจกรรมให้ทำจนทำเป็น จากง่ายไปหายาก และจากเล็กไปหาใหญ่ แล้วช่วยกันรวมตัวผู้ที่คิดได้ทำเป็นมารวมมือกัน เช่น การปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก ลดรายจ่ายให้ครอบครัว นอกจากนี้ ยังพบกระบวนการพัฒนาร่างกายและจิตใจให้แข็งแรง สร้างครอบครัวที่อบอุ่น สร้างชุมชนที่เข้มแข็ง สร้างสิ่งแวดล้อมที่ดี สร้างความภาคภูมิใจ การสร้างอิสรภาพที่จะคิดดีทำดี โดยไม่กระทบสิทธิผู้อื่น และละเมียดสิ่งแวดล้อม (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2551: 46) ทั้งนี้ การพึ่งตนเองตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ ต้องประหยัด เลิกอบายมุขทั้งปวง ไม่ดื่มสุรา ไม่เล่นหวยเด็ดขาด ตั้งความหวังไว้ให้ชัดเจน มีความพยายามทำงานด้วยความมีสติมุ่งมั่น การเติมกำลังใจให้กันและกันของคนในครอบครัว เพื่อนร่วมงาน เพื่อนร่วมเครือข่าย จัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย ให้โอกาสกับทุก ๆ คน ในการทำความดีเพื่อสังคม สิ่งสำคัญ คือ การเปลี่ยนความคิด เปลี่ยนวิธีการปฏิบัติจากการหาเงินซื้อความสุขมาเป็นทำงานดับทุกข์สร้างสุข ซึ่งสามารถทำได้ทุกคน และทุกคนต้องทำด้วยมือของตนเองทำด้วยความมุ่งมั่น ขยันอดทนก็จะพบกับความสำเร็จ (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2554: 36)

นอกจากนี้ ความรู้ยังเป็นปัจจัยเอื้อที่สำคัญที่จะนำไปปฏิบัติจนเกิดผลสำเร็จ โดยเฉพาะองค์ความรู้ในการดับทุกข์สร้างสุข องค์ความรู้ในการพึ่งตนเอง จะได้ไม่หลงตามกระแสเงินนิยม ต้องเน้นเอาความสุขเป็นตัวตั้ง ยึดหลักพึ่งตนเองและผู้อื่นพึ่งได้ ด้วยการรู้จักตนเอง รู้จักความพอเพียง พอประมาณ ตามศักยภาพ ไม่โลภมาก คิดถึงประโยชน์ของส่วนร่วมเป็นหลัก และนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นหลักปฏิบัติของคนในชุมชน มีอุดมการณ์ เสียสละ ใช้หลักธรรมะเป็นกรอบในการปฏิบัติตัว พยายาม ลดละเลิกอบายมุข มีความเก่งเฉลียวฉลาด และพยายามลดทิว พุดจริงทำจริง ทำทันที รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และเป็นที่ยอมรับ เป็นแบบอย่างที่ดีที่มีความรับผิดชอบตรงต่อเวลา มีจิตอาสา มีน้ำใจ มีการพัฒนาตนเองตลอดเวลา ในขณะที่เดียวกันก็มีความเชื่อมั่นในตัวเอง แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ (คำคุณ, 2551ก: 10-11) ในการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ โดยทุกคนหันมารู้จักตนเองถึงความพอเพียง ความพอประมาณ ตามศักยภาพของตนเอง ไม่โลภมาก อาศัยหลักการสร้างภูมิคุ้มกันด้วยการออมเงิน ออมดิน ออมสัตว์ ออมต้นไม้ ช่วยกันทำ ช่วยกันแก้ปัญหา ช่วยกันพลิกฟื้นเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม วิถีชีวิตและสุขภาวะที่ดีทั้งทางกาย ทางใจ ทางสังคม และทางปัญญา ด้วยการปลูกทุกอย่างที่กินและกินทุกอย่างที่ปลูก เลี้ยงปลา เลี้ยงไก่ เลี้ยงเป็ด เลี้ยงหมู เลี้ยงวัว เลี้ยงหมู ทำให้มีเงิน จึงกลายเป็นคนมีอยู่มีกิน มีเพื่อน มีเงิน มีสุขภาวะดี (คำคุณ, 2550ก: 6-7) ด้วยการประกอบสัมมาชีพ หมายถึง อาชีพที่ไม่เบียดเบียนตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อม ในทุกชุมชน ทุกตำบล ควรจะมีการดูแลให้ทุกครอบครัวมีสัมมาชีพ และควรจัดสรรให้มีที่ทำกินอย่างน้อยครอบครัวละประมาณ 5 ไร่ โดยทำเกษตรพึ่งตนเองหรือเกษตรพอเพียง ถ้าทำเกษตรพืชเชิงเดี่ยว เช่น ปลูกข้าวอย่างเดียว ปลูกอ้อยอย่างเดียว ปลูกปออย่างเดียว ปลูกมันสำปะหลังอย่างเดียว ทำอย่างไร ๆ ก็ไม่พอกินไม่ใช่เกษตรพอเพียง แต่ถ้าทำเพื่อการบริโภคเองก่อน เหลือค่อยขาย คือ ทำทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ทำ ซึ่งมีทั้งการปลูกข้าว ปลูกผัก ปลูกผลไม้ เลี้ยงปลา เลี้ยงไก่ ปลูกสมุนไพร ฯลฯ ที่ 5 ไร่ ก็จะเหลือกินเหลือใช้ (คำคุณ, 2555ก: 14-15)

ทั้งนี้ การพึ่งตนเองของชุมชน หมายถึง กระบวนการพัฒนาที่จะนำชุมชนไปสู่ความเป็นไท ความร่มเย็นเป็นสุข ไม่ขึ้นต่ออิทธิพลของคนภายนอกในทุกด้านให้มากที่สุด ซึ่งการมุ่งเปลี่ยนแปลงจากวิถีการพึ่งพาจากภายนอกสู่วิถีการพึ่งตนเอง เป็นเจตคติของกลุ่มคน องค์กร และชุมชน ที่ยึดมั่นในแนวการพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเองในทุกชุมชน โดยการเรียนรู้ด้วยตนเองเพื่อตอบสนองความต้องการและให้บรรลุวัตถุประสงค์ของผู้เรียนรู้ (ฉัตรศิริ ปิยะพิมลสิทธิ์, ดวงฤดี พ่วงแสง และ ณรงค์ คงมาก, 2550: 30) ซึ่งการพึ่งตนเอง เป็นการทำอะไรอย่างเป็นขั้นเป็นตอน รอบคอบระมัดระวัง พิจารณาถึงความพอดี พอเหมาะ พอควร ความสมเหตุสมผล และการพร้อมรับความเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ การสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้น บนพื้นฐานความสมดุลในแต่ละสัดส่วน แต่ละระดับ ครอบคลุมทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม จิตใจ และวัฒนธรรม ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้ (ชาญชัย สุขสกุล, 2551: 18)

การทำเกษตรทฤษฎีใหม่เป็นรากฐานที่สำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง ส่งผลให้เกษตรกรคิดได้ และทำเป็นหันกลับมาทำอยู่ทำกิน ปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก เหลือกินได้แจกทำให้มีเพื่อน เหลือแจกได้ขายทำให้มีเงินและมีสุขภาวะที่ดี ได้กินอาหารปลอดภัยที่หลากหลาย อยู่ในร่มเงาของต้นไม้ยืนต้นชีวิตจึงดีวันดีคืน โดยเริ่มจากง่ายไปยากปลูกต้นไม้ที่อยากทดลองปลูกแทรกลงไปค่อย ๆ ทำจากเล็กไปใหญ่ จาก 1 ไร่ ขยายเป็น 2 ไร่ 3 ไร่ 4 ไร่ จนเต็มพื้นที่ รวมทั้งทำแบบวิถีธรรมชาติใน

ที่สุดธรรมชาติก็กลับมารักพวกเรา (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2550ก: 6-7) ซึ่งการรวมตัวของปราชญ์ชาวบ้านและเครือข่ายได้เกิดจิตสาธารณะที่อยากจะเห็นพี่น้องชาวไทยประสบความสำเร็จเพื่อจะให้ชุมชนพื้นที่ทุกซ์ จึงจัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันนำไปทดลองปฏิบัติจนประสบความสำเร็จพบว่า ทุกครัวเรือนมีน้ำเพื่อการเกษตรอุดมสมบูรณ์ขึ้น และมีการใช้สารเคมีลดลงอย่างเห็นได้ชัด หันมาใช้ปุ๋ยชีวภาพปุ๋ยหมักแทน ดินดีขึ้นมีพืชผักผลไม้และสมุนไพรเพิ่มขึ้น มีอาหารมากขึ้นสะอาดปลอดภัย สำหรับเงินออมมีเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนสามารถปลดหนี้สินจนหมด มีการทำบัญชีฟาร์ม และบัญชีครัวเรือนจนมองเห็นรายจ่ายที่ไม่จำเป็นและส่งผลเสียต่อสุขภาพ เช่น เหล้า บุหรี่ หวย การพนันลดลงและเลิกไปในที่สุด (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2551ค: 41) ทั้งนี้ ถ้าลดหนี้ปลดสินได้สำเร็จ ทุกคนทุกครอบครัวจะมีสัมมาอาชีพ มีความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ มีอยู่มีกินไม่ยากไม่จน มีความพอเพียง มีธนาการสัตว์ ธนาการต้นไม้ และธนาการเงินเก็บเงินออม เป็นหลักประกันชีวิตและหลักประกันของครอบครัว มีสติปัญญาในการประกอบสัมมาอาชีพ ทำงานอย่างมีบ้านอายุชีวิต ช่วยให้สุขภาพสบายใจ นอนหลับฝันดี ไม่มีความวิตกกังวล อารมณ์ดี สุขภาพจิตดี อยู่ในสภาพสมดุลกายสบายใจ สงบ เกิดความรักใคร่ปรองดอง เอาใจกัน เข้าใจกัน ไว้วางใจกัน ทำให้สมาชิกอยากจะอยู่พร้อมหน้าพร้อมตาช่วยกันสร้างครอบครัวที่อบอุ่นมีความมั่นคง (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2548: 28) ซึ่งกระบวนการอบรม วปอ.ภาคประชาชน เพื่อปลูกจิตสำนึกเกษตรกรเป้าหมาย และตกผลึกทางความคิดจากการทำงานหาเงินซื้อความสนุกสนานมาเป็นการทำงานดับทุกข์สร้างสุข บนรากฐานของการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง หันมาสร้างบำเหน็จบำนาญให้ชีวิต ด้วยการปลูกต้นไม้ยืนต้นที่หลากหลาย สร้างแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรให้พอเพียง เพื่อปลูกทุกอย่างที่กินและใช้ จะได้กินและใช้ทุกอย่างที่ปลูก ทั้งสระน้ำและบาดาล ทั้งชุดด้วยทุนส่วนตัว เงินกู้ และขอฟรีจากแหล่งทุนต่าง ๆ ทำปุ๋ยหมักและน้ำหมักชีวภาพไว้ใช้แทนปุ๋ยเคมี ไล่ ละ เลิก อบายมุข เหล้า เบียร์ บุหรี่ และสิ่งเสพติดทุกประเภท สร้างผู้สืบทอดทั้งเด็กและเยาวชน สร้างผู้สืบทอดทั้งเด็กและเยาวชนและสร้างครอบครัวให้สมาชิกทุกคนมีสุขภาพดีเป็นครอบครัวที่อยู่เย็นเป็นสุขอย่างค่อยเป็นค่อยไป (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2552ก: 15) ด้วยความสำคัญดังกล่าว ปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานมุ่งมั่นที่จะเห็นคนอีสาน 1 ล้านครอบครัวพื้นที่ทุกซ์ให้จงได้ โดยได้สร้างพันธกิจร่วมกันว่าจะสร้างคน สร้างป่า สร้างชุมชน สร้างชาติและช่วยโลกพ้นจากวิกฤตโลกร้อน โดยผลักดันนโยบายเกษตรประณีต 1 ไร่ ให้มีสระน้ำและบ่อบาดาลในไร่นา เพื่อทำเกษตรผสมผสาน การปลูกไม้ใช้หนี้ พลเมืองจิตอาสาและเยาวชนจิตอาสา และวางแนวทางปฏิบัติที่สำคัญของชุมชนเป็นสุข คือ การได้คิดและคิด ได้ทำงานทำเป็น มารวมตัวกันทำเรื่องที่เป็นไปได้และมีศักยภาพ (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2552ข: 28)

การน้อมนำเอาหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มาใช้ใน ชีวิตประจำวัน ทำให้รู้จักศักยภาพของตนเองถึงความพอดี พอประมาณ ไม่โลภมาก ทำให้สามารถลดรายจ่ายอุดหนุนด้วยการใช้เหตุและผลในการดำรงชีวิต ทำให้มีเงินเหลือ เพราะปลูกทุกอย่างที่กิน และกินทุกอย่างที่ปลูก และลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นในชีวิตประจำวัน นอกจากนั้น ยังสร้างภูมิคุ้มกันให้ชีวิตด้วยการออมเงิน ออมดิน ออมสัตว์ ออมต้นไม้ยืนต้น ออมเงิน ส่งสมถ์ถนอมมิตร ส่งสมภูมิปัญญาในการแก้ปัญหาและส่งสมคุณงามความดี ช่วยทำให้มีอยู่มีกิน เหลือกินได้แจกทำให้มีเพื่อน เหลือแจกได้ขาย ทำให้มีเงิน มีความสุข มีปัญญาที่จะสร้างความดีงาม และมีจิตอาสาที่จะผลิตอาหารปลอดภัย

สร้างสิ่งแวดล้อมที่ดี และสร้างสังคมที่ร่มเย็นเป็นสุข (คำคุณ, 2551ข: 6) เพราะความสุขที่แท้จริงของชีวิต คือ การมีหลักประกันในชีวิต มีอยู่มีกินไม่อดอยาก มีร่างกายจิตใจที่แข็งแรง ครอบครัวยอบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง มีสิ่งแวดล้อมที่ดี มีความสามารถที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่น ซึ่งความสุขที่กล่าวมานี้สามารถสร้างได้ ด้วยการทำงานดับทุกข์หรือแก้ปัญหาในประเด็นต่าง ๆ ที่มีอยู่ ดังนั้น จึงต้องรู้ทุกข์ รู้เหตุแห่งทุกข์ ทำให้ทุกข์ต่าง ๆ ค่อย ๆ ลดลงจนหมดไปเป็นผลให้ความสุขค่อย ๆ เพิ่มขึ้น ช่วยให้เกิดความพึงพอใจ ในความสุขที่ผุดบังเกิดขึ้น มีวิริยะ คือ ความขยันหมั่นเพียรที่จะทำให้มีความสำเร็จเพิ่มมากขึ้น (ประชามสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2550ก: 8-16)

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ตัวชี้วัดปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามคุณลักษณะความพอประมาณ มีทั้งหมด 12 ตัวชี้วัด ซึ่งเรียงลำดับตามความสำคัญได้ ดังนี้ พอเพียง ประหยัด พยายาม ทำจากเล็กไปหาใหญ่ พึ่งตนเอง เลิกอบายมุข ไม่สร้างหนี้ ไม่ตามกระแส ช่วยเหลือคนอื่น ไม่เบียดเบียนคนอื่น พัฒนาสังคม และทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย

2.2 ตัวชี้วัดปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามคุณลักษณะความมีเหตุผล

ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ ทั้งนี้ ตัวชี้วัดปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามคุณลักษณะความมีเหตุผล สามารถสรุปตามลำดับความสำคัญของตัวชี้วัดได้ ดังนี้

ตารางที่ 4.7 ตัวชี้วัดปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามคุณลักษณะความมีเหตุผล

ที่	ระดับตนเอง			ระดับครอบครัว			ระดับชุมชน			ระดับประเทศ		
	ตัวชี้วัด	คะแนน	ร้อยละ	ตัวชี้วัด	คะแนน	ร้อยละ	ตัวชี้วัด	คะแนน	ร้อยละ	ตัวชี้วัด	คะแนน	ร้อยละ
1	มีเหตุผล	115	47.72	ทำเกษตรผสมผสาน	231	53.97	วางแผนการทำงาน	216	63.16	มีคนมาศึกษาดูงาน	103	32.08
2	รับฟังความคิดเห็น	79	32.78	รับฟังความคิดเห็น	54	12.62	ทำเกษตรผสมผสาน	69	20.17	ยึดหลักธรรม	90	28.04
3	ไม่สร้างหนี้	47	19.50	ครอบครัวอบอุ่น	51	11.92	ใช้แรงงานในชุมชน	57	16.67	ถ่ายทอดความรู้	71	22.12
4				ศรัทธาในอาชีพ	45	10.51				ทำจากเล็กไปหาใหญ่	39	12.15
5				เลิกอบายมุข	31	7.24				มีเหตุผล	18	5.61
6				มีเหตุผล	16	3.74						
	รวม	241	100.00		428	100.00		342	100.00		321	100.00

ตารางที่ 4.8 ลำดับความสำคัญตัวชี้วัดปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของ
เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามคุณลักษณะความมีเหตุผล

ที่	ตัวชี้วัดปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียง ตามคุณลักษณะความมีเหตุผล	คะแนน	ร้อยละ
1	ทำเกษตรผสมผสาน	300	22.52
2	วางแผนการทำงาน	216	16.22
3	มีเหตุผล	149	11.18
4	รับฟังความคิดเห็น	133	9.98
5	มีคนมาศึกษาดูงาน	103	7.73
6	ยึดหลักธรรม	90	6.76
7	ถ่ายทอดความรู้	71	5.33
8	ใช้แรงงานในชุมชน	57	4.28
9	ครอบครัวอบอุ่น	51	3.83
10	ไม่สร้างหนี้	47	3.53
11	ศรัทธาในอาชีพ	45	3.38
12	ทำจากเล็กไปหาใหญ่	39	2.93
13	เลิกอบายมุข	31	2.33
รวม		1332	100.00

จากตารางที่ 4.8 พบว่า ตัวชี้วัดปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามคุณลักษณะความมีเหตุผล มีทั้งหมดจำนวน 13 ตัวชี้วัด ซึ่งตัวชี้วัดที่สำคัญ 3 ลำดับแรก ประกอบด้วย ทำเกษตรผสมผสาน วางแผนการทำงาน และมีเหตุผล คิดเป็นร้อยละ 22.52, 16.22 และ 11.18 ตามลำดับ

ก้อม กล่าโคตร กล่าวว่ “เลียงเป็ด เลียงไก่ ทำนาทำไร่ ทำเกษตรผสมผสาน ปลูกพืชผักสวนครัว ปลูกผักชีผักกาดไว้กินในครอบครัว”

กัลยาณี นาคุดม กล่าวว่ “มีครอบครัวที่อบอุ่น ทำเกษตรผสมผสานจากเล็กไปหาใหญ่ เป็นตัวอย่างแก่ชาวบ้านได้ เป็นแหล่งให้ความรู้ให้กับชาวบ้านใกล้เคียง”

กุน คำเปล่ง กล่าวว่ “มีการถ่ายทอดความรู้ให้กับบุคคลทั่วไป มีการทำสื่อโฆษณา มีงบประมาณลงมาช่วยเหลือ”

ค่านาง โสภี กล่าวว่ “มีคนมาศึกษาดูงานและมีผู้ทำตามจนเป็นที่น่าพอใจของเจ้าของพื้นที่ เพราะมีทุกอย่างให้คนดูได้และนำไปปรับใช้ในหมู่บ้านและตำบล ทำแล้วได้รับประโยชน์ ช่วยกันพัฒนาสังคม มีความอยู่ดีกินดี”

ค่านิ่ง เจริญศิริ กล่าวว่ “วางแผนการทำงาน ออกแบบให้สวยงามให้ประณีต คือ การทำให้มันดี ทำให้มันงาม ทำให้มันดีอย่างประณีตละเอียดลออ ต้องวางแผนว่าพืชต้นนี้อายุขนาดไหนโตเท่าไร รู้จักพืชระยะสั้นระยะยาวขนาดไหน แล้วกินอาหารแบบไหน เรื่องน้ำบางต้นชอบน้ำมากบาง

ต้นชอบน้ำน้อย พึ่งตนเองได้ ช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์เช่นกัน ปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างของสังคม ศรัทธาในอาชีพ ในแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ยึดหลักธรรมขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า”

คำปน ร้อยศรี กล่าวว่า “มีอยู่มีกิน ปลูกทุกอย่างที่กิน บอกตัวเองได้ มีการถ่ายทอดความรู้ เป็นระบบเครือข่ายที่ดี มีการแลกเปลี่ยนและรับฟังความคิดเห็นกันและกัน”

จุฑามาศ ศิลาดี กล่าวว่า “มีเหตุผล ปฏิบัติตัวให้อยู่ในศีลในธรรม เชื่อเรื่องบาปบุญคุณโทษ ละ เลิกอบายมุข ไม่ฟุ่มเฟือย ประหยัด อดออม”

เจริญ สอนโห กล่าวว่า “เป็นแหล่งให้ความรู้ให้กับบ้านใกล้เคียงได้มาศึกษาเรียนรู้ เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง และความรู้รอบตัวอื่น ๆ”

เจริญ มะลิซ้อน กล่าวว่า “ขยัน อดออม เสียสละเพื่อส่วนรวม ช่วยเหลือผู้อื่น มีความศรัทธาในอาชีพเกษตรกร เพื่อประเทศชาติเข้มแข็ง เป็นที่ยอมรับ”

ฉันทนา นานบุญ กล่าวว่า “ครอบครัวอบอุ่น มีความสามัคคีกัน ช่วยกันพัฒนาสังคม มีการถ่ายทอดให้ความรู้กับคนในชุมชน ในการอยู่แบบพอเพียง สามารถอยู่ได้ด้วยตนเอง ประชาชนทุกท่านมีความสามารถเป็นแบบอย่างในการใช้ชีวิตแบบพอเพียงจริง มีความซื่อสัตย์ มุ่งมั่น ขยัน อดทน ปลูก อยู่ปลูกกิน ทำเกษตรผสมผสาน ทำจากเล็กไปหาใหญ่ มีไม้ยืนต้นและไม่ผลอย่างเพียงพอ ทั้งกินใช้ในครอบครัวและขายสร้างรายได้ครอบครัวอบอุ่น มีความสามัคคีกันช่วยกันพัฒนาสังคมมีการถ่ายทอด ให้ความรู้กับคนในชุมชนในการอยู่แบบพอเพียงสามารถอยู่ได้ด้วยตนเอง”

แดน มุ่งงาม กล่าวว่า “การทำเกษตรก็ได้ความรู้จากที่เราไปศึกษาดูงาน ส่วนหนึ่งก็มาจาก ศูนย์ปราชญ์ 12 ศูนย์ ได้ฟังจากประสบการณ์ของคนอื่น เรียนรู้จากการปฏิบัติด้วย เราก็ก้าวไป เรียนรู้ ไป สังเกตไป หลังจากที่เรามาจากคนอื่นแล้วเราก็กลับมาทำเลย”

ตา พรหมจันทร์ กล่าวว่า “พึ่งตัวเอง ไม่ทำให้คนอื่นเดือดร้อน ดูตัวเองให้ออก-บอกตัวเองให้ ได้-ใช้ตัวเองให้เป็น ในการทำให้มีอยู่มีกินอย่างหลากหลาย”

ถนอม ภูมิแถม กล่าวว่า “เป็นผู้ที่แนะนำ ชี้แนะ และนำพาชาวบ้านทำ”

ทรงเดช ชวตรรัมย์ กล่าวว่า “พึ่งตนเองได้ มีอยู่มีกิน มีแจก มีแลก มีขาย ถ่ายทอดและ ช่วยเหลือผู้อื่น มีคนมาศึกษาดูงาน มาเรียนรู้ และนำไปเป็นแบบอย่างได้ ถ่ายทอดความรู้สู่สาธารณะ โดยไม่ปิดบัง เสียสละให้กับคนและชุมชนทั่วไป โดยไม่เกี่ยงงาน ไม่นับถือเงินเป็นพระเจ้า ให้ความรู้แก่ เกษตรกรทั่วประเทศที่ใฝ่รู้เรื่องของเกษตรทฤษฎีใหม่และเศรษฐกิจพอเพียง”

ทองจันทร์ ทุมคำ กล่าวว่า “มีความรู้ความสามารถ พึ่งตนเองได้ และสามารถถ่ายทอด ความรู้ให้แก่ผู้อื่นได้”

ทองลวด ทองจิตร กล่าวว่า “ขยัน ประหยัด คิดดีทำดี จัดกลุ่มทำการเกษตรกรในชุมชน ชุด บ่อเลี้ยงปลาของชุมชน ทำจากเล็กไปหาใหญ่ ปลูกผักรับประทานเอง เพาะปลา ทำนา ปลูกผักขาย”

ทองสดี ศิริ กล่าวว่า “ทำงานเพื่อชุมชนเป็นที่เคารพรักของคนในชุมชนเป็นผู้นำในด้านต่าง ๆ เช่น พาชาวบ้านทำเกษตรผสมผสาน”

ทองสี สุขสว่าง กล่าวว่า “การยอมรับของชาวบ้านและบุคคลที่มาศึกษาดูงานและในระดับวง ราชการ”

ทิวาพร ฝูงพิลา กล่าวว่า “ครอบครัวอบอุ่น มีเหตุผล ทำเกษตรผสมผสาน ปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ ทำจากเล็กไปหาใหญ่ ทำจากง่ายไปหายาก”

นงคินุช พรหมงอย กล่าวว่า “เป็นผู้นำในการทำเกษตรผสมผสาน การปลูกผักสวนครัว การเลี้ยงสัตว์ของคนในชุมชนและหมู่บ้าน เชิญชวนให้ร่วมมือกัน การใช้แรงงานในชุมชน ปลูกและเลี้ยงสัตว์เพื่อแจกจ่ายชาวบ้าน”

นิตยา สัพโส กล่าวว่า “แรงบันดาลใจเกิดจากไปดูงานของพ่อผ่าย ไปดูงานหลาย ๆ ศูนย์ พ่อทองหล่อเป็นคนมาชวนไป เราก็กินไปอบรมบ้านพ่อผ่าย 5 วัน เห็นแต่คนทำ ที่ดินเขาบ่หลายเขาก็ทำได้ ก็เลยมาลงมือเฮ็ดชุดสระในพื้นที่ 1 ไร่”

นิรันดร์ เสนาหมื่น กล่าวว่า “ทำเกษตรผสมผสาน ปลูกผักสวนครัว ทำจากเล็กไปหาใหญ่ ปลูกไม้ผลและเลี้ยงสัตว์ เพื่อส่งออกไปขายนอกหมู่บ้านหรือนอกจังหวัด มีความรู้ด้านเศรษฐกิจพอเพียง การเป็นเกษตรกรที่ดี มีความรู้ด้านการเพาะปลูก โดยการปลูกกินเอง เลี้ยงกินเอง รู้จักประหยัดใช้จ่ายแต่สิ่งที่จำเป็น มีความพอประมาณในตนเองตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง”

นุสริน บัวสาย กล่าวว่า “ครอบครัวอบอุ่น สามารถพึ่งเองได้ ต้องมีความเป็นธรรม มีความพอเพียง ยึดหลักธรรม ตั้งอยู่ในศีล 5”

บัวแก้ว บุญแย้ม กล่าวว่า “มีความอบอุ่นอยู่กับครอบครัว พร้อมหน้าพร้อมตา”

บุญโชติ ปาปะกัง กล่าวว่า “มีความรู้ในหลายด้าน ทั้งอุปนิสัยใจดี รับฟังความคิดเห็นของคนอื่น มีการประชาสัมพันธ์ในชุมชนและหมู่บ้านให้รู้และทำตามได้”

บุญศรี ศุภเลิศ กล่าวว่า “มีการใช้แรงงานในชุมชนและให้คนในชุมชนมาศึกษาดูงานและถ่ายทอดความรู้ให้เขาไป เพราะว่าจะสืบทอดขยายผลต่อ”

ประจวบ ชัยนา กล่าวว่า “วางแผนการทำงานได้ดี มีเหตุมีผล ทำเกษตรผสมผสาน ปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก เลียนแบบปราชญ์ทุกอย่าง”

ประนอม อุสาหะพันธ์ กล่าวว่า “หลังจากไปดูมาก็ลองมาทำเกษตรผสมผสานลองดู เลี้ยงปลาบ้าง ปลูกต้นไม้ ปลูกผักสวนครัว เอาขายที่ตลาด ส่งร้านกล้วยเตี๋ยด้วย ทำแบบพออยู่พอกิน ไม่ไปขอทุนใครมาเป็นทุน”

ประมวล ปชชัยโย กล่าวว่า “มีเหตุผล ตั้งใจทำงานให้เห็นผลงาน ให้คนได้ประจักษ์”

ประสาร พลแสน กล่าวว่า “ส่งเสริมให้ชุมชนได้รับการดูแลในด้านการอบรมให้ความรู้ โดยไม่หวังความรู้และมีการถ่ายทอดความรู้อย่างดี”

พ่อบุญเต็ม ชัยลา กล่าวว่า “ต้องมีแบบแผน ต้องเขียนแผนครอบครัว แผนชุมชน แผนชีวิตของเจ้าของ ต้องมาเรียนรู้แผนชีวิตของตนเอง มีแผนแล้วก็ค่อยมีโครงการ ต้องเป็นขั้นเป็นตอนค่อยลงมือทำได้ คือ ที่นาเป็นแบบใด จะชุดสระตรงไหน จะเฮ็ดเถียงนาตรงไหน จะเฮ็ดนาข้าวตรงไหน จะปลูกไม้ผลไม่ยืนต้นตรงไหน เฮ็ดคอกสัตว์ตรงไหน ต้องวางแผนก่อน บันไดขั้นแรก ขั้นสอง ขั้นสาม จังหวะก้าวเข้าสู่ความสำเร็จ ขั้นที่หนึ่งต้องเรียนรู้ตัวเองก่อน ขั้นที่สองเรียนรู้ทรัพยากรที่มีอยู่ เป็นดิน เป็นน้ำ เป็นพืช เป็นสัตว์ เป็นแมลง เป็นภูเขา เป็นทะเล ขั้นที่สามเลือกว่าจะทำอันใดก่อนอันใดหลัง เบิ่ง(ดู)ของเจ้าของให้ออกว่า นามีแหล่งน้ำไป(หรือยัง?) ถ้าบ่มีแหล่งน้ำให้เฮ็ดแหล่งน้ำก่อน แล้วแหล่งน้ำจะปลูกหยั่งหรือจะเลี้ยงสัตว์ ต้องวางแผนเป็นขั้นเป็นตอน ขั้นที่สี่ต้องเฮ็ดบันทึกรายบัญชี トラบใดที่เจ้าบ่จดบันทึกรบ่เฮ็ดบัญชีเจ้าก็จะบู้ว่าเจ้าจะขาดทุนหรือกำไร ปลูกแตงกวาจักมื่อ(กี่วัน)ได้กินบู้ ถ้าบ่จด ปลูกหมากถั่วค้ำจ๊กมื่อได้กินบู้ เหาอยากเฮ็ดต่อเนื่องกันหมดรุ่นนี้เก็บรุ่นนั้นจะเฮ็ดจั่งใด ถ้าเฮาจดไว้เฮาจะฮู้หมด ปลูกหมากแตงกวา 30 มื่อได้กิน หมากถั่วฝักยาว 50 มื่อได้กิน ปลูกข้าวโพด 80

มือได้กิน เขาจะรู้จักมือมันหมด หมดแล้ว แตงกวาเก็บประมาณครึ่งเดือนก็หมดรุ่น เขาก็พยายามปลูกไว้ก็จะได้ออกละ ความสำเร็จขั้นที่ 5 คือ ความต่อเนื่อง งานทุกอย่างอย่าขาดความต่อเนื่อง”

พ่อเชียง ไทยดี กล่าวว่า “ทำให้เต็มไปด้วยต้นไม้ 4 ระดับ ทั้งระดับสูงที่สุด คือ ระดับที่ 4 เช่น ต้นหมาก ต้นมะพร้าว ระดับรองลงมา คือ ระดับ 3 เช่น มะม่วง ส้มโอ ชมพู กระท้อน มะเฟือง มะขาม ลำไย ลิ้นจี่ ส้มเขียวหวาน ขนุน กระจิน สะเดา กระโดน ผักต้ว ชะอม ต้นแต้ ต้นประดู่ ระดับที่ 2 เช่น ละมุด มะนาว ฝรั่ง ทับทิม มะขามเทศ น้อยหน่า มะละกอ กล้วย มะกอกน้ำ มะปราง ผักเม็ก เป็นต้น รวมทั้งระดับต่ำสุดทั้งขิง ข่า ตะไคร้ พริก ผักอีตุ้ (แมงลัก) ต้นกระเจียว เป็นต้น มีความหลากหลายของพันธุ์ไม้ไม่น้อยชนิด พร้อมด้วยต้นไม้ใหญ่กว่า 1,000 ต้น นอกจากนั้น ยังมีปลาในบ่อนับแสนตัว มีเป็ด ไก่ กบ และหมู”

พ่อผาย สร้อยสระกลาง กล่าวว่า “ให้มันมีทุกอย่าง ใต้พื้นก็เป็นมัน กระเจียว มันสาคุ ข่า ขิง ตะไคร้ น้อยหน่า ละมุด เลี้ยงไก่ วัว ควาย ทั้งพืชผักสวนครัว ไม้ยืนต้น ให้มีหมดทุกอย่าง ปลูกพืชเริ่มต้นเราก็ต้องคิดก่อนว่าใน 1 ไร่แบบประณีตของเราจะมีอะไรถึงดีที่สุด เริ่มต้นควรจะปลูกต้นไม้ก่อนเพื่อให้เป็นร่มอย่างเช่น ผักหวาน กระจาย กระจุก จัดที่สำหรับไม้เลื้อย ไม้เถาวัลย์ ไม้พุ่ม เช่น ย่านาง เชพลู ผักกินหัวกินรากที่อยู่ใต้ดิน ในแปลงของเราก็จะมีผักปลูกหมุนเวียนกันไป ต้องดูการปลูกผักที่เหมาะสมในแต่ละฤดูกาลและพื้นที่ ตรงนี้นอกจากบริโภคและใช้สอยเองแล้ว หากต้องการขายเพื่อลดหนี้ด้วยก็ต้องดูว่าอะไรที่ราคาดีพอที่เราจะมีรายได้มาหมุนเวียนบ้าง เดี๋ยวตามในหลวงเขาพูดสรรก่อนน้ำมาก่อน น้ำเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดของมนุษย์และสัตว์ น้ำเป็นปัจจัยสำคัญต่อการเจริญเติบโตของสิ่งมีชีวิตทุกชนิด ขอให้มันน้ำพอเพียง พืช ผัก ผลไม้ สมุนไพร เห็ด และข้าวก็จะพากันเจริญเติบโตและออกดอกออกผล ดังนั้นการจัดการน้ำจึงมีความสำคัญไม่ว่าจะเป็นการขุดสระ การเจาะบาดาล การสูบน้ำจากห้วย หนอง คลอง บึง เมื่อจัดการดี ๆ วางระบบน้ำโดยเอาฟางข้าวหรือใบไม้มาคลุมดิน อาจจะทำระบบน้ำหยด ซึ่งจะช่วยให้ใช้น้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพเต็มที่และได้ประโยชน์สูงสุด”

พ่อผอง เกตพิบูลย์ กล่าวว่า “อะไรก็กินได้เอามาปลูก เอามาเลี้ยงตามกำลังของคนที่ทำได้ ไม่นานก็มีผัก ผลไม้ ปลูก กุ้ง หอย ให้กินโดยไม่ได้ซื้อหาเหมือนแต่ก่อน เหลือกินได้แจกญาติมิตร สหาย ได้ขายมีเงินออมไม่มีหนี้ มีอาหารอุดมสมบูรณ์ มีความสุข ครอบครัวอบอุ่น ปลาบ่อดึงเลี้ยงหลายเลี้ยงพอกิน แจกพี่น้องเหลือก็ขาย ปลูกทุกอย่างที่กินได้ แล้วกินทุกอย่างที่ปลูก”

พาวิดา สมสกลีร์ กล่าวว่า “เป็นผู้นำทางความคิด ที่จะกล้าทำก่อนคนอื่น ๆ ให้ได้เห็นผลลัพธ์ ผลงาน รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เป็นคนที่ฟังพาดตนเองได้ ทำให้ทุกคนที่เห็นได้ใช้เป็นแนวทางในการทำการเกษตร”

เพียบ มลิมาศย์ กล่าวว่า “ทำอยู่ทำกินโดยไม่ต้องอาศัยผู้อื่น ทำเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับคนอื่น”

ภัทรพล บรรเลงเสียง กล่าวว่า “รู้จักคิดรู้จักทำ แล้วนำไปใช้ชีวิตประจำวัน ฟังจากคนอื่นแล้วนำมาปรับใช้ในชีวิตของเรา”

ภานุมาศ ประสานรัมย์ กล่าวว่า “เป็นผู้นำด้านทางกระทำในเรื่องการพึ่งตนเอง มีการวางแผนการทำงาน ยกกระดับคุณภาพของหมู่บ้าน ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง”

มณี ทอนรัมย์ กล่าวว่า “ลดการใช้จ่ายในครอบครัว ไม่สร้างหนี้สิน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปัน”

ไมตรี พร้อมเพรียง กล่าวว่า “เราบริหารพื้นที่ ปลูกให้ได้มากที่สุดและหลายชนิดที่สุด เราบริหารจัดการพื้นที่ให้เป็น ประชาชนชาวบ้านเขาก็เลยมาคิดว่าน่าจะมาบริหารจากเล็ก ๆ ไป ก็คือ เอา ประณีต 1 ไร่ มาทำให้มันประณีตจริง ๆ พอมองเห็นประณีตแล้ว คุณจะขยับขยายไปเท่าไรก็ได้ แล้วค่อยไปทำไร้อื่น ๆ สิ่งที่ได้จากการทำเกษตรประณีต คือ อาหารยั่งยืนแน่นอน เป็นอาหารที่ปลอดภัย สุขภาพเราก็ดี เรามีคุณธรรมจริยธรรมเกิดขึ้น ลูกหลานครอบครัวเกิดความอบอุ่น ลูกอยากจะทำอยู่ อยากจะมาเยี่ยม หลังจากนั้นเราก้ยังยืนในกัลยาณมิตร มันก็เกิดความยั่งยืน ก็คือยั่งยืนในตัวเอง ในครอบครัวและครอบครัวข้าง ดินก็ยั่งยืน”

ยวนใจ ยาสาไชย กล่าวว่า “คิดและวิเคราะห์วางแผนการทำด้วยตนเอง”

เรืองกิจ พิลาสิ กล่าวว่า “พึ่งพากัน แบ่งปันความรู้กัน มีการแลกเปลี่ยนกันและกัน”

ละออง สุวรรณอำไพ กล่าวว่า “ให้คนมาเรียนรู้ศึกษาดูงานไปปรับใช้จนช่วยเหลือตัวเองได้”

วรารณ เทพมณี กล่าวว่า “ทำเกษตรผสมผสาน จัดกลุ่มทำการเกษตรในชุมชน ชุดป่อเลี้ยง ปลาของชุมชน ไม่ซื้อสิ่งของที่สิ้นเปลือง ปลูกผักขายและจัดทำสินค้าเป็นสินค้าของชุมชน”

วัชรพงษ์ พรศรี กล่าวว่า “ได้นำความรู้ไปใช้ไปปฏิบัติ และพลิกแพลงตามสถานการณ์”

วิจิต ประทุมภา กล่าวว่า “ใช้แรงงานตนเองและแรงงานในครอบครัว ลดต้นทุนในการผลิต การเกษตร ลด ละ เลิก อบายมุข สารพิษสารเคมี มีการรักษาหรือคนในครอบครัวและยอมรับฟังความคิดเห็นกันและกัน

วีระ สิทธิสาร กล่าวว่า “เป็นผู้นำครอบครัว ทำให้ครอบครัวกินอิ่ม นอนอุ่น อยู่ดี หนี้หมด”

ศาสนพงษ์ ดีจะมาลา กล่าวว่า “สร้างงานและใช้แรงงานในชุมชน ให้ความรู้เกี่ยวกับคนในชุมชน ต้องเป็นคนที่ดีในชุมชน หมู่บ้านยอมรับในด้านความรู้ความสามารถ”

ศุณย์ โคจอาภาส กล่าวว่า “ทำเกษตรผสมผสาน ปลูกทุกอย่างที่กินได้ ปลูกผสมผสานกัน”

สกุล แก้วเลื่อน กล่าวว่า “พึ่งตนเองได้ มีความอบอุ่นในครอบครัว ครอบครัวไม่แตกแยก มีเหตุผล พูดจริง ทำจริง มีประสบการณ์มาก เป็นคนสู้ชีวิตมีคนหลายจังหวัดมาศึกษาดูงานและมีคนรู้จัก”

สมจิตต์ สุวรรณนา กล่าวว่า “มีการศึกษาดูงาน การพัฒนาสังคม สร้างสิ่งใหม่ ๆ อยู่เรื่อย ๆ เช่น การทำนาทำไร่ทำสวน ทำเกษตรผสมผสาน มีการทำเกษตรอินทรีย์ ปลอดภัยลดต้นทุนการผลิต”

สมบูรณ์ แสนโชติ กล่าวว่า “มีอยู่มีกิน ครอบครัวอบอุ่น มีของกินปลูกเอง มีการวางแผน ปลูกทุกอย่างอยู่ในพื้นที่เกษตร”

สมปอง ชันอาสา กล่าวว่า “ทำให้ชุมชนสามัคคี รับฟังความคิดเห็นกัน มีเมตตาเป็นแบบอย่างที่ดี”

สมหมาย สารางคำ กล่าวว่า “มีแหล่งเรียนรู้ ศึกษาดูงาน สร้างอาหารปลอดภัย”

สาม ปุระหล่า กล่าวว่า “ชุมชนได้มาศึกษาเรียนรู้และไปวางแผนการทำงานตามแบบอย่าง ประชาชน ทุกคนที่มาเรียนรู้ก็ได้ดีกันทุกคน ถ้ามีผู้ที่รู้เห็นและเปลี่ยนแนวความคิดทุกชีวิตทั่วประเทศ ก็อุดมสมบูรณ์แล้ว”

สำรวย แก้วแจ็ก กล่าวว่า “ครอบครัวเข้าใจกัน มีความรู้ความสามารถแนะนำคนในหมู่บ้าน ให้ทำเศรษฐกิจพอเพียงแบบพอชายของเรา”

สีจันท์ บุญเชื่อง กล่าวว่า “มีการปลูกผักในครัวเรือน มีกิน มีใช้ ไม่ใช่จ่ายเกินตัว สามารถพึ่งตนเองได้ ไม่ได้ไปเดือดร้อนคนอื่น มีเศรษฐกิจพอเพียงในครัวเรือน เชื้อมันและศรัทธาในอาชีพ”

สุนิจ กระยอม กล่าวว่า “มีการวางแผนการทำงาน ทำเกษตรพอเพียง เช่น ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ มีการประหยัด อดออม นำเอาความรู้มาใช้ในชีวิตประจำวัน ในด้านการทำเกษตรผสมผสาน มีส่วนร่วมในด้านการคิด การปฏิบัติ และมีความรับผิดชอบ มีการแก้ไขพัฒนาในชุมชน”

สุภาพ เกิดศักดิ์ ณ แวงน้อย กล่าวว่า “การพึ่งตนเองเป็นสิ่งที่ดีของชีวิต และความเป็นทุก ๆ ด้านของการดำรงชีวิตประจำวัน”

สุมาพร นาคประโคน กล่าวว่า “ลองผิดลองถูก มีความพยายามทำแนวตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้เป็นต้นแบบได้อย่างสมบูรณ์ สร้างความมั่นคงในชุมชน มีความสามัคคีและร่วมแรงร่วมใจกัน มีความมุ่งมั่นและศรัทธาในอาชีพที่จะพึ่งพาตนเองให้ได้”

สุริยกร ศรีชิน กล่าวว่า “เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แลกเปลี่ยนและแบ่งปันความรู้ ทำให้เกิดความสงบสุขในสังคมในชุมชน ทำเกษตรแบบผสมผสาน ปลูกทุกอย่างที่กินจนสามารถเลี้ยงตนเองได้ ไม่อดไม่อยาก แม้จะยังไม่สามารถเหลือแจกคนอื่นได้แต่ก็พึ่งตนเองได้ การมีเหตุผลจะก้าวไปอีกขั้นหนึ่ง คือทำงานสามารถเลี้ยงครอบครัวได้ ไม่อดไม่อยาก ปลูกทุกอย่างที่ต้องการกินและกินทุกอย่างที่ปลูกได้ เหลือกินแจกญาติพี่น้อง เหลือแจกก็ขายเอาเงินมาเก็บออม”

สุวลี ภาษี กล่าวว่า “มีไหมที่คนเข้าอบรมไม่มีที่ดินแม้แต่นิดเดียว คือ สร้างกำแพงให้กันตัวเองก่อน พอขายแกวขพอกแกสีออกมาแล้วแบ่งที่นาให้พี่น้อง มีหลายคน เริ่มต้นจากศูนย์ไม่มีอะไรเลยก็สามารถตั้งเนื้อตั้งตัวได้ ก็เริ่มต้นจากจุดเล็ก ๆ ไม่มีเงินนี้แหละ สวนผักก็เริ่มปลูกกันไปเรื่อย ๆ ปลูกให้หลากหลาย พอมันแน่นแล้วก็ขยับไปเรื่อย ๆ จนในที่สุดไม่มีที่แล้วมันเต็ม อย่าไปทำใหญ่ เริ่มทำจากน้อยไปหาเยอะ ปลูกพริก 2 ต้นก็ได้ มะเขือสัก 3 ต้นก็ได้ ถั่วสัก 4 ต้นก็ได้ ปลูกหลาย ๆ อย่างแล้วทำตามพ่อปราชญ์รับรองมีกินตลอดปี”

สุวัฒน์ชัย จำปานมูล กล่าวว่า “ให้ความรู้แก่ชุมชน เสียสละและเกื้อกูลต่อครอบครัว มีอยู่มีกิน มีเหตุและผล มีความมั่นคงในชีวิตและความสุข”

หนูนิล สำรวมรัมย์ กล่าวว่า “ครอบครัวมีความสุข ครอบครัวอบอุ่น ไม่มีหนี้ มีกินมีใช้ ไม่เดือดร้อน เข้าใจในหลักธรรม ในคำสอนของพ่อแม่ อนุรักษ์ประเพณีและวัฒนธรรม”

อภิรมย์ อภิรมย์ กล่าวว่า “วางแผนการทำงาน ช่วยให้ประเทศมีเศรษฐกิจที่ดีขึ้น ผู้คนในประเทศสามารถพึ่งตนเองได้”

อ้อยทิพย์ ฤทธิยง กล่าวว่า “ขยายเครือข่ายปราชญ์ ๆ ให้คนมาศึกษาดูงาน ให้คนรู้จักคำว่าเศรษฐกิจพอเพียงทั่วประเทศ”

อารักษ์ ภาษี กล่าวว่า “คนในหมู่บ้านและชุมชนยอมรับในหลักคิดและเอาไปเป็นตัวอย่างในการพัฒนาชุมชนนั้น ๆ ได้”

อำนาจ ศรีคล้าย กล่าวว่า “มีการวางแผนการทำงานในระดับกลุ่ม ใช้กำลังแรงงานในชุมชน ไม่เอาเปรียบผู้อื่น ยอมรับฟังความคิดของผู้อื่น ยึดหลักธรรมในการใช้ชีวิต ยินดีกับผู้ที่ได้รับรางวัล มีการพัฒนาตนเองและกลุ่มองค์กรให้ทัดเทียมกับกลุ่มองค์กรอื่นอยู่เสมอ ไม่หวังผลประโยชน์”

อู๊ด แก้วเจ็ก กล่าวว่า “ซื่อสัตย์ต่อตนเอง ชยัน ประหยัด อดทน มีความดี แจกความรู้ให้กับชาวบ้าน มีอยู่มีกินทุกอย่างไม่ต้องซื้อกิน”

จากการสนทนากลุ่มครั้งที่ 1 สรุปได้ว่า เกษตรผสมผสานทำแล้วก็มีกินทุกอย่าง มีบำเหน็จ บำนาญชีวิต ครอบครัวก็อบอุ่น พร้อมหน้าพร้อมตา รักและสามัคคีกัน การทำผสมผสานทำให้ได้กิน หรืออย่างน้อยก็ได้ซื้อ หากกินไม่หมดก็มาแลกเปลี่ยนกัน ทำให้ไม่มีรายจ่ายหรือลดรายจ่ายได้ค่อนข้างมาก เราทำแล้วเราก็ได้กิน อย่างน้อยก็ได้ซื้อ แต่ก่อนเดินออกจากบ้านก็ได้ซื้อ พอทำแล้วก็ได้กิน ได้แลกเปลี่ยน ได้แจก ไม่มีรายจ่าย ครอบครัวอบอุ่น

จากการสนทนากลุ่มครั้งที่ 8 สรุปได้ว่า เมื่อคนได้มาเรียนรู้จริง ๆ ทำให้ได้แนวคิดใหม่ ๆ ได้เห็นแบบอย่างที่ดี และสามารถนำไปปรับเปลี่ยนเรียนรู้ได้ในชีวิตประจำวันให้สามารถทำได้ ประสบการณ์การเรียนรู้ที่ได้ ทำให้สามารถพัฒนาตัวเองไปในทางที่ดีขึ้น ทำให้ได้รู้ตัวเองมากขึ้น พอรู้แล้วก็สามารถบอกตัวเองได้ ชีวิตที่ดีขึ้น ซึ่งการเรียนรู้ต้องควบคู่กับการปฏิบัติด้วยถึงจะเห็นผล

จากการสนทนากลุ่มครั้งที่ 15 สรุปได้ว่า ประชาชนชาวบ้านมีการวางแผนใช้พื้นที่ให้คุ้มค่า ทำสระน้ำ ปลูกหญ้าเลี้ยงวัวรอบสระน้ำ ปลูกต้นไม้เอามูลวัวที่เลี้ยงไว้มาใส่ ปลูกไม้ยืนต้นไว้เพื่อให้เป็นร่มเงาในแปลงเกษตร มีการปลูกพืชบนดิน ปลูกพืชใต้ดินปลูกทุกอย่างที่กินและขายได้ บริหารจัดการได้สมบูรณ์ทั้งด้านสัตว์ ด้านพืช การทำปุ๋ย ด้านการประมง มีสมุนไพรมีที่อยู่อาศัย มีการสร้างแหล่งน้ำ มีอาหารที่ปลอดภัย ครบสมบูรณ์ ไม่ต้องไปทำงานต่างถิ่น ทำอยู่กับลูกกับครอบครัว ทำให้ครอบครัวมีความอบอุ่น

จากการสนทนากลุ่มครั้งที่ 17 สรุปได้ว่า ความขยันอย่างเดียวไม่พอ ต้องรู้จักนำความรู้มาปรับใช้ ต้องรู้จักว่าพืชชนิดไหนควรปลูกในระยะห่างเท่าไร มีการวางแผนในการใช้พื้นที่ วางแผนในการปลูก เรียนรู้ไม้ชนิดโตเร็ว ไม้ชนิดไหนโตช้า ชนิดไหนชอบแดดไม่ชอบแดด พืชผักสวนครัวบางอย่างขาดน้ำไม่ได้ บางอย่างเจอน้ำมาก ๆ ก็ตาย ข้อดีของการวางแผนก่อนปลูก เช่น การปลูกผักสวนครัวในแปลงเดียว ถ้าเรารู้ว่าพืชชนิดไหนชอบแบบไหนจะช่วยเพิ่มความสะดวกเวลารดน้ำใส่ปุ๋ยอีกด้วย

การค้นหาค้นหาผู้นำหรือต้นแบบ และพัฒนาผู้นำเหล่านี้อย่างต่อเนื่อง รวมกันจัดกระบวนการเรียนรู้แก่เกษตรกรและคนในชุมชนที่สนใจ ทั้งในรูปแบบการถ่ายทอดความรู้ การฝึกอบรม การศึกษาดูงาน จนสามารถผลิตอาหารปลอดภัยเคมี ใช้แรงงานในชุมชนสร้างคนให้มีความรู้ มีอาหารการกิน และปัจจัยสี่อุดมสมบูรณ์ มีการจัดกิจกรรมสร้างความรักความเอื้ออาทรของมวลสมาชิก ช่วยให้สามารถพึ่งพาตนเองได้มากขึ้นและพึ่งพากันเองได้ด้วย กลายเป็นชุมชนและสังคมที่น่าอยู่ มีพลังพอที่จะไปจัดกิจกรรมช่วยเหลือคนจน นอกจากนี้ ยังสามารถร่วมกันจัดกิจกรรมรณรงค์ป้องกันโรคลด ละ เลิก เหล้า บุหรี่ และอบายมุข (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2552: 11-12) ซึ่งการจะพัฒนาตนเองและครอบครัวให้พึ่งตนเองได้ จะต้องเตรียมความคิดและความศรัทธาในอาชีพ หลักแนวคิดของบรรพบุรุษที่สร้างแนวคิดให้ลูกหลานรู้จักรักและเคารพหน้า รักและเคารพดิน รวมทั้ง เรียนรู้เท่าทัน มีเหตุผล มีภูมิปัญญาในการแก้ปัญหาและออมเงินมาสร้างทุนทางสิ่งแวดล้อมเหล่านี้เป็นบำนาญชีวิต มีร่างกายและจิตใจที่แข็งแกร่ง มีครอบครัวอบอุ่นมีความภาคภูมิใจที่ได้ถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์อย่างไม่รู้เบื่อ (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2553: 15)

พ่อบุญเต็ม ชัยลา ประชาชนชาวบ้านจากจังหวัดขอนแก่น ได้มีโอกาสร่วมกับโครงการพัฒนาเพื่อความอยู่รอดของเด็กบ้านดงบังที่เน้นการรวมกลุ่ม เสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้โดยการพูดคุยของสมาชิกอย่างต่อเนื่อง และรับฟังความคิดเห็นจากการศึกษาดูงานหลาย ๆ แห่งที่ได้ไปเรียนรู้ศึกษา

ดูงานมาแล้วความคิดก็เปลี่ยนไป เข้าใจเรื่องของการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองมากขึ้น จึงกลับมาขุดบ่อน้ำเพื่อจะเลี้ยงปลา ปลูกพืช ผัก ผลไม้ทุกชนิดที่กินและกินทุกชนิดที่ปลูก จนเต็มพื้นที่ที่มีอยู่ จนอุดมสมบูรณ์มีพันธุ์ไม้ต่าง ๆ นับร้อยชนิดรอบที่ทำกิน สิ่งแวดล้อมดีขึ้น ความอุดมสมบูรณ์ของดินดีขึ้น เพราะใช้ปุ๋ยคอก ปุ๋ยพืชสด และปลูกต้นไม้หลากหลายชนิด ดินขึ้นทั้งน้ำต็มและน้ำเพื่อการเกษตร ดินขึ้นทั้งอากาศ เพราะการปลูกต้นไม้มากมาพร้อมกับสมุนไพรสามารถไล่แมลงแทนการใช้สารเคมีฆ่าแมลง มีออกซิเจนและความชุ่มชื้นในอากาศมากขึ้น มีความสุขและสุขภาพแข็งแรงไม่เจ็บไม่ป่วย ทั้งทางกาย ทางใจ ทางสังคม และทางปัญญา เพื่อแก้ปัญหาสุขภาพ ปัญหาสิ่งแวดล้อม และปัญหาของประเทศชาติ (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2551ก: 34) อย่างไรก็ตาม สังคมจะดีได้ต้องมีหน่วยครอบครัวที่ดี มีความเข้มแข็ง สามารถพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองอย่างสมดุลและมีความสุข ด้วยการหันมารู้จักตนเองศักยภาพตนเอง ความพอดี พอประมาณ ไม่โลภมาก มีเหตุผลในการใช้ชีวิตและการใช้เวลาทำให้มีเงินเหลือและมีเวลาเหลือ สร้างภูมิคุ้มกันด้วยการออม ส่งสมถ์ยามมิตร ส่งสมภูมิปัญญา ส่งสมความดีงาม และมีการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อแลกเปลี่ยนในการพัฒนาเชื่อมโยงตำบลอยู่ดีมีสุข อำเภออยู่ดีมีสุข และจังหวัดอยู่เย็นเป็นสุข (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2551ก: 6) ซึ่งในการทำเกษตรผสมผสานนั้น ต้องปลูกหลาย ๆ อย่างรวมกัน มีการวางแผนการทำงานยึดหลักในการทำอยู่ทำกิน ทำจากเล็กไปหาใหญ่ค่อย ๆ ขยายไปจนเต็มพื้นที่ของตนเอง ปลูกพืชทั้งระยะสั้นและระยะยาว ลดต้นทุนการผลิต ลดรายจ่ายด้านอาหารจากการปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ที่หลากหลาย ครอบครัวมีอยู่มีกินและร่วมกันส่งเสริมคนในหมู่บ้านเข้าร่วมกิจกรรม และสามารถนำไปพัฒนาทั้งในและนอกชุมชนของตนเองได้ (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2554: 31-32)

ปัจจุบัน คนส่วนใหญ่ยังวนเวียนอยู่กับการเอาเงินเป็นตัวตั้งและเป็นตัวชีวิตของความสำเร็จยังเห็นแก่ได้ เห็นแก่เงิน มีความโลภ ขาดความพอดี หลงทาง และตามกระแสสังคมมากเกินไป จึงไม่ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ ขาดการประชุม ขาดการศึกษาดูงานอย่างต่อเนื่อง ทำให้ขาดแนวคิดในการพึ่งตนเองหวังแต่จะพึ่งคนอื่น การจัดงบประมาณอย่างเพียงพอในการสนับสนุนการเรียนรู้ การฝึกอบรม การดูงาน และทำกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ เพื่อช่วยกันขยายและพัฒนาเกษตรกรรมแบบให้เพิ่มมากขึ้น และเพื่อช่วยกันขยายเกษตรกรรมเป้าหมายจัดกระบวนการเรียนรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงและการปลูกต้นไม้ยืนต้นที่หลากหลาย โดยการพาไปศึกษาดูงานในพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จ ซึ่งศูนย์เรียนรู้จะทำการพัฒนาและวิจัยเพื่อการเกษตรอุดมสมบูรณ์ ทั้งรูปของสระน้ำในไร่นา คลองส่งน้ำหรือบ่อนบาดาล จะมีการปลูกต้นไม้ยืนต้นหลากหลายชนิด และมีสัตว์ที่เลี้ยงและไม่ได้เลี้ยงจำนวนมาก จะช่วยให้รายจ่ายลดลง หนี้สินหมดไป มีเงินออม และมีกองทุน เพราะกล้าไม่ยืนต้นที่หลากหลายให้คนที่สนใจนำไปปลูกและทุกครอบครัวมีเงินออม และช่วยกันชักชวนคนที่เขาอยากปลูกต้นไม้มาร่วมโครงการด้วย จัดอบรม และศึกษาดูงานแก่ลูกหลานและผู้สนใจ ให้ทราบถึงผลดีของเศรษฐกิจพอเพียงและการปลูกป่า และจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2551ก: 13-15) เพราะความสุขที่แท้จริงของชีวิต คือ การมีหลักประกันในชีวิต มีอยู่มีกินไม่อดไม่อยาก มีร่างกายและจิตใจที่แข็งแรง มีครอบครัวที่อบอุ่น มีชุมชนที่เข้มแข็ง มีสิ่งแวดล้อมที่ดี มีความภูมิใจ มีอิสรภาพที่จะคิดดี พูดดี ทำดี โดยไม่ละเมิดสิทธิผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม จึงต้องรู้จัก รู้เหตุแห่งทุกข์ คือ สมุทัยรู้ทางเลือก คือ นิโรธและรู้วิธีดับทุกข์ให้หมดไป ทำให้ความทุกข์ต่าง ๆ ค่อย ๆ ลดลงจนหมดไป เป็นผลให้ความสุขค่อย ๆ เพิ่มขึ้น ช่วยให้เกิดความพึงพอใจ ความสุขที่ผุดบังเกิดขึ้น

มีวิริยะคือความขยันมั่นเพียรที่จะทำให้มีความสำเร็จเพิ่มมากขึ้น จึงทำให้กระบวนการดับทุกข์สร้างสุขสามารถทำได้เลยโดยไม่ต้องรอใครต่อ ยอดไปได้อย่างรวดเร็ว ๆ ด้วยการรู้จักตนเอง อุดรภู่วรรณรายจ่ายที่ไม่จำเป็นทุกชนิด รวมทั้งเพิ่มการออมด้วยการออมเงิน ออมดิน ออมต้นไม้ ออมสัตว์ ปลอดภัยภาวะ มีรายจ่ายลดลง รายได้เพิ่มขึ้น หนี้สินค่อย ๆ ลดลง เงินออมค่อย ๆ เพิ่มขึ้น คนในครอบครัวกลับมามีชีวิตและสิ่งแวดล้อมดีขึ้นอย่างชัดเจน (คำคุณ, 2553: 17-18)

จากการประชุมเพื่อจะสร้างหมู่บ้านที่อยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันและน่าอยู่ที่สุดในโลก ซึ่งได้กำหนดร่วมกัน คือ ใช้หลักการที่ถูกต้องง่าย ๆ และถูกทาง โดยการทำให้เกษตรกรทฤษฎีใหม่สู่เศรษฐกิจพอเพียงด้วยการปลูกทุกอย่างที่กินและกินทุกอย่างที่ปลูก สร้างการมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนในหมู่บ้าน ทั้งการร่วมคิดร่วมเรียนรู้ ร่วมทำกิจกรรม ร่วมกันออกแบบความฝัน ความมุ่งหวัง ตัวชี้วัด ความสำคัญที่ต้องการและการจัดการองค์กร โดยการสร้างกลุ่มแกนนำต้นแบบที่เกิดผลดีจากการเรียนรู้ และไปดำเนินการเกษตรทฤษฎีใหม่สู่เศรษฐกิจพอเพียงจนเห็นผลเชิงประจักษ์ (รายงานการประชุมเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานครั้งที่ 10/2552: 6-7) ทั้งนี้ การทำเกษตรทฤษฎีใหม่เป็นรากฐานที่สำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง ส่งผลให้เกษตรกรคิดได้และทำเป็น หันกลับมาทำอยู่ทำกิน ปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูกเหลือกินได้แจกทำให้มีเพื่อน เหลือแจกได้ขายทำให้มีเงินและมีสุขภาพที่ดี ได้กินอาหารปลอดสารพิษที่หลากหลาย อยู่ในร่มเงาของต้นไม้ยืนต้น ชีวิตจึงดีวันดีคืน โดยเริ่มจากง่ายไปยาก ปลูกต้นที่อยากทดลองปลูกแทรกลงไปค่อย ๆ ทำจากเล็กไปใหญ่ จาก 1 ไร่ ขยายเป็น 2 ไร่ 3 ไร่ 4 ไร่ จนเต็มพื้นที่ รวมทั้งทำแบบวิถีธรรมชาติในที่สุดธรรมชาติก็กลับมารักพวกเรา (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2550ก: 6-7) อีกทั้ง การมองเห็นคุณค่ากับการทำเกษตรประณีตและปฏิบัติตามนั้น ช่วยให้เกษตรกรที่ได้คิดจนคิดได้ ได้ทำงานสำเร็จได้ มีครัวเรือนของตนเอง พร้อมด้วย ผัก ผลไม้ และสมุนไพรปลอดสารเคมี นอกจากนั้น ยังเป็นห้องทดลองสำหรับฝึกสมองสร้างปัญญาแก่ตนเองและกลุ่ม ในการวิจัยและพัฒนานำไปขยายผลในพื้นที่อื่นและเครือข่ายที่เหลือ (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2550ก: 17)

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ตัวชี้วัดปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามคุณลักษณะความมีเหตุผล มีทั้งหมด 13 ตัวชี้วัด ซึ่งเรียงลำดับตามความสำคัญได้ ดังนี้ ทำเกษตรผสมผสาน วางแผนการทำงาน มีเหตุผล รับฟังความคิดเห็น มีคนมาศึกษาดูงาน ยึดหลักธรรม ถ่ายทอดความรู้ ใช้แรงงานในชุมชน ครอบครัวอบอุ่น ไม่สร้างหนี้ ศรีทธาในอาชีพ ทำจากเล็กไปหาใหญ่ และเลิกอบายมุข

2.3 ตัวชี้วัดปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามคุณลักษณะการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี

การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล ทั้งนี้ ตัวชี้วัดปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามคุณลักษณะการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี สามารถสรุปตามลำดับความสำคัญของตัวชี้วัดได้ ดังนี้

ตารางที่ 4.9 ตัวชี้วัดปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามคุณลักษณะการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี

ที่	ระดับตนเอง			ระดับครอบครัว			ระดับชุมชน			ระดับประเทศ		
	ตัวชี้วัด	คะแนน	ร้อยละ	ตัวชี้วัด	คะแนน	ร้อยละ	ตัวชี้วัด	คะแนน	ร้อยละ	ตัวชี้วัด	คะแนน	ร้อยละ
1	พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง	158	42.25	สร้างรายได้	114	30.65	มีเหตุผล	164	47.13	เป็นแบบอย่างที่ดี	168	46.93
2	มีที่ดินทำกินของตนเอง	69	18.45	เป็นแบบอย่างที่ดี	111	29.84	ประหยัด	94	27.01	ถ่ายทอดความรู้	153	42.74
3	เหลือกิน-แจก-แลก-ขาย	64	17.11	ทำเกษตรผสมผสาน	82	22.04	ทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย	90	25.86	ช่วยเหลือคนอื่น	37	10.33
4	มีผู้สืบทอดอาชีพ	63	16.84	ลดรายจ่าย	28	7.53						
5	สร้างความเข้มแข็งให้กลุ่ม	20	5.35	ยึดหลักธรรม	22	5.91						
6				มีผู้สืบทอดอาชีพ	15	4.03						
	รวม	374	100.00		372	100.00		348	100.00		358	100.00

ตารางที่ 4.10 ลำดับความสำคัญตัวชี้วัดปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของ
เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามคุณลักษณะการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี

ที่	ตัวชี้วัดปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียง ตามคุณลักษณะการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี	คะแนน	ร้อยละ
1	เป็นแบบอย่างที่ดี	279	19.21
2	มีเหตุผล	164	11.29
3	พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง	158	10.88
4	ถ่ายทอดความรู้	153	10.54
5	สร้างรายได้	114	7.85
6	ประหยัด	94	6.47
7	ทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย	90	6.20
8	ทำเกษตรผสมผสาน	82	5.65
9	มีผู้สืบทอดอาชีพ	78	5.37
10	มีที่ดินทำกินของตนเอง	69	4.75
11	เหลือกินแจก-แลก-ขาย	64	4.41
12	ช่วยเหลือคนอื่น	37	2.55
13	ลดรายจ่าย	28	1.93
14	ยึดหลักธรรม	22	1.52
15	สร้างความเข้มแข็งให้กลุ่ม	20	1.38
รวม		1452	100.00

จากตารางที่ 4.10 พบว่า ตัวชี้วัดปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามคุณลักษณะการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี มีทั้งหมดจำนวน 15 ตัวชี้วัด ซึ่งตัวชี้วัดที่สำคัญ 3 ลำดับแรก ประกอบด้วย เป็นแบบอย่างที่ดี มีเหตุผล และพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง คิดเป็นร้อยละ 19.21, 11.29 และ 10.88 ตามลำดับ

กวี ทุมภา กล่าวว่า “สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ให้คนทำตามได้ เป็นที่ศึกษาดูงานได้ เป็นแบบอย่างในแนวทางปฏิบัติตามได้ มีที่ดินทำกินมีแปลงเกษตรเป็นของตนเอง”

กองเหรียญ น้อยผาง กล่าวว่า “มีที่ดินทำกินของตัวเอง ทำให้มีอยู่มีกิน มีของกินปลูกเอง”

กัลยาณี นาอุดม กล่าวว่า “ทำเกษตรผสมผสาน ปลูกข้าว ปลูกผักรับประทานเอง เพาะปลาเลี้ยงกบ จัดกลุ่มทำการเกษตรในชุมชน”

ขจรพงศ์ ช่อสกุล กล่าวว่า “เป็นคนที่มีความรู้ มีเหตุผล มีความสามารถในหลาย ๆ ด้าน เป็นนักคิด นักพัฒนาและนำพาชุมชน สังคม และชุมชนต่าง ๆ ให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น นำความรู้เกี่ยวกับการเกษตรมาพัฒนาและให้ทุกคนใคร่ครวญทำเกษตร เพื่อให้มีผู้สืบทอดอาชีพเกษตรกรต่อไป”

ศชาภรณ์ ศรีคล้าย กล่าวว่า “เป็นผู้มีความรู้ มีคุณธรรมจริยธรรม ยึดมั่นในหลักธรรม มีประสบการณ์ในการทำงานที่ตนเองทำจนสำเร็จ ถือว่าจบปริญญาในตัวเอง ควรแก่การยกย่องนับถือ”

จันทร์ทอง สอนรัมย์ กล่าวว่า “ปราชญ์ชาวบ้าน มีคุณธรรมและผ่านประสบการณ์มามาก จึงเป็นแบบอย่างที่ดี เพราะว่าอบรมให้เรามีความรู้ในการดำรงชีวิตและพึ่งตนเองได้”

จำเนียร เสม็ดดี กล่าวว่า “ความเป็นต้นแบบที่ดี ต้องทำให้เห็นก่อน ยอมรับสิ่งใหม่ พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาและนำไปใช้อย่างถูกวิธี”

ฉันทนา นามบุญ กล่าวว่า “พูดจริงทำจริง สามารถสร้างความเข้มแข็งให้กลุ่มให้มีความมั่นคง”

ตา พระจันทร์ กล่าวว่า “ครอบครัวอบอุ่น มีลูกหลานสืบทอด”

ถนอม ภูมิแถม กล่าวว่า “พออยู่พอกิน บ่เดือดร้อนไผ ทำเป็นแบบอย่างเฮ็ดให้คนอื่นเห็น”

ทองสา จุ่มคอม กล่าวว่า “เป็นคนดี ซื่อสัตย์ต่อเจ้าของต่อผู้อื่น ทำงานตรงตามเวลา มีเหตุผล รักชุมชน เป็นแบบอย่างของเกษตรกร ทำให้เศรษฐกิจประเทศดีขึ้น รายรับเพิ่มขึ้นรายจ่ายลดลง คนในประเทศอยู่อย่างมีความสุข มีคุณธรรม ถ้าคนเราบ่มีคุณธรรมเฮ็ดหยั่งไปก็ปรอด บ่มีคนนับถือ”

ทองสา ยวนใจ กล่าวว่า “มีที่ดินทำกินของตนเอง เป็นผู้นำกลุ่มทำการเกษตรภายในหมู่บ้าน เหลือกินแจก เหลือแจกขาย ทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย ทำให้ชาวบ้านมีรายได้ เป็นตัวอย่างที่ดี อยากรให้ทุกคนทำตาม ทำเกษตรผสมผสานปลูกข้าว ไม้ผล ไม้ยืนต้น พออยู่พอกินมีกินและมีรายได้”

ทองสี สุขสว่าง กล่าวว่า “มีอยู่มีกิน ไม่อดอยาก ฝึกลูกหลานให้สืบทอดอาชีพเกษตรกรรม”

ทองหยอด จำปา กล่าวว่า “มีอยู่มีกินในที่ดินของตนเอง ทำเกษตรผสมผสาน ปลูกผัก รับประทานเอง เลี้ยงปลา เลี้ยงกบ ทำนา”

บัวแก้ว บุญแยม กล่าวว่า “สร้างรายได้ลดรายจ่าย ประหยัด เป็นตัวอย่างให้คนได้เรียนรู้”

บุญเกิด เค้าเหลียง กล่าวว่า “ทำให้ครอบครัวพออยู่พอกิน มีพันธุ์พืชต่าง ๆ ไว้ปลูกที่ของตัวเอง มีอาหารพอเพียง มีอาหารปลอดภัย พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง ช่วยเหลือคนอื่นได้นำไปปฏิบัติและขยายผลต่อชุมชน และได้สร้างความเข้มแข็งให้กลุ่ม”

บุญมี วงษ์เวียน กล่าวว่า “มีกิน-แจก-แลก-ขาย เป็นตัวอย่างเป็นต้นแบบในหมู่บ้าน”

บุญยัง กองทุ่งมน กล่าวว่า “มีทุกอย่างที่กินได้ แจกเพื่อนบ้านเท่าที่มี เหลืออยู่เหลือกิน เราก็ได้ขาย สร้างรายได้ ช่วยลดรายจ่ายลง”

บุญเรือง ช่วยนา กล่าวว่า “มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง มีอยู่มีกินพอเพียง เหลือกินแจกพี่น้องกินและขายสร้างรายได้ ออมไว้ใช้หนี้ในครอบครัว มีผลงานที่ทำเองได้ ทำเป็นตัวอย่าง มีการปลูกต้นไม้ใช้สอย ปลูกผักสวนครัว เลี้ยงสัตว์ ปลูกต้นไม้กินผลและสมุนไพร”

บุญศรี ศุภเลิศ กล่าวว่า “ทำอยู่ทำกินตามแบบอย่างเศรษฐกิจแบบพอเพียง ทำคุณประโยชน์ให้แก่หมู่บ้านชุมชน เป็นแบบอย่างปฏิบัติตามได้”

ประมวล สุวรรณเหล่า กล่าวว่า “ทำของตัวเองให้มีอยู่มีกิน รู้จักคิด รู้จักทำ รู้จักวางแผน รู้จักประหยัดอดออม รู้จักช่วยเหลือคนอื่น และแบ่งปันความรู้”

ประสิทธิ์ พันต้น กล่าวว่า “สร้างชุมชนให้มีความเข้มแข็ง ทำตัวให้ผู้อื่นได้ดูเป็นแบบอย่างที่ดี เป็นผู้ตามรอยของปราชญ์ จนมีอยู่มีกินและมีความสุข”

ปาน ทองแพง กล่าวว่า “รู้จักประหยัด รู้จักอด รู้จักออม มีเงินเก็บ”

เปรมกมล แก้วพูน กล่าวว่า “ปราชญ์ท่านเป็นแบบอย่างที่ดีของทุกคน สร้างภูมิคุ้มกันในตัวได้ดี มีความรัก ความเสียสละช่วยเหลือคนอื่น ๆ ยึดหลักธรรมในการดำเนินชีวิต ท่านสมควรได้เป็นปราชญ์ชาวบ้านของลูกหลาน ให้ลูกหลานสืบทอดต่อไป”

พ่อผาย สร้อยสระกลาง กล่าวว่า “มีความหลากหลาย ผมเน้นทุกอย่างครับ เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมประเพณี ผมเอาทุกอย่าง ก็คือว่าเอาของในหลวงมาจับไว้ สระข้างใน खुดเอง ด้วยมือ खुดเอง खुดจนได้สระ 2 แห่ง ก็ปลูกกับเมียช่วยกัน จนเสร็จสามารถเก็บน้ำเอ็ดเกษตรตามที่พ่อ บอกได้เอ็ดตามในหลวงเฮา खुดสระน้ำมาก่อน น้ำเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดของมนุษย์และสัตว์ น้ำเป็น ปัจจัยสำคัญต่อการเจริญเติบโตของสิ่งมีชีวิตทุกชนิด ขอให้มน้ำพอเพียง พืช ผัก ผลไม้ สมุนไพร เห็ด และข้าว ก็จะทำให้เจริญเติบโตและออกดอกออกผล”

มงคล วงศ์ศิริ กล่าวว่า “แบ่งปันช่วยเหลือผู้อื่น ทำอยู่ทำกินจนมีอยู่มีกิน เหลือกินได้แจก เหลือใช้ได้ขาย ได้เก็บออมทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย”

มณี ทอนรัมย์ กล่าวว่า “ทำอยู่ทำกิน บนที่ดินทำกินของตนเอง”

มนทรา ทอนรัมย์ กล่าวว่า “ถ่ายทอดความรู้สู่ชุมชน ให้ชุมชนได้เรียนรู้ ได้พึ่งตนเอง”

มะลิวัลย์ จินสีดา กล่าวว่า “มีคุณธรรม มีขันติ มีความอดทน มีสติ มีปัญญา”

รัตน์ปราณี กรมไทยสงค์ กล่าวว่า “มีการสรุปเป็นองค์ความรู้ ถ่ายทอดแบบไม่หวงวิชา รับฟัง ความคิดเห็น ตาโต หูใหญ่ ใจกว้าง เมื่อทำแล้วดีขึ้น หนีหมดไป งานเบาลง มีตัวช่วยมีแรงงานใน ชุมชน มีความหลากหลายทางธรรมชาติ มีลูกหลานสืบทอดอาชีพ เมื่อตายไปลูกหลานกราบไหว้”

ละออง สุวรรณอำไพ กล่าวว่า “เรียนรู้และสอนคน การปลูกผัก ไม้ผล เลี้ยงสัตว์ สร้างรายได้”

วัน ชาพูย กล่าวว่า “ทำเกษตรผสมผสาน พออยู่พอกิน มีความอุดมสมบูรณ์ในพื้นที่ตัวเอง มีการประชุมกันสม่ำเสมอ ทำให้สมาชิกได้เรียนรู้ ได้ทำได้กินได้ขาย ช่วยให้ชาวบ้านมีรายได้”

วารุณี เทพมณี กล่าวว่า “ทำการเกษตรผสมผสาน ลดรายจ่าย สร้างรายได้ ประหยัดเรื่อง การกิน ปลูกผัก เลี้ยงปลา พออยู่พอกิน”

วิจิต ประทุมภา กล่าวว่า “มีการฝึกอบรมถ่ายทอดความรู้ให้กับเกษตรกร”

วุ่น ปังพิมาย กล่าวว่า “มีข้อคิดที่ดี มีความน่าเชื่อถือ ครอบครัวยุ่งน ทำบัญชีรายรับ- รายจ่าย ดำรงชีวิตบนทางสายกลาง เป็นต้นแบบที่ดี พึ่งตนเองได้ เป็นบุคคลที่น่ายกย่อง มีความรู้ มี ความเป็นกลาง มีอิสระ ไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมือง มีความสามารถด้วยตนเอง เป็นแบบอย่างที่ดี”

ศาสนพงษ์ ดิจะมาลา กล่าวว่า “เป็นคนที่มีความรู้ในด้านการเกษตรเป็นอย่างดี เป็นคนดีที่ ชุมชนให้การยอมรับ ทำเกษตรผสมผสาน ขยัน ประหยัด อดทน อดออม เป็นแบบอย่างที่ดี”

สกุล แก้วเลื่อน กล่าวว่า “ทำจากเล็กไปหาใหญ่ ทำด้วยตนเอง แรงงาน หุน ที่ของตัวเอง”

สงกรานต์ อ่ำพรจิต กล่าวว่า “มีคุณธรรมยึดมั่นในหลักธรรม มีความอดทน ซื่อสัตย์สุจริต”

สมควร เตียงงา กล่าวว่า “ช่วยเหลือคนอื่น มีน้ำใจ ยึดหลักธรรม ไม่เห็นแก่ตัว”

สมจิตต์ สุวรรณนา กล่าวว่า “ทำงานร่วมกัน แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ร่วมแรง ร่วมใจ พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง มีการประชุมแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ต่าง ๆ ให้แก่กัน”

สมจิตร เถาว์เบา กล่าวว่า “ให้ความรู้และช่วยเหลือคนอื่น จัดกลุ่มในชุมชนให้เข้มแข็ง”

สมจิตร ปานชาลี กล่าวว่า “ทำเกษตรผสมผสาน เหลือกินได้แจกเหลือแจกขายได้ ให้ความรู้ เพื่อนบ้านทำอยู่ทำกินได้”

สมนึก ขวัญกิจสิทธิกุล กล่าวว่า “มีผู้สืบทอดอาชีพ ถ่ายทอดความรู้เพราะมีหลายคนดูอยู่ เช่น เกษตร 1 ตารางเมตร การปลูกต้นไม้ที่ทำกับมือจริง ๆ ปลูกกล้วยเป็นพี่เลี้ยง ปลูกไม้ยืนต้น 1 ต้น ปลูกพริก มะเขือ ปลูกผักหลายๆ อย่างใส่ใน 1 ตารางเมตร”

สมร สินชัย กล่าวว่า “ทำเกษตรผสมผสาน มีการปลูกผัก ผลไม้ กินและขายได้”

สมหมาย นามบุรี กล่าวว่า “ช่วยเหลือคนอื่น มีกัลยาณมิตร ร่วมกันคิดร่วมกันทำ”

สังวาล พรมนอก กล่าวว่า “ปลูกผัก เลี้ยงปลา เลี้ยงไก่ และแนะนำต่อในชุมชน ได้ขยายผลไปสู่คนอื่น ได้สร้างความเข้มแข็งให้กลุ่ม”

สาม ประหล่า กล่าวว่า “มีความรู้เข้าใจในการทำเศรษฐกิจพอเพียง มีน้ำใจ มีความรู้สามารถถ่ายทอดความรู้ได้”

สำรวย แก้วเจ็ก กล่าวว่า “ปฏิญาณตนจะทำตนเป็นคนดีและจะตามรอยของพ่อหลวง ต้องเรียนรู้จากปราชญ์เป็นสำคัญ เช่น พ่อผาย สร้อยสระกลาง สมควรได้รับความยกย่อง เพราะพ่อผายเป็นคนดี มีเหตุมีผล มีความเสียสละ มีความขยัน เป็นพ่อปราชญ์เป็นต้นแบบที่ดีของลูก ๆ หลาน ๆ”

สุจิตรา หงษ์เวียงจันทร์ กล่าวว่า “รู้จักการทำอยู่ทำกิน รู้จักลดรายจ่ายในครอบครัว ปลูกผักสวนครัวไว้กินเองในหมู่บ้านและชุมชน”

สุภาพ เกิดศักดิ์ ณ แวงน้อย กล่าวว่า “ทำให้ชุมชนเห็นความสำคัญของการกระทำ เพื่อส่วนรวม เพื่อชุมชนจะได้นำไปเป็นแบบอย่างในการทำการเกษตรผสมผสาน มีแนวความคิดที่เป็นแบบอย่างในทางดีให้ลูกหลานนำไปปฏิบัติเพื่อพึ่งตนเองต่อไป”

สุภาภรณ์ ภูมิแกดำ กล่าวว่า “ตั้งศูนย์เครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อถ่ายทอดความรู้แก่ผู้มาอบรม เป็นแบบอย่างที่ดีให้กับหมู่บ้านใกล้เคียง”

สุมาพร นาคประโคน กล่าวว่า “ประหยัด มีการวางแผน ขอบธรรมชาติ มีความพยายาม”

สุรพงษ์ ด่านซ้าย กล่าวว่า “ดำรงชีพอย่างเรียบง่าย ด้วยการหารายได้ด้วยตัวเอง มีเงินออมโดยไม่ต้องเปียดเบียนผู้อื่น”

สุรพล วิเชียรสี กล่าวว่า “มีที่ทำกินของตนเอง ปลูกทุกอย่างที่กิน เหลือกิน-แจก-แลก-ขาย”

สุรัตน์ วันวาลย์ กล่าวว่า “มีการรวมกลุ่ม แบ่งปันให้มีความรู้และประสบการณ์ให้มีความมั่นคงขึ้นไป ประหยัด ในด้านใช้จ่ายเงินทองของตนและผู้อื่น”

สุรินทร์ ศรีคล้าย กล่าวว่า “เป็นแบบอย่างที่ดี มีองค์ความรู้ที่ถ่ายทอดได้ เป็นแหล่งเรียนรู้ได้เป็นศูนย์การเรียนรู้ด้านการเกษตร ให้ความรู้แก่ผู้สนใจใฝ่รู้”

สุวดี ศรีไพรงาม กล่าวว่า “ช่วยเหลือคนอื่น เมื่อมีคนเดือดร้อน”

สุวลี ภาษี กล่าวว่า “ท่านเหล่านั้นสมควรได้รับการยกย่องอย่างยิ่ง เพราะท่านเป็นแบบอย่างที่ดีชัดเจน จับต้องได้จริง มีเหตุมีผล มีภูมิคุ้มกันตัวเอง มีครอบครัวอบอุ่น มียาสมุนไพรในระดับหนึ่ง สร้างสิ่งแวดล้อม สร้างภูมิคุ้มกันกับประเทศ มันเป็นฐานเป็นต้นทุนเป็นชีวิต เกษตรกรคนไหนที่เขาสามารถปรับเปลี่ยนมาได้แนวคิดตรงนี้ ชีวิตทั้งชีวิตเลยและไม่ใช้ชีวิตเฉพาะเขา ลูกหลานเขาจะสืบทอดความยั่งยืนนี้ได้ ไม่เหมือนอาชีพอื่น ถ้าใครมาเดินเส้นทางนี้ชีวิตสงบ มีคุณธรรม มีอะไรให้คิดอยู่ตลอดเวลา มีอะไรเปลี่ยนแปลงให้เราเห็นอยู่ตลอดเวลา”

เสรี เทียงนิล กล่าวว่า “มีลูกหลานสืบทอดอาชีพ ไม่อดไม่ยาก มีอยู่มีกิน ไม่ต้องพึ่งภายนอก สร้างอนาคตให้ลูกหลาน สร้างบ้านอายุให้กับชีวิตตัวเองและสิ่งแวดล้อม”

ไสว พากุดแร่ กล่าวว่า “ปราชญ์ได้กระจายความรู้ให้แก่เกษตรกรต้นแบบ และได้ถ่ายทอดความรู้สู่ชุมชน จนมีอยู่มีกิน พึ่งพาตนเองได้ มีเงินเก็บออม มีการทำบัญชีครัวเรือน มีการปลูกผักผลไม้ เลี้ยงสัตว์ เช่น ปลา ไก่ เอาไว้กินเอง และได้ขยายไปเป็นวงกว้างทุกหมู่บ้านและหลายตำบล”

หนูค่าย เคล็ดทอง กล่าวว่า “อยู่แบบพอเพียง จัดกลุ่มในการทำเกษตรชุมชน ปลูกผักขาย และจัดทำสินค้าเป็นของชุมชน สร้างรายได้ให้ชุมชน”

อ้อยทิพย์ ฤทธิงู กล่าวว่า “รู้จักทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย รับฟังความคิดเห็นของคนอื่น”

อารักษ์ ภาษี กล่าวว่า “ชี้ให้เห็นว่าคนที่เฮ็ดเกษตรเชิงเดี่ยวมันเป็นจิ้งใด เกษตรผสมผสานมันเป็นจิ้งใด เฮ็ดบัญชีรายรับ-รายจ่าย เฮ็ดให้คนมองเห็นเกษตรพอเพียงมันมีรายได้แค่ไหน”

อำนวย ศรีคล้าย กล่าวว่า “ทำให้ครอบครัวอยู่ดี กินดี กินอิ่ม นอนอุ่น มีมรดกตกทอดสู่ลูกหลาน สามารถแบ่งปันเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ผู้อื่น มีภูมิปัญญาสามารถแก้ไขปัญหาในการดำรงชีวิต ใช้ชีวิตแบบพอเพียง เช่น การทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย มีความเอื้อเฟื้อเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เสียสละเวลาช่วยเหลือในหมู่บ้าน เมื่อมีงานบุญต่าง ๆ ตั้งกลุ่มองค์กรต่าง ๆ มีความสามัคคีในกลุ่ม”

อินทรา ปราบบำรุง กล่าวว่า “มีความซื่อสัตย์สุจริต มีคุณธรรม เป็นผู้นำครอบครัว”

อุบล เกิดศักดิ์ ณ แวงน้อย กล่าวว่า “พออยู่พอกิน ไม่เดือดร้อน ไม่เบียดเบียนคนอื่น ฟังตนเองได้ ให้ความรู้แก่ประชาชนที่มาอบรมเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงให้ฟังตัวเองได้ ทำให้เป็นแบบอย่างที่ดี ให้เป็นที่ศึกษาดูงานและถ่ายทอดความรู้ให้เกษตรกร”

อุศิมา สายทอง กล่าวว่า “ทำเกษตรแบบผสมผสาน ปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก ศึกษาหาความรู้ มีความซื่อสัตย์ต่อครอบครัว ชยัน อดทน อดออม”

จากการสนทนากลุ่มครั้งที่ 13 สรุปได้ว่า ต้นแบบเกษตรเกิดจากความศรัทธาในอาชีพของตัวเอง บวกกับความรักในที่ดินทำกินของตนเอง บางคนบอกว่าเมื่อก่อนรู้สึกเอาเองว่าการเป็นเกษตรกรดูต่ำต้อย แม้แต่ไปตมงานเลี้ยงยังได้รับการต้อนรับผิดกันเลย แต่เดี๋ยวนี้ไม่ใช่แล้วเมื่อมาถึงจุดนี้แม้จะมีเงินเยอะแค่ไหนแต่เรื่องความสุขสู้พวกเขาไม่ได้ อยู่ในสวนสบายไม่มีใครไปตั้งเป้าหมายให้ทำ ไม่มีเจ้านาย ไม่มีผู้บังคับบัญชา มีความสุขเพราะสิ่งแวดล้อมก็ดี มีนกมีสัตว์ต่าง ๆ เมื่อไม่ไปเบียดเบียนเขาก็มาพึ่งพาอาศัย ถือเป็นการทำงานที่ถูกต้องอย่างหนึ่ง มีคุณธรรม ใครทำอย่างนี้ได้ถือเป็นคนมีบุญมีกุศลด้วย เพราะว่ามันนอกจากจะมีอยู่มีกินแล้ว ยังมีเพื่อน มีผู้หลักผู้ใหญ่ไปเหยียบปร่ำเหยียบนามีลูกศิษย์ แต่ก่อนไปไหนมาไหนคนไม่เคยเรียก แต่เดี๋ยวนี้เดินผ่านได้คุยได้ทักทายกัน ได้มีอยู่มีกิน มีไว้ให้ลูกหลานสืบทอด เป็นเกษตรกรที่ไม่ธรรมดา

จากการสนทนากลุ่มครั้งที่ 16 สรุปได้ว่า ปราชญ์ชาวบ้านมีการทำเกษตรผสมผสานปลูกพืชเลี้ยงสัตว์หลากหลายไม่ได้ปลูกเป็นแปลง ในพื้นที่นาก็ทำนาปลูกไม้ยางไม้ยืนต้นไม่ผลตามคันทนา ในครัวเรือนก็ปลูกผักสวนครัวใช้น้ำพริก ทำลาบ มีพริก สะระแหน่ หอม กระเทียม ตะไคร้ มะนาว มะกรูด ไม่เอาเงินมาเป็นตัวตั้ง ปลูกยางนาปลูกวันละต้นสองต้น ยี่สิบปีสามสิบปี ให้ลูกให้หลานไปเบิกเอา ไม่ต้องเสียเงินเสียเวลาไปธนาคาร ไม่ต้องไปเข้าคิวกดบัตรคิว ไม่ต้องไปนั่งเขียนนั่งพิมพ์ ได้ถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ให้คนอื่นฟัง มีโอกาสฝังรากแก้วให้ลูกให้หลานสืบสานต่อ

จากการสนทนากลุ่มครั้งที่ 18 สรุปได้ว่า จากการเรียนรู้ศึกษาดูงานที่บ้านพ่อผาย สร้อยสระกลาง ปราชญ์ชาวบ้าน ได้เห็นการดำรงชีวิตแบบพอเพียงตามแนวพระราชดำริ การทำเกษตรผสมผสาน การทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย การปลูกพืชเลี้ยงสัตว์หลากหลายชนิด ที่มีการสร้างแหล่งน้ำไว้ในพื้นที่ ส่วนมากนิยมเลี้ยงปลานิลและปลาธรรมชาติดอื่น ๆ เนื่องจากแข็งแรงและขยายพันธุ์ง่าย บริเวณขอบสระมีการปลูกพืชสำหรับกินใช้ในครัวเรือน มีตะไคร้ มีข่า มีพริก มีมะเขือ มะเขือเทศ โหระพา มะละกอ แตงกวา และอีกมากมายหลายอย่าง

การทำเกษตรผสมผสานช่วยให้เกษตรกรมีอยู่มีกิน มีอาหารที่ปลอดภัย มีเครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย มียารักษาโรคเมื่อยามเจ็บไข้ได้ป่วย อีกทั้ง สามารถลดรายจ่ายได้อย่างรวดเร็ว เหลือกินแจก ช่วยให้มีเพื่อน เหลือแจกได้ขายทำให้มีเงิน ทั้งมีเงินประจำวัน เงินเดือน และเงินปี ที่สำคัญมีบ้านอายุชีวิต มีหลักประกันที่มั่นคง มีงานทำตลอดปี และมีรายได้ตลอดปีรับประกันได้ว่าไม่มีวันตกงาน (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2551ก: 20) การทำเกษตรทฤษฎีใหม่เป็นรากฐานที่สำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง ส่งผลให้เกษตรกรคิดได้และทำเป็นหันกลับมาทำอยู่ทำกิน ปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูกเหลือกินได้แจกทำให้มีเพื่อน เหลือแจกได้ขายทำให้มีเงิน และมีสุขภาพที่ดี ได้กินอาหารปลอดภัยที่หลากหลาย อยู่ในร่มเงาของต้นไม้ยืนต้น (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2550ก: 6) รวมถึง สนับสนุนให้มีการจัดบันทึกประจำวัน การทำบัญชีฟาร์ม และการทำบัญชีครอบครัวให้เห็นรายรับ-รายจ่าย ด้านอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค รวมทั้งรายจ่ายอื่น ๆ มีการค้นหา รวบรวม และจัดให้เป็นหมวดหมู่ ทั้งแนวคิดและรูปธรรมในการแก้ไขปัญหาจนอยู่เย็นเป็นสุข (คำคุณ, 2550ก: 12)

ความมั่นคงในชีวิต เริ่มจากสมาชิกในครอบครัวมีความสุข มีที่ดินทำกินเป็นของตัวเอง มีบ้านอยู่อาศัยเป็นของตัวเอง ครอบครัวอบอุ่นอยู่กินพร้อมหน้าพร้อมตา มีการถ่ายทอดความรู้ให้ลูกหลาน ได้สืบทอดอาชีพทำเกษตรผสมผสานต่อ โดยฝึกให้ทำงานไปด้วยกันกับพ่อ แม่ แบ่งตำแหน่งหน้าที่ให้ และให้ลูกมีรายได้จากการทำงาน ทำให้ลูกได้เรียนรู้การทำงาน การเป็นนายของตนเอง ไม่ต้องไปเป็นลูกจ้างของใคร มีการปลูกอยู่ปลูกกิน มีเหลือกินเพื่อที่จะได้แจก เหลือจากแจกก็นำไปขายได้ มีเงิน มีเพื่อน และยังสามารถแบ่งปันช่วยเหลือคนอื่น ช่วยสร้างอาชีพสร้างความเข้มแข็งให้กับคนในชุมชน และเป็นการสร้างแหล่งอาหารปลอดภัยให้กับชุมชน พร้อมทั้งสร้างรายได้ควบคู่ไปด้วย (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2554: 34) ซึ่งการทำเกษตรผสมผสานช่วยให้ครอบครัวและชุมชนสามารถลดรายจ่าย ในการซื้ออยู่ซื้อกิน สามารถเพิ่มรายได้ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว มีต้นไม้ไว้สร้างบ้าน เป็นบ้านอายุชีวิตในอนาคต นอกจากจะช่วยให้ครอบครัวมีอยู่มีกิน เหลือกินได้แจกญาติสนิทมิตรสหายทำให้มีเพื่อนและญาติ ได้แจกคนยากคนจนคนทุกข์คนยาก เหลือแจกได้ขายทำให้มีเงินมาจุนเจือครอบครัวไว้ใช้จ่ายสิ่งที่จำเป็นในชีวิต เป็นมรดกส่งต่อให้ลูกหลานไว้สืบทอดเป็นประโยชน์ต่อตนเองครอบครัว และยังช่วยสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนและประเทศชาติอีกด้วย (คำคุณ, 2555ข: 11-12) นอกจากนี้ การทำเกษตรผสมผสานจะมีผลดีในหลาย ๆ ด้าน การทำแบบนี้จะช่วยให้มีอยู่มีกินครบทุกอย่าง ทั้งผัก ผลไม้ สมุนไพร เห็ด ไม้ใช้สอย ตลอดทั้งกุ้ง หอย ปู ปลา มีเหลือกินเหลือแจก แลกเปลี่ยนกันในเครือข่าย เหลือกินเหลือแจกได้ขาย ลดรายจ่าย สร้างรายได้เพิ่มขึ้น นำเงินมาปลดหนี้ปลดสิน สังคมดีขึ้นเพราะสมาชิกในสังคมพึ่งตนเองได้และสามารถพึ่งพากันเองได้ มีความซื่อสัตย์ สามารถฝึกวินัยในการตรงต่อเวลา รวมทั้ง พัฒนาความสามัคคี สร้างความเข้มแข็งให้กลุ่มนำไปปฏิบัติและขยายผลได้อย่างกว้างขวาง (คำคุณ, 2551ค: 36-37) ซึ่งการเรียนรู้จากปราชญ์ชาวบ้าน ถึงแนวทางการพึ่งพาตนเองและพึ่งพากันเองอย่างสมดุลและมีความสุข ด้วยการรู้จักศักยภาพของตนเองถึงความพอดี พอประมาณ ไม่โลภมาก มีเหตุผลในการใช้จ่าย การรู้จักการสร้างภูมิคุ้มกันด้วยการออม ทั้งการออมน้ำ ดิน สัตว์ ต้นไม้ และการออมเงิน สังคมก็กลมกลืน สันติสุขมีปัญญา ยึดหลักธรรม สังคมคุณงามความดี ทำให้ชีวิตของเกษตรกรต้นแบบเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวิถีชีวิต การรวมกลุ่มผลิตอาหารและสมุนไพรปลอดภัย

สารเคมี การทำปุ๋ยหมักชีวภาพ ซึ่งกลุ่มเหล่านี้จะช่วยให้สมาชิกกลุ่มแข็งแรงและเข้มแข็งมากขึ้น และยังช่วยพัฒนาสังคมให้ดีขึ้น (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2550 ก: 6-7)

ทั้งนี้ การจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย ช่วยให้ลดรายจ่ายในครอบครัวลง พึ่งตนเองได้มากขึ้น ทำให้มีเงินออมตลอดปี มีอยู่มีกิน มีความสุข (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2550 ก: 30) ซึ่งการรวมตัวของปราชญ์ชาวบ้านและเครือข่าย เกิดจากจิตสาธารณะที่อยากจะเห็นพี่น้องชาวไทยประสบความสำเร็จ เพื่อจะให้ชุมชนพันทุกซ์ จึงจัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันนำไปทดลองปฏิบัติจนประสบความสำเร็จ พบว่า ทุกครัวเรือนมีน้ำเพื่อการเกษตรอุดมสมบูรณ์ขึ้น และมีการใช้สารเคมีลดลงอย่างเห็นได้ชัดหันมาใช้ปุ๋ยชีวภาพปุ๋ยหมักแทน ดินดีขึ้น มีพืชผักผลไม้และสมุนไพรเพิ่มขึ้น มีอาหารมากขึ้นสะอาดปลอดภัย สำหรับเงินออมมีเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนสามารถปลดหนี้สินจนหมด มีการทำบัญชีฟาร์ม และบัญชีครัวเรือน จนมองเห็นรายจ่ายที่ไม่จำเป็นและส่งผลเสียต่อสุขภาพ เช่น เหล้า บุหรี่ หวย การพนันค่อย ๆ ลดลงและเลิกไปในที่สุด (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2551 ก: 41) ซึ่งเครือข่ายมีองค์ความรู้ที่ชัดเจนในการดับทุกข์สร้างสุข ด้วยการรู้ทุกข์หรือรู้ปัญหา รู้สาเหตุ รู้ทางเลือก และรู้แผนปฏิบัติการ ในการออมน้ำ ออมดิน ออมสัตว์ ออมต้นไม้ ยืนต้นที่หลากหลาย มีความรู้ในการออมเงิน การส่งสมกัลยาณมิตร และสร้างภูมิปัญญาในการแก้ปัญหา และความรู้ในการส่งสมคุณงามความดี ซึ่งมีการจัดการความรู้โดยนำความรู้ที่เครือข่ายสร้างขึ้นด้วยการไปดูของจริง ปฏิบัติจริง ด้วยความขยัน อดทน อดออม จนเกิดความสุขและเชื่อมั่นในวิถีทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ศรัทธาในผู้นำภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีความรู้ มีประสบการณ์ เป็นศูนย์รวมจิตวิญญาณของคนในเครือข่าย ลูกขึ้นมาคัดเลือกกลุ่มที่เป็นต้นแบบที่ดีมาร่วมเป็นเครือข่ายสร้างลูกหลานเยาวชนให้เข้ามาสืบทอดงานของเครือข่ายจนเกิดกลุ่มคนที่คิดได้ คิดดี พูดได้ ทำเป็น ทำดี มีวัฒนธรรมที่ดี จนเกิดสังคมดี และที่สำคัญมีการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่องตามหลักอภิธานิยธรรมให้เกิดการได้คิดจนคิดได้และได้ทำจนทำเป็น และรวมพลังกันให้สามารถคิดได้ทำเป็นนำไปสู่การปฏิบัติจริงจนสามารถแก้ปัญหาของชุมชน ปัญหาของเครือข่าย และปัญหาของประเทศชาติได้จริง (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2551 ก: 11) ซึ่งผู้นำที่ดีต้องเน้นเอาความสุขเป็นตัวตั้ง โดยเป็นทั้งตัวชี้วัดและเป็นเป้าหมายของการพัฒนา เน้นการทำงานดับทุกข์สร้างสุข ยึดหลักพึ่งตนเองและผู้อื่นพึ่งได้ ด้วยการรู้จักตนเอง รู้จักพอดี พอประมาณ ตามศักยภาพ ไม่โลภมากรู้จักการใช้เหตุและผลในการใช้จ่ายและในการใช้ชีวิตทำให้มีเงินเหลือ มีเวลาเหลือ และรู้จักการสร้างภูมิคุ้มกันในชีวิตด้วยการออมน้ำ ออมดิน ออมสัตว์ ออมต้นไม้ยืนต้น ออมเงิน ส่งสมกัลยาณมิตร ส่งสมภูมิปัญญาในการแก้ปัญหาและส่งสมคุณงามความดี ทำให้คนในครอบครัวมีความสุข คิดถึงประโยชน์ของส่วนร่วมเป็นหลัก และนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นหลักปฏิบัติของคนในชุมชน ผู้นำที่ดีจะต้องเห็นแต่ส่วนรวม มีอุดมการณ์ เสียสละ มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีความโปร่งใสในการบริหารเงิน และการบริหารคน ผู้นำที่ดีจะเป็นที่ยอมรับของสมาชิก และเป็นที่ยอมรับเพราะเป็นคนดี มีคุณธรรมนำชีวิต มีศีลธรรมประจำใจ เป็นแบบอย่างที่ดีมีความรับผิดชอบตรงต่อเวลา มีจิตอาสา มีน้ำใจ มีการพัฒนาตนเองตลอดเวลา แต่ในขณะเดียวกันก็มีความเชื่อมั่นในตัวเอง ไม่ติดอบายมุข มีการบริหารจัดการดี แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ ด้วยความขยันหมั่นเพียร อดทน หนักแน่น ใฝ่เรียนรู้ มีสุขภาพแข็งแรงทั้งกายและใจ คนในครอบครัวให้การสนับสนุน เป็นผู้นำครอบครัวและเป็นแบบอย่างที่ดีของคนในชุมชน สร้างความ

รักสามัคคี และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนได้ ร่วมกันฟื้นฟูและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม รวมทั้งร่วมกันอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีด้วย (คำคุณ, 2551ก: 8-9)

ทั้งนี้ ความสงบสุข พออยู่พอกินของครอบครัวรุ่นพ่อรุ่นแม่ ส่งผลให้มีการสืบทอดวิถีการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง สร้างอยู่สร้างกิน ไม่เป็นหนี้ใคร มีการสร้างรายได้ที่เป็นตัวเงินก็เพียงเพื่อใช้ในภาวะที่จำเป็นและหลีกเลี่ยงไม่ได้ ครอบครัวจึงได้ร่วมกันสืบทอดอาชีพ (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2551ข: 29-30) การที่มีโอกาสได้เรียนรู้จากปราชญ์ชาวบ้านถึงแนวทางการพึ่งพาตนเองและพึ่งพากันเองอย่างสมดุลและมีความสุข ด้วยการสร้างองค์ความรู้ของการรู้จักศักยภาพของตนเองถึงความพอดี พอประมาณ ไม่โลภมาก การรู้จักอุดหนุนผู้ผลิตรายจ่ายร่วมกับการใช้เหตุและผลในการใช้จ่าย การรู้จักการสร้างภูมิคุ้มกันด้วยการออม ทั้งการออมน้ำ ดิน สัตว์ ต้นไม้ และการออมเงิน ส่งสมกัลยาณมิตร ส่งสมภูมิปัญญา ส่งสมคุณงามความดี ทำให้ชีวิตของเกษตรกรเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิต เกิดความสุขทั้งทางกาย ทางใจ ทางสังคม ทางปัญญา และการผลิตอาหารและสมุนไพรปลอดสารปลอดสารเคมี การทำปุ๋ยหมักชีวภาพ กลุ่มเหล่านี้จะช่วยให้สมาชิกกลุ่มแข็งแรงและเข้มแข็งมากขึ้น จะช่วยให้สมาชิกของเครือข่ายเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นในทุกด้าน (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2550ค: 6)

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ตัวชีวิตปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามคุณลักษณะการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี มีทั้งหมด 15 ตัวชีวิต ซึ่งเรียงลำดับตามความสำคัญได้ ดังนี้ เป็นแบบอย่างที่ดี มีเหตุผล พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง ถ่ายทอดความรู้ สร้างรายได้ ประหยัด ทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย ทำเกษตรผสมผสาน มีผู้สืบทอดอาชีพ มีที่ดินทำกินของตนเอง เหลือกินแจก-แลก-ขาย ช่วยเหลือคนอื่น ลดรายจ่าย ยึดหลักธรรม และสร้างความเข้มแข็งให้กลุ่ม

3. ตัวชีวิตปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามเงื่อนไข

การน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้นั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน มีความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้เพื่อการวางแผนการดำเนินงานและการดำเนินชีวิต ซึ่งเงื่อนไขที่ใช้ประกอบการตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น จะต้องประกอบขึ้นบนพื้นฐานเงื่อนไขความรู้และเงื่อนไขคุณธรรม ซึ่งตัวชีวิตปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามเงื่อนไขความรู้และเงื่อนไขคุณธรรม มีรายละเอียดดังนี้

3.1 ตัวชีวิตปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามเงื่อนไขความรู้

เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ ซึ่งตัวชีวิตปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามเงื่อนไขความรู้ สามารถสรุปตามลำดับความสำคัญของตัวชีวิตได้ ดังนี้

ตารางที่ 4.11 ตัวชี้วัดปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามเงื่อนไขความรู้

ที่	ระดับตนเอง			ระดับครอบครัว			ระดับชุมชน			ระดับประเทศ		
	ตัวชี้วัด	คะแนน	ร้อยละ	ตัวชี้วัด	คะแนน	ร้อยละ	ตัวชี้วัด	คะแนน	ร้อยละ	ตัวชี้วัด	คะแนน	ร้อยละ
1	เรียนรู้	151	43.02	เรียนรู้	265	69.92	พยายาม	163	46.98	ถ่ายทอดความรู้	142	40.69
2	ถ่ายทอดความรู้	82	23.36	มีเหตุผล	102	26.91	ถ่ายทอดความรู้	125	36.02	เรียนรู้	128	36.68
3	วางแผนการทำงาน	61	17.38	ถ่ายทอดความรู้	12	3.17	พัฒนาสังคม	59	17.00	ยึดหลักธรรม	79	22.63
4	มีเหตุผล	57	16.24									
	รวม	351	100.00		379	100.00		347	100.00		349	100.00

ตารางที่ 4.12 ลำดับความสำคัญตัวชี้วัดปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของ
เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามเงื่อนไขความรู้

ที่	ตัวชี้วัดปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียง ตามเงื่อนไขความรู้	คะแนน	ร้อยละ
1	เรียนรู้	544	38.15
2	ถ่ายทอดความรู้	361	25.31
3	พยายาม	163	11.43
4	มีเหตุผล	159	11.15
5	วางแผนการทำงาน	61	4.28
6	ยึดหลักธรรม	79	5.54
7	พัฒนาสังคม	59	4.14
รวม		1426	100.00

จากตารางที่ 4.12 พบว่า ตัวชี้วัดปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของ
เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามเงื่อนไขความรู้ มีทั้งหมดจำนวน 7 ตัวชี้วัด ซึ่ง
ตัวชี้วัดที่สำคัญ 3 ลำดับแรก ประกอบด้วย เรียนรู้ ถ่ายทอดความรู้ และพยายาม คิดเป็นร้อยละ
38.15, 25.31 และ 11.43 ตามลำดับ

กวี ทุมภา กล่าวว่า “สามารถถ่ายทอดความรู้ได้และเป็นสถานที่ศึกษาดูงานด้วย”

คำนิง เจริญศิริ กล่าวว่า “มีส่วนร่วมปฏิบัติการงาน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน พัฒนาสังคม”

คำนิง เจริญศิริ กล่าวว่า “มีความรู้ มีประสบการณ์ เรียนรู้ ประหยัด และเรียบง่าย รัก
ธรรมชาติ อนุรักษ์ป่าไม้ อนุรักษ์ดิน”

คำพอง แสงอรุณ กล่าวว่า “ทำเศรษฐกิจพอเพียง ช่วยเหลือคนอื่น ถ่ายทอดความรู้”

คุณ สงฆ์คลัง กล่าวว่า “พึ่งตนเองและพึ่งพากัน แก้ปัญหา เรียนรู้”

จำเนียร เสม็ดดี กล่าวว่า “มีความพยายาม ซื่อสัตย์ อดทน ขยัน เรียนรู้สิ่งใหม่ตลอดเวลา
ยกระดับความเป็นอยู่ของครอบครัวได้”

ญาณิน เนื่องลี กล่าวว่า “พึ่งพากันเอง เรียนรู้ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน”

ดวงจันทร์ จำปามูล กล่าวว่า “เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โอบอ้อมอารี เสียสละ แบ่งปัน มีความรักใน
การทำงาน เกษตรแบบพึ่งตนเอง พึ่งพากันเอง เรียนรู้ มีองค์ความรู้เพื่อที่จะขยายเผยแพร่และ
ถ่ายทอดความรู้ให้กับคนอื่น ยึดหลักธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความรักความสามัคคีในหมู่คณะ”

ทองเต็ด ทาหาร กล่าวว่า “เรียนรู้ ศึกษาดูงาน ศึกษาหาความรู้ เพื่อเป็นแนวทางในการ
พัฒนาที่ยั่งยืน พอเพียง พออยู่พอกิน ปลูกพืชเลี้ยงสัตว์หลากหลายชนิด ให้สามารถพึ่งตัวเองได้”

ทองลวด ทองจิตร กล่าวว่า “เป็นแหล่งเรียนรู้ ชุมบ่อ เลี้ยงปลา ปลูกข้าว ปลูกผักกินเอง”

ทองสา จุ่มคอม กล่าวว่า “เป็นที่ศึกษาเรียนรู้ได้ พอเพียง มีรายได้ลดรายจ่าย มีความเอื้อ
อาทรต่อพี่น้องและชุมชน มีการแบ่งปันความรู้ซึ่งกันและกัน”

ทองหยอด จำปา กล่าวว่า “พอเพียง พึ่งตนเองได้ พออยู่พอกิน วางแผนการทำงาน ดำเนิน
ชีวิตอย่างรอบคอบ เป็นแหล่งให้ความรู้กับชาวบ้านได้เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง มีความรู้รอบตัว”

ฉมพลวรรณ พันซ้อย กล่าวว่า “ทำเกษตรพออยู่พอกินและพอเพียง ร่างกายแข็งแรง ปลอดภัย สารพิษ มีสุขภาพที่ดี ครอบครัวอบอุ่น ยึดหลักธรรมในการดำรงชีวิต ไม่ทำให้ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อน มีองค์ความรู้ระดับประเทศ”

นงศ์นุช พรหมงอย กล่าวว่า “วางแผนการทำงาน จะใช้พื้นที่ตรงไหน เริ่มต้นจากตัวเองก่อน และเผยแพร่ต่อญาติ ทำเป็นแบบอย่างให้เขาดูก่อน”

นุสริน บัวสาย กล่าวว่า “ยึดหลักธรรม มีความอดทน ความพอเพียงในการดำเนินชีวิต วางแผนในการทำงาน มีความตั้งใจจริงในการพัฒนาสังคม”

บังอร สาลาด กล่าวว่า “มีองค์ความรู้ในตัว นำพาประเทศให้มีความอุดมสมบูรณ์ สามารถสร้างธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ดี เอื้อเพื่อเผื่อแผ่ แบ่งปัน มีเมตตา มีคุณธรรม”

บุญโชติ ปาปะกัง กล่าวว่า “มีเหตุผล รู้ในการพูดการคิด การทำ”

บุษรินทร์ งอยจันทร์ศรี กล่าวว่า “แลกเปลี่ยนความรู้ความเข้าใจและแบ่งปันเพื่อนบ้าน”

ปรีชา วงศ์ศรี กล่าวว่า “มีความรู้และประสบการณ์ มีการแก้ปัญหาาร่วมกัน เรียนรู้ร่วมกัน”

พอจันทร์ที ประทุมภา กล่าวว่า “ทฤษฎีใหม่ขั้นแรกที่ผมเสียด ผมมีเงินชุดสระผมก็ชุดสระเอง เอาคนในครอบครัวชุดสระหาแหล่งน้ำ มีแหล่งน้ำแล้วมาถามว่าครอบครัวเขาได้ซื้ออะไรกินบ้าง ซื้อหมากกล้วยปลุกหมากกล้วย ซื้อพริกปลุกพริก ซื้อหมากเขือปลุกหมากเขือ ปลุกทุกอย่างที่กิน ชั้นที่ 2 เจ้าของฟุ้งตนเองได้แล้ว มีอยู่มีกินบ่อดบ่อยาก ก็แจกพี่แจกน้อง ได้ขายอีก ได้ใช้ได้สอยแล้ว ชั้นที่ 3 คือ เป็นกลุ่มเป็นเครือข่าย เดียวนี้ผมรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายในกลุ่มในหมู่บ้าน ในตำบล อำเภอ ระดับภาค หาสมาชิกหาเครือข่ายมาช่วยกันโฮมกัน มันต้องเริ่มจากระดับน้อยสุดก็คือโตเฮาก่อน ผมว่าไม่มีสูตรตายตัว แต่ขอให้ปรับใช้ให้เหมาะสมกับแต่ละครัวเรือน แต่ละชุมชนให้พี่เจ้าของเองให้ได้หลายที่สุดเลย การเริ่มจากพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งก่อน คือ ที่ข้างบ้านหรือข้างครัวสัก 5 ตารางวา หรือ 10 ตารางวา ปลุกหมากพริกพริก หมากเขือ อยู่ในนั้นหมด ข่า ตะไคร้ อย่างละนิดอย่างละหน่อย มีทั้งพืชระยะสั้น ระยะกลาง ระยะยาว ทั้งไม้ผล ไม้ยืนต้น ไม้เศรษฐกิจ มีผัก มีปู มีปลา มีเป็ด มีไก่ มีครบ สมบูรณ์ทุกแนว บ่ต้องวิ่งเดินไปหาผู้อื่น พอแล้วแค่นี้พอแล้วให้มันพอหมดทุกแนว พอที่เฮาจะดำรงชีวิตอยู่ได้ ให้มันมีหมอดอย่าให้มันขาด อย่าให้มันเกินกำลังเฮา เกินพื้นที่เฮา ต้องบริหารพื้นที่ของเฮาให้เกิดประโยชน์สูงสุดทุกตารางเมตรทุกตารางนิ้ว อย่าปล่อยให้ว่าง ดูแลได้ทั่วถึง คือ ปลุกพืชผสมผสาน หลากหลายชนิด ให้มันเกิดรายได้ในพื้นที่ของเรา ปัจจัยสำคัญหลัก ๆ ที่ห่างไม่ได้เลยก็คือการออมดิน ออมน้ำ ออมต้นไม้ ออมภูมิปัญญา คำว่าออมดิน คือ ที่ดินน้อย ๆ แต่ทำให้เกิดประโยชน์สูงสุด ทุกตารางวาต้องให้มีไม้ มีพืชผักสวนครัว สารพัดอย่าง ทั้งพืชระยะสั้น ระยะกลาง ระยะยาว ไม้เศรษฐกิจ อยู่รอบนี้ทั้งหมดเลย แล้วก็อมน้ำต้องใช้น้ำให้เกิดประโยชน์สูงสุด คือ ในฤดูแล้งต้องศึกษาหาข้อมูลว่าน้ำในสระเราจะใช้ปลูกผักได้กี่แปลงผักต้องมีอายุกี่วันถึงจะเก็บเกี่ยว เราต้องคำนวณกับพื้นที่น้ำที่มีอยู่ต้องปลูกให้น้อยลง เราต้องปลูกทุกอย่างแต่ไม่มาก ในน้ำจะต้องมีปลาอย่าให้น้ำอยู่เปล่า ๆ ต้องให้มีครบวงจร มีน้ำ มีกุ้งหอยปูปลา ออมต้นไม้ มีทั้งไม้เศรษฐกิจ ไม้ผล สารพัดอย่าง ออมภูมิปัญญา คือ ออมความรู้ เมื่อเราเห็นจุดนี้แล้วเรายังมองเห็นคนอื่นที่ยังไม่รู้ ผู้ที่เกิดวิกฤตเหมือนเราก็กี่มีมากมาย แต่เขาหาทางออกไม่ได้อยากให้เขาได้เรียนรู้ตรงนี้ อยากให้เขาทำเหมือนกับเรา เราจึงเก็บรวบรวมความรู้ภูมิปัญญาที่เรามีอยู่ที่เราได้ประสบการณ์ ต้องขยายถ่ายทอดให้กับผู้อื่นก็คือการร่วมกลุ่ม ประชุมปรึกษาแลกเปลี่ยนความรู้กันเพื่อแก้ปัญหา ของดีเราอยู่ที่ไร่ที่นา มีพืชผักปลาที่อยู่อาศัยอุดม

สมบูรณ์ ทำให้เราต้องปักหลักอยู่กับไร่กับนา ความสุขก็อยู่กับไร่กับนาคือไปดูบ่อมีปลา ไปดูนามีข้าว ดูคันคูมีต้นไม้ ดูแคมสระ(ริมสระ)มีเป็ด ไก่ หมู เรารู้ว่าของดีมันอยู่ที่ไร่ที่นาที่ของเราเอง ทำให้เรามีความมั่นใจแล้วว่าทำเกษตรแบบผสมผสานครบวงจรเป็นสิ่งที่ยั่งยืนและพึ่งตนเองได้อย่างแน่นอน”

พ่อเชียง ไทยดี กล่าวว่า “ทำให้เต็มไปด้วยต้นไม้ 4 ระดับ ทั้งระดับสูงที่สุด คือ ระดับที่ 4 เช่น ต้นหมาก ต้นมะพร้าว ระดับรองลงมาคือ ระดับ 3 เช่น มะม่วง ส้มโอ ชมพู กระท้อน มะเฟือง มะขาม ลำไย ลิ้นจี่ ส้มเขียวหวาน ขนุน กระจิน สะเดา กระจับปี่ ผักตบชวา ชะอม ต้นแต้ ต้นประดู่ ระดับที่ 2 เช่น ละมุด มะนาว ฝรั่ง ทับทิม มะขามเทศ น้อยหน่า มะละกอ กัลยัมบี มะกอกน้ำ มะปราง ผักเม็ก เป็นต้น รวมทั้งระดับต่ำสุดทั้งขิง ข่า ตะไคร้ พริก ผักอีตุ้(แมงลัก) ต้นกระเจียว เป็นต้น มีความหลากหลายของพันธุ์ไม้มีบร๊อยชนิด พร้อมด้วยต้นไม้ใหญ่กว่า 1,000 ต้น นอกจากนั้น ยังมีปลาในบ่อนับแสนตัว มีเป็ด ไก่ กบ และหมู ซึ่งอยู่กันอย่างสมดุลและมีความสุข”

พ่อบุญเต็ม ชัยลา กล่าวว่า “ถ้าเฮามาเริ่มแต่ไร่ 1 เฮาจะบ่ได้จ้าง ปัจจุบันบางคนก็มี 200 ไร่ แต่ว่าเขาก็เริ่มเฮ็ดที่ละไรนั่นละ ต้องเฮ็ดจากน้อยไปหาหลาย บันไดขั้นแรก ขั้นสอง ขั้นสาม ถ้าบ่มีแหล่งน้ำให้เฮ็ดแหล่งน้ำก่อน แล้วแหล่งน้ำจะปลูกหยั่งหรือจะเลี้ยงสัตว์ ต้องวางแผนเป็นขั้นเป็นตอน เฮ็ดแบบประณีตมันก็ได้หลาย เกษตรประณีต 1 ไร่นี้คือเฮ็ดจากไร่หนึ่งก่อน คือไร่หนึ่งนี่ปลงทุนหลาย ตามทฤษฎีใหม่ที่ว่าต้องมีน้ำ มีพืช มีหยั่งหลาย ๆ แบบหลากหลาย แต่ว่าย่อลงเหลือไร่เดียว บ่แม่นเฮาจะเหลือไร่เดียวเท่านั้น ถ้าไร่เดียวสำเร็จเฮาก็ย้ายไปไร่ที่สอง ที่สาม ต้องเรียนรู้แผนชีวิตของเจ้าของก่อน ต้องเป็นขั้นเป็นตอนจั่งค่อยจะลงมือทำได้ บ่แม่นว่าเห็นเขาปลูกมันจะแล่นไปปลูกมันโลด บ่แม่นต้องมาเขียนแบบเขียนแผนก่อน ที่นาเจ้าเป็นแบบใด จะขุดสระตรงไหน จะเฮ็ดเถียงนาตรงไหน เฮ็ดนาข้าวตรงไหน จะปลูกไม้ผลไม้ยืนต้นตรงไหน เฮ็ดคอกสัตว์ตรงไหน เจ้าต้องวางแผนก่อน”

พ่อผอง เกตพิบูลย์ กล่าวว่า “เกษตรประณีตเป็นการเปลี่ยนวิถีคิดใหม่ของเกษตรกร จากการศึกษาคิดว่า 1 ไร่ คือ 1,600 ตารางเมตร หยาบเกินไป ทำให้ไม่มีการคำนวณและคำนึงถึงประโยชน์ที่จะได้มากนัก อาจจะต้องคิดเป็นตารางฟุต ตารางนิ้ว หรือตารางเซนติเมตรไปเลย เป็นการทำให้ไม่คิดเฉพาะดิน แต่ได้ดินก็สามารถปลูกพืชได้ เช่น ปลูกมันเทศซึ่งลงหัวในดิน เหนือดินขึ้นไป 2-3 ชั้น ก็มีต้นไม้มินก และมีสัตว์ต่าง ๆ รอบ ๆ แปลงปลูกชะอมได้กว่า 500 ต้น เก็บเกี่ยวแต่ละต้นจะมีกิน เหลือแจกเพื่อน เหลือแจกนำไปขาย พื้นที่เหนือดินปลูกผัก น้ำเต้า ในแปลงปลูกผัก ไม้ผล ไม้ใช้สอย พื้นที่ว่างเลี้ยงสัตว์ เพาะเห็ด เป็นต้น ศูนย์เรียนรู้ของปราชญ์ชาวบ้านเขาเฮ็ดไร่เดียวจะต้องมีอยู่มีกินในครอบครัวหรือใน 5 คน ต้องสามารถเลี้ยงครอบครัวได้ ใช้เทคนิคในการจัดการอย่างน้อยต้องมีน้ำ มีที่บ่ต้องมากเริ่มจากไร่เดียวไป 2 ไร่ 3 ไร่ ค่อยว่ากันไป แต่ถ้าไม่มี 1 ไร่จริง ๆ ขอให้มีครึ่งไร่หรือถ้าไม่มีครึ่งไร่ก็ขอให้มี 1 งาน แค่ 100 ตารางวาอยู่ได้ เฮามีตัวอย่างแล้วจากต้นแบบที่เฮ็ดเกษตรประณีตก็คือใช้ดินบ่หลายแต่ให้ปลูกหลาย ๆ อย่าง ให้มีอยู่มีกินตั้งแต่ 20 ชนิดขึ้นไป ทั้งพืชผักสวนครัว ไม้ผล ไม้ยืนต้น โดยเฉพาะไม้ยืนต้นเรียกว่าบ้านาญชีวิตขาดบ่ได้เลย ทฤษฎีใหม่พระองค์ท่านบอกว่าต้องมีน้ำสำคัญที่สุด พ่อมีอยู่ 42 ไร่ พ่อแบ่งเป็นที่อยู่อาศัย 3 ไร่ แล้วอีก 39 ไร่ แบ่ง 3 ส่วน แต่ว่าน้ำไม่พอใช้เดี๋ยวนี้อะไรเลยสร้างแหล่งน้ำขึ้นให้เยอะ ๆ เพราะว่าที่ของพ่อนี้ไม่มีแหล่งน้ำธรรมชาติอยู่ใกล้ก็แก้ปัญหาเอาก็สามารถยึดหยุ่นได้ เรากินอาหารธรรมชาติที่เราหาได้ มีความสุข ไม่ได้ลงทุน พอประมาณตัวเองอย่าไปเอาคนอื่นมาเปรียบเทียบ”

พ่อผาย สร้อยสร้อยกลาง กล่าวว่า “ให้มีทุกอย่าง มีตำมีไต้พื้น ไต้พื้นก็เป็นมัน ดอกกระเจียว มันสาคุ ถ้าสูงขึ้นมาหน่อยก็น้อยหน้า บักสีดาให้มีครบทุกอย่าง ปลุกฆ่า ชิง ตะไคร้ น้อยหน้า ละมุด เลี้ยงไก่ วัว ควาย ทั้งพืชผักสวนครัว ไม้ยืนต้นให้มีหมดทุกอย่าง ปลุกพืชเริ่มต้นเราต้องคิดก่อนว่าใน 1 ไร่ แบบประณีตของเราจะมีอะไรถึงดีที่สุด เริ่มต้นควรจะปลูกต้นไม้ก่อนเพื่อให้เป็นร่ม จัดที่สำหรับไม้ เลื้อย ไม้เถาวัลย์ ไม้พุ่ม มีผักที่ผิวดิน ผักกินหัวกินรากที่อยู่ใต้ดิน ปลุกหมุนเวียนกันไปให้เหมาะสมในแต่ละฤดูกาลและพื้นที่ ฤดูร้อน ฤดูฝน ฤดูหนาวปลูกอะไรจะดี ในการเลี้ยงสัตว์ก็ต้องไม่มีผลกับสิ่งที่ปลูก นอกจากบริโภคและใช้สอยเองแล้ว หากต้องการขายเพื่อลดหนี้ด้วยก็ต้องดูว่าอะไรที่ราคาดีพอที่เราจะมีรายได้มาหมุนเวียนบ้าง”

พานิช น้อยผาง กล่าวว่า “ปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียง คือ พึ่งตนเอง ทำกินเอง ปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้ให้อาชีพ ให้ความกระจ่างแจ้ง ให้ความรู้แก่กับสมาชิกที่ได้เข้าอบรมให้มีความรู้ ความสามารถในการทำอยู่ทำกิน”

พิฑูรย์ กลางสาทร กล่าวว่า “เป็นผู้ที่ให้ความรู้และท่านก็ทำได้จริง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการปลูก ต้นไม้หรือพืชต่าง ๆ หลากหลายชนิด สมควรได้รับการยกย่องให้เป็นปราชญ์ต้นแบบ มีเหตุผลในการ ทำให้ครอบครัวมีอยู่มีกิน ครอบครัวมีความสุขคนในครอบครัวช่วยกัน เป็นครอบครัวอบอุ่น”

ไพฑูรย์ เกตพิบูลย์ กล่าวว่า “คิด ทำ ปฏิบัติ เรียนรู้ รู้คิดเพิ่มเติม พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง คิดต้องทำ ทำต้องแก้ไขปรับปรุงและเรียนรู้เพิ่ม ขยันคิด ขยันทำ ขยันเรียนรู้ เสียสละเพื่อส่วนรวมได้ และต้องสามัคคีช่วยเหลือกันและกัน”

มุกดา เกตพิบูลย์ กล่าวว่า “ถ่ายทอดความรู้ให้กับคนในชุมชน หมู่บ้านด้วยความยินดีและเต็มใจ พึ่งพาตนเองได้”

รัตน์ปราณี กรมไทยสงค์ กล่าวว่า “ขยัน พากเพียร ชอบการเรียนรู้ ชอบลองผิดลองถูก ชอบ ถ่ายทอดองค์ความรู้ อยู่แบบเรียบง่าย ประหยัด รักธรรมชาติ”

วราภรณ์ เทพมูณี กล่าวว่า “เป็นแหล่งให้ความรู้ให้กับชาวบ้านใกล้เคียง ได้เรียนรู้เกี่ยวกับ เศรษฐกิจพอเพียงได้ให้ความรู้แก่ครอบครัวอื่น ๆ ปลูกข้าว ปลูกปลาลูกปลอกปลากุ้ง ปลุกผักรับประทาน”

วอน ศิริพอง กล่าวว่า “แบ่งปันความรู้กับเพื่อนบ้าน”

ศรีไพร เสวยสุข กล่าวว่า “มีความรู้ในตัวเอง”

สกุล แก้วเลื่อน กล่าวว่า “มีคนมาศึกษาเรียนรู้และทำตาม เกิดต้นแบบใหม่หลากหลาย หมู่บ้าน เพราะมีการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับคนทั่วไป เมื่อทำได้สำเร็จต้องหาเพื่อนที่อยู่ใกล้ เพื่อ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน มีการรวมกลุ่มต่าง ๆ เกิดขึ้น”

สมควร เตียงงา กล่าวว่า “มีความเสียสละ ไม่เอารอดเอาเปรียบ ช่วยเหลือผู้อื่น นำเอาความรู้ มาพัฒนาสังคมและคนรอบข้าง”

สมจิตร ปานชาลี กล่าวว่า “มีความสนใจที่จะหาความรู้ใหม่ ๆ เพื่อนำไปพัฒนางานให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป และสามารถแนะนำเพื่อนบ้านให้ทำตามได้”

สมนึก ขวัญกิจสิทธิกุล กล่าวว่า “รู้ทั้งประเทศ เพราะพ่อปราชญ์เดินทางบรรยายและ ถ่ายทอดความรู้มาทั่วประเทศ”

สมบุญ สาลาด กล่าวว่า “มีการศึกษาเรียนรู้”

สมบูรณ์ แสนโชติ กล่าวว่า “มีการประชุมกันระดับประเทศ เพื่อวางแผนในการทำงาน”

สมพงษ์ โขงรัมย์ กล่าวว่า “ทำได้จริง สอนชาวบ้านเข้าใจง่าย จุดติด ให้ชาวบ้านมีทางออก พุดแล้วทำ ทำรู้แน่ แพลออก บอกถูก”

สมยงค์ แข็งขยัน กล่าวว่า “เป็นคนมีความรู้ ความสามารถ เป็นผู้ที่มีความรู้ในหลาย ๆ ด้าน และสามารถแนะนำให้คนในชุมชนรู้จักใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง รู้วัฒนธรรม สังคม ประเพณี”

สุนิจ กระยอม กล่าวว่า “รู้จักพอเพียง มีเหตุผล มีความพยายามในการเรียนรู้และความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ นำความรู้ด้านการทำเกษตรผสมผสานมาปรับใช้ มีจิตสำนึกในการพัฒนาทุก ๆ ด้าน และสามารถนำแนวความคิดมาปฏิบัติได้”

สุภาพ เกิดศักดิ์ ณ แวงน้อย กล่าวว่า “ฝึกฝนตนเอง ยังประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติ”

สุภาภรณ์ ภูมิแก่ดำ กล่าวว่า “ให้ความรู้เกี่ยวกับการเกษตรแก่ชุมชนเสมอ”

สุมาพร นาคประโคน กล่าวว่า “มีการวางแผนการทำงานเป็นระบบ เป็นขั้นตอน เผยแพร่ความรู้ที่พัฒนาประเทศได้”

สุริยกร ศรีชิน กล่าวว่า “มีองค์ความรู้จากการปฏิบัติจริง ถอดเป็นบทเรียนแล้วถ่ายทอดสู่คนอื่น กลุ่มอื่น โดยมีศูนย์เรียนรู้ในการประชุม อบรม ศึกษาดูงานให้กับกลุ่มผู้สนใจทั่วไป เริ่มจากชุมชนหมู่บ้านของตนเองก่อนแล้วขยายออกไปเรื่อย ๆ”

สุวลี ภาษี กล่าวว่า “ถ้าไปเห็นของจริงมันจะคิดออก คนบางที่มันไม่เห็นภาพมันก็คิดไม่ออก ถ้าเป็นนักวิจัยเรียกว่าวิจัยเชิงประจักษ์ เห็นจะ ๆ เลย บางคนเขาเขียนไม่ออกอ่านไม่ออกก็มี คำว่าเรียนนี่ก็ไม่ใช่ว่าจะไปแกล้งเซอร์อย่างเดียว การได้เห็นการเรียนรู้อะไรดูงานในสถานที่จริง บางที่มันอาจจะปึง บางแปลงอาจจะเหมือนกับพื้นที่ของเขา โอ้เหมือนกับสวนเราเลยนะ เขาจะได้กลับไปทำตรงนั้นมันจะคิดออก เป็นวิธีการที่ไปเห็นของสด ๆ ใหม่ ๆ เพิ่มการเรียนรู้ที่แน่นขึ้น”

เสรี เทียงนิล กล่าวว่า “มีองค์ความรู้ สามารถเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้อื่นได้ ทำให้ดูอยู่ให้เห็น”

หนูนิล สารวมรัมย์ กล่าวว่า “คิดรอบคอบและรู้จักวางแผน รู้จักรวมกลุ่ม รู้จักจัดตั้งกลุ่มพัฒนาสังคมชุมชนหรือหมู่บ้าน”

อภิรมย์ อภิรมย์ กล่าวว่า “เป็นคนขยัน มีความพยายาม อดทน มีจิตใจดีงาม เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ นำประสบการณ์มาเป็นแบบอย่างในการดำรงชีวิตให้ชุมชนได้รับความรู้ นำความรู้ที่ได้จากปราชญ์ไปพัฒนาตนเอง สร้างชุมชนที่น่าอยู่ได้”

อารักษ์ ภาษี กล่าวว่า “เป็นคนรักครอบครัว แบ่งปันความรู้ที่มีในตัวเองที่สั่งสมมากับการได้ไปเรียนรู้แล้วประสบการณ์ที่มีพาทำและปฏิบัติ”

อำนาจ ศรีคล้าย กล่าวว่า “เป็นคนซื่อสัตย์ สุจริต เสียสละ ยึดมั่นในหลักธรรม ยอมรับในความคิดเห็นจากผู้เห็นต่างอยู่เสมอ ทำงานเสียสละเพื่อส่วนรวม ตั้งกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ขยันทำงาน มีองค์ความรู้ที่สามารถแนะนำแก่ลูกบ้านและกลุ่มชุมชนต่าง ๆ เป็นวิทยากรสอนการทำปุ๋ยหมักต่าง ๆ”

อุดม ทิชาว กล่าวว่า “เรียนรู้ ปฏิบัติลงมือทำให้มีอยู่มีกิน คั้นความชุ่มชื้นให้กับแผ่นดิน”

จากการสนทนากลุ่มครั้งที่ 9 สรุปได้ว่า มีการแบ่งปันความรู้ในเรื่องของการนำสมุนไพรมาใช้ในครัวเรือน สมุนไพรที่ใช้ คือ สมุนไพรฤทธิ์เย็น หลักที่เลือกใช้สมุนไพรฤทธิ์เย็นเขาเปรียบเทียบกับเทคนิควิธีสมัยโบราณ คือ สมัยโบราณหม้อส่วนใหญ่จะใช้สมุนไพรฤทธิ์ร้อนเป็นหลัก เพราะว่าโรคสมัยก่อนเป็นภาวะเย็นเกิน อากาศเย็น สิ่งแวดล้อมเย็น อารมณ์คนก็เย็น เลยใช้สมุนไพรที่มีฤทธิ์ร้อน

แต่โรคเดี๋ยวนี้คืออากาศร้อน อารมณ์ร้อน ภาวะตึงเครียด เลยต้องใช้สมุนไพรที่มีฤทธิ์เย็นมาทดแทนเทคนิคเย็น ๆ ในการเอามาใช้ในการขับพิษ สมุนไพรที่ใช้ในครั้งนี้มี ใบเป่า มีย่านาง มีอ่อมแซบหรือเบญจรงค์ มีใบเตย แล้วก็ใส่ผักบุงนิดหน่อยผักบุงก็มีฤทธิ์เย็น นำมาใช้แช่ มือ แช่เท้าเพื่อปรับสมดุลในร่างกายเพื่อให้สุขภาพแข็งแรง เป็นเทคนิคที่คิดว่าดีที่สุดที่นำมาใช้กับชาวบ้าน แล้วชาวบ้านฟังตนเองและฟังพากันให้เข้าถึงหลักสุขภาพที่ดีได้

จากรายงานการประชุมเครือข่ายประชาชนชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน ครั้งที่ 11/2548 เรื่องเครือข่ายครูจะร่วมมือกับประชาชนชาวบ้านในการช่วยชาวบ้านดำเนินการเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวทางพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้อย่างไร ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์ จากการประชุมพบว่า บทบาทของครูจะช่วยประชาชนชาวบ้านทำเศรษฐกิจพอเพียง ได้แน่นอน เพราะครูเป็นนักพูด เป็นบัณฑิตสอนศิษย์ จึงมีความสำคัญมากมีความเข้าใจ เรียนรู้เรื่องต่าง ๆ และสามารถถ่ายทอดความรู้ได้ดี ซึ่งวิชาการของประชาชนชาวบ้านเป็นวิชาการแบบติดดินต้องลงมาเรียนรู้ร่วมกับของจริง วิเคราะห์ สังเคราะห์ด้วยทำที่อ่อนน้อมถ่อมตน งานวิจัยที่ครูจะช่วยให้ได้มาก คือ งานวิจัยเกี่ยวกับการเกษตร โดยการช่วยชาวบ้านออกแบบเก็บข้อมูล มาสอนวิธีจัดเก็บข้อมูล มาช่วยวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล ซึ่งถ้ามีครูลงมาช่วยจะเกิดการเปลี่ยนแปลงได้มาก รวมทั้งจะเกิดความรู้และปัญญาไปสอนคนอื่น ๆ (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2550ช: 8-14) ทั้งนี้เพราะความสำเร็จและความล้มเหลวชีวิตไม่มีความแน่นอน ปัจจัยที่ทำให้เกิดความสำเร็จ คือ การเรียนรู้ ต้องหมั่นเรียนรู้และนำมาปฏิบัติจนเกิดความรู้ในตัวคน หล่อหลอมตกผลึกจนเป็นความรู้ที่ซัดแน่นของตนเอง ครอบครัวต้องเอาใจใส่กัน เข้าใจกัน และไวใจกัน ไม่ทะเลาะกัน ภาคภูมิใจในสิ่งที่ครอบครัวได้ทำร่วมกัน และที่สำคัญเวลาทำอะไรต้องมีเหตุผลมีความพยายามต้องทำให้สำเร็จ หมั่นศึกษา วิเคราะห์ วิจัยและสังเคราะห์ จนสำเร็จมีความชำนาญจนมีผลงานประจักษ์ มีการวางแผนการทำงาน ที่สำคัญเมื่อเจอปัญหาอุปสรรคทำให้ท้อแท้หมดกำลังใจอย่าพึ่งท้อถอย ขอแต่ไม่ยอมแพ้เอาชนะอุปสรรคด้วยความเพียรและปัญญา (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2554: 35)

การเรียนรู้ถึงแนวทางการพึ่งพาตนเองและพึ่งพากันเองอย่างสมดุลและมีความสุข ด้วยการรู้จักศักยภาพของตนเองถึงความพอดี พอประมาณ ไม่โลภมาก มีเหตุผลในการใช้จ่าย การรู้จักการสร้างภูมิคุ้มกันด้วยการออม ทั้งการออมน้ำ ดิน สัตว์ ต้นไม้ และการออมเงิน ส่งสมกัลยาณมิตร ส่งสมภูมิปัญญา ยึดหลักธรรมสั่งสมคุณงามความดี ทำให้ชีวิตของเกษตรกรต้นแบบเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิต การรวมกลุ่มผลิตอาหารและสมุนไพรปลอดสารเคมี การทำปุ๋ยหมักชีวภาพ ซึ่งกลุ่มเหล่านี้จะช่วยให้สมาชิกกลุ่มแข็งแรงและเข้มแข็งมากขึ้น และช่วยพัฒนาสังคมให้ดีขึ้น (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2550ก: 6-7) การทำเกษตรประณีตหรือเกษตรผสมผสาน ช่วยทำให้อาหารและการกินอยู่แบบอุดมสมบูรณ์ขึ้น ช่วยอุดรูรั่วลดรายจ่ายลงไป ช่วยให้หนี้สินหมดไป มีแหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิตชีวา ช่วยให้ทดลองทำตามจนทำได้ รู้จักการวางแผนการทำงาน เกิดการวิจัยและพัฒนาค้นหาคำตอบในทุกเรื่องที่เป็นเรื่องใกล้ตัว ทำให้เกิดองค์ความรู้พัฒนาเป็นภูมิปัญญาของเจ้าของแปลงเกษตร เกิดปัญหาที่จะจัดการทุกปัญหาให้มันน้อยลงเรื่อย ๆ จนความทุกข์หมดไป (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2550ก: 19-21) คนส่วนใหญ่ยังวนเวียนอยู่กับการเอาเงินเป็นตัวตั้ง และตัวชีวิตของความสำเร็จ ยังเห็นแก่ได้ เห็นแก่เงิน มีความโลภ ขาดความพอดี หลงทางและตามกระแสสังคมมาก

เกินไปจึงไม่ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ ขาดการประชุม ขาดการศึกษาดูงานอย่างต่อเนื่อง ทำให้ขาดแนวคิดในการพึ่งตนเองหวังแต่จะพึ่งคนอื่น การจัดงบประมาณอย่างเพียงพอในการสนับสนุนการเรียนรู้ การฝึกอบรม การดูงาน และทำกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ เพื่อช่วยกันขยายและพัฒนาเกษตรกรรมต้นแบบให้เพิ่มมากขึ้น และเพื่อช่วยกันขยายเกษตรกรรมเป้าหมายจัดกระบวนการเรียนรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงและการปลูกต้นไม้ยืนต้นที่หลากหลาย โดยการพาศึกษาดูงานในพื้นที่ของทีมงานที่ประสบความสำเร็จมาแล้ว ซึ่งศูนย์เรียนรู้จะทำการพัฒนาและวิจัยเพื่อการเกษตรอุดมสมบูรณ์ ทั้งรูปของสระน้ำในไร่นา คลองส่งน้ำ หรือบ่อบาดาล จะมีการปลูกต้นไม้ยืนต้นหลากหลายชนิด และมีสัตว์ที่เลี้ยงและไม่ได้เลี้ยงจำนวนมาก จะช่วยให้รายจ่ายลดลง หนี้สินหมดไป มีเงินออม และมีกองทุน เพราะกล้าไม่ยืนต้นที่หลากหลายให้คนที่สนใจนำไปปลูกและทุกคนรอบครัวมีเงินออม และช่วยกันชักชวนคนที่เขาอยากปลูกต้นไม้มาร่วมโครงการด้วย จัดอบรม และศึกษาดูงานแก่ลูกหลานและผู้สนใจ ให้ทราบถึงผลดีของเศรษฐกิจพอเพียงและการปลูกป่า และจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2551ก: 13-15)

จากรายงานการประชุมเครือข่ายประชาชนชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน ครั้งที่ 7/2549 ประเด็นสำคัญในการระดมสมอง คือ เรื่องของอาหารปลอดภัยเคมีที่แทบจะไม่มีทางเลือกในการบริโภค เนื่องจากผัก ผลไม้ สมุนไพร สัตว์เลี้ยงที่เราบริโภคเข้าไปเต็มไปด้วยสารเคมีนานาชนิด ทั้งยาฆ่าหญ้า ยาฆ่าแมลง ยาฆ่าเชื้อรา และยาฆ่าสารสารพัดชนิด ทั้งปุ๋ยเคมี เกษตรกรผันแปรตัวเองจากนักสร้างสิ่งมีชีวิตที่หลากหลายไม่อดอยากไปเป็นนักฆ่าสิ่งมีชีวิตของตนเองอดอยาก หนี้สินล้นพ้นตัว ไม่มีความสุข ทางรอดของเรื่องนี้จึงต้องสร้างความรู้และจัดการความรู้ให้มีการเรียนรู้ในการผลิตพืช ผัก ผลไม้ สมุนไพร ปลอดภัยเคมีให้ขยายและถ่ายทอดความรู้ออกไปให้ครอบคลุมทุกคน ในการรวมตัวระดมสมองอย่างต่อเนื่อง จะช่วยพัฒนาสังคมและทำให้คนในสังคมรู้จักการพึ่งตนเองอย่างมีความสุข ช่วยให้สามารถพัฒนาตนเองเพื่อสังคมส่วนรวมได้ (คำคุณ, 2551ค: 7-8) ทั้งนี้ สาเหตุที่คนเราต้องอยู่ร่วมกัน เนื่องจากคนเราทุกคนไม่รู้ ไม่ได้เก่งไปทุกเรื่อง หากมารวมตัวกันช่วยกันคิด ช่วยกันวางแผนการทำงานร่วมกัน เรียนรู้ ช่วยกันทำ จะเกิดพลังในการแก้ปัญหาช่วยให้ปัญหาหรือทุกข์ลดลงจนมีความสุขเพิ่มมากขึ้น มีเหตุผล การอยู่คนเดียวครอบครัวเดียวไม่มีวันที่จะทำสำเร็จเพราะถ้าคนเราไม่รวมตัวกันก็จะถูกหลอกเสียรู้คนอื่น ๆ ได้ง่าย ทำให้ต้องเสียทรัพย์เสียเพื่อนเสียกำลังใจหรือแม้กระทั่งเสียชีวิต จึงมีความจำเป็นที่คนเราจะต้องมาอยู่ร่วมกัน เห็นความสำคัญของการอยู่ร่วมกัน มองเห็นทางเลือกทางรอดจากการอยู่ร่วมกัน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ช่วยเหลือกันและกัน ร่วมมือกันสร้างทุนทางการเงิน ทุนทางปัญญา ทุนทางสิ่งแวดล้อม ทุนทางสังคม และทุนทางปัญญา มาเป็นเครื่องมือทำให้ครอบครัวอบอุ่น ชุมชนเข้มแข็งและอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน (คำคุณ, 2552: 10)

ในการจัดการความรู้ของเครือข่ายนั้น ทำโดยการนำความรู้ที่เครือข่ายสร้างขึ้นด้วยการไปดูของจริง ปฏิบัติจริง ด้วยความขยัน อดทน อดออม จนเกิดความสุขและเชื่อมั่นในวิถีทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ศรัทธาในผู้นำภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีความรู้ มีประสบการณ์ เป็นศูนย์รวมจิตวิญญาณของคนในเครือข่ายที่สำคัญ มีการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง ให้เกิดการได้คิดจนคิดได้ และได้ทำจนทำเป็นและรวมพลังกันให้สามารถแก้ปัญหาได้ (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2551ก: 11) ซึ่งเครือข่ายได้เจริญตามรอยพระยุคลบาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อนำงานวิจัยและพัฒนางานเกษตรประณีต 1 ไร่ ที่ใช้ที่ดินน้อย ใช้แรงงานเพียงวันละ 2-3 ชั่วโมง ลงทุนไม่มาก แต่

ได้ผลคุ้มค่า ไม่เพียงได้อาหารปลอดภัยจากสารพิษอย่างหลากหลายเลี้ยงคนในครอบครัวและในชุมชนได้แล้ว ยังกลายเป็นแหล่งเรียนรู้สู่ปัญญา ในการนำพืชยืนต้นที่ปลูกง่ายและสัตว์เลี้ยงที่เลี้ยงง่ายไปขยายผลในพื้นที่ที่เหือด และเครือข่ายที่เหือด รวมทั้งเป็นที่ประสานของคนในครอบครัว คนในชุมชน และคนในเครือข่าย เป็นจุดตั้งต้นที่สำคัญในการพาไปสู่งานวิจัยและการพัฒนาสัมมาอาชีพสู่คุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมที่ดี (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2550ก: 17) จุดเริ่มต้นที่คนสนใจมาเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง โดยวิธีเรียนรู้จากของจริงแล้วกลับไปปฏิบัติ กลับไปกลับมาจนเกิดความสำเร็จแล้วไปชวนญาติสนิทมิตรสหายมาเรียนรู้และปฏิบัติตามแล้วค่อย ๆ ขยายจากเล็กไปใหญ่ ค่อย ๆ แก้ปัญหาจากง่ายไปยาก กับวิถีชีวิตขยายสู่ความหลากหลายสัมมาอาชีพในชุมชน ปัญญาครอบครัวรวมทั้งด้านหลักประกันชีวิต ร่างกายและจิตใจที่แข็งแรง ครอบครัวอบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง สิ่งแวดล้อมดี มีความภาคภูมิใจ มีอิสรภาพและอยู่ร่วมกันได้อย่างสมดุลทั้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์และมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจมุ่งเน้นการลดรายจ่าย และเน้นการออมแทนการเน้นการเพิ่มรายได้และแทนการเพิ่มโอกาสการเข้าถึงเงินทุน และมีการทบทวน กันเป็นประจำ รายจ่ายลด หนี้สินลด เงินออมเพิ่ม ดินดีขึ้น น้ำอุดมสมบูรณ์ขึ้น ทั้งปริมาณและชนิด ใช้สารเคมี ครอบครัวใกล้ชิดกัน ชุมชนพึ่งพากันได้ และอยู่ร่วมกันได้ (คำคุณ, 2553: 49-50) ซึ่งผู้นำที่ดีต้องเป็นคนที่พูดจากรื่อง คอยติดต่อสื่อสารและถ่ายทอดให้ความรู้กับสมาชิกตลอดเวลา สามารถติดต่อสื่อสารได้ดีกับคนทุกระดับสามารถขยายเครือข่ายและประสานงานกับเครือข่ายอื่นได้ ที่สำคัญคือทำตัวเป็นตัวอย่างทั้งการครองตนและการครองงาน เพราะตัวอย่างดีมีค่ากว่าคำสอน (คำคุณ, 2551ก: 9) ดังนั้น การเรียนรู้จึงเป็นสิ่งสำคัญ เพราะจะช่วยให้เก่งขึ้นและฉลาดขึ้น อย่างไรก็ตาม การที่จะรู้จนถึงขั้นรู้จริง รู้แจ้ง แก้ปัญหาได้นั้น วิธีที่ดีที่สุด คือ การได้มีโอกาสเรียนรู้จากของจริงโดยมีทฤษฎีมาเสริมส่วนที่ขาดหรือที่ยังไม่เข้าใจอย่างชัดเจน เครือข่ายมุ่งเน้นการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้สมาชิกเครือข่ายและผู้สนใจ ได้มีโอกาสเรียนรู้จากของจริงของผู้ที่ได้คิดจนคิดได้และได้ทำจนทำเป็น จนกลายเป็นกลุ่มคนที่คิดได้ทำเป็น แก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ จนปัญหาหรือความทุกข์ลดน้อยลง มีความสุขเพิ่มมากขึ้น มีหลักประกันในชีวิตเพิ่มมากขึ้น มีอาหารปลอดภัย สารเคมี กิน แจก และขาย ทำให้ร่างกายและจิตใจแข็งแรง มีครอบครัวอบอุ่น มีชุมชนเข้มแข็ง มีสิ่งแวดล้อมดี มีความภาคภูมิใจ มีอิสรภาพและมีความสามารถในการอยู่ร่วมกับสรรพสิ่งทั้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2550ง: 39)

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ตัวชี้วัดปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามเงื่อนไขความรู้ มีทั้งหมด 7 ตัวชี้วัด ซึ่งเรียงลำดับตามความสำคัญได้ ดังนี้ เรียนรู้ ถ่ายทอดความรู้ พยายาม มีเหตุผล วางแผนการทำงาน ยึดหลักธรรม และพัฒนาสังคม

3.2 ตัวชี้วัดปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามเงื่อนไขคุณธรรม

เงื่อนไขคุณธรรม หมายถึง ความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความอดทน มีความเพียร ความรอบคอบ ระมัดระวัง และการยึดมั่นในหลักศาสนาธรรม ซึ่งนำมาเป็นเครื่องเตือนสติในการดำรงชีวิต ซึ่งตัวชี้วัดปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามเงื่อนไขคุณธรรม สามารถสรุปตามลำดับความสำคัญของตัวชี้วัดได้ ดังนี้

ตารางที่ 4.13 ตัวชี้วัดปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามเงื่อนไขคุณธรรม

ที่	ระดับตนเอง			ระดับครอบครัว			ระดับชุมชน			ระดับประเทศ		
	ตัวชี้วัด	คะแนน	ร้อยละ	ตัวชี้วัด	คะแนน	ร้อยละ	ตัวชี้วัด	คะแนน	ร้อยละ	ตัวชี้วัด	คะแนน	ร้อยละ
1	ยึดหลักธรรม	177	46.10	ยึดหลักธรรม	249	67.48	ยึดหลักธรรม	254	62.72	ยึดหลักธรรม	174	45.19
2	พยายาม	97	25.26	ช่วยเหลือคนอื่น	84	22.76	ตรงต่อเวลา	130	32.10	เป็นแบบอย่างที่ดี	95	24.68
3	ไม่เบียดเบียนผู้อื่น	56	14.58	เลิกลอบยาสูบ	36	9.76	เลิกลอบยาสูบ	21	5.18	ยิ้มแย้มแจ่มใส	72	18.70
4	ช่วยเหลือคนอื่น	54	14.06							รักษาประเพณี	44	11.43
	รวม	384	100.00		369	100.00		405	100.00		385	100.00

ตารางที่ 4.14 ลำดับความสำคัญตัวชี้วัดปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของ
เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามเงื่อนไขคุณธรรม

ที่	ตัวชี้วัดปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียง ตามเงื่อนไขคุณธรรม	คะแนน	ร้อยละ
1	ยึดหลักธรรม	854	55.35
2	ช่วยเหลือคนอื่น	138	8.94
3	ตรงต่อเวลา	130	8.42
4	พยายาม	97	6.29
5	เป็นแบบอย่างที่ดี	95	6.16
6	ยิ้มแย้มแจ่มใส	72	4.67
7	เลิกอบายมุข	57	3.69
8	ไม่เบียดเบียนผู้อื่น	56	3.63
9	รักษาประเพณี	44	2.85
รวม		1543	100.00

จากตารางที่ 4.14 พบว่า ตัวชี้วัดปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของ
เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามเงื่อนไขคุณธรรม มีทั้งหมดจำนวน 9 ตัวชี้วัด
ซึ่งตัวชี้วัดที่สำคัญ 3 ลำดับแรก ประกอบด้วย ยึดหลักธรรม ช่วยเหลือคนอื่น และตรงต่อเวลา คิดเป็น
ร้อยละ 55.35, 8.94 และ 8.42 ตามลำดับ

กองทัพล สอนโห กล่าวว่า “มีความพยายาม อดทน ประหยัด มีความสามารถ มีภูมิปัญญา
เป็นแบบอย่างที่ดี มีเมตตาแบ่งปันช่วยเหลือคนอื่น ทำให้ชุมชนเกิดรักความสามัคคี”

คชาภรณ์ ศรีคล้าย กล่าวว่า “ยึดมั่นในหลักธรรม มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความพยายาม
พอเพียง พออยู่พอกิน มีชีวิตที่เรียบง่าย ไม่เอาเปรียบผู้อื่น ไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข ไม่ยุ่ง
เกี่ยวกับการเมือง ไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น มีความรู้ ประสบการณ์ และการทำงาน มีสุขภาวะที่ดี”

คำนิง เจริญศิริ กล่าวว่า “พึ่งตนเอง พึ่งพากันเองได้ ช่วยเหลือคนอื่นได้ มีความมุ่งมั่น เด็ด
เดี่ยว มีพลังศรัทธาในวิถีปฏิบัติที่คิดดี ทำดี พูดดี มีศีลธรรมนำความรู้ มั่นคงในสิ่งที่ลงมือปฏิบัติ มี
ภูมิคุ้มกันในชาตินี้และชาติหน้า มีผู้สืบทอดเจตนา ผู้คนในชุมชนให้ความศรัทธา กล้า แบ่งปัน
เสียสละ ทาน เพียร อดทน ช่วยคนให้พ้นทุกข์ ศรัทธาในคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า”

จุฑามาศ ศิลาดี กล่าวว่า “ปฏิบัติตัวให้อยู่ในศีลในธรรม เชื่อเรื่องบาปบุญคุณโทษ ละ เลิก
อบายมุข ไม่ฟุ่มเฟือย ประหยัด อดออม ชีวิต ครอบครัวไม่ลำบาก”

ชาย ดีจะมาลา กล่าวว่า “การดำเนินชีวิตอย่างมีคุณธรรม รอบรู้ รอบคอบและระมัดระวัง มี
ความพอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน เป็นแบบอย่างที่ดีในชุมชน มีอยู่มีกินไม่อดอยาก”

ดวงจันทร์ จำปามูล กล่าวว่า “เป็นแบบอย่างการดำเนินชีวิตแบบพึ่งตนเองตามหลักปรัชญา
เศรษฐกิจพอเพียง เอื้ออาทร แบ่งปันความรู้ ยึดมั่นในหลักธรรม เสียสละ เห็นประโยชน์ส่วนรวม
มากกว่าส่วนตน มีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ ตรงต่อเวลา มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือผู้อื่น”

ตา พรหมจันทร์ กล่าวว่า “เป็นผู้นำที่ดี เป็นตัวอย่าง พออยู่พอกิน ชักชวนคนเข้ามาอบรมในด้านเศรษฐกิจพอเพียงอย่างต่อเนื่อง มีศูนย์เรียนรู้เป็นของตนเอง เพื่อถ่ายทอดความรู้ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาริถีชีวิตความเป็นอยู่อย่างถูกวิธี และมีผลงานที่ทำด้วยตนเอง”

ตี๋ม รัชณี กล่าวว่า “มีคุณธรรมจริยธรรม มีความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่การงาน ตรงต่อเวลา ไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีความรู้ที่หลากหลาย”

ถนอม ภูมิแถม กล่าวว่า “น้ำใจดี มีคุณธรรม”

ทวี สะเทินรัมย์ กล่าวว่า “เป็นตัวอย่างที่ดี ลูกหลานกราบไหว้บูชาได้”

ทองสดี ศิริ กล่าวว่า “ช่วยเหลือกัน พึ่งกันและกัน ทำอะไรก็ทำด้วยกัน รักษาประเพณีที่ดี”

ทองสี สุขสว่าง กล่าวว่า “เข้าใจเศรษฐกิจพอเพียงได้รับเกียรติบัตรมากมาย มีการปลูกให้ครบที่เรากินเราใช้เพื่อเน้นครอบครัวตัวอย่างและต้นแบบแก่ครอบครัวอื่น ๆ มีความพยายาม ลงมือทำด้วยตัวเองเพื่อหาประสบการณ์ที่แท้จริง เพื่อหาวิธีแก้ไขให้ถูกต้อง”

ธมลวรรณ พันซ้อย กล่าวว่า “ยึดหลักธรรมในการดำรงชีวิต ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน”

นริศรา ปราบบำรุง กล่าวว่า “ปราชญ์ชาวบ้านแต่ละบุคคลได้ทำตัวดีมีประโยชน์แก่ชุมชน เช่น พ่อบุญเต็ม ชัยลา ท่านบำเพ็ญประโยชน์ในชุมชนเป็นอย่างดี”

นิรันดร์ เสนาหมื่น กล่าวว่า “ปลูกผัก เลี้ยงสัตว์ ปลูกผลไม้กินเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น”

นุสริน บัวสาย กล่าวว่า “ครอบครัวอบอุ่น สามารถพึ่งตัวเองได้ มีความเป็นธรรม มีความพอเพียง ตั้งอยู่ในศีล 5 พึ่งความคิดของผู้อื่น ทำงานเพื่อส่วนรวม ไม่เอาเปรียบผู้อื่น ตรงต่อเวลา ไม่เห็นแก่ตัว ตั้งตัวเป็นกลาง”

บัญชา สุขสงวน กล่าวว่า “เป็นแบบอย่างที่ดีในด้านต่าง ๆ ของชุมชน เช่น การดำรงชีวิต การงาน จิตใจ สร้างแหล่งอาหารของชุมชน เป็นผู้นำครอบครัว เชื่อมั่นในตนเอง มีความพยายาม มีความคิดสร้างสรรค์ อดทน มีภาวะผู้นำ ยึดหลักธรรมในการดำรงชีวิต มีอยู่มีกิน มีความมั่นคง”

บัวเลียน ชุมสีดา กล่าวว่า “เป็นแบบอย่างที่ดีให้ลูกหลานคนในชุมชนนำไปเป็นตัวอย่างอยู่แบบพอเพียง เช่น พ่อผอง เกตพิบูลย์ สมควรได้รับการยกย่องให้เป็นปราชญ์ต้นแบบ”

บุญมี วงษ์เวียง กล่าวว่า “เป็นผู้มีความเพียรพยายาม สร้างตัวเองให้มีความพอเพียงและมั่นคง มีปัญญา เป็นตัวอย่างที่ดี”

บุญศรี ศุภเลิศ กล่าวว่า “มีการเรียนรู้แล้วนำความรู้ไปปฏิบัติในไร่นาของตน จนสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ลูกหลานได้ต่อไป”

ประสาร พลแสน กล่าวว่า “ครอบครัวปราชญ์ทุกท่าน เป็นครอบครัวอบอุ่นนำพาชุมชนเข้มแข็ง ยึดหลักคุณธรรม มีความซื่อสัตย์ มีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา มีความดีมีคุณธรรม ปฏิบัติอยู่ในความพอประมาณ ไม่มากไม่น้อย”

ประสิทธิ์ พันตัน กล่าวว่า “รักษาประเพณีที่ดีงาม ทำให้คนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น”

ปราณี ปัตตะเน กล่าวว่า “มีความสุข มีผลงานเป็นผู้นำเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับชุมชน ได้ทำอยู่ทำกินและพึ่งพาตนเองตามพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง”

ปัญวลัย รัชณี กล่าวว่า “พออยู่พอกิน บ่มีหนี้มีสิน บ่ไปเบียดเบียนคนอื่น”

ปาน ทองแพง กล่าวว่า “ปราชญ์ชาวบ้านต้องทำตัวของท่านให้เป็นแบบอย่างของคนอื่นได้ดี ไม่เอาเปรียบกัน ต้องเป็นผู้มีคุณธรรม รักษาประเพณีของประเทศ”

สุสดี ประสานรัมย์ กล่าวว่า “ไม่เบียดเบียนผู้อื่น พึ่งพาตนเองได้ เป็นบุคคลที่สามารถยกระดับความเป็นอยู่ของท่านได้ดีขึ้น และช่วยพัฒนาสังคมให้ดีขึ้น”

พรชัย สุราราชฤทธิ์ กล่าวว่า “มีความมานะพยายาม เป็นแบบอย่างที่ดี ยิ้มแย้มแจ่มใส ชอบช่วยเหลือผู้อื่น มีอยู่มีกิน ได้รับรางวัลและการยกย่อง

พรสวรรค์ นันทารักษา กล่าวว่า “เป็นแบบอย่างให้เห็นว่าดีที่สุดในยุค และคอยช่วยคนอื่นที่ไม่มีประสบการณ์ ช่วยแนะนำให้เขา”

พ่อจันทร์ที ประทุมภา กล่าวว่า “ซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น ขยันหมั่นเพียร ไมโลภมาก ถ้าโลภมากก็เบียดเบียนผู้อื่นมาก ถ้าโลภน้อยก็เบียดเบียนผู้อื่นน้อย ถ้าบโลภก็เบียดเบียนเลย”

พ่อผาย สร้อยสระกลาง กล่าวว่า “เฮ็ดมา 20 ปี 30 ปี บ่มีเงินเดือน จนในหลวงบอกให้ทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตนให้มาคูปอผายถามว่าทำไมไม่เอาเงินเดือน เอาไหมจะเอาให้ ผมบอกไม่เอาจะทำให้กระหม่อมมีกิเลส มีตัณหา ติดหนี้แผ่นดิน ผมจะทำเหมือนพระพุทธเจ้า ทำเหมือนในหลวง พระพุทธเจ้ากับในหลวงยังไม่ได้เงินเดือนจะเอามาทำไม ผมภูมิใจในสิ่งที่ผมทำ ไปไหนก็มีคนถามหาเดี๋ยวนี้ชุมชนก็เปลี่ยนแปลงไปหลาย ดั่งเช่น ดื่มน้ำก็กลด หนี้สินก็ลดลง”

พัชรา รูปสูง กล่าวว่า “ให้ความรู้ชุมชนได้และทำทุกอย่างให้เป็นตัวอย่างที่ดีต่อชุมชน”

พิเชษฐ์ ชัยนา กล่าวว่า “เป็นตัวอย่างของชาวบ้านในการทำการเกษตรและเสนอแนะการทำเกษตรแบบพอเพียงให้กับชาวบ้าน แบบถูกต้องตามวิธีการ มีการดำรงชีวิตตามความเหมาะสมและตามความเป็นอยู่แบบพอเพียง ไม่เบียดเบียนคนอื่นและไม่สร้างความเดือดร้อนให้ผู้อื่นใกล้เคียง มีพื้นที่ในการทำเกษตรอย่างพอเพียง”

พิฑูรย์ กลางสาทร กล่าวว่า “ยึดหลักธรรม มีความดี ซื่อสัตย์ ขยัน พยายาม”

ไพฑูรย์ เกตพิบูลย์ กล่าวว่า “คิดดีทำดี รู้จักตนเอง มีความพยายาม ขยัน ช่วยเหลือคนอื่น”

ภานุมาส ประสานรัมย์ กล่าวว่า “เป็นแบบอย่างที่ดี มีคุณธรรม เป็นต้นแบบในหลาย ๆ ด้าน”

มณี ทอนรัมย์ กล่าวว่า “มีอยู่มีกิน เลิกอบายมุข พึ่งตนเอง”

มยุรา แพงพวย กล่าวว่า “ไม่เบียดเบียนคนอื่น”

ไมตรี พร้อมเพรียง กล่าวว่า “หลักคุณธรรมนี้ต้องยึดเลยเป็นอันดับแรก ต้องมีความซื่อสัตย์ต่อตนเอง ถ้าหากว่าไม่มีความซื่อสัตย์ต่อตนเองก็สู้แรงผลักดันจากภายนอกไม่ได้”

วัง งามดี กล่าวว่า “ยึดหลักธรรมในการครองตน ครอบครัวมีความสุขมีความเข้มแข็ง”

วันนา บุรินรัมย์ กล่าวว่า “เป็นตัวชี้นำ เป็นสิ่งที่ควรนำมาเป็นแบบอย่าง พุด ทำ ได้ประจักษ์ชัด เป็นตัวอย่างให้สังคมได้ มีเหตุผล มีความเสียสละ ซื่อสัตย์ ตรงต่อเวลา เป็นแบบอย่างที่ดี มีความหลากหลายในกิจกรรม พึ่งตนเองได้ สังคมยอมรับ”

วิจิต ประทุมภา กล่าวว่า “เป็นคนดี มีศีลธรรม นำเชื่อถือ เสียสละส่วนตัวเพื่อประโยชน์ส่วนรวม มีความตั้งใจที่จะช่วยเหลือผู้อื่นให้เกษตรกรหลุดพ้นในเรื่องของความยากจนไม่เป็นหนี้สิน”

วัน ปังพิมาย กล่าวว่า “นำเชื่อถือ ตรงต่อเวลา ยิ้มแย้มแจ่มใส ซื่อสัตย์ มีคุณธรรม เสียสละเอาใจเขามาใส่ใจเรา ยอมรับความคิดเห็นผู้อื่น”

เวียง ชลอล กล่าวว่า “มีซื่อคิดที่ดี ครอบครัวอบอุ่น ลดละเลิกอบายมุข รู้รายรับรายจ่าย ดำรงชีวิตบนความพอเพียง มีคุณธรรม มีความรู้ที่สามารถนำไปปฏิบัติใช้ได้จริงเห็นผลอย่างแท้จริง”

สมควร เตียงงา กล่าวว่า “มีคุณธรรม เมตตา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รับผิดชอบ ตรงต่อเวลา เป็นผู้นำ”

สมปอง ชันอาสา กล่าวว่า “รักษาประเพณี มีความรู้สร้างธรรมชาติ สร้างความอุดมสมบูรณ์ ให้อยู่เย็นเป็นสุข พออยู่พอกิน”

สมปอง ตะนุพิช กล่าวว่า “พบความสำเร็จจนเป็นแบบอย่างที่ดี มีคนนับถือ ขยายเครือข่าย ออกไปจนคลุมพื้นที่”

สมมุง อินทร์เฮ้า กล่าวว่า “มีเมตตา ให้ความช่วยเหลือคนอื่น”

สมร สิ้นชัย กล่าวว่า “เป็นคนที่ทำให้ได้จริง มีส่วนร่วมในชุมชน ช่วยรักษาประเพณี มีความเสียสละแบ่งเวลาให้คนในหมู่บ้าน”

สาม ปุระหล่า กล่าวว่า “เป็นแบบอย่างที่ดี ความรู้จากปราชญ์เป็นเรื่องสำคัญมาก สมควรยกย่องอย่างยิ่ง เพราะบุคคลดังกล่าวนี้เป็นผู้นำอันดับ 1 ของแต่ละพื้นที่ ทำให้มีอยู่มีกินโดยไม่ต้องซื้อทุกอย่างทำเองหมด ครอบครัวมีอยู่มีกิน ลด ละ เลิก อบายมุข ทำให้ครอบครัวแข็งแรงและมั่นคง”

สีจันท์ บุญเชื่อง กล่าวว่า “มีคุณธรรมจริยธรรม ให้ความเป็นอยู่ที่ดี”

สุนิจ กระยอม กล่าวว่า “ช่วยเหลือคนอื่น รักษาประเพณีวัฒนธรรม”

สุภาพ เกิดศักดิ์ ณ แวงน้อย กล่าวว่า “ช่วยทำให้ประเทศชาติเจริญรุ่งเรือง พัฒนาถาวร ทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมประเพณี เป็นผู้บุกเบิกภูมิปัญญาชาวบ้าน นำมาทำเป็นตัวอย่างในทางที่ดีแก่ลูกหลานและชุมชน ให้ออยู่พอกินในปัจจุบันและอนาคต”

สุภาภรณ์ ภูมิแกดำ กล่าวว่า “มีความซื่อสัตย์ต่อตนเองและหน้าที่ เป็นคนตรงต่อเวลา ให้ความสำคัญดี ชุมชนมีความสุข สิ่งแวดล้อมดี”

สุมาพร นาคประโคน กล่าวว่า “ความมานะ ความพยายามที่จะยืนอยู่ด้วยตนเองให้ยั่งยืนที่สุด พึ่งพาตนเองให้ได้มากที่สุด”

สุรพล วิเชียรสี กล่าวว่า “ทำงานอย่างมีเครือข่าย คือ ระบบความมั่นคง มีครอบครัวอบอุ่น มีสุขภาพแข็งแรง ไม่ยุ่งเกี่ยวอบายมุข”

สุวลี ภาษี กล่าวว่า “พวกเรานี้มีจุดเด่นอยู่อย่างหนึ่ง คือ เป็นต้นแบบแล้วไม่ต้องไปเลียนแบบกัน มันเด่นของใครของมัน เป็นแบบอย่างที่ดีอย่างหนึ่ง อย่างของคุณอำนวยที่เราไปดูจุดเด่น คือ แรงงานผู้หญิงคนเดียวแรงงานน้อยมาก ตัวคนเดียวแล้วไกลบ้าน ตัวแปลงมันไม่ได้เด่นอะไรหรอกนะ แต่เด่นที่คนขยันมากแล้วสู้ สู้ขนาดนี้แล้วทำได้ขนาดนี้ ผู้หญิงคนเดียวไม่ได้ทำได้ง่าย ๆ นะ ดินขี้เहर่มาก เขายังทำได้เลยเอาพลังใจเอาพลังตรงนั้นมาเปรียบเทียบกับตัวเองได้ส่วนนี้”

สุวิฒนชัย จำปามูล กล่าวว่า “มีวัตถุประสงค์อันเดียวกัน ต้องการให้คนเฝ้าอยู่เฝ้ากิน ต้องการให้คนลดละเลิกอบายมุข ทำอยู่ทำกินพึ่งตนเอง ลดการใช้สารเคมี หันมาใช้ปุ๋ยทำเอง ใช้ชีวิตตามธรรมชาติ ทุกคนดีคนเดียวได้ต้องดีกัน พึ่งกันดูแลกัน เพราะว่าเขาอยู่คนเดียวไปได้”

เสรี เทียงนิล กล่าวว่า “เป็นตัวอย่าง เป็นแบบอย่างที่ดีของคนในชุมชน”

หนูค่าย เคล็ดทอง กล่าวว่า “เป็นตัวอย่างของคนในชุมชน ในการทำเศรษฐกิจพอเพียง”

หนูนิล สารรวมรัมย์ กล่าวว่า “มีความพยายามอดทนกับงานที่ทำและซื่อสัตย์ต่อตัวเอง รักธรรมชาติ รักสิ่งแวดล้อม รักษาประเพณีที่ดีงาม มีศีลธรรมประจำใจ มีความเอื้อเฟื้อเกื้อกูลต่อชุมชน มีเมตตาต่อผู้ด้อยโอกาส ปลูกป่าปลูกจิตสำนึกไว้กับลูกหลานที่สนใจเข้ามาเรียน เป็นบุคคลตัวอย่างแก่ชุมชน มีความขยันอดทนในการทำมาหากินและก็ทำสำเร็จด้วย”

อ้อยทิพย์ ฤทธิงูย กล่าวว่า “มีความรู้ความสามารถ และแบ่งปันความรู้เพื่อช่วยเหลือคนอื่น”

อานวย ศรีคล้าย กล่าวว่า “ครอบครัวอบอุ่น มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ยิ้มแย้มแจ่มใส ไม่เห็นแก่ตัว ได้รับความคิดเห็นของผู้อื่น ซื่อสัตย์สุจริต ไม่เบียดเบียนใคร วางแผนการทำงาน ใช้แรงงานในชุมชน ไม่เอาเปรียบผู้อื่น ยึดหลักธรรมในการใช้ชีวิต พัฒนาตนเองและกลุ่มองค์กรโดยไม่หวังผลประโยชน์”

อำพร มาลัยศรี กล่าวว่า “เป็นต้นแบบ เป็นครู เป็นสถานที่เรียนรู้ ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีในสังคมและระดับประเทศ มีความซื่อสัตย์สุจริต มีคุณธรรม มีความเสียสละเพื่อส่วนรวม เป็นแบบอย่างที่ดีของชุมชน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ สอนให้รู้พิษภัยของสารเคมีหันมาใช้สมุนไพรแทน”

อินทิรา ปราบบำรุง กล่าวว่า “มีความพยายาม ทำจริง ซื่อสัตย์ต่อตนเอง ขยันขันแข็ง มุ่งมั่นมานะ พึ่งตนเอง เชื่อมมั่นตัวเอง ทำให้เกษตรกรทั่วประเทศได้รู้ว่าแต่ละศูนย์ทำอะไรบ้าง”

จากการสนทนากลุ่มครั้งที่ 3 สรุปได้ว่า ประชาชนชาวบ้านล้วนยึดมั่นในหลักธรรม อยู่แบบธรรมชาติ อยู่แบบเกื้อกูลกันไป ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่โลภอยากได้ของคนอื่น พอใจในสิ่งที่ตัวเองมีสิ่ง ที่ทำได้ มีความมานะพยายาม ทำเท่าที่แรงกำลังของตัวเองทำได้ ไม่ต้องจ้างคนอื่นมาทำ ทำแล้วไม่เป็นหนี้เป็นสิน ปลูกทุกอย่างที่กิน เพื่อลดรายจ่ายที่เกิดขึ้น ไม่ทะเลาะทะเลาะกัน ไม่ขี้เกียจ ไม่เกียจคร้าน

จากการสนทนากลุ่มครั้งที่ 6 สรุปได้ว่า แนวคิดหลักของประชาชนชาวบ้าน คือ ไม่โลภ ไม่ทะเลาะทะเลาะกัน ไม่เกียจคร้าน มีความพยายาม ขยัน ยึดมั่นในหลักศีลธรรม ไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข ไม่เบียดเบียนคนอื่น ไม่ทำให้คนอื่นเดือดร้อน ชอบช่วยเหลือคนอื่น อยากเห็นคนอื่นพ้นทุกข์ ใจกว้าง ร่าเริงเบิกบาน ยิ้มแย้มแจ่มใส เป็นแบบอย่างที่ดีสำหรับคนทั่วไป

จากการสนทนากลุ่มครั้งที่ 7 สรุปได้ว่า ประชาชนชาวบ้านล้วนเป็นแบบอย่างที่ดี สามารถสร้างเกษตรกรต้นแบบที่นำเอาแนวคิดและแนวปฏิบัติของประชาชนชาวบ้านไปใช้จนเกิดผลสำเร็จทั้งต่อตนเองและครอบครัวอย่างเป็นรูปธรรม และมีเกษตรกรทั่วประเทศที่ปฏิบัติตามสามารถพึ่งตนเองได้ มีการรวมตัวเป็นเครือข่ายเพราะอยากช่วยเหลือเกษตรกรคนอื่น

จากการสนทนากลุ่มครั้งที่ 10 สรุปได้ว่า หลักธรรมเป็นสิ่งสำคัญที่ประชาชนชาวบ้านทุกท่านมีอยู่ในจิตใจ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการพึ่งตนเองตามหลักอรรถาธิ อรรถา โน นาโถ การประชุมร่วมกันเป็นนิจ การถือความพยายาม การเคารพต่อแม่ธรณี แม่คงคา แม่โพสพ ซึ่งจะเห็นได้ว่า ประชาชนชาวบ้านหลายท่านล้วนผ่านการบวชเรียนมาก่อน เช่น พ่อผาย สร้อยสระกลาง ที่ได้เป็นปราชญ์ด้านเศรษฐกิจพอเพียงของแผ่นดิน

การค้นหาค้นหาที่เกิดความสำเร็จและคนที่สนใจที่จะมีความสุขด้วยการดับทุกข์ สร้างสุขตามหลักอริยสัจ 4 คือ รู้ปัญหา (ทุกข์) รู้สาเหตุ (สมุทัย) รู้ทางเลือก (นิโรธ) รู้วิธีปฏิบัติเพื่อดับทุกข์ให้หมดไป (มรรค) มารวมตัวกันตามหลักอภิธานิยธรรม คือ หมั่นประชุมกันเป็นนิจ เริ่มประชุม เลิกประชุม และทำกิจที่พึงกระทำโดยพร้อมเพรียงกัน ร่วมกันค้นหาทางเลือกและวิธีปฏิบัติเพื่อดับทุกข์ให้หมดไปด้วยหลักอรรถาธิ อรรถา โน นาโถ คือ พึ่งตนเองด้วยการรู้จักตนเองถึงความพอดี ยุทธวิธีที่สำคัญ คือ ทฤษฎีสามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขาของ ศ.นพ.ประเวศ วะสี ซึ่งตกลึกจากการศึกษาชุมชนที่ประสบความสำเร็จทั่วโลก และทั่วโลก ผสานกับแก่นของพระไตรปิฎกทางพุทธศาสนา 3 ยุทธศาสตร์ คือ 3 มุมของสามเหลี่ยม โดยมุมแรก คือ การสร้างความรู้โดยเน้นการผสมผสานความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเข้ากับความรู้ด้านศีลธรรม ผสมผสานเป็นชุดความรู้ทางวิถีชีวิตที่ดีงามที่อยู่ร่วมกันได้อย่างสมดุล มุมที่สอง คือ การสร้างเครือข่าย ด้วยการหาผู้สนใจมาเรียนรู้ร่วมกันอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่องในทุกระดับ มุมที่สาม คือ การเสนอแนะเชิงนโยบาย โดยตกลึกจากถอดบทเรียน

ในการสร้างองค์ความรู้ การจัดการความรู้ และการจัดการเครือข่ายให้กับองค์กรและหน่วยงานต่าง ๆ (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2551ง: 42-43) ทั้งนี้ ผู้นำที่ดีนั้นควรมีสัมมาทิฐิ คือ ผู้นำที่ดีต้องเน้นเอาความสุขเป็นตัวตั้ง โดยเป็นทั้งตัวชี้วัดและเป็นเป้าหมายของการพัฒนา เน้นการทำงานดับทุกข์สร้างสุข ยึดหลักพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง มีความซื่อสัตย์สุจริตและไม่เห็นแก่ตัว ผู้นำที่ดีจะต้องเห็นแก่ส่วนรวม มีอุดมการณ์ เสียสละ สื่อสารได้ จะต้องเป็นคนที่ไม่พูดจารู้เรื่องคอยติดต่อสื่อสาร และถ่ายทอดให้ความรู้กับสมาชิกตลอดเวลา มีคุณธรรมนำชีวิต มีศีลธรรมประจำใจ มีความรับผิดชอบ เป็นแบบอย่างที่ดี จนคนในชุมชนรัก ศรัทธา เชื่อถือและยอมรับ (คำคุณ, 2551ก: 8-9)

การเป็นคนดี มีคุณธรรม มีศีลธรรมประจำใจ เป็นแบบอย่างที่ดี มีความรับผิดชอบ ตรงต่อเวลา มีจิตอาสา มีน้ำใจ มีการพัฒนาตนเองตลอดเวลา มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มองโลกในแง่ดี ยิ้มแย้ม เบิกบาน ใจกว้าง ยอมรับความคิดเห็นของคนอื่น และในขณะเดียวกันต้องมีความเชื่อมั่นในตนเอง ไม่ติดอบายมุข มีการบริหารจัดการดี แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร อดทน หนักแน่น ใฝ่เรียนรู้ มีสุขภาพแข็งแรงทั้งกายและใจ คนในครอบครัวให้การสนับสนุน เป็นผู้นำของครอบครัว และแบบอย่างที่ดีของคนในชุมชน สร้างความสามัคคีและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนได้ ทำให้คนในชุมชนเกิดความรัก ความศรัทธา เชื่อถือยอมรับ และให้ความร่วมมือส่งเสริมและสนับสนุนงานด้านต่าง ๆ ร่วมกันฟื้นฟูและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ร่วมกันอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมเป็นประเพณี และวิถีชีวิตที่ดีงามในทุก ๆ ด้าน (คำคุณ, 2551ก: 8-9) ทั้งนี้ หลักธรรมว่าด้วยการพึ่งตนเอง ซึ่งต้องเริ่มต้นจากการรู้จักตนเอง ด้วยการมีสติสร้างจิตสำนึกใหม่ให้ตนเอง หาทางอุดหนุนด้วยการลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น ด้วยการทำเกษตรประณีต เพื่อสร้างแหล่งอาหารให้พอเพียงและปลอดภัยจากสารพิษให้กับครอบครัว งดการซื้อของเงินผ่อน ผ่อนชำระหนี้จากร้อยไปหมาก โดยไม่ต้องรอรอก่อนและไม่ก่อหนี้เพิ่ม ลดละเลิกอบายมุขทุกประเภท ทำเกษตรผสมผสาน สะสมน้ำ บำรุงดิน ให้มีพืชและสัตว์หลากหลายผสมผสานกัน (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2548: 25-26)

จากประสบการณ์ชีวิตของพ่อคำเตื่อง ภาษี ที่เป็นหนี้ธนาคาร เมื่อหนี้สินล้นพ้นตัวพ่อคำเตื่องมองไม่เห็นทางออก สิ่งก็ตามมา คือ ทั้งดื่มเหล้าสูบบุหรี่ เพื่อปลดทุกข์ แต่การหันไปพึ่งอบายมุขเช่นนี้ก็ไม่ทำให้หนี้สินลดลงเลย จนกระทั่งวันหนึ่งน้องสาวที่บวชชีทำให้พ่อคำเตื่องคิดได้ความพยายามเลิกเหล้าเลิกบุหรี่จึงเกิดขึ้น และหันกลับมาพึ่งทางธรรม คือ อริยสัจ 4 เมื่อสัมมาทิฐิเกิดขึ้น การพูดชอบ การทำชอบก็เกิดขึ้นตามมาทำทุกอย่างเพื่อให้พึ่งตนเองได้ พยายามลดรายจ่ายทุกอย่างลงอย่างสุดกำลัง เร่งใช้หนี้ที่ละน้อยคืนความอุดมสมบูรณ์ให้กับธรรมชาติ และหันกลับมาทำการเกษตรแบบผสมผสาน ปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก ทำให้ชีวิตครอบครัวดีขึ้น สามารถสร้างครอบครัวและชุมชนที่พึ่งตนเองและพึ่งพากันเองได้ ประสบการณ์ในครั้งนั้น พ่อคำเตื่อง ภาษี ที่เล่าให้ฟังว่า “พอเราคิดจะลด ละ เลิก บุหรี่เท่านั้นแหละ ตัวอยากสูบบุหรี่ก็ขึ้นมาเต็มหน้าไปหมด การทดลองเพื่อเลิกบุหรี่จึงเกิดขึ้นด้วยสูตรหลาย ๆ สูตร ทั้งที่ได้อ่านมาจากเอกสารและจากเทพธรรมะ ถูกผมหยิบยกขึ้นมาทดลองทำตามหมด เช่น เทปของพระพยอม กัลยาโณ วัดสวนแก้ว แนะนำว่าเลิกบุหรี่ง่ายมากแค่อ้าปากบุหรี่ปั่นก็ร่วงไม่เก็บขึ้นมาสูบต่อก็จบแล้ว ผมก็ทดลองทันทีพอสูบบุหรี่อ้าปากขึ้นผลปรากฏดังที่ทำนได้เทศน์คือบุหรี่ปั่นร่วงลงมาจริง ๆ แต่เมื่อก็ตามไปจับมาสูบอีกจนได้ มีคนแนะนำให้แปร่งฟันตอนอยากสูบบุหรี่ก็ทำตาม จนเหงือกบวมเพราะแปร่งฟัน ต้องนอนกินข้าวต้มหลายอาทิตย์เพราะปากพองรวมถึง ทดลองไม่พกบุหรี่ไม่พกไม้ขีดไฟไปทุ่งนา ซึ่งห่างจากหมู่บ้าน 2 กิโลเมตร ตามคำแนะนำใน

วารสารผลสุดท้ายต้องเดินกลับไปหมู่บ้านเอาบุหรี่ยูดี ในที่สุดต้องกลับมานั่งท่องอริยสัจสี่คือ รู้ทุกข์ รู้เหตุแห่งทุกข์ รู้วิธีที่จะดับทุกข์ และวิธีที่จะอยู่เหนือทุกข์ แต่ก็ยังเลิกบุหรี่ไม่ได้ เวลาเกี่ยวข้าวสักพักก็นั่งสูบบุหรี่ แต่เสียงรู้ทุกข์ รู้เหตุ รู้วิธี ฯลฯ ก็ดังแข่ง อยู่มาวันหนึ่งประมาณบ่ายโมงนั่งสูบบุหรี่กลางแสงแดดร้อนระอุรอบข้างมีฟางข้าวแห้งกรอบ เสียงรู้ทุกข์ดังรบกวนอยู่ตลอดเวลา ในขณะที่จุดไฟเพื่อจะจุดบุหรี่สูบรู้สึกร้อนที่มือขึ้นเรื่อย ๆ จนไฟที่ใหม่ก้านไม้ขีดใหม่ถึงมือจนมือพองต้องรีบโยนก้านไม้ขีดทิ้งไปบนพื้นจนไหม้ฟางแห้ง ซึ่งขณะที่ไฟกำลังไหม้ลุกลามไปไหม้กองข้าวที่เก็บเกี่ยวไว้ ขณะนั้นไม่มีอุปกรณ์ดับไฟอะไรในมือต้องรีบเอามือเปล่า ๆ ตะปบลงไปกลางไฟโดนไฟลวกมือทั้งสองข้าง ทุกข์จากไฟไหม้มือเพราะอยากสูบบุหรี่ร่วมกับทุกข์ในใจ ทำให้เห็นสัจจะที่ว่ารู้ทุกข์ เอามือล้วงบุหรี่ออกจากกระเป๋าสีแล้วบรรจงเผาทั้งพร้อมทั้งไม้ขีดไฟจนเป็นเถ้าถ่าน ณ บัดนั้น นับเป็นจุดเริ่มต้นความสำเร็จที่สำคัญ” (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2551ก: 36-40)

รวมถึงประสบการณ์ชีวิตของพ่อทัศน กระจยอม ที่ด้วยความเป็นคนซื่อสัตย์สุจริต มีวิชาความรู้ด้านกฎหมายและธรรมะในการช่วยเหลือผู้คน ทำให้ชาวบ้านศรัทธาและตั้งให้เป็นผู้ใหญ่บ้านและพาชาวบ้านพัฒนาบ้านเมือง เช่น ตัดถนนหนทาง โดยไม่ได้ใช้งบประมาณแผ่นดิน จนชาวบ้านรักใคร่ หลังจากเป็นผู้ใหญ่บ้านอยู่ 5-6 เดือน มีเจ้านายจากอำเภอหลายคนเข้ามาตรวจเยี่ยมท้องที่เจ้านายบอกให้หาเหล้ามาให้กิน สั่งให้นั่งดื่มเป็นเพื่อน ทำให้พ่อทัศนไม่กล้าขัดคำสั่งชักชวนของเจ้านาย เริ่มดื่มจนติดเสื่อมลงเรื่อย ๆ จนเสียผู้เสียคน ปี พ.ศ.2513 พ่อทัศนได้พาดตนเอง ครอบครัว และชุมชน ไปสู่บ่วงกรรมของหนี้สิน ด้วยการกู้เงิน ธ.ก.ส. ขาดการคิดวิเคราะห์ และเกิดความโลภ ทำให้หน้าเงินกู้ มาใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่าย ทำให้จ่ายหนี้และดอกเบี้ยคืนไม่ได้เป็นผลให้ลำบาก ความล้มเหลวทำให้เป็นหนี้จึงไปทำไร่ข้าวโพดที่อื่น 2 ปี กลับมาอีกครั้งชาวบ้านพากันทำเรียกร้องให้ผู้ใหญ่บ้านกลับมาอยู่ในบ้านของตนเอง เมื่อคิดทบทวนเรื่องทั้งหมดที่ผ่านมาเชื่อมโยงกันจึงคิดว่าตนเองเสียคนเพราะคนอื่น ไปเชื่อคนภายนอก ละเมิดศีลธรรม ตั้งแต่วันนั้นจึงหยุดดื่มเหล้า ตั้งอกตั้งใจทำงานช่วยเหลือประชาชน เรียนรู้ในการดำเนินกิจกรรมธนาคารข้าว ทำโอ่ง ทำส้วม ออมทรัพย์ ขุดสระหมอนเวียน ตั้งกลุ่มสมุนไพรร กลุ่มหมอนวด จนเป็นที่ยอมรับและเป็นแบบอย่างที่ดีต่อชุมชน (คำคุณ, 2551ข: 31-32) ซึ่งผลของการเปลี่ยนแปลง ทำให้ต้องประหยัด หยุดเรื่องอบายมุขทั้งปวง ไม่ดื่มสุรา ไม่เล่นหวยเด็ดขาด ตั้งความหวังไว้ให้ชัดเจน ทำงานด้วยความมีสติมุ่งมั่น มีการวางแผนที่ดี การเติมกำลังใจให้กันและกันของคนในครอบครัว เพื่อนร่วมงาน เพื่อนร่วมเครือข่าย จัดทำบัญชีครัวเรือน ให้โอกาสกับทุกคนในการทำความดีเพื่อสังคม สิ่งสำคัญคือการเปลี่ยนความคิด เปลี่ยนวิธีการปฏิบัติจากการหาเงินซื้อความสุขมาเป็นทำงานดับทุกข์สร้างสุข ซึ่งทำได้ทุกคน ซึ่งทุกคนต้องทำด้วยมือของตนเองทำด้วยความมุ่งมั่น ขยันอดทนและจะพบกับความสำเร็จ ด้านเศรษฐกิจจะพบกับรายจ่ายที่ลดลง หนี้สินหมดไป เงินออมมากขึ้น รายได้มากขึ้น (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2554: 36-37)

เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้นำแนวพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาประยุกต์ใช้ จนกระทั่งสามารถที่จะพึ่งตัวเองได้ ด้วยการรู้จักตนเอง ลดรายจ่าย อดุรุว่าทั้งหลาย รวมทั้งรู้จักการออม ทั้งออมน้ำ ออมดิน ออมต้นไม้ ออมสัตว์ ออมเงิน ส่งสมกัลยาณมิตร ส่งสมภูมิปัญญา และส่งสมคุณงามความดี ผลลัพธ์ที่ได้ตามมา คือ มีปัจจัยสี่พอเพียง เหลือกินแจก เหลือแจกขาย มีร่างกายและจิตใจที่แข็งแรง มีครอบครัวที่อบอุ่น และชุมชนเข้มแข็งเพราะคนในชุมชนมารวมตัวช่วยกันคิด ช่วยกันทำ ร่วมแก้ปัญหาต่าง ๆ ให้ลุกล่วงไปได้ มี

ความภาคภูมิใจว่า ตัวเองทำงานได้ประสบความสำเร็จ และภูมิใจที่ลูกหลานตัวเองประสบความสำเร็จตามอรรถภาพ และมีอิสรภาพในการคิดดี พูดดี ทำดี โดยไม่กระทบกระเทือนผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม หันมาใช้ปุ๋ยชีวภาพ ปุ๋ยคอก และปุ๋ยหมัก ดินดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัด มีพืชผัก ผลไม้และสมุนไพรไทยเพิ่มขึ้น สำหรับเงินออมมีเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนสามารถลดหนี้สินจนหมดลงได้ มีการทำบัญชีครัวเรือนจนกระทั่งเห็นรายจ่ายที่ไม่จำเป็น เช่น หอย การพนันก็ค่อย ๆ ลดลงได้ นอกจากนี้ มองเห็นรายจ่ายที่มีผลเสียต่อสุขภาพ เช่น เหล้า บุหรี่ ก็คิดได้และเลิกไปในที่สุด บางคนอาศัยกลุ่มและกระบวนการกลุ่มนำไปสู่การเลิกเหล้า เลิกบุหรี่ได้ มีกัลยาณมิตรคอยเตือนคอยบอกก็เลิกได้ในที่สุด (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2551: 24-25) ซึ่งการทำเกษตรประณีตอย่างเอาใจใส่ตั้งใจ จนเกิดผลดี มีอยู่มีกิน ไร่แจก ไร่ขาย ได้ออกกำลังกาย ได้เรียนรู้ปัญหาและการแก้ปัญหา ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงขยายผลเกษตรประณีตจนกลายเป็นเกษตรผสมผสานเต็มรูปแบบ ช่วยกันทำอยู่ทำกินด้วยความขยันหมั่นเพียร ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต อด ละเอียด อบายมุข จนเกิดความสำเร็จและความเจริญไปข้างหน้า อิศระทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม วิถีชีวิต และการสร้างสุขภาวะดี (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2551: 9-10)

ดังนั้น ความรู้ที่สำคัญในการดับทุกข์ สร้างสุข ทำให้คนได้คิดจนคิดได้ และจัดกระบวนการให้คนที่คิดได้ ทำเป็นได้เรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ จนเกิดปัญญา องค์ความรู้ในการใช้เหตุและผล ด้วยการปลูกทุกอย่างที่กินและใช้ พร้อมทั้งกินและใช้ทุกอย่างที่ปลูก องค์ความรู้ในการสร้างภูมิคุ้มกันด้วยการออม ทั้งออมเงิน ออมความอุดมสมบูรณ์ของดิน ออมสัตว์ สัมผัสกัลยาณมิตร สังคมภูมิปัญญาและสังคมคุณงามความดี และมีการเลิกใช้ปุ๋ยเคมี สารเคมีฆ่าหญ้า สารเคมีฆ่าแมลง หันมาใช้ปุ๋ยชีวภาพ ควบคุมหญ้าและควบคุมแมลงด้วยวิธีการทางชีวภาพ เลิกเหล้า เลิกบุหรี่ มีของกินของใช้ที่สะอาดปลอดภัยจากสารเคมี สามารถลดหนี้ปลดสินลงได้ มีครอบครัวที่อบอุ่น เป็นตัวอย่างของผู้สนใจทั้งในชุมชนและนอกชุมชน เพื่อช่วยกันขยายผลแนวคิดและแนวปฏิบัติของเครือข่ายออกไปอย่างกว้างขวาง (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 2550: 38) ในการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองอย่างสมดุลและมีความสุข เพื่อให้นวัตกรรมจากภูมิปัญญาไทยสามารถช่วยให้คนลด ละ เลิก เหล้า เบียร์ บุหรี่ และยาเสพติดได้ สามารถดับทุกข์สร้างสุขได้ และสามารถร่วมมือและช่วยเหลือรัฐบาลในการแก้ปัญหาของความแห้งแล้ง และความยากจนให้สำเร็จเพื่อชาวไทยและแผ่นดินไทยที่พวกเรารักยิ่งเหนือสิ่งอื่นใดได้ตลอดไป (คำคุณ, 2550: 16)

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ตัวชี้วัดปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามเงื่อนไขคุณธรรม มีทั้งหมด 9 ตัวชี้วัด ซึ่งเรียงลำดับตามความสำคัญได้ ดังนี้ ยึดหลักธรรม ช่วยเหลือคนอื่น ตรงต่อเวลา พยายาม เป็นแบบอย่างที่ดี ยิ้มแย้มแจ่มใส เลิกอบายมุข ไม่เบียดเบียนผู้อื่น และรักษาประเพณี

4. ตัวชี้วัดปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามความสมดุลมั่นคงยั่งยืน

ความสมดุลมั่นคงยั่งยืน หมายถึง ผลที่ได้รับจากการน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้านทั้งด้านชีวิต เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี ทั้งนี้ ตัวชี้วัดปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามความสมดุลมั่นคงยั่งยืน สามารถสรุปตามลำดับความสำคัญของตัวชี้วัดได้ ดังนี้

ตารางที่ 4.15 ตัวชี้วัดปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามความสมดุลมั่นคงยั่งยืน

ที่	ระดับตนเอง			ระดับครอบครัว			ระดับชุมชน			ระดับประเทศ		
	ตัวชี้วัด	คะแนน	ร้อยละ	ตัวชี้วัด	คะแนน	ร้อยละ	ตัวชี้วัด	คะแนน	ร้อยละ	ตัวชี้วัด	คะแนน	ร้อยละ
1	ปลูกไม้ยืนต้น	124	32.13	สิ่งแวดล้อมดี	102	29.74	ยึดหลักธรรม	144	40.00	สุขภาพดี	119	35.21
2	พอเพียง	74	19.17	ปลูกไม้ยืนต้น	94	27.40	ปลูกไม้ยืนต้น	101	28.06	ช่วยเหลือคนอื่น	92	27.22
3	ทำจากเล็กไปหาใหญ่	71	18.39	ทำเกษตรผสมผสาน	63	18.37	พอเพียง	89	24.72	สิ่งแวดล้อมดี	73	21.60
4	พึ่งตนเอง	63	16.32	ทำจากเล็กไปหาใหญ่	49	14.29	สุขภาพดี	26	7.22	ทำเกษตรผสมผสาน	54	15.97
5	เรียนรู้	54	13.99	ศรัทธาในอาชีพ	35	10.20						
	รวม	386	100.00		343	100.00		360	100.00		338	100.00

ตารางที่ 4.16 ลำดับความสำคัญตัวชี้วัดปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของ
เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามความสมดุลมั่นคงยั่งยืน

ที่	ตัวชี้วัดปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียง ตามความสมดุลมั่นคงยั่งยืน	คะแนน	ร้อยละ
1	ปลูกไม้ยืนต้น	319	21.92
2	สิ่งแวดล้อมดี	175	12.03
3	พอเพียง	163	11.20
4	สุขภาพะดี	145	9.97
5	ยึดหลักธรรม	144	9.90
6	ทำจากเล็กไปหาใหญ่	120	8.25
7	ศรัทธาในอาชีพ	117	8.04
8	ช่วยเหลือคนอื่น	92	6.32
9	พึ่งตนเอง	63	4.33
10	ทำเกษตรผสมผสาน	63	4.33
11	เรียนรู้	54	3.71
รวม		1455	100.00

จากตารางที่ 4.16 พบว่า ตัวชี้วัดปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของ
เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามความสมดุลมั่นคงยั่งยืน มีทั้งหมดจำนวน 11
ตัวชี้วัด ซึ่งตัวชี้วัดที่สำคัญ 3 ลำดับแรก ประกอบด้วย ปลูกไม้ยืนต้น สิ่งแวดล้อมดี และพอเพียง คิด
เป็นร้อยละ 21.92, 12.03 และ 11.20 ตามลำดับ

เกวลี ใจตาง กล่าวว่า “มีแปลงเกษตรเป็นของตนเอง ปลูกไม้ยืนต้น ไม้ผลที่หลากหลายใน
แปลงเกษตร ทำนา ปลูกผัก ทำเกษตรผสมผสาน”

ขจรพงศ์ ซ่อสกุล กล่าวว่า “มีความรู้ในด้านการเกษตรเป็นอย่างดี ศรัทธาในอาชีพตนเอง ทำ
ได้จริงและชัดเจน ช่วยเหลือคนอื่น สามารถนำความรู้ที่มีมาแนะนำชาวบ้านในชุมชนให้รู้จักคำว่า
พอเพียง รู้จักประหยัด อดออม ยึดหลักธรรม และทำความดี”

ศุขภรณ์ ศรีคล้าย กล่าวว่า “พอเพียง พออยู่พอกิน ยึดมั่นในหลักธรรม มีความเชื่อมั่นใน
ตนเอง ศรัทธาในอาชีพของตนเอง มีความพร้อม ความพอเพียง มีชีวิตที่เรียบง่าย ไม่เอาเปรียบ
ผู้อื่น ไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น ช่วยเหลือคนอื่น มีองค์ความรู้ ประสบการณ์ มีสุขภาพที่ดี”

คำพอง แสงอรุณ กล่าวว่า “ทำเกษตรผสมผสาน มีทุกอย่างอยู่ในแปลงเกษตร”

คุณ สงฆ์คลัง กล่าวว่า “พอเพียง มีความรู้ด้านเศรษฐกิจพอเพียง เพาะปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น”

จำเนียร เสม็ดดี กล่าวว่า “พึ่งพาตนเองได้ และอยู่ได้ด้วยธรรมชาติ ชีวิตมีความสมดุลมั่นคง
และยั่งยืน ศรัทธาในอาชีพของตนเอง ทำความดี ใช้ชีวิตอยู่ได้ด้วยตนเองโดยไม่ต้องอาศัยเทคโนโลยี
ใหญ่ ๆ มากมายนัก อีกทั้ง ยังเป็นการใช้ชีวิตให้มีความสุขและสามารถมีความยั่งยืนด้วย”

เจริญ สอนโห กล่าวว่า “ทำเกษตรผสมผสาน ปลูกข้าว ขุดบ่อเลี้ยงปลา ปลูกผักกินเอง”

เจริญ มะลิซ้อน กล่าวว่า “ขยัน อดออม เสียสละ ช่วยเหลือผู้อื่น ศรัทธาในอาชีพเกษตรกร”

ฉันทนา นาบุญ กล่าวว่า “เป็นแบบอย่างในการใช้ชีวิตแบบพอเพียง มีความซื่อสัตย์ มุ่งมั่น ขยัน อดทน ปลูกอยู่ปลูกกิน ทำเกษตรผสมผสาน ทำจากเล็กไปหาใหญ่ ไม่มียืนต้นและไม่ผล ทั้งกินใช้ในครอบครัวและขายสร้างรายได้ ครอบครัวอบอุ่น อยู่แบบพอเพียง สามารถอยู่ได้ด้วยตนเอง”

ชาย ตีจะมาลา กล่าวว่า “พอเพียง พออยู่พอกิน สร้างสิ่งแวดล้อมที่ดี ปลูกไม้ยืนต้นเพิ่มขึ้น ลดโลกร้อน ช่วยเหลือคนอื่น สามารถขยายสมาชิกจนทั่วประเทศ”

ตา พรหมจันทร์ กล่าวว่า “เป็นผู้นำที่ดี น่าเชื่อถือ ทำเป็นตัวอย่างให้มือผู้มีกิน ช่วยเหลือคนอื่น ชักชวนคนเข้ามาอบรมในด้านทำเศรษฐกิจพอเพียงอย่างต่อเนื่อง เรียนรู้ มีสุขภาพดี พอเพียง เหลือกินได้แจกเหลือแจกได้ขายมีเงินเก็บออม”

ทองจันทร์ ทุมคำ กล่าวว่า “พึ่งตนเอง ทำเกษตรผสมผสาน ปลูกทุกอย่างที่กินได้”

ทองลวด ทองจิตร กล่าวว่า “ยึดหลักธรรม คิดดีทำดี ทำจากเล็กไปหาใหญ่”

ทองสา จุ่มคอม กล่าวว่า “มีอยู่มีกินแบบพอเพียง มีความสุขกายสุขใจ อารมณ์ดี ยิ้มแย้ม แจ่มใส สุขภาพร่างกายแข็งแรงดี ใช้จ่ายอย่างมีเหตุมีผล ประหยัด อดออม ทำเกษตรผสมผสาน และเป็นที่ศึกษาเรียนรู้ แก่บุคคลทั่วไปได้ศึกษาเอาไปเป็นตัวอย่าง”

ทองสา ยวนใจ กล่าวว่า “เป็นผู้นำกลุ่มเกษตร เหลือกินแจกเหลือแจกขาย ทำให้ชาวบ้านมีรายได้ เป็นตัวอย่างที่ดี ทำเกษตรผสมผสานปลูกข้าว ไม้ผล ไม้ยืนต้น พออยู่พอกิน”

ทองสี สุขสว่าง กล่าวว่า “มีผลงานที่ทำด้วยตนเอง มีสุขภาพที่ดีมีของอยู่ของกินที่ปลอดภัยพอเพียง เหลือกินได้แจกเหลือแจกได้ขาย”

ทองหยอด จำปา กล่าวว่า “ทำเกษตรพออยู่พอกินและพอเพียง ร่างกายแข็งแรง ปลอดภัย มีสุขภาพที่ดี ครอบครัวอบอุ่น ยึดหลักธรรมในการดำรงชีวิต”

ทิวาพร ผูกพิลา กล่าวว่า “ทำเกษตรผสมผสาน ปลูกพืชผักที่ตนเองกินได้และปลูกต้นไม้ใหญ่ เช่น ยางนาและต้นไม้หลากหลายอย่าง”

ธมลาวรรณ พันษ์อึ่ง กล่าวว่า “ทำเกษตรผสมผสาน พอเพียง สุขภาพดี ยึดหลักธรรม”

ธิดาพร สามขุนทด กล่าวว่า “พึ่งตนเอง เรียนรู้ พอใจในสิ่งที่ทำ ชอบช่วยเหลือคนอื่น”

นุสริน บัวสาย กล่าวว่า “เป็นคนดีมีคุณธรรม ยึดหลักธรรม พอเพียงในการดำเนินชีวิต ตั้งใจทำงาน ทำจากเล็กไปหาใหญ่ เรียนรู้ รู้จักวิเคราะห์ตนเอง ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิต”

บัญชา สุขสงวน กล่าวว่า “เป็นที่พึ่ง อนุรักษ์ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม”

บัวรมย์ พุ่มซ้อน กล่าวว่า “รอยยิ้ม รวยความสุข ทำงานอิสระ บัณฑิตกับไผ่ สุขภาพดี ปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก ค่อย ๆ ปลูกทีละน้อย เติบโตจากเล็กไปหาใหญ่แล้วขยายออกเรื่อย ๆ”

บัวเรียน แรมไธสงค์ กล่าวว่า “ปลูกทุกอย่างที่กินได้ ทั้งพืชผักสวนครัวและไม้ผล ไม้ยืนต้น”

บุญเกิด คำเหลือง กล่าวว่า “เป็นตัวอย่างที่ดี ทำให้ประชาชนได้เรียนรู้เรื่องต่าง ๆ และได้รู้จักปฏิบัติตัวเอง รู้จักเก็บออม ทำเกษตรผสมผสาน มีอาหารปลอดภัยไว้รับประทาน ให้ความรู้กับลูกหลาน ทำตามที่ได้พูดได้และมีความเชื่อมั่นในตัวเอง”

บุญเรือง ช่วยนา กล่าวว่า “ชักชวนคนมาอบรมและให้ความรู้แก่สมาชิกที่มาอบรมได้ปลูกต้นไม้ในที่ดินของสมาชิก ปลูกไม้ยืนต้น ปลูกผัก ไม้ผล ได้กินและได้ขาย”

บุญศรี ศุภเลิศ กล่าวว่า “ทำเกษตรผสมผสานแบบพึ่งพาตนเองเป็นหลัก ใช้ชีวิตอย่างพอเพียง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น”

ประกอบ สุเรนรัมย์ กล่าวว่า “ทำเกษตรผสมผสาน พอเพียง ปลูกไม้ยืนต้น มีสิ่งแวดล้อมที่ดี ศรัทธาในอาชีพของตนเอง ช่วยเหลือคนอื่น สามารถนำพาคนอื่นสู่ความพอเพียงได้”

ประจวบ ชัยนา กล่าวว่า “ทำเกษตรผสมผสานและปลูกไม้ยืนต้น ทำให้เห็นเป็นรูปธรรมมีผลงานที่จับต้องได้ รู้จักใช้ช่วยเหลือผู้อื่นและแบ่งปันความรู้ ขอยกย่องพ่อจันทร์ที ประทุมภา ในการปลูกผักหวานและไม้ยืนต้นได้อย่างกลมกลืนแบบธรรมชาติ ทำให้มีสิ่งแวดล้อมดี ๆ”

ประมวล สุวรรณเหลา กล่าวว่า “ทำอยู่ทำกิน มีความสามารถเป็นของตนเอง สามารถขยายความรู้สู่ชุมชน ทำให้คนมีความรู้ เป็นแบบอย่างที่ดี นำไปปฏิบัติให้เห็นเป็นรูปธรรมในรูปแบบของสิ่งแวดล้อมที่ดีขึ้น จนได้รับผลอย่างแท้จริง”

ประสาร พลแสน กล่าวว่า “ภาคภูมิใจในคุณค่าที่ได้พึ่งพาตนเอง มีอิสรภาพ คิดเองทำเองได้ อาศัยการเรียนรู้และขยัน ปลูกพืชเลี้ยงสัตว์หลากหลาย ปลูกทุกอย่างครบถ้วน ผสมผสาน สิ่งแวดล้อมดี เศรษฐกิจดี พึ่งพาตนเองได้ เรียนรู้ตลอดชีวิต เรียนรู้จากผู้มีประสบการณ์ ไม่ดูถูกอาชีพตัวเองว่าด้อยต่ำ เป็นผู้ประสบผลสำเร็จและพึ่งพากันเองได้แล้วก็ต้องเป็นผู้ให้ในขณะเดียวกัน”

ปราณี ปัตตะเน กล่าวว่า “ทำจากเล็กไปหาใหญ่ ค่อย ๆ ทำตามกำลังของตัวเอง”

เปรมกมล แก้วพูน กล่าวว่า “สร้างสิ่งแวดล้อมดี นำพาคนในชุมชนให้มีการปลูกป่าในชุมชน”

ผุสดี ประสานรัมย์ กล่าวว่า “มีสวนผัก ทำนาทำไร่ แบบเศรษฐกิจพอเพียง”

พ่อคำเตื่อง ภาชี กล่าวว่า “พอมานำแบบนี้ก็เริ่มเข้าใจชีวิตเจ้าของหลายชั้น ชีวิตดีขึ้น สิ่งแวดล้อมดีขึ้น มั่นดีขึ้นหมดทุกแนว มั่นเป็นความมั่นคง”

พ่อจันทร์ที ประทุมภา กล่าวว่า “ครบวงจรมีทุกอย่าง อยากรกินหยังมีหมด บต้องวิ่งเต็นไปหาผู้อื่น ให้มันพอหมดทุกแนวพอที่เฮาจะดำรงชีวิตอยู่ได้ ให้มันมีหมดย่าให้มันขาด อย่าให้มันเกินกำลังเฮา เกินพื้นที่เฮา อย่าไปหาเช่าผู้อื่นมาเฮ็ด เฮ็ดในที่ของเฮาให้มันเต็ม น้อยก็พอเพียงได้ หลายก็พอเพียงได้ ให้พึ่งตนเองได้ระดับหนึ่งในครอบครัว อาหารการกินที่เฮาซื้อทุกอย่างทุกอย่างเคยซื้อเคยใช้จ่ายต่าง ๆ ที่ใช้ทุกมื่อทุกวันนี้ ให้เฮาหันมาปลูกมาเฮ็ดแนวหมูนี ให้มันมีอยู่มีกินตลอด ให้มันพึ่งตนเองได้ระดับหนึ่งอย่าไปพึ่งภายนอก ปลูกไม้ยืนต้นบริเวณพื้นที่ของผผประมาณ 20 ไร่ มีไม้เป็นร้อย ๆ ต้น ต้นหนึ่งถ้า 20 ปี จะแปรรูปออกมาไม่ต่ำกว่าต้นละหนึ่งหมื่นบาท ถ้าหากว่า 200 ต้นจะเป็นเท่าไร สิ่งนี้คือเราออมต้นไม้ใหญ่ในพื้นที่อันน้อย ๆ และจะเกิดผลประโยชน์สูงสุด และอีกอย่างหนึ่งไม้ผลก็จะปลูกแซมไปด้วย มีทั้งไม้เศรษฐกิจ ไม้ผลสารพัดอย่าง แต่ก่อนเราเคยทำเกษตรแบบฟุ่มเฟือย ปุ๋ยก็ต้องไปซื้อจากเมือง จากนายทุน แต่บัดนี้ทำเกษตรผสมผสาน ผผทำครบวงจรอย่างปุ๋ยหมัก ปุ๋ยอินทรีย์ ทำจากพืชผักจากไร่ นา เศษอาหารจากครอบครัว เมื่อเรามีตรงนี้เราศึกษาเรียนรู้ตรงนี้ เรารู้ว่าของดีมันอยู่ที่ไรที่นาที่ของเราเอง เราไม่ต้องไปซื้อจากตลาดจากนายทุน ทำให้เรามีความมั่นใจแล้วว่าทำเกษตรแบบผสมผสานครบวงจรเป็นสิ่งที่ยั่งยืนและพึ่งตนเองได้อย่างแน่นอน สำหรับคนที่ยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เดินบนทางสายกลาง ไม่โลภมาก รู้จักตนเอง ไม่ใช่จ่ายเกินตัว สร้างแหล่งอาหารให้พอกินพอใช้ ไม่ฟุ่มเฟือย มีน้อยใช้น้อย รู้จักประหยัดอดออม”

พ่อผอง เกตพิบูลย์ กล่าวว่า “อะไรกินได้เอามาปลูก เอามาเลี้ยง ตามกำลังของคนที่ทำได้ ไม่นานก็มีผัก ผลไม้ ปู ปลา กุ้ง หอย ให้กินโดยไม่ได้ซื้อหาเหมือนแต่ก่อน เหลือกินได้แจกญาติมิตร สหาย ได้ขายมีเงินออมไม่มีหนี้ มีอาหารอุดมสมบูรณ์ มีความสุข ครอบครัวอบอุ่น ปลาบ่ต้องเลี้ยงหลายเลี้ยงพอกิน แจกพี่น้องเหลือก็ขาย ปลูกทุกอย่างที่กินได้ แล้วกินทุกอย่างที่ปลูกถ้าอยากได้

บ้านบุญชีวิตต้องปลูกต้นไม้ยืนต้น สิบต้นสิบปีราคาต้นหนึ่งได้สองพันบาทอย่างน้อยนะ ถ้าร้อยต้นก็สองแสน พันต้นก็สองล้าน”

พิชรา รูปสูง กล่าวว่า “เป็นแหล่งความรู้ให้กับชาวบ้านได้เรียนรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง”

พิเชษฐ์ ช่วยนา กล่าวว่า “มีความเป็นอยู่อย่างพอเพียง ไม่เบียดเบียนและไม่สร้างความเดือดร้อนให้คนอื่น ช่วยเหลือคนอื่น ทำเกษตรผสมผสานอย่างพอเพียง”

พิฑูรย์ กลางสาทร กล่าวว่า “สร้างสิ่งแวดล้อมดี ปลูกไม้ยืนต้นอย่างหลากหลายและพืชผักหลากหลายชนิด เรียนรู้และให้ความรู้กับชุมชน พอเพียง พออยู่พอกิน เหลือกินแจกเหลือแจกขาย”

ไพฑูรย์ เกตพิบูลย์ กล่าวว่า “คิด ทำ ปฏิบัติ เรียนรู้ รู้คิดเพิ่มเติม แก้ไขปรับปรุงและเรียนรู้ ชยันคิด ชยันทำ ชยันเรียนรู้ เสียสละเพื่อส่วนรวมได้ และช่วยเหลือคนอื่น”

มงคล วงศ์ศิริ กล่าวว่า “เป็นคนที่น่าพาผู้คนให้เรียนรู้ และพัฒนาการทำอยู่ทำกิน”

มนทิรา ทอนรัมย์ กล่าวว่า “พอเพียง พออยู่พอกิน ใช้ชีวิตได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน”

ไมตรี พร้อมเพรียง กล่าวว่า “สุภาพะดี มีคุณธรรม จริยธรรม มีจิตสำนึก ซื่อสัตย์ต่อตนเอง”

ยนต์ สีพัว กล่าวว่า “ทำเกษตรผสมผสาน มีทุกอย่าง ทุกคนมาเห็นอยากจะทำตาม”

รัศมี คำควร กล่าวว่า “ช่วยเหลือตนเอง ช่วยเหลือคนอื่น ทำเกษตรผสมผสาน”

เรื่องทรัพย์ งอยจันทร์ศรี กล่าวว่า “ปลูกไม้ยืนต้นและปลูกผักสวนครัว ทำเกษตรผสมผสาน ทำเล็กไปหาใหญ่ มีอยู่มีกินได้ พึ่งตนเองได้”

ละออง สุวรรณอำไพ กล่าวว่า “พึ่งตัวเอง มีความสุขสบายใจ ภูมิใจในสิ่งที่ทำ เรียนรู้ ให้ความรู้กับเราในทุก ๆ ด้าน เรียนรู้การเพาะต้นไม้และปลูกผัก”

ละอองดาว ท้าวมะตรี กล่าวว่า “อยู่แบบพอเพียง ปลูกผักสวนครัวกินเอง เลี้ยงสัตว์กินเอง ปลูกผลไม้กินเอง และเพื่อแลกเปลี่ยนกับชาวบ้าน”

ลำตวน สิมหลวง กล่าวว่า “พออยู่พอกินและพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน เสียสละ มีความอดทน อดออม เช่น พอบุญเต็ม ชัยลา ท่านทำคุณประโยชน์ให้ชุมชน เข้าใจในหลักเศรษฐกิจพอเพียง”

ลุน ชมพุด กล่าวว่า “ยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง ทำสวนผัก ทำกินเอง พออยู่พอกิน เหลือกินได้ขาย ปลูกผักผลไม้ พริก มะเขือ ข่า ตะไคร้ หอม ปลอดภัยจากสารเคมี มีสุขภาพที่ดี”

วัง งามดี กล่าวว่า “ยึดหลักธรรมในการครองตน ครอบครัวมีความสุขมีความเข้มแข็ง ช่วยพัฒนาสังคม ยกระดับชุมชนให้สูงขึ้น ชุมชนเข้มแข็งขึ้น”

วัน ชาพุย กล่าวว่า “ปราชญ์ต้นแบบเป็นผู้นำ ทำให้สมาชิกได้เรียนรู้ ได้ทำได้กินได้ขาย ได้ทำเกษตรผสมผสานภายในหมู่บ้าน ช่วยให้ชาวบ้านมีรายได้”

วิจิต ประทุมภา กล่าวว่า “สิ่งแวดล้อมดี ปลอดภัยจากสารเคมี มีสุขภาพที่ดี”

เวียง ชลออน กล่าวว่า “พออยู่พอกิน สามารถพึ่งตนเองได้ มีกินมีใช้ในครอบครัวในชุมชน ในหมู่บ้าน ผมได้รับความรู้จากปราชญ์จนสามารถนำไปต่อยอดและสร้างความมั่นคงสู่ตนเองได้”

ศรีไพร เสวยสุข กล่าวว่า “พึ่งตนเอง ทำเกษตรผสมผสาน พออยู่พอกิน พอเพียง ลดรายจ่าย”

สงกรานต์ อำพรจิต กล่าวว่า “มีความซื่อสัตย์ มีศีลธรรม”

สมจิตร เถาว์เบา กล่าวว่า “มีอยู่มีกิน พึ่งพาตัวเอง ปลูกผักกินเอง ทำจากเล็ก ๆ ไปหาใหญ่”

สมจิตร ปานชาติ กล่าวว่า “ปลูกทุกอย่าง ทั้งไม้ยืนต้น ผักสวนครัว ทำเกษตรผสมผสาน”

สมบัติ ยอดเสลา กล่าวว่า “พอเพียง มีความรู้ในการเพาะปลูก เรียนรู้ถึงเศรษฐกิจพอเพียง”

สมบุญ สาเลาต กล่าวว่า “ทำเกษตรผสมผสานแบบพอดี รู้จักประหยัด อดออม ขยัน วางแผน ครอบครัวยุคปลูกทุกอย่างที่กิน และสร้างภูมิคุ้มกันของตนเอง”

สมบูรณ์ แสนโซติ กล่าวว่า “มีความรู้ในการทำเกษตร จากการเข้าร่วมอบรม และนำสมาชิก เข้ามาอบรม สมาชิกมีความรู้จากผู้เป็นปราชญ์ชาวบ้านเป็นอย่างมาก”

สมปอง ชันอาสา กล่าวว่า “มีอะไรหลาย ๆ อย่าง นับตั้งแต่พืชผักอายุ 2-3 เดือน ไปจนถึง ต้นไม้ที่อายุ 50-100 ปี นี่แหละครับเป็นบุคคลที่ตอบแทนแผ่นดิน”

สมปอง ตะนุพิช กล่าวว่า “ภูมิใจในการพึ่งตนเองได้ และมีหน่วยงานเข้ามาเรียนรู้ในแปลง เกษตร มีความภูมิใจในสิ่งที่ทำ ทำอะไรด้วยตนเองในด้านต่าง ๆ โดยไม่ต้องอาศัยปัจจัยหรือความช่วยเหลือจากคนอื่นหรือจากภายนอก มีความสุข มีความมั่นคง”

สมพงษ์ บาลโธรงค์ กล่าวว่า “ไม่ต้องรอคอยหรือขอความช่วยเหลือ ตั้งใจ ขยันหมั่นเพียร ซื่อสัตย์ ลงมือทำด้วยตนเอง ทำเกษตรผสมผสานปลูกพืชเลี้ยงสัตว์หลากหลายชนิด”

สมมาศ วรรณนา กล่าวว่า “พอใจในสิ่งที่ตัวเองทำ ภาคภูมิใจ ศรีทธาในอาชีพ”

สังวาล พรมนอก กล่าวว่า “มีเหตุผล พุดจริง ทำจริง มีประสบการณ์ ทำเกษตรผสมผสาน ปลูกผักสวนครัวกินเอง พืชต่าง ๆ ก็ปลูกเอง”

สายทอง เกสกุล กล่าวว่า “ต้นไม้มันโตทุกวัน ๆ อันนี้คือสิ่งที่ภูมิใจมากที่สุด เราก็ได้มีต้นไม้ เหลือไว้ให้ลูกหลานเป็นมรดก อยากกินอะไรเราก็ได้กิน ในสวนของเรามีทุกอย่าง มีพืชผัก สมุนไพร มีปลา เราต้องการกินเวลาได้ก็ได้ มีอาหารครบ ปลูกพืชต้องให้มี 4 ระดับ ระดับสูง พวกมะพร้าว หนัก ลงมาก็มะนาว ลงมาก็พวกกินใบ ลงมาก็ข่า ขิง พวกไต้ดิน ปลูกไม้ยืนต้น ไม้ผล แล้วก็พืชผัก สวนครัว”

สุวลี ภาษี กล่าวว่า “มันยั่งยืนจริง ๆ เป็นธนาคารเป็นทรัพย์ที่ใจมองไม่เห็น ต้นไม้คือเงิน คนทั่วไปเขาไม่รู้แต่เรารู้นี่คือทรัพย์มหาศาลมาก ๆ ไม่ต้องไปมีอาคาร ไม่ต้องมีตำรวจเฝ้า ไม่ต้องไป มีอะไร มันสบายตรงนี้ พอตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานก็มาศึกษาว่า ถ้าจะทำเกษตรผสมผสานต้องตั้ง หลักนานไหมแค่ 20 วันก็ตั้งหลักได้แล้ว แค่ปลูกผักยังไม่ถึง 20 วันก็ได้กินแล้วก็จริง ๆ เพราะแค่ 18 วันก็ตั้งหลักได้แล้ว ไปฟังเขาอบรมเมื่อได้ฟังต้นแบบดี ๆ เลยมาวางแผนเริ่มปี พ.ศ.2547 จากทำผัก สวนครัวปลูกพืชผักไป ทำงานคนเดียว เราทำได้เพราะว่าเริ่มทำจากทีละน้อย ๆ เริ่มจากทั่วไปเมตรแต่ ว่าเราต้องไปทำให้เข้มข้น ทำให้แน่นแล้วค่อย ๆ ขยายออกขยายออก แล้วมันภูมิใจในสิ่งที่ทำ ทำแล้ว มันมีแต่สิ่งดี ๆ เราก็มีกำลังใจ”

หนา เชื้อกุดรู กล่าวว่า “ออกกำลังกาย ทำให้ร่างกายแข็งแรง ไม่ต้องพึ่งหมอน หมอนอกกำลัง ภายให้สม่ำเสมอ สุขภาพแข็งแรง ปลูกผักกินเอง ทำอาหารกินเองไม่ต้องซื้อ มีอยู่มีกินตลอด เพราะทำ เศรษฐกิจพอเพียง ทำให้ประเทศไทยมีความมั่นคงทางด้านอาหารสุขภาพ และมีสุขภาวะที่ดี”

หนูค่าย เคล็ดทอง กล่าวว่า “พอเพียง จัดกลุ่มในการทำเกษตรชุมชน สร้างรายได้ให้ชุมชน”

หนูเคน กุลสุวรรณ กล่าวว่า “สุขภาพแข็งแรง สุขภาพดี พึ่งตัวเองไม่ต้องพึ่งใคร ไม่ต้องลอก ใคร จะทำอะไรก็ได้ทำ มีอิสระเสรีภาพ มีอยู่มีกินแบบพอเพียง ทำทุกอย่างที่กินได้ ลดรายจ่ายใน ครัวเรือน ทำตามความพอดี ไม่มีหนี้สิน ทำพอดีกับศักยภาพตน ไม่เบียดเบียนตนเองและคนอื่น”

อำนวย ศรีคล้าย กล่าวว่า “ครอบครัวอยู่ดีกินดี กินอึดนอนอุ่น มีมรดกตกทอดสู่ลูกหลาน ช่วยเหลือคนอื่น มีภูมิปัญญาแก้ไขปัญหาในการดำรงชีวิต ใช้ชีวิตแบบพอเพียง”

อุดม ที่ขาว กล่าวว่า “มีอาหารกิน เพียงพอ มีสิ่งแวดล้อมอุดมสมบูรณ์และยั่งยืน ปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก เหลือกินแจก เหลือแจกขาย สร้างรายได้เพิ่มและได้ช่วยเหลือผู้อื่น ชุมชนมีสิ่งแวดล้อมดี อาหารปราศจากสารพิษเจือปน มีสุขภาพที่ดีและมีภูมิคุ้มกันที่ดี รู้จักการเรียนรู้ ที่จะใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมที่ดี เพราะประเทศของเราเป็นประเทศที่อุดมสมบูรณ์ทุกอย่าง เป็นประเทศที่ผลิตข้าวและอาหารสมบูรณ์มาก มีของฟรีดี ๆ มากมาย เราก็ต้องใช้ของฟรีให้เป็นประโยชน์ เพราะพื้นดินของเรามีแทบทุกอย่าง ปลูกพืชอายุสั้น อายุยาวผสมผสานเป็นบำเหน็จชีวิต”

อุบล เกิดศักดิ์ ฌ แวงน้อย กล่าวว่า “พออยู่พอกิน ไม่เดือดร้อน ไม่เบียดเบียนคนอื่น ฟังตนเองได้ ให้ความรู้แก่ประชาชนที่มาอบรมเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงให้ฟังตัวเองได้ ทำให้เป็นแบบอย่างที่ดี ให้เป็นที่ศึกษาดูงานและถ่ายทอดความรู้ให้เกษตรกรที่บ้าน”

จากการสนทนากลุ่มครั้งที่ 11 สรุปได้ว่า ทุกคนสัมผัสสิ่งแวดล้อมที่ดี บรรยากาศที่เป็นธรรมชาติ ได้ไปเห็นแปลงผักปลอดสารพิษ มีการแนะนำในเรื่องปุ๋ยชีวภาพ โดยเฉพาะฮอร์โมนไข่ที่เจ้าของแปลงได้สาธิตให้ดู และในเรื่องของสมุนไพรที่หาง่ายในชุมชน ได้เห็นต้นยางนาที่ปลูกมาแล้ว 3-4 ปี มีกิจกรรมที่น่าสนใจอีกอย่างหนึ่ง คือ สวดมนต์และโยคะ ช่วยให้เห็นภาพสะท้อนทั้งสองด้าน ทั้งเรื่องที่ต้องพัฒนาในด้านความรู้และเรื่องของการดูแลสุขภาพใจสุขภาพกายให้แข็งแรง

จากการสนทนากลุ่มครั้งที่ 12 สรุปได้ว่า การทำเกษตรผสมผสาน จะต้องทำทุกวัน เรียนรู้ทุกวัน ไม่ทำเกินตัว ทำจากเล็กไปหาใหญ่ ไม่โลภ ไม่เกียจคร้าน ขยัน ยึดหลักธรรมอยู่ในศีลในธรรม อยู่กับธรรมชาติ อยู่แบบเกื้อกูล พอใจในสิ่งที่ตัวเองทำ ทำเท่าที่แรงตัวเองทำได้ ทำแล้วไม่เป็นหนี้เป็นสิน ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น สร้างสิ่งแวดล้อมที่ดี สุขภาพแข็งแรงจากการออกกำลังกาย สุขภาวะที่ดีจากอาหารการกินที่ปลอดสารพิษสารเคมี

จากการสนทนากลุ่มครั้งที่ 16 สรุปได้ว่า ประชาชนชาวบ้านมีการทำเกษตรผสมผสานปลูกพืช เลี้ยงสัตว์หลากหลายไม่ได้ปลูกเป็นแปลง ในพื้นที่นาก็ทำนา ปลูกไม้ยาง ไม้ยืนต้น ไม้ผลตามคันนา ในครัวเรือนก็ปลูกผักสวนครัว

จากการสนทนากลุ่มครั้งที่ 17 สรุปได้ว่า เกษตรกรต้นแบบได้ชี้ให้เห็นว่าความหลากหลายทางชีวภาพมันอย่างนี้ เห็นพ่อขายปลูกต้นไม้เยอะ ๆ คิดว่าเป็นความหลากหลายแล้ว แต่พอมาเจอ 1 ตารางเมตร ปลูกผักสวนครัวไว้ ไม่ต้องใช้สารเคมีอะไร กินก็ได้ แลกเปลี่ยนกันได้ ขายก็ได้ ในอนาคตข้างหน้าจะสร้างบ้านก็ได้ เพราะมีไม้ยาง ไม้ยืนต้นใหญ่ ๆ ที่ปลูก เอาไว้ตรงโน้นข้างตรงนี้บ้าง เป็นเรื่องที่น่าสนใจเพราะได้ไปเห็นสภาพจริงเห็นแหล่งผักหวานป่าแท้ ๆ ไม่เคยคิดว่าจะปลูกกินได้ ทั้ง ๆ ที่มีอยู่ตามหัวไร่ปลายนา แต่ทำไม่ต้องไปซื้อที่ตลาด นี่คือแบบอย่างที่ดีเป็นการจุดประกายใหม่ การทำจากเล็กไปหาใหญ่ ซึ่งถ้าทำได้จะช่วยทำให้มีเงินออมมากขึ้น

จากการสนทนากลุ่มครั้งที่ 19 สรุปได้ว่า การทำเกษตรผสมผสานทำไปเราเองก็ได้กิน อย่างน้อย ๆ ก็ไม่ต้องไปซื้อคนอื่นเขา เมื่อก่อนมีคำกล่าว “พริกเหือนเหนือ เกลือเหือนใต้” แต่ปัจจุบันเดินออกจากบ้านก็ได้ซื้อ แต่ถ้าทำเกษตรผสมผสานแล้วกินไม่หมด ได้เรียนรู้ แลกเปลี่ยนกัน ไม่มีรายจ่าย ครอบครัวยังอบอุ่น มีสุขภาพที่ดี ทำให้เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้

จากรายงานการประชุมเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน ครั้งที่ 5/2548 เรื่อง เกษตรประณีต 1 ไร่ แก้วจันคนอีสาน ณ ศูนย์โอท็อปน้อย พบว่า การทำเกษตรผสมผสานหรือเกษตรประณีต เป็นแหล่งสร้างความรู้และสร้างปัญญาให้กับตนเอง ครอบครัวยังและชุมชน จึงเป็นยุทธศาสตร์

ที่สำคัญ เพราะใช้ที่ดินน้อย แรงงานน้อย ลงทุนน้อย แต่ได้ผลตอบแทนสูงได้ความสุขมาก ไม่ว่าจะ เป็นความสุขจากการมีหลักประกันในชีวิต มีปัจจัย 4 ครบ มีไม้ยืนต้นเป็นบ้านอายุชีวิต มีความสุขจากการมีร่างกายและจิตใจที่แข็งแรง จากการได้บริโภคอาหารที่ปลอดภัยปราศจากสารเคมี ได้อยู่ในที่ที่อากาศบริสุทธิ์ ปลอดภัยปลอดดิน ปลอดภัยปลอดสารเคมี ได้อยู่ในที่ที่อากาศบริสุทธิ์ ปลอดภัยปลอดดิน ปลอดภัยปลอดสารเคมี ได้มีความสุขจากการมีครอบครัวที่อบอุ่น ความสุขจากการมีชุมชนที่เข้มแข็ง ความสุขจากการมีสิ่งแวดล้อมดี คีนสภาพดินดำ น้ำชุ่ม ป่าอุดมสมบูรณ์ ปลอดภัยปลอดมลภาวะ มีความภาคภูมิใจ มีความสุขจากการมีอิสรภาพและอยู่ร่วมได้กับสรรพสิ่ง เพราะคนที่สามารถเรียนรู้จนมีสุขภาพที่ดีก็จะ เลิกเหล้า เลิกบุหรี่ได้เอง หันมาดับทุกข์สร้างความอยู่เย็นเป็นสุข ให้ขยายผลออกไปอย่างกว้างขวาง เพื่อประโยชน์แก่ครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติ (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2550ก: 22-24)

จากรายงานการประชุมเครือข่ายประชาชนชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน ครั้งที่ 12/2547 (2547: 3-5) เรื่อง “ต้นไม้ยืนต้นที่หลากหลายกับสุขภาพที่ดี” กับประเด็น “ต้นไม้ยืนต้นที่หลากหลายเกิดผลดีกับเศรษฐกิจอย่างไรบ้าง” พบว่า การลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ จากไม้ยืนต้นที่หลากหลาย ช่วยให้เกษตรกรสามารถลดรายจ่ายลงได้ทันตาเห็น เพราะว่าต้นไม้ยืนต้นมีใบ มีดอก มีผล มีราก มีเปลือกไม้ มีสมุนไพร มีเห็ด มีรังผึ้ง รังนก รังมดแดง ที่สามารถใช้เป็นอาหารและยารักษาโรคต่าง ๆ กิ่งก้านสามารถนำมาเผาถ่าน แปรรูปเป็นของชำร่วย เป็นเฟอร์นิเจอร์ ลำต้นสามารถแปรรูปเป็นแผ่นกระดานไว้ซ่อมบ้านและสร้างบ้านได้ รวมถึงจากรายงานการประชุมเครือข่ายประชาชนชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานครั้งที่ 9/2550 (2550: 1-2) เรื่อง “ปลูกต้นหลากหลายเพื่อใช้หนี้และเพื่อสร้างสุขภาพดี” สรุปได้ว่า ต้นไม้ยืนต้นที่หลากหลาย ถือเป็นยุทธศาสตร์และยุทธวิธีที่จะช่วยให้เกษตรกรไทยปลอดภัยปลอดดิน ปลอดภัยปลอดสารเคมี และมีสุขภาพดีทั้งทางกาย ทางใจ ทางสังคม และทางปัญญา เมื่อกาลเวลาผ่านไปไม่ถึง 5 ปี ต้นไม้ยืนต้นที่หลากหลายแต่ละต้นให้ผลผลิตอย่างน้อยต้นละ 100 บาทต่อปี ก็จะมีรายได้ถึงปีละ 1 แสนบาทต่อปี และเมื่อเวลาผ่านไป 20 ปี แต่ละต้นมีมูลค่ามากกว่า 1 ล้านบาท และยังมียาอาหารปลอดภัยปราศจากสารเคมีที่เหลือเพื่อ มีออกซิเจนที่มากมาย มีอากาศที่ร่มรื่น จึงแข็งแรงขึ้นทั้งกายและใจ ทำให้ครอบครัวใกล้ชิดสนิทสนมกัน ลูกหลานกลับมาอยู่ใกล้กัน ชุมชนเข้มแข็งกับมารวมตัวกันคิดร่วมกันทำ สิ่งแวดล้อมพื้นตัวมีสภาพดินดำ น้ำชุ่ม ป่าอุดมสมบูรณ์ ปลอดภัยปลอดมลภาวะจากสารเคมีฆ่าหญ้า สารเคมีฆ่าแมลง แต่ละชีวิตมีความภาคภูมิใจ มีอิสรภาพที่จะคิดดี พูดดี ทำดี โดยไม่ไปละเมิดสิทธิผู้อื่น ทำให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสมดุล และมีความสุข

การทำเกษตรผสมผสานตามแนวราชดำริ โดยการประยุกต์ปรับใช้ตามพื้นที่ ในขณะเดียวกันพยายามศึกษาหาความรู้จากสื่อหนังสือ และการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ เน้นการพึ่งตนเอง พึ่งพากันเอง ปลูกต้นไม้ตามหัวไร่ปลายนาและดูแลให้ดีโดยเฉพาะต้นยางนารอบ ๆ ผืนนา ปลูกเป็นบ้านอายุชีวิตเป็นมรดกให้ลูกหลาน โดยบุคคลโอบาย คือ เกษตรประณีต หันมาทำอาหารปลอดภัยปราศจากสารเคมีจะดีต่อชีวิต ครอบครัว และชุมชน (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2554: 39) ทั้งนี้ การทำเกษตรประณีตหรือเกษตรผสมผสาน ช่วยทำให้อาหารและการกินอยู่อุดมสมบูรณ์ขึ้น มีทั้งผัก ผลไม้สมุนไพร ที่ปลอดภัยปราศจากสารเคมีหลากหลายชนิด ช่วยให้ลดรายจ่ายลงไปได้มาก เพราะมีอยู่มีกินโดยไม่ต้องซื้อ เหลือกินเหลือใช้ได้แจก เหลือแจกได้ขาย ช่วยให้กินเป็นอาชีพเสริม สร้างรายได้เพิ่มขึ้น มีเงินลดหนี้ปลอดสิน ช่วยให้หนี้สินหมดไป มีแหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิตชีวา ทำให้รู้จักการวางแผนการทำงาน เกิดการวิจัยและพัฒนาค้นหาคำตอบในทุกเรื่องที่เป็นเรื่องใกล้ตัว ในเรื่องที่ได้กินได้ใช้ พัฒนาการดับทุกข์

สร้างสุขในทุกเรื่อง ทำให้เกิดองค์ความรู้พัฒนาเป็นภูมิปัญญาของเจ้าของแปลงเกษตร จะทำให้มีร่างกายและจิตใจแข็งแรง จากการทำอาหารปลอดสารพิษในการกินและมีสิ่งแวดล้อมที่ดี ทำให้ปัญหาที่จะจัดการทุกปัญหาให้มีน้อยลง ๆ เรื่อย ๆ จนความทุกข์หมดไป (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2550ก: 19-21) ซึ่งจากรายงานการประชุมเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน ครั้งที่ 5/2548 (2548: 6-8) เรื่องเกษตรประณีต 1ไร่ แก่จนคนอีสาน ณ ศูนย์อิไต๋น้อย พบว่า การทำเกษตรผสมผสานหรือเกษตรประณีต เป็นแหล่งสร้างความรู้และสร้างปัญญาให้กับตนเอง ครอบครัวและชุมชน น่าจะเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญ เพราะใช้ที่ดินน้อย แรงงานน้อย ลงทุนน้อย แต่ได้ผลตอบแทนสูงได้ความสุขมาก ไม่ว่าจะเป็นความสุขจากการมีหลักประกันในชีวิต มีปัจจัย 4 ครบ มีไม้ยืนต้นเป็นบ้านอายุชีวิต มีความสุขจากการมีร่างกายและจิตใจที่แข็งแรงจากการได้บริโภคอาหารที่ปลอดสารเคมี ได้อยู่ในที่ที่อากาศบริสุทธิ์ ปลอดภัยปลอดสารพิษ สุขภาพดีมีความสุขจากการมีครอบครัวที่อบอุ่น สุขภาพดีมีความสุขจากการมีชุมชนที่เข้มแข็ง สุขภาพดีมีความสุขจากการมีสิ่งแวดล้อมที่ดีคืนสภาพดินดำ น้ำชุ่ม ป่าอุดมสมบูรณ์ ปลอดภัยปลอดภัย มีความภาคภูมิใจ มีความสุขจากการมีอิสรภาพและอยู่ร่วมกับสรรพสิ่ง เพราะคนที่สามารถเรียนรู้จนมีสุขภาพดีก็จะเลิกเหล้า เลิกบุหรี่ได้เอง หันมาดับทุกข์สร้างความอยู่เย็นเป็นสุข ให้ขยายผลออกไปอย่างกว้างขวาง เพื่อประโยชน์แก่ครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติ

นอกจากนี้ การทำเกษตรผสมผสานจะมีผลดีในหลาย ๆ ด้าน การทำแบบนี้จะช่วยให้มีอยู่มีกินครบทุกอย่าง ทั้งผัก ผลไม้ สมุนไพร เห็ด ไม้ใช้สอย ตลอดทั้งกุ้ง หอย ปู ปลา มีเหลือกินเหลือแจก ได้ช่วยเหลือคนอื่น หรือแลกเปลี่ยนกันในเครือข่าย เหลือกินเหลือแจกได้ขาย ลดรายจ่าย สร้างรายได้เพิ่มขึ้น นำเงินมาปลดหนี้ปลดสิน สังคมดีขึ้นเพราะสมาชิกในสังคมพึ่งตนเองได้และสามารถพึ่งพากันเองได้ มีความซื่อสัตย์ สามารถฝึกวินัยในการตรงต่อเวลา รวมทั้ง พัฒนาความสามัคคี สร้างความเข้มแข็งให้กลุ่มนำไปปฏิบัติและขยายผลได้อย่างกว้างขวาง (คำคุณ, 2551ค: 36-37) การขยายการทำเกษตรประณีต ทำให้มีอาหารปลอดสารพิษไว้กิน เหลือกินแจก เหลือแจกขาย ทำให้เกิดความเอื้ออาทรต่อกัน เมื่อเวลาผ่านไปไม่ถึง 2 ปี ต้นไม้ยืนต้นที่หลากหลายที่ปลูกไว้เริ่มเติบโตขึ้นต้องการการดูแลลดน้อยลงมาก เจ้าของแปลงเกษตรประณีต 1 ไร่ ก็มีเวลาทำไปขยายผลไปสู่แปลงที่ 2 แปลงที่ 3 แปลงที่ 4 จนเต็มพื้นที่ ทำให้มีกิน มีแจก มีขาย เพิ่มมากขึ้นไปอีก มีต้นไม้ยืนต้นเพิ่มขึ้นมากจนเกิดความร่มรื่น หลากหลาย และอุดมสมบูรณ์ เพราะเกษตรประณีตเป็นเกษตรทฤษฎีใหม่ที่ช่วยให้ระบบนิเวศดีขึ้น จากการออมน้ำ ออมนดิน ออมสัตว์ และออมต้นไม้ยืนต้น ทำให้ไม่ต้องใส่สารเคมีฆ่าหญ้า สารเคมีฆ่าแมลง รวมทั้งปุ๋ยเคมี ทำให้มนุษย์ไม่ต้องเสี่ยงภัยจากสารเคมี ช่วยให้คุณภาพสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตดีขึ้น มีอยู่มีกิน มีเพื่อน มีเงิน มีภูมิปัญญา และมีคุณภาพชีวิตดี จะเห็นได้ว่า เกษตรประณีตเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม วิถีชีวิตและสุขภาพของคนในชุมชน (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2550ก: 30) ซึ่งวิธีคิดและวิธีดำรงชีวิตโดยมุ่งหลักความพอประมาณ ความพอดีไม่โลภมาก หลักการใช้จ่ายอย่างมีเหตุผล อดุรระวังลดรายจ่าย ทำให้มีเงินเหลือโดยไม่ต้องหาเงินหลาย และหลักการสร้างภูมิคุ้มกัน บนฐานคิดของความสมดุลและยั่งยืน ร่วมกับการใช้ความรู้คุณธรรมมาเป็นกรอบการดำรงชีวิตในแนวทางการเกษตรทฤษฎีใหม่ให้ความสำคัญกับการออมน้ำ การออมนดิน การออมสัตว์ การออมต้นไม้ยืนต้นที่หลากหลาย เพื่อให้

เกษตรกรทั่วประเทศกลายเป็นคนที่มีอยู่ มีกิน มีสุขภาพที่ดีทั้งทางกาย ทางใจ ทางสังคม และทางปัญญา (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2550ก: 26)

ความสุขเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต การพอใจในสิ่งที่ตนมี มีสิ่งอำนวยความสะดวกตามอัธยาศัย ไม่มีหนี้สิน หรือถ้ามีก็สามารถจัดระบบและมีรายได้มาใช้หนี้ได้ โดยที่ไม่เบียดเบียนผู้อื่น อนาคตข้างหน้าจะได้มีการใช้ชีวิตแบบสบายใจ มีครอบครัวที่อบอุ่น ลูกๆ ที่ทำงานที่กรุงเทพฯ ก็กลับมาอยู่ด้วยกันอยู่กันพร้อมหน้าพร้อมตามีความสุขยิ้มแย้มแจ่มใส ช่วยพ่อช่วยแม่ปลูกต้นไม้ เพื่ออนาคตจะได้มีปัจจัย 4 พอเพียง และทำให้สิ่งแวดล้อมดีขึ้นทั้ง ดิน น้ำ ป่า หมั่นเรียนรู้และมีความเพียรพยายามที่จะแก้ปัญหาอย่าทอดทิ้งปัญหา เป็นแบบอย่างที่ดีสังคมให้การยอมรับ ช่วยสังคมให้มียูมีกินและมีความสุข (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2554: 33) ทั้งนี้ การทำการเกษตรตามแนวทางที่พ่อแม่ทำไว้ คือ ทำพออยู่พอกิน เหลือกินแจกได้ช่วยเหลือคนอื่น เหลือแจกขาย ทำให้มีเงินจึงกลายเป็นครอบครัวที่มียูมีกิน มีเพื่อนและมีเงิน มีการดำรงตนด้วยหลักธรรมอย่างเคร่งครัด พร้อมทั้งเรียนรู้จากธรรมชาติตลอดเวลา ครอบครัวจึงเต็มไปด้วยความสุขยิ้มแย้มแจ่มใส มีความสุขทั้งจากการมีปัจจัยสี่ที่พอเพียง มีร่างกายและจิตใจที่แข็งแรง มีครอบครัวที่อบอุ่น มีชุมชนที่เข้มแข็ง มีสิ่งแวดล้อมที่ดี มีอิสรภาพ มีความภาคภูมิใจ และอยู่ร่วมกับสรรพสิ่งและสิ่งแวดล้อมได้อย่างสมดุล ไม่หลงไปตามกระแส (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2551ค: 28) ในกระบวนการอบรมในหลักสูตร วปอ.ภาคประชาชน เพื่อปลูกจิตสำนึกเกษตรกรเป้าหมายและตกผลึกทางความคิด จากการทำงานหาเงินซื้อความสนุกสนานมาเป็นการทำงานดับทุกข์สร้างสุข บนรากฐานของการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง หันมาสร้างบำเหน็จบำนาญให้ชีวิตด้วยการปลูกต้นไม้ยืนต้นที่หลากหลาย สร้างแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรให้พอเพียง ทำปุ๋ยหมักและน้ำหมักชีวภาพไว้ใช้แทนปุ๋ยเคมี ลด ละ เลิกอบายมุข เหล้า เบียร์ บุหรี่ และสิ่งเสพติดทุกประเภท สร้างผู้สืบทอดอาชีพเกษตรกรรวมทั้งเด็กและเยาวชน สร้างครอบครัว ให้สมาชิกทุกคนมีสุขภาพดีเป็นครอบครัวที่อยู่เย็นเป็นสุขอย่างแบบค่อยเป็นค่อยไป (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2552ก: 15) อีกทั้ง วิถีชีวิตโลกถือเป็นโอกาสสำคัญที่จะชวนให้คนทั้งโลกรวมตัวกันใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง ช่วยกันพลิกฟื้นเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม วิถีชีวิตและสุขภาพที่ดี ทั้งทางกาย ทางใจ ทางสังคม และรวมไปถึงทางปัญญา ด้วยการมองตัวเองให้ออก บอกตัวเองให้ได้ และใช้ตัวเองให้เป็น ด้วยการปลูกทุกอย่างกินและกินทุกอย่างที่ปลูก เหลือกินเหลือใช้แจก ทำให้มีเพื่อน เหลือแจกได้ขาย ทำให้มีเงิน จึงกลายเป็นคนมียูมีกิน มีเพื่อน มีเงิน มีสุขภาพดี จนครอบคลุม ผู้สนใจทั่วภาคอีสานทั่วประเทศและทั่วโลก (คำคุณ, 2550ก: 7)

ในอดีตภาคอีสานเป็นสังคมเกษตรกรรมตามจุดแข็งของภูมิประเทศและภูมิอากาศ ที่มีแสงแดดมาก มีน้ำฝนตกลงมามาก และที่ดินยังอยู่ในมือของเกษตรกรของคนอีสาน ภูมิปัญญาจึงออกแบบวิถีชีวิตที่พึ่งพาหรือวัฒนธรรมคนอีสานในรูปแบบของการทำอยู่ทำกิน เหลือกินได้แจกทำให้มีเพื่อน เหลือแจกได้ขายทำให้มีเงิน จนกลายเป็นคนมียูมีกิน มีเพื่อน มีเงิน มีสุขภาพดีทั้งทางกาย ทางใจ และทางปัญญา และรวมพลังคนที่คิดได้ทำเป็นมาทำสิ่งที่เป็นไปได้ให้กับภาคอีสาน ให้ประเทศไทยและให้กับโลก โดยหันมาปลูกต้นไม้ยืนต้นที่หลากหลายด้วยการปลูกทุกอย่างที่กินและกินทุกอย่างที่ปลูก ทำให้ชีวิตเปลี่ยนแปลงไปรายจ่ายลดลงหนี้สินลดลง รายได้ค่อย ๆ เพิ่มขึ้นเงินออมค่อย ๆ มากขึ้น ลูก ๆ ตกงานกลับมามีงานทำบนที่ดินทำกินของพ่อแม่และอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข ชุมชนมี

เวลาโศกเศร้า(พูดคุย)กัน แบ่งกัน พึ่งพากัน และร่วมกันสร้างคุณงามความดี ร่วมกันสร้างสังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2551ก: 6) ผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้นกับเกษตรกรกลุ่มเป้าหมายหลังจากการอบรม ที่ถือว่าประสบความสำเร็จนั้น ผู้เข้ารับการอบรมจะกลับไปปลูกและเลี้ยงทุกอย่างที่กินและใช้ พร้อมทั้งใช้และกินทุกอย่างที่ปลูกและเลี้ยง ทำให้ไม่ต้องซื้อ มีอยู่มีกิน เหลือกินได้แจกทำให้มีเพื่อน มีเงินออม มีสิ่งแวดล้อมที่ดี จัดระบบชีวิตที่เอื้อต่อการสร้างครอบครัวที่อบอุ่น อยู่กันอย่างพร้อมหน้าพร้อมตา ประกอบสัมมาอาชีพจนมีรายจ่ายน้อยกว่ารายรับ และมีงานทำตลอดทั้งปี มีธรรมะ มีคุณธรรมในการประกอบอาชีพ อด ละเอียดรอบคอบ มีสุขภาวะดีขึ้นทั้งทางกาย ทางใจ ทางสังคม และทางปัญญา นำมาซึ่งความสุขทั้งกับตัวเอง ครอบครัว และคนรอบข้าง (รายงานการประชุมเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานครั้งที่ 4/2553: 4-5) นอกจากนี้ ทางเลือกทางรอดของผู้ผลิต คือ หันมาผลิตโดยไม่ใช้สารเคมีให้มีหลากหลายชนิด โดยมีผักตามฤดูกาลนับร้อยชนิด มีไม้ยืนต้นที่ทำบ้านได้ และยังเป็นผักเป็นผลไม้ เป็นยา เป็นน้ำมันเชื้อเพลิง เป็นดอกไม้ เป็นไม้หอม เป็นตัวไล่แมลง เป็นอาหารสัตว์ และเป็นไม้ทำเฟอร์นิเจอร์ แล้วชีวิตจะดีขึ้นภายใน 3-5 ปี เพราะรายจ่ายจะลดลง หนี้สินจะหมดไป เงินออมจะเพิ่มขึ้น รายได้จะค่อย ๆ เพิ่มขึ้น สิ่งแวดล้อมจะดีขึ้น ทั้งดิน น้ำ ต้นไม้ สัตว์ และไม่ต้องใช้สารเคมี ลูก ๆ หลาน ๆ กลับมาอยู่ใกล้บ้าน วิถีชีวิตจะพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง เพราะวิถีชีวิตเช่นนี้จะช่วยให้มีอยู่ มีกิน เหลือกินได้แจก ทำให้มีเพื่อน เหลือแจกได้ขายทำให้เรามีเงิน กลายเป็นคนมีอยู่มีกินมีเพื่อนมีเงินมีสุขภาพดีด้วยเพราะเป็นอาหารที่ปลอดภัย การพัฒนาและวิจัยอาหารและสมุนไพรปลอดภัย เชื่อมโยงไปสู่การพัฒนาและวิจัยแก้ปัญหาและสร้างสรรค์สังคมไทยและสังคมโลกในทุก ๆ ด้าน ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม วิถีชีวิต การศึกษา และการเมือง เพื่อให้เกิดสุขภาวะดีทั้งทางกาย ทางใจ ทางสังคม และทางปัญญา แก่พลเมืองไทย และพลเมืองโลก (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2551ค: 6-7)

ทั้งนี้ การปลูกต้นไม้ยืนต้นตั้งแต่ 20 ชนิดขึ้นไป ได้กลายเป็นยุทธศาสตร์หลักในการสร้างครอบครัวและชุมชนเป็นสุขของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน เพราะต้นไม้ยืนต้นที่หลากหลายได้ช่วยให้เศรษฐกิจของเกษตรกรดีขึ้น ทำให้รายจ่ายลดลง หนี้สินค่อย ๆ ลดลง รายได้ค่อย ๆ เพิ่มขึ้น เงินออมค่อย ๆ มากขึ้น ช่วยให้สิ่งแวดล้อมดีขึ้น เพราะมีความร่มรื่น มีใบไม้ ดอกไม้ กิ่งก้านสาขาร่วงหล่นลงมาทับถมทำให้ดินดีขึ้น ระบบนิเวศดีขึ้นโดยไม่ต้องใช้สารเคมีฆ่าแมลง ทำให้วิถีชีวิตดีขึ้น เพราะรู้จักพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง มีครอบครัวที่อบอุ่นและชุมชนที่เข้มแข็งอยู่เย็นเป็นสุข (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2551ข: 28) ซึ่งเกษตรกรต้นแบบและเกษตรกรเป้าหมายที่ปลูกต้นไม้ยืนต้น ที่กินได้และใช้เนื้อไม้สร้างบ้านได้ ซ่อมบ้านได้ และทำเฟอร์นิเจอร์ได้ จะพบว่า เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ทั้งด้านเศรษฐกิจ คือ รายจ่ายลดลง หนี้สินลดลงจนหมดไป เงินออมเพิ่มขึ้น รายได้ค่อย ๆ เพิ่มขึ้น และมีบ้านอายุชีวิต สิ่งแวดล้อมดีขึ้น เพราะมีต้นไม้ยืนต้นเพิ่มขึ้นทั้งชนิดและปริมาณ ครอบครัวและสังคมดีขึ้น เพราะมีอาหารกินเพิ่ม วิถีชีวิตโดยรวมดีขึ้น เพราะพึ่งพาตนเองและการพึ่งพากันเองได้อย่างสมดุลและมีความสุข (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2550ค: 46)

โครงการชุมชนเป็นสุขภาคอีสานได้ถอดบทเรียนวิธีคิดและวิธีดำเนินการ ซึ่งสรุปได้ว่า เป็นโครงการที่มุ่งเน้นเอาสุขภาพทั้งทางกาย ทางใจ ทางสังคม และทางปัญญาของคนในชุมชนเป็นตัวตั้ง

มารวมตัวกันร่วมกันคิดช่วยกันทำเพื่อค้นหาความทุกข์ ปัญหา และค้นหาแผนปฏิบัติการดับทุกข์ให้หมดไปโดยในขั้นตอนแรกได้ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงมาเป็นหลักชัยในการพัฒนาให้รู้จักตนเองคือความพอเพียง ใช้ความสุขเป็นตัวตั้งและเงินเป็นตัวแปรตามโดยเชื่อว่า งานคือความสุข ความสุขคืองาน ถ้าอยากมีความสุขก็ทำงาน เดียวเงินก็มาเอง การเรียนรู้อย่างต่อเนื่องกับครูชาวบ้านที่ประสบความสำเร็จโดยวิธีเรียนรู้จากของจริงแล้วนำกลับไปปฏิบัติ จนเกิดความสำนึก ค่อยๆ ทำจากเล็กไปหาใหญ่ ค่อย ๆ แก้ปัญหาจากง่ายไปหายาก มุ่งเน้นสุขภาวะที่ดี มีร่างกายและจิตใจที่แข็งแรง ครอบครัวยุบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง สิ่งแวดล้อมดี มีความภาคภูมิใจ เน้นกระบวนการการพัฒนาตัวชี้วัดความสุขของปัจเจกและชุมชนที่มารวมตัวกันทำจนมีตัวชี้วัดสุขภาวะของตนเอง (คำคุณ, 2553: 49-50)

การเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญของชีวิตมนุษย์และสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย เพราะช่วยให้เก่งขึ้น ฉลาดขึ้น และการที่จะรู้จนถึงขั้นรู้จริง แก้ปัญหาได้ วิธีที่ดีที่สุด คือ การได้มีโอกาสเรียนรู้จากของจริงโดยมีทฤษฎีมาเสริมส่วนที่ขาดหรือที่ยังไม่เข้าใจอย่างชัดเจน ด้วยหลักการดังกล่าวเครือข่ายประชาชนชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน จึงมุ่งเน้นการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้สมาชิกเครือข่ายและผู้สนใจได้มีโอกาสเรียนรู้จากของจริงของผู้ที่ได้คิดจนคิดได้และได้ทำจนทำเป็น จนกลายเป็นกลุ่มคนที่คิดได้ แก้ปัญหาได้มีความสุขเพิ่มขึ้นกลายเป็นหลักประกันชีวิตของคนทำเกษตรผสมผสาน มีอาหารปลอดภัย สารเคมี กิน แจก ได้เรียนรู้ร่วมกันทำให้ร่างกายและจิตใจแข็งแรง มีครอบครัวยุบอุ่น มีชุมชนเข้มแข็ง มีสิ่งแวดล้อมดี มีความภาคภูมิใจ มีอิสรภาพและมีความสามารถในการอยู่ร่วมกับสรรพสิ่งทั้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม (ปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสาน, 2550: 39) ด้วยการพัฒนาเกษตรกรรมแบบเพื่อช่วยกันขยายเกษตรกรรมเป้าหมาย จัดกระบวนการเรียนรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงและการปลูกต้นไม้ยืนต้นที่หลากหลาย โดยทำการพัฒนาการออมน้ำ ออมดิน ออมสัตว์ ออมต้นไม้ ออมเงิน ส่งสมกัลยามิตร ส่งสมภูมิปัญญาและส่งสมคุณงามความดี โดยการให้บริการแจกและจำหน่ายปุ๋ยหมัก ปุ๋ยหมักชีวภาพ พันธุ์สัตว์ พันธุ์พืช และพันธุ์ไม้ยืนต้นที่หลากหลาย จนมีเศรษฐกิจพอเพียงปลูกต้นไม้ยืนต้นที่หลากหลายเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เพื่อเป็นบำนาญชีวิต ช่วยให้ระบบเศรษฐกิจดีขึ้น (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2551ก: 15) ถือเป็นเคล็ดลับในการสร้างความสำเร็จของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน ในการสร้างคน สร้างป่า สร้างชุมชน และสร้างประเทศชาติ ที่อยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน ซึ่งได้ทดลองทำดูแล้ว พบว่า สิ่งแวดล้อมดีขึ้นเพราะดินดำ น้ำชุ่ม ป่าอุดมสมบูรณ์ ปลอดภัยมีหมาเห่า และสารเคมีฆ่าแมลง เศรษฐกิจดีขึ้น เพราะรายจ่ายลดลง หนี้สินลดลง เงินออมค่อย ๆ เพิ่มขึ้น รายได้ค่อย ๆ เพิ่มขึ้น และมีต้นไม้ยืนต้นที่หลากหลายเป็นบำนาญชีวิต มีครอบครัวและสังคมดีขึ้น วิถีชีวิตมีอยู่มีกินไม่อดไม่อยาก พึ่งตนเองและพึ่งพากันเองได้ ช่วยให้มีความสุขทั้งทางกาย ทางใจ ทางสังคม และทางปัญญา (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2551ก: 7)

ความเอาจริงกับวิถีเกษตรผสมผสาน ส่งผลให้เกษตรกรรมแบบเห็นคุณค่ากันทั้งครอบครัว และการได้รับการสนับสนุนให้เป็นเกษตรกรรมแบบของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน ได้เข้าร่วมกับเครือข่าย ฯ ในวิถีเกษตรพอเพียงพึ่งตนเองได้ มีการสนับสนุนให้ปรับปรุงพื้นที่ตามวิถีของการเกษตรผสมผสาน โดยมีการขุดสระเพิ่มเติม ปลูกไม้ยืนต้น ไม้ผล ไม้ใช้สอย เช่น สัก กัลปพฤกษ์ กฤษณา คุณ ยางนา มะค่า และการปลูกพืชผักล้มลุกไว้กินและขาย ทำปุ๋ยชีวภาพไว้ใช้เอง

โดยใช้รวมทั้งในการทำนา กิจกรรมเหล่านี้ได้ทำทั้งครอบครัวทำให้เห็นคุณค่าของวิถีนี้ ทั้งในแง่ของการได้รับประทานอร่อย ปลอดภัยกับร่างกายและขายก็ง่าย ทำให้เกิดความภาคภูมิใจที่ได้ทำอยู่ทำกินพึ่งตนเองได้ (คำคุณ, 2551ค: 33-34) การปลูกต้นไม้ยืนต้นที่หลากหลายชนิด ช่วยให้สิ่งแวดล้อมดี เศรษฐกิจดี สังคมดี และทำให้เกิดวิถีชีวิตที่ดีงาม เกิดความสุขจากความภูมิใจ ความสุขจากการมีอิสรภาพที่จะคิดพูดทำได้ดังใจ โดยไม่กระทบผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม ต้นไม้เหล่านี้ยังช่วยให้รายจ่ายลดลง สามารถเป็นแหล่งอาหารตามธรรมชาติ จากความอุดมสมบูรณ์ ของสัตว์ป่า พืช ผัก ผลไม้ ไม้ใช้สอย และสมุนไพรต่าง ๆ นอกจากเศรษฐกิจดีแล้วยังช่วยให้วิถีชีวิตดีขึ้นด้วยเพราะเมื่อคนมีสัมมาชีพและได้อยู่ใกล้ชีวิตธรรมชาติได้เรียนรู้จากธรรมชาติ มีแหล่งเรียนรู้ทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ย่อมเป็นพื้นฐานให้คิดชอบ ทำชอบ พาไปสู่ธรรมิกสังคม ทำให้พึ่งตนเองได้อย่างมีความสุข เป็นผลให้เกิดสุขภาวะอันเป็นความสุขจากการมีหลักประกันชีวิต ความสุขจากการมีร่างกายและจิตใจที่แข็งแรง ได้กินอาหารปลอดสารพิษ มีครอบครัวที่อบอุ่น มีชุมชนที่น่าอยู่ สิ่งแวดล้อมรอบด้านดี มีทุนทางธรรมชาติ (คำคุณ, 2550ข: 10-12)

แนวคิดของการใช้ชีวิตอยู่บนหลักของความพอเพียง คือ พอประมาณไม่โลภมาก ใช้จ่ายอย่างประหยัด รู้จักการออม และสั่งสมคุณงามความดี ยึดหลักธรรม ยืนอยู่บนพื้นฐานของความรู้ คู่คุณธรรม มีวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตที่ดีงาม ซึ่งปราชญ์ชาวบ้านทั้งภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคตะวันออก ภาคกลาง และภาคอีสานได้ทำให้อยู่ให้เห็น ด้วยการอ่านตัวเองให้ออก บอกตัวเองให้ได้ ใช้ตัวเองให้เป็น และศรัทธาในอาชีพของตนเองทำให้ชีวิต ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติเกิดการเปลี่ยนแปลงมากมาย ทั้งในด้านเศรษฐกิจ ทำให้เศรษฐกิจมีสภาพที่เปลี่ยนไป คือ รายจ่ายลดลง รายได้ค่อย ๆ เพิ่มขึ้น หนี้สินค่อย ๆ ลดลง จนหมดไป และเงินออมค่อย ๆ เพิ่มขึ้น สิ่งแวดล้อมดีขึ้น จากสภาพดินแลว น้ำแล้ง ป่าหมด มลภาวะมากมาย ทั้งสารเคมี ยาฆ่าหญ้า ฆ่าแมลงปุ๋ยเคมี ฯลฯ แปลงสภาพเป็นสิ่งแวดล้อมที่ดินดำ น้ำชุ่ม ป่าอุดมสมบูรณ์ ปลอดภัยไม่ต้องใช้ปุ๋ยเคมี มีครอบครัวที่อบอุ่น สามารถสร้างทุน สร้างชีวิต สร้างสังคม สร้างชาติ เป็นการพึ่งพาตนเองและพึ่งพากันเองอย่างสมดุลและมีความสุข (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2550ก: 6-7) จากการพัฒนาและวิจัยของปราชญ์ชาวบ้านและเครือข่าย พบความชัดเจนว่า ต้นไม้ยืนต้นที่หลากหลายชนิดสามารถสร้างบ้านได้ และยังมีผัก มีผลไม้ มียารักษาโรค น้ำมันเชื้อเพลิง มีดอกไม้สวยงาม มีสารไล่แมลง มีอาหารไว้เลี้ยงสัตว์ จะทำให้ชีวิตเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้น เศรษฐกิจดีขึ้น ในระยะยาวข้อมูลจากเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน พบว่า ใบ ดอก ผล กิ่งก้านสาขา ราก สมุนไพร เห็ด ใต้ต้นไม้ยืนต้นแต่ละต้นต่อปีมีมูลค่ากว่า 100 บาทต่อปี นอกจากช่วยสร้างรายได้ให้กับครอบครัว ให้กับชุมชนยังช่วยให้มีสิ่งแวดล้อมดี ปลอดภัย วิถีชีวิตที่ดีขึ้น เพราะมีอยู่มีกิน ครอบครัวและสังคมดีขึ้น จะเป็นบ้านอายุชีวิตและสืบทอดให้เป็นมรดกแก่ลูกหลาน ทำให้ครอบครัวอบอุ่นและคนในชุมชนมารวมตัวร่วมคิดร่วมเรียนรู้ ร่วมปฏิบัติอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2552ก: 6-7)

การดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยเน้นหลักความพอเพียง คือ หลักการพัฒนาคนให้มีคุณภาพเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน มีวิธีการพัฒนามุ่งสู่ความยั่งยืน 4 ประการ คือ 1) การพัฒนาที่สมดุล เกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรเพื่อการพัฒนา ทั้งทรัพยากรทางกายภาพ ทางสังคม ทางวัฒนธรรม ประเพณีความเป็นอยู่ ค่านิยม ให้มีความสมดุล 2) เป้าหมายกิจกรรมการพัฒนาที่มุ่งเห็น

ประโยชน์ส่วนรวม 3) การพัฒนาที่ก้าวหน้าไปอย่างมั่นคง โดยเริ่มการพัฒนาในระดับครอบครัว ให้พออยู่พอกิน สามารถพึ่งตนเองได้ แล้วจึงเพิ่มระดับการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน และ 4) การพัฒนาคนให้มีคุณภาพ โดยให้มีคุณธรรมกำกับความรู้ในการดำเนินชีวิต (บุญรอด คำทะริ และคณะ, 2552: 26-27) ด้วยจิตสำนึกอันยิ่งใหญ่ที่อยากจะเห็นญาติสนิทมิตรสหายและพี่น้องชาวอีสาน ได้เกิดดวงตาเห็นธรรมบ้าง กลุ่มเกษตรกรผสมผสานจึงได้ก่อตัวขึ้นทำการขุดสระน้ำด้วยกำลังของตนเองจนมีแหล่งน้ำ เมื่อมีแหล่งน้ำของตนเองก็สามารถปลูกผัก ผลไม้ ไม้ใช้สอย เลี้ยงสัตว์ เลี้ยงปลาที่หลากหลาย ทำให้มีอยู่มีกิน เหลือกินได้แจก เหลือแจกได้ขาย เหลือขายให้สัตว์กินกันอย่างถ้วนหน้า เรียนรู้สู่การพึ่งพาตนเองและพึ่งพากันเอง การจัดการแก้ปัญหาของสมาชิกและกลุ่มทำให้เศรษฐกิจดีขึ้น มีรายจ่ายต่ำ เงินออมเพิ่ม หนี้สินหมด และรายได้ค่อย ๆ เพิ่ม มีสิ่งแวดล้อมดีขึ้นในสภาพดินดำ น้ำชุ่ม ป่าอุดม สมบูรณ์ ปลอดภัย มีสังคมที่มีครอบครัวที่อบอุ่น ชุมชนเข้มแข็งประเทศชาติมั่นคง และที่สำคัญคือวิถีชีวิตที่พึ่งตนเองและพึ่งพากันเองได้อย่างสมดุล และมีความสุข เข้าใจหลักเศรษฐกิจพอเพียงตามทฤษฎีใหม่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่เน้นความพอเพียง การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง ทดแทนการพึ่งเงิน พึ่งตลาด พึ่งวัตถุ และพึ่งคนอื่นอยู่ตลอดเวลา (คำคุณ, 2554: 30-31) การทำเกษตรผสมผสาน ทำให้มีทั้งบ้านอายุชีวิต มีร่างกายและจิตใจที่แข็งแรงกว่าวัยเดียวกันหลายเท่า มีครอบครัวที่อบอุ่น มีชุมชนที่เข้มแข็ง มีสิ่งแวดล้อมที่ดี มีอิสรภาพ ไร้หนี้ปลอดสิน มีความภาคภูมิใจได้ถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์แก่ลูกหลานและผู้สนใจไม่รู้เบื่อ และสำคัญคือ มีปัญญาเรียนรู้ ธรรมะ และธรรมชาติ เห็นสังขารของความยั่งยืนจากความสมดุลระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2553: 15) ซึ่งเกษตรกรผสมผสานประเทศไทยทำมานานพอแล้ว พระเจ้าอยู่หัวเรียกว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” เมื่อบริโภคพอเพียง จิตใจพอเพียง ก็นำไปขายและต้องแบ่งปันให้คนอื่นด้วย ทำเกษตรผสมผสานมีต้นไม้หลากหลายชนิด ทำให้มีกินมีใช้ ปลอดภัย สิ่งแวดล้อมกลับคืนมา จะมีการแปรรูปอาหารไม่ว่าจะเป็นการบรรจุภัณฑ์ มีการส่งตลาด ค่าขายทั้งในและนอกประเทศ ผู้ผลิตจะไม่ใช้สารพิษเพื่อประโยชน์ของผู้บริโภคในเมือง ผู้บริโภคก็บริโภคสินค้าที่ชุมชนผลิต เป็นโครงสร้างของความดี เพราะเราต้องบริโภคทุกวัน ทำให้เกษตรกรก็ดีขึ้น ฐานะทางเศรษฐกิจก็ดีขึ้น ครอบครัวได้อยู่ร่วมกันกับสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน (คำคุณ, 2551ค: 20-22) ทั้งนี้ การแปรรูปผลผลิตที่หลากหลายจากแปลงเกษตรผสมผสาน ปลอดภัยและสารเคมี เก็บไว้กินและใช้ในครัวเรือน มีหลากหลายรสชาติและหลากหลายผลิตภัณฑ์ ช่วยให้ลดรายจ่ายในครอบครัว พึ่งพาตนเองได้มากขึ้น เกิดอาชีพเสริมในครอบครัวและชุมชน ช่วยเพิ่มรายรับช่วยให้มีเงินออมได้ตลอดปี ทำให้มีอยู่มีกิน มีความสุข ชุมชน รักใคร่กลมเกลียวกัน พาไปสู่ชุมชนที่เข้มแข็ง สามารถเรียนรู้ต่อยอดพัฒนาสู่การแปรรูปด้านอื่น ๆ และถ่ายทอดสู่รุ่นลูกหลาน พัฒนาเป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่น (มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น, 2550ง: 29-30)

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ตัวชี้วัดประชาธิปไตยด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของเครือข่ายประชาธิปไตยชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามความสมดุลมั่นคงยั่งยืน มีทั้งหมด 11 ตัวชี้วัด ซึ่งเรียงลำดับตามความสำคัญได้ ดังนี้ ปลูกไม้ยืนต้น สิ่งแวดล้อมดี พอเพียง สุขภาวะดี ยึดหลักธรรม ทำจากเล็กไปหาใหญ่ ศรัทธาในอาชีพ ช่วยเหลือคนอื่น พึ่งตนเอง ทำเกษตรผสมผสาน และเรียนรู้

ตารางที่ 4.17 ลำดับความสำคัญของตัวชี้วัดปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านด้านเกษตรกรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ที่	ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง						
	ทางสายกลาง	คุณลักษณะ			เงื่อนไข		สมดุลมั่นคงยั่งยืน
		ความพอประมาณ	ความมีเหตุผล	การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี	เงื่อนไขความรู้	เงื่อนไขคุณธรรม	
1	พอเพียง	พอเพียง	ทำเกษตรผสมผสาน	เป็นแบบอย่างที่ดี	เรียนรู้	ยึดหลักธรรม	ปลูกไม้ยืนต้น
2	เป็นแบบอย่างที่ดี	ประหยัด	วางแผนการทำงาน	มีเหตุผล	ถ่ายทอดความรู้	ช่วยเหลือคนอื่น	สิ่งแวดล้อมดี
3	น่าเชื่อถือ	พยายาม	มีเหตุผล	พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง	พยายาม	ตรงต่อเวลา	พอเพียง
4	ไม่ยุ่งเกี่ยวการเมือง	ทำจากเล็กไปหาใหญ่	รับฟังความคิดเห็น	ถ่ายทอดความรู้	มีเหตุผล	พยายาม	สุขภาพะดี
5	ยึดหลักธรรม	พึ่งตนเอง	มีคนมาศึกษาดูงาน	สร้างรายได้	วางแผนการทำงาน	เป็นแบบอย่างที่ดี	ยึดหลักธรรม
6	เข้าใจตนเอง	เล็กรอบบายมุข	ยึดหลักธรรม	ประหยัด	ยึดหลักธรรม	ยิ้มแย้มแจ่มใส	ทำจากเล็กไปหาใหญ่
7	ช่วยเหลือคนอื่น	ไม่สร้างหนี้	ถ่ายทอดความรู้	ทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย	พัฒนาสังคม	เล็กรอบบายมุข	ศรัทธาในอาชีพ
8	ไม่เบียดเบียนคนอื่น	ไม่ตามกระแส	ใช้แรงงานในชุมชน	ทำเกษตรผสมผสาน		ไม่เบียดเบียนคนอื่น	ช่วยเหลือคนอื่น
9	สุขภาพะดี	ช่วยเหลือคนอื่น	ครอบครัวอบอุ่น	มีผู้สืบทอดอาชีพ		รักษาประเพณี	พึ่งตนเอง
10	ครอบครัวอบอุ่น	ไม่เบียดเบียนคนอื่น	ไม่สร้างหนี้	มีที่ดินทำกินของตนเอง			ทำเกษตรผสมผสาน
11		พัฒนาสังคม	ศรัทธาในอาชีพ	เหลือกิน-แจก-แลก-ขาย			เรียนรู้
12		ทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย	ทำจากเล็กไปหาใหญ่	ช่วยเหลือคนอื่น			
13			เล็กรอบบายมุข	ลดรายจ่าย			
14				ยึดหลักธรรม			
15				สร้างความเข้มแข็งให้กลุ่ม			
รวม	10	12	13	15	7	9	11

จากที่ตารางที่ 4.17 จะเห็นได้ว่า ตัวชี้วัดปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านด้านเกษตรกรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งคณะผู้วิจัยได้ค้นหาและพัฒนาออกมาเป็นผลการวิจัย โดยได้นำเสนอข้อมูลประกอบผลการวิจัยทั้งข้อมูลจากการสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การประชุมเชิงปฏิบัติการ และจากเอกสารทางวิชาการ ซึ่งตัวชี้วัดที่ได้ทั้งหมดนั้นสามารถสรุปใน 7 องค์ประกอบของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ได้ดังนี้

1. ตัวชี้วัดทางสายกลาง มี 10 ตัวชี้วัด ประกอบด้วย พอเพียง เป็นแบบอย่างที่ดี น่าเชื่อถือ ไม่ยุ่งเกี่ยวการเมือง ยึดหลักธรรม เข้าใจตนเอง ช่วยเหลือคนอื่น ไม่เบียดเบียนคนอื่น สุขภาวะดี และครอบครัวอบอุ่น

2. ตัวชี้วัดตามคุณลักษณะความพอเพียง ซึ่งแบ่งออกตามคุณลักษณะความพอเพียง 3 ด้าน ดังนี้

2.1 ตัวชี้วัดความพอประมาณ มี 12 ตัวชี้วัด ประกอบด้วย พอเพียง ประหยัด พยายาม ทำจากเล็กไปหาใหญ่ พึ่งตนเอง เลิกอบายมุข ไม่สร้างหนี้ ไม่ตามกระแส ช่วยเหลือคนอื่น ไม่เบียดเบียนคนอื่น พัฒนาสังคม และทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย

2.2 ตัวชี้วัดความมีเหตุผล มี 13 ตัวชี้วัด ประกอบด้วย ทำเกษตรผสมผสาน วางแผนการทำงาน มีเหตุผล รับฟังความคิดเห็น มีคนมาศึกษาดูงาน ยึดหลักธรรม ถ่ายทอดความรู้ ใช้แรงงานในชุมชน ครอบครัวอบอุ่น ไม่สร้างหนี้ ศรัทธาในอาชีพ ทำจากเล็กไปหาใหญ่ และเลิกอบายมุข

2.3 ตัวชี้วัดการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี มี 15 ตัวชี้วัด ประกอบด้วย เป็นแบบอย่างที่ดี มีเหตุผล พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง ถ่ายทอดความรู้ สร้างรายได้ ประหยัด ทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย ทำเกษตรผสมผสาน มีผู้สืบทอดอาชีพ มีที่ดินทำกินของตนเอง เหลือกิน-แจก-แลก-ขาย ช่วยเหลือคนอื่น ลดรายจ่าย ยึดหลักธรรม และสร้างความเข้มแข็งให้กลุ่ม

3. ตัวชี้วัดตามเงื่อนไข ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 เงื่อนไข ดังนี้

3.1 ตัวชี้วัดเงื่อนไขความรู้ มี 7 ตัวชี้วัด ประกอบด้วย เรียนรู้ ถ่ายทอดความรู้ พยายาม มีเหตุผล วางแผนการทำงาน ยึดหลักธรรม และพัฒนาสังคม

3.2 ตัวชี้วัดเงื่อนไขคุณธรรม มี 9 ตัวชี้วัด ประกอบด้วย ยึดหลักธรรม ช่วยเหลือคนอื่น ตรงต่อเวลา พยายาม เป็นแบบอย่างที่ดี ยิ้มแย้มแจ่มใส เลิกอบายมุข ไม่เบียดเบียนผู้อื่น และรักษาประเพณี

4. ตัวชี้วัดความสมดุลมั่นคงยั่งยืน มี 11 ตัวชี้วัด ประกอบด้วย ปลูกไม้ยืนต้น สิ่งแวดล้อมดี พอเพียง สุขภาวะดี ยึดหลักธรรม ทำจากเล็กไปหาใหญ่ ศรัทธาในอาชีพ ช่วยเหลือคนอื่น พึ่งตนเอง ทำเกษตรผสมผสาน และเรียนรู้

ตารางที่ 4.18 ลำดับความสำคัญของตัวชี้วัดปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของ
เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านด้านเกษตรกรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ที่	ตัวชี้วัดปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียง	คะแนน	ร้อยละ
1	ยึดหลักธรรม	1272	12.65
2	พอเพียง	1203	11.96
3	เป็นแบบอย่างที่ดี	651	6.47
4	เรียนรู้	598	5.95
5	ถ่ายทอดความรู้	585	5.82
6	มีเหตุผล	472	4.69
7	พยายาม	465	4.62
8	ทำเกษตรผสมผสาน	445	4.43
9	ช่วยเหลือคนอื่น	361	3.59
10	ประหยัด	340	3.38
11	ปลูกไม้ยืนต้น	319	3.17
12	วางแผนการทำงาน	277	2.75
13	ทำจากเล็กไปหาใหญ่	263	2.62
14	สุขภาพะดี	196	1.95
15	สิ่งแวดล้อมดี	175	1.74
16	พึ่งตนเอง	163	1.62
17	ศรัทธาในอาชีพ	162	1.61
18	พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง	158	1.57
19	เลิกอบายมุข	155	1.54
20	น่าเชื่อถือ	140	1.39
21	ไม่เบียดเบียนคนอื่น	138	1.37
22	รับฟังความคิดเห็น	133	1.32
23	ตรงต่อเวลา	130	1.29
24	สร้างรายได้	114	1.13
25	ไม่สร้างหนี้	111	1.10
26	ทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย	106	1.05
27	มีคนมาศึกษาดูงาน	103	1.02
28	ครอบครัวอบอุ่น	99	0.98
29	ไม่ยุ่งเกี่ยวการเมือง	94	0.93
30	พัฒนาสังคม	79	0.79
31	มีผู้สืบทอดอาชีพ	78	0.78
32	ยิ้มแย้มแจ่มใส	72	0.72
33	มีที่ดินทำกินของตนเอง	69	0.69

ตารางที่ 4.18 ลำดับความสำคัญของตัวชี้วัดปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของ
เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านด้านเกษตรกรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ต่อ)

ที่	ตัวชี้วัดปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียง	คะแนน	ร้อยละ
34	เหลือกิน-แจก-แลก-ขาย	64	0.64
35	เข้าใจตนเอง	63	0.63
36	ใช้แรงงานในชุมชน	57	0.57
37	ไม่ตามกระแส	55	0.55
38	รักษาประเพณี	44	0.44
39	ลดรายจ่าย	28	0.28
40	สร้างความเข้มแข็งให้กลุ่ม	20	0.20
รวม		10057	100.00

จากที่ตารางที่ 4.18 จะเห็นได้ว่า ตัวชี้วัดปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านด้านเกษตรกรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีทั้งหมด 40 ตัวชี้วัด ซึ่งเรียงลำดับตามความสำคัญได้ ดังนี้ ยึดหลักธรรม พอเพียง เป็นแบบอย่างที่ดี เรียนรู้ ถ่ายทอดความรู้ มีเหตุผล พยายาม ทำเกษตรผสมผสาน ช่วยเหลือคนอื่น ประหยัด ปลูกไม้ยืนต้น วางแผนการทำงาน ทำจากเล็กไปหาใหญ่ สุขภาวะดี สิ่งแวดล้อมดี พึ่งตนเอง ศรีราชาในอาชีพ พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง เลิกอบายมุข น่าเชื่อถือ ไม่เบียดเบียนคนอื่น รับฟังความคิดเห็น ตรงต่อเวลา สร้างรายได้ ไม่สร้างหนี้ ทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย มีคนมาศึกษาดูงาน ครอบครัวยั่งยืน ไม่ยุ่งเกี่ยวการเมือง พัฒนาสังคม มีผู้สืบทอดอาชีพ ยิ้มแย้มแจ่มใส มีที่ดินทำกินของตนเอง เหลือกิน-แจก-แลก-ขาย เข้าใจตนเอง ใช้แรงงานในชุมชน ไม่ตามกระแส รักษาประเพณี ลดรายจ่าย และสร้างความเข้มแข็งให้กลุ่ม

ตารางที่ 4.19 สรุปตัวชี้วัดปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านด้านเกษตรกรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ที่	ตัวชี้วัด	ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง						
		ทางสายกลาง	พอประมาณ	มีเหตุผล	มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี	เงื่อนไขความรู้	เงื่อนไขคุณธรรม	สมดุลมั่นคงยั่งยืน
1	ยึดหลักธรรม	✓		✓	✓	✓	✓	✓
2	พอเพียง	✓	✓					✓
3	เป็นแบบอย่างที่ดี	✓			✓		✓	
4	เรียนรู้					✓		✓
5	ถ่ายทอดความรู้			✓	✓	✓		
6	มีเหตุผล			✓	✓	✓		
7	พยายาม		✓			✓	✓	
8	ทำเกษตรผสมผสาน			✓	✓			✓
9	ช่วยเหลือคนอื่น	✓	✓		✓		✓	✓
10	ประหยัด		✓		✓			
11	ปลูกไม้ยืนต้น							✓
12	วางแผนการทำงาน			✓		✓		
13	ทำจากเล็กไปหาใหญ่		✓	✓				✓
14	สุขภาพะดี	✓						✓
15	สิ่งแวดล้อมดี							✓
16	พึ่งตนเอง		✓					✓
17	ศรัทธาในอาชีพ			✓				✓
18	พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง				✓			
19	เลิกอบายมุข		✓	✓			✓	

ตารางที่ 4.19 สรุปตัวชี้วัดปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านด้านเกษตรกรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ต่อ)

ที่	ตัวชี้วัด	ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง						
		ทางสายกลาง	พอประมาณ	มีเหตุผล	มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี	เงื่อนไขความรู้	เงื่อนไขคุณธรรม	สมดุลมั่นคงยั่งยืน
20	น่าเชื่อถือ	✓						
21	ไม่เบียดเบียนคนอื่น	✓	✓				✓	
22	รับฟังความคิดเห็น			✓				
23	ตรงต่อเวลา						✓	
24	สร้างรายได้				✓			
25	ไม่สร้างหนี้		✓	✓				
26	ทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย		✓		✓			
27	มีคนมาศึกษาดูงาน			✓				
28	ครอบครัวอบอุ่น	✓		✓				
29	ไม่ยุ่งเกี่ยวการเมือง	✓						
30	พัฒนาสังคม		✓			✓		
31	มีผู้สืบทอดอาชีพ				✓			
32	ยิ้มแย้มแจ่มใส						✓	
33	มีที่ดินทำกินของตนเอง				✓			
34	เหลือกิน-แจก-แลก-ขาย				✓			
35	เข้าใจตนเอง	✓						
36	ใช้แรงงานในชุมชน			✓				
37	ไม่ตามกระแส		✓					
38	รักษาประเพณี						✓	

ตารางที่ 4.19 สรุปตัวชี้วัดปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านด้านเกษตรกรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ต่อ)

ที่	ตัวชี้วัด	ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง						
		ทางสายกลาง	พอประมาณ	มีเหตุผล	มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี	เงื่อนไขความรู้	เงื่อนไขคุณธรรม	สมดุลมั่นคงยั่งยืน
39	ลดรายจ่าย				✓			
40	สร้างความเข้มแข็งให้กลุ่ม				✓			
รวม		10	12	13	15	7	9	11

จากตารางที่ 4.19 จะเห็นว่า เมื่อนำตัวชี้วัดปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านด้านเกษตรกรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือทั้ง 40 ตัวชี้วัด มาเปรียบเทียบใน 7 องค์ประกอบของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จะมีตัวชี้วัดที่ปรากฏอยู่ 6 องค์ประกอบ 1 ตัวชี้วัด ปรากฏอยู่ 5 องค์ประกอบ 1 ตัวชี้วัด ปรากฏอยู่ 3 องค์ประกอบ 9 ตัวชี้วัด ปรากฏอยู่ 2 องค์ประกอบ 10 ตัวชี้วัด และปรากฏอยู่ 1 องค์ประกอบ 19 ตัวชี้วัด

ตัวชี้วัดปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงที่ปรากฏอยู่ในองค์ประกอบของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมากที่สุด คือ ปรากฏอยู่ 6 องค์ประกอบมี 1 ตัวชี้วัด คือ ยึดหลักธรรม โดยปรากฏอยู่ในองค์ประกอบ ทางสายกลาง ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี เงื่อนไขความรู้ เงื่อนไขคุณธรรม และสมดุลงามันคงยั่งยืน ยกเว้นในองค์ประกอบ ความพอประมาณ

ตัวชี้วัดปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงที่ปรากฏอยู่ในองค์ประกอบของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงรองลงมา คือ ปรากฏอยู่ 5 องค์ประกอบมี 1 ตัวชี้วัด คือ ช่วยเหลือคนอื่น โดยปรากฏอยู่ในองค์ประกอบ ทางสายกลาง ความพอประมาณ การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี เงื่อนไขคุณธรรม และสมดุลงามันคงยั่งยืน ยกเว้นในองค์ประกอบ ความมีเหตุผล และเงื่อนไขความรู้

ตัวชี้วัดปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงที่ปรากฏอยู่ในองค์ประกอบของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 3 องค์ประกอบมี 9 ตัวชี้วัด คือ พอเพียง เป็นแบบอย่างที่ดี ถ่ายทอดความรู้ มีเหตุผล พยายาม ทำเกษตรผสมผสาน ทำจากเล็กไปหาใหญ่ เลิกอบายมุข และไม่เบียดเบียนคนอื่น

ตัวชี้วัดปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงที่ปรากฏอยู่ในองค์ประกอบของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 2 องค์ประกอบมี 10 ตัวชี้วัด คือ เรียนรู้ ประหยัด วางแผนการทำงาน สุขภาวะดี ฟังตนเอง ศรัทธาในอาชีพ ไม่สร้างหนี้ ทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย ครอบครัวยุติธรรม และพัฒนาสังคม

ตัวชี้วัดปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงที่ปรากฏอยู่ในองค์ประกอบของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 1 องค์ประกอบมี 19 ตัวชี้วัด โดยแยกในแต่ละองค์ประกอบได้ ดังนี้ ทางสายกลาง มี 3 ตัวชี้วัด คือ นำเชื่อถือไม่ยุ่งเกี่ยวการเมือง และเข้าใจตนเอง ความพอประมาณมี 1 ตัวชี้วัด คือ ไม่ตามกระแส ความมีเหตุผลมี 3 ตัวชี้วัด คือ รับฟังความคิดเห็น มีคนมาศึกษาดูงาน และใช้แรงงานในชุมชน การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีมี 7 ตัวชี้วัด คือ พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง สร้างรายได้ มีผู้สืบทอดอาชีพ มีที่ดินทำกินของตนเอง เหลือกิน-แจก-แลก-ขาย ลดรายจ่าย และสร้างความเข้มแข็งให้กลุ่ม เงื่อนไขคุณธรรมมี 3 ตัวชี้วัด คือ ตรงต่อเวลา ยิ้มแย้มแจ่มใส และรักษาประเพณี สมดุลงามันคงยั่งยืนมี 2 ตัวชี้วัด คือ ปลูกไม้ยืน และสิ่งแวดล้อมดี

ทั้งนี้ ตัวชี้วัดปราชญ์ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามเงื่อนไขความรู้ทั้ง 7 ตัวชี้วัด เป็นตัวชี้วัดในองค์ประกอบเดียวที่ไปปรากฏอยู่ในองค์ประกอบอื่น ๆ ของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมากกว่า 1 องค์ประกอบ